

Č A S O P I S

MAĆICY SERBSKEJE

1910.

Redaktor:

prof. dr. Ernst Muka,
komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětník LXIII.

Zešiwk I.

(Cyłego rjada číslo 122.)

B u d y š i n.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Handrij Dučman.

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1910.

Redaktor:

prof. dr. Ernst Muka,
komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětník LXIII.

B u d y š i n.
Z nakładem Maćicy Serbskeje.

Stawizny basnistwa Łužiskich Serbow.

Spisał *Adolf Černý*.

(Pokračovanje a skónčenje z lětn. 1908.)

VI.

W l. 1872 bě Zejleř zemrěl, kotryž bě hač dotal wobknježer serbskeho Parnassa — a spodžiwnje, runje w najkrótsim času po jeho smjerći zjewja so nowe žiwjenje w serbskej poesiji a literaturje docyla, wudoby so na zwjeſch nowy kužol, kotryž wužórli časopisne posptyki k wobčerstwjenju serbskeho pismowstwa a poda serbskej poesiji młodého Zejlerjoweho nastupnika Jakuba Barta Čišinskeho. We „Łužičanu“ wustupuja nowi, młodži ludžo, kotrymž bórzy dotalny měsačnik njedosahaše. Tuž założichu w l. 1876 w Khrósicach na druhé „skhadzowaney“ studowaceje młodžiny samostatny časopis młoděje generacie. Organ »młodych« „Lipa Serbska“ (1876—1881) so najprjedy w Lipsku pisaše a hektografowaše, ale hižo wot l. 1877 pola Smolerja w Budyšinje číšćeše a wukhadzše kóždy měsac zdobom z „Łužičanom“, organom »starych«. Z „Lipy Serbskeje“ wěje nowy duch młodosée a žadosće do žiwjenja; njesłyšane, nowe zwuki rěča a klinča z džělow młodého theologa Barta. Z nowym časopisom bě do Łužicy zawěł čerstwy powětr kaž w štyrcetych lětach; jenož zo měješe tónkróć nowe hibanje powahu čísce literarnu napřečiwo budžeřskemu razej wožiwjenja štyrcetych lět. Staršim wótčincam zdaše so „Lipa“ tež trochu zběžkařska, přejara sebjewědoma a zwažliwa być, runjež to wopravdze tak złe njeběše. Tež nje-serbskosé so jej wutykowaše — ale młodži bychu so z połnym prawom powołać móhli na prástu k zbérkam za wudače Zejlerjowych spisow, wozjewenu bnydom w prěnim lětniku „Lipy“; woni njewuzamkachu stare, woni cheychu k njemu jenož nowe přidać, žedžachu za wjetšej džěławoséu, čilišim žiwjenjom we Łužicy docyla, nic jenož w literaturje. Rozwiwaca so čěska poesija měješe wliw na młode hłowy, na najwobdarjeniſeho z nich Jak. Barta, wosebje tehdy hišće młody zjew čěskeje poesije, Vrchlický. Njedžiwajec

na wšitke tute wutykowanja starych wutrachu młodži — a dobuchu. „Łužičan“ poča spadować, čerpješe na njedostatk sobudžělačerjow a woteběrarjow; w l. 1878 njewukhadžeše docyla, w lětach 1879—81 wuńdže docyla 13 čisłow. Skónčenje zjednočitaj so na Smolerjowy namjet wobaj časopisaj, nastá nowy měsačník „Łužica“, na kotrejež čolo z młodych stupi Muka — a tak přeńdže wjednistwo w belletriji dospołnje do młodych rukow. Z połnym wědomjom tutoho dobyća napisa Bart w poslednim čisle „Lipy“ 1881, str. 82 tute słowa: Je znata wěc, zo sami nawiedžici Serbja našu „Lipu“ wusměšachu, pódłóčachu a — tola njech je wšitko zabyte! Wěste pak je, zo je naš časopis z wulkim wužitkom, kiž so nětko hišće zawěsće wysoko dosé njewaži, skutkował: čile hibanje studowaceho Serbowstwa a mócene wustupowanje serbskeho luda za serbsku rěc a narodnosć je bjez dwěla z wulkeho džela skutk „Lipy Serbskeje“. Dale je z Lipu a přez Lipu črjódka młodych, samostatnych spisowačelov wurostla, kotař budže naše pismowstwo zawěsće na wšě strony wobohaćeć.

Z tuteje młodeje družiny wustupicu z basnjemi we „Łužicu“ w lětach 1872—76 Michał Čoch, Jakub Skala, Arnošt Muka, Michał Bjedrich (Wjelemér), J. Holan a Jakub Bart. K nim přistupí w „Lipje Serbskej“ Jan Kral, Mikławš Bjedrich a z młodszych sobudžělačerjow „Łužicana“ Kapler.

Khroblosć a radostne žedźenje za džělom na domjacych honach wuznamjenja tutu młodu družinu. Michał Čoch spěva w „Pěsni swobody“ (Łuž. 1872, 24) „Serbstwo, či wěsta njej“ hišće smjerć časna“, — a J. Holan woła: „Serb, hač do wěnosće Serb!“ (Ł. 1875, 17).

Kóždemu z nich wšak njebě spožene, so jako basnik rozvíě. Čoch a Holan¹⁾ buštaj přez wosud zanjesenaj daloko wot wótcneho kraja a wojmělknyštaj. Tohorunja zahe přesta písat Kral, kotrehož „Bajka“ n. p. (Lipa Serb. 1880, 39) swěđci wo pilnym studowanju narodnych balladow a wo dobrym zmyslu za požadanja tuteje poetiskeje družiny. Jakub Skala, kotrehož rjadkowna woznamjenjenju nakhlilosć k elegiskemu zwukej („Elegija

¹⁾ Wobaj staj professoraj w Nižnim Nowgorodze.

na wjesnym pohrjebnišču“, Luž. 1873, 97), womjelkny tohorunja po někotrych pospytkach a poswiećowaše so nabožniskej literaturje a redigowanju „Katholskeho Pósła“. Tež Miklawš Bjedrich wotwobroći so wot basnjenja, w kotrymž wiłomnje podlēha wliwu swojego bratra Michała, zahe k prozy.²⁾

Sam najčiliši zakładnik a z Bartom najbóle energiski połonjer a organisator cyłeje činitosée, *Arnošt Muka*, njejpisaše doňho w rjadkach a njemóže dospěć k wuraznemu basniskemu zjewej. Zawosta při pospytach, z wjetša to luboséinskich pěsni lohkeho zwuka, spisanych wèdomnje za spěwanje. Najzajimawši z Mukowych basniskich pospytow je reflexivny sonet „Při Sprjewi“ (Luž. 1875, 170), kotryž pokazuje, zo njeběše Muka bjez wopravdžiteho basniskeho talenta, wo čimž swědčí tež ballada „Mrějace džěćo“ (L. 1876, 124). Tola wèdomostna džěławosé wotwjedze jeho zahe wot basnjenja, kaž jónu Hórnička. Ale přeco na wón wo serbsku poesiju znamjenite zaslužby, a to nic jeno jako redaktor „Lipy Serbskeje“ a „Lužicy“, ale tež wosebje jako wudawař zhromadzenych basniskich spisow H. Zejlerja.³⁾

---

²⁾ Ródna wjes wobejtu bratrow Bjedrichow je Smjerdžaca. Miklawš narodži so 1. 1859, studowaše w Prahy a bě z kath. fararjom w Ralbicach. Khorosće dla džěće 1. IV. 1908 do wuslužby na wotpočink. W „Lipje Serbskej“ a we „Lužicy“ wozjewi cyły rjad humoreskow a dljše powědaničko „Serbske barby“.

³⁾ Dr. Arnošt Muka nar. so 10. měrca 1854 we Wulkim Wosyku, studowaše klassisku filologiju a slowjanski rěčespyt w Lipsku, běše gymnasialny wučer w Žitawje, Budysinje (do 1883), w Kamjenicy (do 1887) a přebywa nětko (wot 1. 1887) we Freibergu w Sakskej. Wudawa zběrku „Serbske džiwiadło“, za kotruž je sam přeložil wjeselohry „Nankowe škórńje“, „Pražski wuj“, „Winy wosud“, „Hońta za mužom“, „Nahrabnosće mzda“. Muka zdžedží nadawk Hórnikowy we Lužicy a słuša k najprěnšim tučasnym slavistam jako přeptytowář serbskej rěče a jako serbski ethnograf a statistik. W „Čas. M. S.“ namaka so wot njeho mnoho rěčespytnych a literarno-historickich nastawkow, folkloristiskich zběrkow atd. Jeho hlowne džěla, kotrež su jemu zawěsciłe wuznamne městno mjez slowjanskimi wučenymi, su: „Statistika Serbow“ (1885–86), ke kotrež je tež ethnografiska kharta Lužicy „Serbske Hornje a Delnje Lužicy“ přidata, a „Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen (Niederlausitzisch-wendischen) Sprache“. 1891. Wobšerny jeho žiwjenjopis sym wozjewi w „Zlatá Praha“ 1886 a w „Ottův Slovník Naučný“. Žiwjenjopis z nowišeho časa je wot prof. Josipa Milakovića.

Woprawdžity basniski duch běše zahe zemrěty *Michal Bjerdrich*, kiž pod mjenom *Wjelémér* pisaše. Khorosc, kiž žerješe na jeho młodym organismje, zmjeħeji jeho dušu tak, zo so pozběhny nad čēsnu serbsku přitomnośc a w někotrych wopokazmach čučiwiſcē doleća k duchownym žorliščam, kotrež hač dotal do serbskich začišinow puća namakaše njebečhu, runjež běchu druhdže hižo dawno hļuboke přeměnjenja wukonjaše. Haj w jeho rjadkach zaklinčuja samo zwuki, kotrež buchu wosebite znamjo kónca 18. lětstotka: žadosc po wuswobodzenju z čēlnych putow a za přikhadom kralestwa dobrotnosće a sprawnosće na zemi. Wjelémér je pózdní byronista; ale mōc zbežkařsku podušuje we nim wědomje slabosće a bjezmocy; podarmo je jeho zlět, podarmo su jeho pospty rozbić puta, tuž khila so k elegijam a podawa so čicēj melancholiji a resignaciji.

Hnydom prěňa baseń „Slabosć“, z kotrejž wustupi we „Łužičanu“ 1874 (str. 49), jeho kharakterizuje; je to po prawom druhe číslo cyłka „Žadosć-slabosć“, wotciščaneho w „Jubilejnych spisach Serbowki“. Zda so mi — praji w prěním džěle cyłka — zo je duch khrobły, zo žadosci po nadobnym skutkowanju: tola pak je slabý a wobmjezowany w tutej čłowjeskej snadnosći; rad by rozbił swoje puta, ale mōc jomu pobrachuje. Při zakhadženju hrimanja žedzi za jeho mocu, zo by swět mohł wuswobodzić wot njekhmanikow, zo bychu éi měrne puće khodźić mohli, kiž cheedža mōc złych wutupić. Podobnje žedzi při howrjenju wichora, kotryž stare duby z korjenjemi zwobroća, zo by měl jeho mōc. O, potom by přez nowy zakoń k zemi stulił hļowu hordych, kotriž cheedža začišćeć mjeňšeho bratra. Tola — jemu njedóstawa so kruteje ruki za tajke skutki. A hdyž pooblada na twjerdu skału, kotruž njezlamaju tysacy wodow dži-wjeho žołmjenja, přeje sebi jeje krutosć w bojach za žiwjenje. Potom cheył so spjećować złym rozžahłosćam a mjezu stajic wětrow złosciam, napřećo kotrymž so čuje slabý a bjezmocny. — Swoju slabosć wuznawa w druhim džěle:

Ach daloke kraje
Tu na mnje so směja,
A lubozne raje
Za horami kćěja:

Woko, duch je wšitke pře-
slědži, —
Noha so mi w zwjazku nje-
spjeći? —

Tu w čemnosćach bludžu, — Duch chee k njeměrnošcam zbeh-
 So zyboli hwězka nyč so, —
 Tam horkach, — so rudžu, Čělo do nizkosće čehnje joh'!
 Zo wuzka mi khězka:

Jara kharakteristica za Wjeleměra je tež — hewak roz-
 čehnjena — baseń „Při hače“ (Luž. 1874, 81). Při khowanju
 slónčka stoji basnik při hače, w kotrehož žołmičkach so poslednje
 pruhi slóncea zybola, kotrež běle zmohí z mócnym pľomjenjom woh-
 nja čerwjenja. Je so začilo a mróčno je njebjo zakrylo —
 jenož hat so hišće blyšći w džiwnym swětle. Běše to druhá,
 spodžiwna woda, kajkejež bě basnik hišće njewidžał. Sowa za-
 suta. A basnik hladaše na džiwnu wodu njeměrnú želacu . . . .
 Ach runje tak njeměrna běše jeho wutroba: stysk zakry jemu
 radosć a žadosć za njej rubi jemu měr. . . . „Njemóžach so
 wobróć zrudnych, styskniwych myslí — přewuzki zdaše so swět
 duši žadosćiwej za wyššim.“

Ja k hrožačym tam hladach Tam pozbehny so duch mój, tam,
 Tak dołho horje k mróčlam; Hdźež w njesměrnošcam
 Nad nimi město žadach Tak jasnje bjez kónca
 Sej w dalokosčach: So hwězdy zybola.

Tež jeho pěsnje wo lubosći su pěsnjene w znamjenju zrudoby,
 kotař jeho stajnje přewodžeše. „Ach njeje tudy duch mój, njeje“,
 praji w přěním z cykla sonettow, wěnowanych „zdalenej lubej“
 (Luž. 1875), „kak by mohl tudy něchtó dóné k měrej, hdźiž móže
 jenož sonić wo zbožu, kotrež so jemu, sputanemu, stajnje za-
 pjera?“ W druhim soneče zaso resignuje: „Njerudži mje, zo
 nimam zboža — to njech mi jenož we snje kćeje“, ale přeco
 žedži pohladnyé do wočow lubowanej bytosće a při njej zapomnić
 na horjo, swojej woči złožić do wočow bytosće, wo kotrež wě:
 „Ach, čuju, zo sy přišla, lubka, mi zrudnu ščežku rozjasnić“,
 kaž praji w dalším soneče:

O daj mi, daj wšak, moja miła,
 Ci zhladować do wóčka módroh,
 Če, prošu, lěkarja njech dobroh'
 Ma wutroba mi přestyskniwa!

Wšón swět sy sama mi ty rjany;
 Kiž radosće w nim njenamakam,
 Ach tebje dohyć, miła, čakam,
 Ach tebje — njejsym zacepěwany.

Ach chyyla trošt mi jeno skićić
 Tu we njewjedrach, we žiwjenju,
 A byli tež přez pohladnjenje. —
 Mje njebudža tež potom znićić
 Wšč wosudy, we žadosćenju
 Ja njepoddam so slabý ženje!

(Luž. 1875, 187.)

To klinči docyla hruak, hač wjetši džel dotalnjeje serbskeje erotiki. Wěčny stysk basnikowy je najlepje zapřijaty a wuprajeny w basni „Bydło zrudoby“, kotaž bu z jeho literarnych zawostajenkow hakle pozdžišo w časopisu „Łužiski Serb“ (1885, 50) wotčiščana:

Bydło zrudoby.

Hdzež slónčko jasne zrèdka
 Tu čěmnošc předrěje,
 Hdzež měsačk jeno sćežka
 Přez halzy zhladuje;

Hdzež wokoł' šěrych skalow
 So jiwa rozpleta,
 Hdzež zrudnych, čěmnych hatow
 Wětr rohodž přešumja:

Hdzež kurjawa přec wobda
 Wšč keřki nazymske,
 Hdzež z hrózbnym hlosom sowa
 Sej wutle zanjese;

Hdzež w čěmnych horow dolach
 Přec šumi wodopad,
 Hdzež zahrawa na rowach
 Wětr z liscom vječorný:

Tam město wuzwolene
 Je twoje. zrudoba,
 Tam čeppjaceho čehnuje
 Zrudžena wutroba :

Tam wot tych blaznow khodži
 Won swětñych zdaleny,
 Tam horjow wuswobodži
 So twój wuzwoleny;

Tam položi so duša,
 Ta čežey čwilena,
 Tam roztaje ta skora
 Tež horja lodowa;

Tam liješ balzam swjaty
 Ty sama do ranow,
 Tam skićiš trošt ty rjany —
 Wšč rany zažija.

Z połnym prawom kładzechu na Wjeleměra jeho rowjeńcy a přečeljo wulke nadžije. Běše to něžny basniski duch, kotryž doby z hļubokosé swojego čuća tež nad spjećowacej so formu, kotaž jemu hišće widomnje wobčežnosć činješe a jeho z putami wjazaše. Wumrě pak prjedy hač móžeše so wuputować a wumělscy wudokonjeć a tak zawostaji jenož kedžbyhodne pospytki, z kotrychž předsudžuju začuwamy praweho basnika, kajkichž je Łužica mało wupłodžiła. Haj z hļubokosé swojego začuwania khmaneho za najcuniše zarženja duše, stoji wón w cyłej serbskej

poesiji dospołnje sam. A éim bóle nas jeho poważne a zrudne rjadkowanje jima. . . .¹⁾

VII.

W lěće 1871 přiídže do Pražského serbského seminára pjet-načelétny Jakub Bart (narodz. w Kukowje 20. žnjenca 1856). Młody gymnasiasta w Pražském srjedžíšeu so hnydom w literaturje pospytowaše. Podobnje kaž w dwacetnych lětech Zejlef swoje prénjotne džěla do rukopisnych „Serbskich Nowin“ Lipsčanskeje „Sorabije“ zapisowaše, tak podawaše w sydomdžesatych lětech Jakub Bart hnydom, mohł rjec, wot swojeho přikhada do Prahi swoje literarne pospyty do „Kwětkow“ Pražskeje „Serbowki“. Jeho džěla namakamy w lětnikach 1872/73, 1876/77 a 1878/79. Běchu to we spočatku w prozy spisane wobrazy ze katholského žiwjenja hornjołužiskich Serbow w Bartových ródnych stronach, kotrež swědča wo jeho wosebitej wobdarjenosći a zamožnosći, to, štož je a so wokoło njeho stava, derje wobkedžbować,¹⁾ potom (wot lěta 1873) epigrammy, drobne prénjotné basnje a přełožki (z Goethy, Schillera, Lenawa, Erbena). W lětniku 1875—76 je zapisany třeći spěw basnje: „Nawoženja“; cyły tutón idylliski epos, dokónčeny w l. 1877, je zakhowany w lětniku 1878—1879.²⁾ Wot tuthch swojich prénjotkow je Bart mało wozjewił.

¹⁾ Michał Bjedrich narodz. so 23. dec. 1855, zastupi w l. 1870 do 3. rjadownje małostronskeho gymnasija w Prazy, ale hižo w l. 1873 běše nučeny khorosće dla so domoj wrócić, hdžež 12. awgusta 1876 na suchočinu zemrě. Wotpočeje w Njebjelčicach. Jeho basnje su wotčišane we „Lužičanu“ w lětech 1874—75, po jeho smjerći pak wotčiša so z jeho literarného zawostajenstwa hiše cyły rjad basni w „Lipje Serbské“, we „Lužicy“ a we „Łužiskim Serbu“.

¹⁾ Z nich je wotčišał M. Andricki we „Lužicy“ 1900, str. 92, „Sobota před kermušu“, z lěta 1875.

²⁾ Podawam tudy zapisk prénjotnych rjadkowanych Bartovych džělow, zapisanych w „Kwětkach“ Pražskeje „Serbowki“. W spinkach pokažu, kotre z nich su so wotčišále. (Skrótčenja: „Lipa Serbská“ = L. S. — „Lužičan“ = Luž. — „Jubilejne spisy Serbowki“, I. zešiwk: Basnje. Wubral Michał Šewčik, Budyšin 1894 = Jub. sp. Serb. 1¹. — Toho zešiwka 2. wudače (definitivne) = Jub. sp. Serb. 1².)

Lětnik 1873—74: Epigrammy: Sprewja; Lobjo; Nowinka; Na štom

Prěni króć wustupi Bart do zjawnosće w juniju l. 1876 we „Lužičanu“; prěnje swoje džélo wotčišća tam anonymnje, podpisawši „Serbowka w Prazy“ — je to: „Wěnčk sonettow na Palackeho mary“ (str. 93) a „Stwjelčko — Serbowstwo“ (str. 102). Ale hižo w julijowym čisle namakamy prěnju jeho baseń, podpisu z jeho połnym mjenom: „Zrudny wowčeř“ (str. 110). W decembru woneho lěta započa wukbadźeć „Lipa Serbska“ (najprjedy hektografowana) a we njej přikhadźeju tež rjadkowane přinoški Bartowe: „Stara — nowa lipa“ (štyri sonetty, str. 2), „Hubatej žabje“ (8), „Mojej wjesnej domiznje“ (14) a epigrammy (11, 20, 36).

Hižo z tuthich a druhich prěnjotkow móžemy spóznawać někotre wažniše rysy nastawaceho Barta-Čišinskeho. Njeje bjez wuznama, zo jeho rjadkowane pospty w „Kwětkach“ Prajskeje „Serbowki“ započinaju z horstkou epigrammow; prěnjej dwaj bijetaj na trunu wótčinskemu, kotař tež z jeho prěnich čiščanych basnjow klinči. Do zjawnosće wustupi Bart prěni króć ze sonettom; tež prěnja jeho baseń, po epigrammach zapisana w „Kwětkach“, z napisom: „Nalěća přikhad“ je pisana we formje sonetta. Hnydom při započatku zaklinča pola njego wótčinski spěw hromadže ze satiriskim a ironiskim, pódla toho pokažuje so zmysł za přirodu; zwonkownje widźimy prócowanie wo čistu basnísku rěč a do cyła wo dobru formu; młoduški basník woli tohodla wosebje

w. . . (jenož posledni wotčišćany w Jub. sp. Serb. I¹, 51). — Nalěća přikhad (sonet).

1875—76: Nawożenia (spěw III). — Zrudny wowčeř (allegorija. Luž. 1876, 110). — Epigrammy; Přečelj k nowemu lětu; Na postudowanego Serba w Ž. . . (L. S. I, 20, -- Jub. sp. Serb. I¹, 51, -- Jub. sp. Serb. I², 94); Na wučeřsku konferencu w Kamjencu. — Stwjelčko — Serbowstwo (dwaj sonettaj; Luž. 1876, 102 -- Jub. sp. Serb. I¹, 48). Sonettowy wěnčk na Palackeho mary (štyri sonetty; Luž. 1876, 93).

1876—77: „Jednoće“, Khróscánskemu spěw. tow. k hodam. — Hubatej žabje (satiriska baseń L. S. I, 8). — Maćeř Serbska. — Na wjesnu domiznū (L. S. I, 14, -- Jub. sp. Serb. I¹, 49), — Epigrammy: Basníkej (Jub. sp. Serb. I¹, 51); Do B. . . (L. S. I, 36, -- Jub. sp. Serb. I¹, 51; I², 94); Na s. s. w. B. . . (Jub. sp. Serb. I¹, 51, I², 94); Někotrym towarzam (L. S. I, 36, -- Jub. sp. Serb. I¹, 52, I², 94).

1878—79: Nawożenia, narodno-episka baseń z džewjeći spěwami (I. spěw: L. S. II, 5, 22, 29, -- IV. spěw: Jub. sp. Serb. I², 82).

rad ćežku formu sonetta, wužiwa hexameter we allegoriskej basni „Zrudny wowčer“ a w cyjej episkej skladbje „Nawoženja“; znutřka wobkedźujemy nakhilnosć k hłubšemu přemysłowaniu. Bart wšak wuzwola sebi motivy, kajkež lud znaje, ale njewobdželuje je po ludowym wašnju.

W sonettach „Stwjelčko — Serbowstwo“ zhladuje na mjeny a přitomny wosud swojego luda hišće po starym wašnju: wětry wujachu nad Łužicu kaž přez polo, nawale wětra zhibnychu słabe stwjelco k zemi, a zdaše so, zo je zničene — ale wětry so pominychu, slónco zaswěci, stwjelco so zběhny a na nim kolba so wjelelubjacy klós. Tudy potajkim hišće zło a dobro přikhadža wot wonkach, serbski narod je słabe stwjelco, wotwisny wot zleho abo dobreho wosuda, wot njepřečelow. Hinak w basni: „Zrudny wowčer“. Tu je hižo pod allegoriju zakryte přeswědčeňje, zo ma Serb so spušćeć na swoje samsne mocy, zo je zhubjena wěc, so poddać zrudobje a žarowanju wo to, štož je zhubjene, zo je z hrěchom njepłodny pessimismus we zhładowanju na wosud Serbow, zo ma so započeć z dželom. Jimace žahadło ironije je zakryte we słowach wowčerja Jakuba, z kotrymiž tón skorži bolostnje swoju zrudobu widžicy tyče, disciplinu a zrost druhich stadłow (druhich sebjewědomych słowjanskich narodow), mjez tym, zo je jeho stadło rozpjeršene, stajnje so pomjeňsuje k wužitku czuzych a czubnych stadłow, kotrež so pasu na bywałych pastwach Jakubowych.

Sylzy želniwe tež wutrěć njemóža mi waše črjódy zjednoćene wšě, na kotrychž žohnowanje bože wam wotpočuje; ně, powjetšić šće ból moju dyrbja mje dopomnjo, zo ja něhdy tež črjódzičku tajku wodžach . . .

Tuto přeswědčenje wupraja tež w epigrammach, pokazujo na to, zo njedosaha, so pyšić ze sławu předownikow a při tym podać so njedžławosći („Na s. s. w B. . .“), zo njedosaha jeno zaborjenosć a wuradżowanje při piwje („Někotrym towařšam“). Tohorunja započina wustupować přeciwo wotpadnikam a wotrodžencam („Na postudowaneho Serba we Ł. . .“), druhdże („Mojej wjesnej domiznje“, L. S. I, 14) prosy a pomina, zo njebichu zacpeli swoju maćeńu rěč:

Zastań, slepa črjóda, zo će ruka
njedosčeňje Boha sprawneho,
kotryž ſwikać b'dže ci hišće wnuka,
zacepewaſ-li maćef hanjejo!

Nazymu I. 1877 wuńdze „Lipa Serbska“ w II. lètniku z doſpołniſej formu: dotalny hektografowaný dwójmëſačnik pŕemjeni so do mëſačnika, čiſčany z nakładom J. E. Smolerja w Budyšinje.³⁾ Z wustupjenjom Bartowym we „Łužicānu“ a w njenahladnym I. lètniku „Lipy Serbskeje“ skónci so perioda jeho literarnych pospytow, z kotrychž da Bart, kaž bu hižo prajene, jeno mało sam wotćišćeć, ničo pak njeprija do swojich pozdžiſich knihow. Z postupom „Lipy Serbskeje“ je zjednoćena dalša perioda jeho dželawosće, perioda prěnjeho horliwego sptytowanja basnjeŕskich mocow před serbskej zjawnosću. W tutej periodze nastawaju hižo zraliſe węcy, z kotrychž někotre tež do jeho knihow přeńdžechu. Bart pospytuje so we wšich literarnych wotrjađach: piše wjetšu episku baseń, ballady, romaney, wótčinsku a reflexivnu lyriku, roman, drama — z krótka: pyta so.

Hnydom w 1. číſle II. lètn. „Lipy Serbskeje“ započina anonymous wozjewjeć idylliski epos „Nawoženja“,⁴⁾ pôdla dramata: „Na Hrodzišću“ najzajimawše džélo tuteje přihotowaceje periody. Škoda, zo njeje wjacy z „Nawoženje“ wozjewiſt hać jeno prěni spěw; zbytk wosta w rukopisu a hakle po nimale dwaceći lètach wuńdze hišće štwórty spěw w 2. wudawku I. zešiwa „Ju-bilejnych spisow Serbowki“. „Nawoženja“ je spisany w hexametrah, kotrež so z wjetſa cyle derje čitaju. Přez tri tysacy hexametrow — to bě zawěſće wohnjoprucha za młodeho basnika a za basnísku rěč hornjołužisku. A wobstałoj staj ju čestnje. Pokaza so, jak derje so serbščina wuprajeć hodži tež w tak zestarjenym a za nowiše rěče mało khmanym metru, kajkiž je to runje hexameter — a młody basnik je pokazał, jak wobrotuje wobknježa hižo pisomnu serbščinu w rjadkowanju, jak bohata je

³⁾ Prěni lètnik wuńdze z nakładom E. Holana a bu w Lipsku hektografowaný.

⁴⁾ „Nawoženja.“ Narodno-episka baseń w džewjećich spěwach. Zložil Y. ze Serbowki. L. S. II, 5, 22, 29. — W tutym lètniku woznami Bart swoje džélo ze znjamjenjemi: y, +, —.

jeho basniska rěč a kak ju sam wobohaćeć dokonja. Ja njepraju, zo je basen bižo wudokonjane džēlo — ale wosebnje so wuznamjenja mjez tehdyšej produkeciju. Po wobsahu a znutřkownym přewjedženju je baseń jara zajimawa. Předewšem pokazuje, kak je basnik wurostł z mačešskeje zemje. Nastork k basni wuńdze drje z cuzeho džela (je njedwělomne, zo měješe mlody basnik na myslach Goethowy epos „Herrmann a Dorothea“), po jeho přikladže ma tež zastarsku formu (hexameter) — tola je serbska, cyła z ludu, kaž po jednacych wosobach, jich rěčach a nahladach, tak tež po cylym duchu.

Cin je cyle prosty, wopravdžita idylla. Michał, syn zamozitych burskich staršich w serbsko-katholskej wsy Hornjeje Łužicy, lubuje pře wšu měru džēlo, tak zo to čini staršimaj wjele starosće. Bojitaj so, zo by so syn mohł cyle swěta wotrjee a skónčenje hišće nježenjeny wostać. Nan by rad widžał, hdy by sebi Michał wuzwolił za žonu bohatu Leńku ze susodneje wsy, wo kotrejž pak wón ničo slyšeć nochce; je přejara měščanska, knjejska, je so z njej rozešol. Za to je so jemu zalubiła Różančikec Hańża, ale wón ma mało nadžije, zo by nan zwolił do žeňtwy z khudej khěžkařské holcu. Tola z nim je so zjednoćiła mać — a tak swjećitaj skónčenje hromadže swij slab.

Baseń ma rjane wopisowace partie, tež někotre městna šěrokeho dušewopisowanja so wuznamjenjeju a cyłk je njeseny wot wopravdze idylliskeho měra. Postawy wustupuja dosé plastiske, wosebje derje wudželana je mačeřna postava. We basni khowa so duch serbskeje wsy, jeje lubosć k džělawości, jeje hľuboka wera a podaće do Božeje wole. Tohodla přidruža so k hłownym wosobam idylle postawa fararja, knjeza stareho razu, zrosćeneho ze swojimi wosadnymi w zwjazku skoro swójbnym, rozumjaceho tym, z kotrychž je wušoł. Zajimawe a za basniski zaměr kharakteristiske je, zo lići fararja za škitarja serbšciny — a zo docyla wěrnu přiwisnosć k serbskej rěci a k zdžedženym wašnjam pře wše knjejskosće a pře wše wotpadowanje wot naroda staja. Tež Michałowy nan sebi khwali serbsku Łužicu:

„ . . . . Porno druhim je wopravdze złoty to krajik
naš a na swěće na posledku šće mi w Serbach najkhmaňso.
Mje z najmjěńša by ze Serbow njenawabił do wěčnosće

na euzbu čłowjek: džě nad Serbami je ze škitom mócnym
Bóh a ze stajnym žohnowanjom najhnadnišo čas wšón.“

Ale basnika „Nawoženja“ tak prawje njespokojí; njewotčisća z basnje wjacy dyžli I. spěw, hačrunjež by při wšěch słabších stronkach literarneje prěnjotki wulcy so wotzběhowała wot tehdysje basnikeje produkcije. Wotpołožiwi „Nawoženju“ wopušći tež polo wjetšich episkich dželów.

Hnydom po pokazcy z tuteje episkeje basnje započa w „Lipje Serbskej“ wozjewjeć rjad wothłosow narodnych pěsni. Njejsu drje to wothłosy we prawym zmyslu słowa, kajkež běchu Zejlerjowe, kotrež so nie jeno we wobsahu, ale tež we wurazu a formje bližachu narodnym pěsnjam. Su to ballady a romancy, čerpace drje wšitke swoju maćiznu pak z tradicionalneje literatury, pak z najmjeňša z ludowego žiwjenja, ale hinak date a po formje wot ludowych pěsnjow cyle so rozeznawacé. Młodemu basniku běše zaso wosebje z příkladom Goetha. Basnje tuteje družiny čitamy w přichodnych lětnikach „Lipy Serbskeje“; w II. lětniku hlowny džel tworja tele Bartowe poetiske přinoški.⁵⁾ Někotre čerpja na šerokosći, někotrym škodži sama njepřihódna maćizna, ale něsto čisłow ma hižo prawy duch ballady a romancy, tak zo pozdžišo basnik je (někotre w předzělku) přiwza do swojeje druheje zběrki (Syrotka, Přemyslena, Wojakowy row, Prošeřka).

Z dobom wabjachu basnika minylosć ūžiskoserbskeho naroda, čěmne bajki wo serbskich kralach, mhłowojte doby serbskeje a ūžiskeje samostatnosće, jich pad a dalše spadowanje a hinjenje ūžiskoserbskeje narodnosće, wubudženie narodneho ducha pola małego zbytka bywšeho wulkeho naroda, problem zakhowanja hišće zbywaceho rěčneho wokrjesa do přichoda. Pisaše wótčinske romaney, fantasije, sonetty, tež drama z dawneje serbskeje zańdženosće. Sem słuša tež dlejše powědańcko: „Narodowc a wotrodženc.“⁶⁾

Hłowne město w tutej tworbje ma po metru a po formje pjećaktowske drama „Na Hrodžišću“. Prěnju małku pokazku

⁵⁾ „Smjerć syroćina“ (II, 57); „Popjełka“ (57, 66, 73, 81, 89); „Na kemšach“ (69); „Z wójny“ (70); „Sónček“ (78); „Intermezzo“ (86); „Nječešna njewěsta“ (III, 4); „Jutrowničku na keřchowje“ (ib. 49); „Syrotka“ (IV, 3); „Přemyslena“ (ib. 11); „Wojakowy row“ (ib. 36); „Prošeřka“ (V, 3).

⁶⁾ „Narodowc a wotrodženc.“ Roman z najnowszych časow. L. S. III.

z njeho poda Bart w III. lětniku „Lipy Serbskeje“⁷⁾, we scéhowwacym lětniku wotčisća prěnjej dwě jednani — a hnydom potom wuńdze drama we samostatnej knižcy (1880)⁸⁾. Prěnje originalne serbske drama! Něsto, čohož we serbskej literaturje hišće njebě! Wězo so wšitko džiwaše a z razom docpě basnik-theologa sebi mjeno. Smoler, přečitawši drama, rjekny k młodemu autorej tłočo jemu ruku: „Wy budžeće něhdy knježer nad serbskej rěču a literaturu.“

Kaž basnik sam we předslowje wuznawa, wabjachu jehe hižo dawno njezbožowne časy njewuspěšnego wobaranja Połobskich Serbow a Milčanow přečiwo Karlej Wulkemu, wosebje zahinjenje wjefcha (we dramaće „krala“) Miliucha (l. 806 w bitwje pola Hwernafelda). Ale njewědžeše, za kotru poetisku formu by so rozsudžil. Započa hižo historiski roman z tuteje doby pisać, ale njedokónči jón, přeswědčiwi so při džèle, zo by so k wuwjedženju jeho myslíčki najlepje hodžila dramatiska forma. Za nju rozsudži so tež z wonkowneje přičiny, zo Serbja hač dotal njemějachu dramatiskeje poesije. Drama „Na Hrodžišću“ měješe być prěni džél trilogije „Milecy“, poetiskeho pomnika zhujbeneje połobskoserbskeje samostatnosće — ale Bart pušći pozdžišo wot swojego wotmyslenja, a zanjecha swoju dramatisku džěławosć cyle, tak zo zwosta jeno při dramaće „Na Hrodžišću“⁹⁾, štož je wulka škoda.

Nuzne je zjednočenje rozdrobjenych słowjanskich narodow přečiwo sylnemu zapadnemu njepřečezej, to je błowna ideja cyłego dramata. Předstawjerjo ideje su přede wšem Miliuch a jeho syn Wjelesław, k nim druži so hišće wjetšina serbskich „rycerjow“ (kaž so w dramaće anachronisticy praji). Wjelesław je k tomu

⁷⁾ Połazka z noweje prěnjotneje činohry: „Na Hrodžišću“ w pjećich jednaniach wot A. S. (I. jednanje III. wustup) L. S. III, 53.

⁸⁾ „Na Hrodžišću.“ Činohra w pjećich jednaniach. Spisał Jakub Bart. Budyšin. Z nakładom Smolerjec knihičićeřnje. 1880.

⁹⁾ Tohorunja napisa triaktowu wjeselohru „Slubowanje ze zadžewkami“, ale zwosta při małej pokaźcy w „Lipje Serbskej“ 1881, str. 16. W tym času wuda tež přełožki a džěla: „Incognito“ (z něm.), „Starý Serb“ (wjeselohra w 4 jedn. po české hrě A. Sokola „Starý vlastenec“), „Telegram“ (přełožk z Gust. Pflegra-Morawskeho). „Serbske džiwiadło“, č. III—V, Budyšin 1881.

hišće přeswědčeny, zo bychu Serbja měli dobrovolnje přijeć křešanstvo, zo by wječorný usurpator njemohł so přeciwo nim zamówić z ideju rozszerzowanja wěry Chrystusowej. Je sam tajny křescan, z čehož nastawa konflikt z nanom a z druhimi přiwisnikami stareje wěry. Myslička jeho skónčje dobu — ale bě njedwělomne, zo je to jenož dobyće na wokomik, zo nastanje křescanej Wjelesławej bój a wojowanje wo zjednoćenje wšech serbskich narodow, zo jeho mysl bywa z nowej winu nutkowneje njepřezjednosće. To a rozsudne wojowanje z Frankami, kotrež skónči ze zahubu serbskeje samostatnosće, twori perspektivu dalších, njenapisanych dželov trilogie.

Na Hrodzišco, Miliduchowym hrodze na městnje nětčišeho Budysina, su so zešli serbscy a połobscy wjeřchowje, zo bychu poswiecili slubjenje Wjelesława z Ladu, džowku załobskeho wjeřcha Brónmila. Bórzy so pokaza, zo su Brónmił a połobski wjeřch Tungło přeciwnicy Miliduchowych a Wjelesławowych prócowanow wo zjednoćenje Połobskich Slowjanow — žarliwe hajo samostatnosć jednotliwych splahow. Miliduch rěci za nuznu přezjenosć:

My smy na stajnosći w překorach,
na wójnu ſće ženje jena mysl
wjedla nječe splahi přezjene,
a drje nihdy ludy połobske
přeciwo tym Frankam njestaja
přezjenosć, škit njepřerazliwy,
kaž by čežilo nad našej zemju
Čornoboga hrozne pokleće.

Ale Brónmił wotmołowja: „Swobodnosć sej splahi swoju haja, kaž to bylo bižo w zastarsku.“ A hnydom potom wumjetuje Miliduchej: „Wzać chceš Serbam swobodu, ródný lud swój měć za wotročka!“ Też přeciwo Wjelesławej wěry zhubbuje, wusłyśawši jeho słowa:

Wot susoda
susod wuknyc dyrbi rozumny,
ze samsnej so brónju wobarać
jeho bróni. — Přichod njewěsty
naš, dónž jedyn kral a jedyn Bóh
njebudze wšem splaham połobskim.

Njedowěru jeho powjetši hišće přikhad němskeho rycerja Brunmuota, kotrež Miliduchej zjednoćenje Baworow přeciwo Frankam

poskića a kotrehož Wjelesław jako přečela powita. Hdyž su sebi wjeřchowje Wjelesława za zhromadneho wjednika wuzwolili, přikhadźa stara wěšćeřka a praji: „Jedyn na Hrodzišću kwasuje, kotryž wótenych bohow zacpěwa, cuzym skradźu woprujo.“ Pokaza so, zo je to Wjelesław, kotryž tež wuzna swoju přislušnosć ke křesćanstwu a so njeda wot swojego přeswědčenja wotwobroći z přirěčowanjom ani z hrožacym wotsudzenjom. Brónmił z dżowku wopusći hród, Wjelesław přepoda so duchownym k sudženju, kotriž jeho smjerć žadaju. Ale na Wjelesławowu modlitwu zarazy błysk wyšnego měšnika Měrnuša a zroztorba přibohowu postawu. Wjetšina ryćerjow a wjeřchow přistupi zaso k Wjelesławej a z nowa jeho wuwoła za swojego wjednika.

„Na Hrodzišću“ je skerje naćisk k dramatu hač hotowe džēlo, wumjełscy přewjedżene. Wěcownje pokazuje něsto historiskich zmylkow, na př. turnaj pola Połobskich Serbow na započatku 9. lětstotka (cyłe 2. jedn.) a tež wumjelskemu wuwjedženju by so něstožkuli wustajić moħło. Dramatiscy najskutkowniši je kóne III. a cyłe IV. akt. K dramatiskej katastrofje wužiwa basnik srědk w historiskim dramače cyle njepřipuščomny, rozwiazawši čin z přeznaturskej mócu. Psychologiscy cyle njemóžny je Tungło, kotryž, w 2. jedn. wot Wjelesława při turnaju přewinjeny, je w 3. jedn. nadobo jeho najhorliwi přiwisnik; z najmjeńša njeje wobrot dosć połnje motivowany atd. Nimo toho pak je Bartowe drama džēlo wobkedźbowanja hódne, wysoko so wuzuamjenjejo mjez tehdyšej produkciju wosebiče z ideju a šlachotnej formu, kaž tež přez někotre dobre jednotliwośće (monolog Wjelesławowy w 4. jedn. a. d.) a swědči wo powažnosći prócowanja młodeho basnika, kotryž, samoho sebje pytajo, so njestróži tak zwažliwych pućow, kaž běše drama z mhłowojteje doby serbskeje starodawnosće. Sam je so zawěsće přeswědčił, zo njeje na swojim puću, pušciwši wot dokónčenja trilogije „Milecy“ a wot dramatiskeje džělawosće doeyła.

Z dobom wozjewješe hižo w „Lipje Serbskej“ a pozdžišo we „Łužicy“ drobniše lyriske wěcy, w kotrychž so čim dale, čim bóle přiblížowaše swojemu prawemu powołanju — wón wuda w l. 1884 knihu, w kotrejž so pokaza jako hotowy, cyłe wumjełc. Běše to „kniha sonettow“, wudata pod pseudonymom Jakub Ćisiński a z hesłom „facta loquuntur“! Jako by chęć z nowym

basnískim níjenom wozjewić, zo nastupuje nowu, definitivnu drohu basnísku.¹⁰⁾ „Kniha sonettow“ je woprawdze njezničnik w cyłej jeho basnískiej twórbje. Prjedy njeje běše w serbskej literaturje młoduški basník Jakub Bart, kotryž so pytaše, pospytujo swoje mocy we wszéchkuliž směrach — wot „Knihi sonettow“ sem je w hornjołužiskej poesiji Jakub Čišinski, hotowy wuměle, wèsée wobmjezowany, wědomny sebi swojich zaměrow, kroćiey hižo z wěstotu za nimi bjez tapanja. Džesačetna perioda přihotowanja bě skónčena a nastą čas wědomnneho, zrałego tworjenja jeho basnískeje individuality. Za wotmołwu swojim tajnym a zjawnym napřečiwnikam móžeše khroble na knihu napisać horde hesło: „Facta loquuntur“; běše tola jeho kniha z woprawdžitym literařnym skutkem, kajkeňož před tym serbske literarne stawizny njeznajachu. Z wotmołwu na poroki njeserbskosę, kotrež so basníkē činjachu, běše w kniży rjad wótčinskich sonettow — a cyła kniha běše dorazna wotmołwa wšitkim zakitarjam dotalneje njedokonjaneje basnískeje formy.¹¹⁾

¹⁰⁾ „Kniha sonettow“. Spisał Jakub Čišinski. Motto: Facta loquuntur. Budyšin. Z nakładom spisačela. 1884. — Z pseudonymem Čišinski podpisa wón prěni raz sonet: „Omnia vana“ w 1. čísle „Łužicy“ z lěta 1884. „Kniha sonettow“ wuńdže na to kónc měra.

¹¹⁾ Z tuthy přečiwo Bartej zjawnje wustupi Pſul w poražowacej wotmołwie na Bartowy dopis „Słowčko k zbudženju“ (Łužica 1882, 37). Tutón dopis, w kotrymž Bart na njedospolne tworjenje mužskich rymow w serbsčinje pokazowaše, bu ze započatkem cyłcho rjedu přinoškow k serbskej poeticy. W nim Bart wuznauje, zo je prjedy sam formalne njedospolne pisał, dóniž so njeje rozhladał we słowjanskej poesiji. Njemóžeše hinak pisać, přetož wšity lužicy, kotrychž sebi za příklad wuzwoli, běchu přejara liwcy přečiwo formalnej dokonjanosci; prawy mužski rym běše něsto jara žadne a štož hač dotal za mužske rymy płačeše, to běchu jenož assonancy po příkladze prostoludowej poesije. Pſul na to w dopisku: „Słowo wo serbskich rymach“ (16., 47) pódla dobrých wěcow haješe starý šlendrijan a mjenowaše Barta ironisey „wysocey wučenego a wo našu literaturu wjelezashlužbneho muža“. Bart staremu kujezej docyla njewotmołwi — ale za lěto wuda „Knihi sonettow“, kotaž bě ze swojej formalnej dokonjanosci najlepša wotmołwa. — Bart bě hižo prjedy jónu pola Pſula do črjopka stupiš. W 11. lětniku „Lipy Serbskeje“ běše wón wozjewiš bjez podpisma „Hłosy ze Serbow do Serbow“ (80, 82). Dopis wutykowaše njeserbskosę, tohorunja njeserbskeho ducha w nowej spisownej rěci, z kotrejež drje filologo wumjetuja cuze słowa, ale njedospěwaju k jadrej rěci, k jejé skladbje.

Wuhlađkowana basniska forma „Knihi sonettow“ zbudzi powšitkownu kedžbliwość. Čišinski tu spytuje basnisku lužiskoserbsku rěc w 50 sonettach z dobrym wuspěchom. Wón pokaza jeje hibitostć, bohatosć, sam pak pokaza so jako mištr sonetta a wobknječeř serbskeho ryma, kajkehož hač dotal we lužiskoserbskej poesiji njebě. Tež jeho dikejia, wobroty a wobrazý rozeznawaju so wot wšitkoho, štož bě so hač do toho časa w serbskim basniestwje napisalo. Wšitko to scini jeho tworićerja nowočasneje basniskeje rěče a lužiskoserbskeje formy, w čimž so jeho wuznam we lužiskoserbskej literaturje bliži wuznamu Jarosława Vrchlickeho w českéj literaturje. Z dalším powšitkownym přiznamjenjom knihi, kotrež wosta z kharakteristiskim znamjenjom poesije Čišinskeho docyla, je spodobanje na refleksiji a prócowanje wo čućivost. We tom mješejeničkem předkhadnika Michała Bchedricha-Wjeléméra, kotrehož talentej njebě poprěte dospołnje so rozvíć. A we tom wosebiće rozeznawa so wón wot Zejlerja, kaž je to derje wuprajil Muka: „Zejler je džéco přiroydy — Čišinski džéco kultury; Zejler prosta, naivna duša. Čišinski refleksiwny (přemyslowacy).“

We wobsahu zaklinčujetej dwě trunje: wótčinska-domjaca serbska abo serbsko-słowjanska — a intinina. Zwuki prènjeje truny maja sylnu přewahu, njech ju pak połnje słyšmy klinēć

Dopis bě napisany wopravdže wulkotnje, kruće drje, ale tola wčenje a z wótrym domyslenjom. Hač do džensnišeho dnja ma z najwjetšeho džéla pełnu płaciwość. Nichtó njebě we nim mjenowany, ale kóždemu dyrbješe być jasne, zo je měrjeny předewšim přečiwo Pfulej (kiž hižo tehdы započináše być filologiski samotnik a džiwinušk na škodu swojich starých, záwěsće wulkich zashužbow) — a potom wosebje přečiwo rěci evangelskich spisow, w kotrychž jé so hač do džensnišeho dnja najwjaćy njeserbškosć zdžeržalo w duchu a formje. Dopis skutkowaše kaž bomba. Wšitey starší spisowačeljo — hač na Smolerja — so na Barta pohóršowachu. Zhromadzízna bu powołana, hdźež so wobzamkný, zo by Pful w mjenje wšitkikh přečiwo Bartej brošurku wudał. Pful ju tež wopravdže napisa — napismo dyrbješe měć „Hlós přečiwo hlōsam“ — a prěnje listno so hižo staješe. Ale Smolerzej so poradži, starých knjezow přeswědčić, zo by wudače brošurki zawiñlo horce-literarne wojowanje — a tak bu čišć brožurki zastajeny. Smoleř Bartej wo wšitkim wupowěda; Bart so rozmysli mjelčěć, dale z čicha serbsku rěc a basnisku techniku studować, zo by pozdžišo ze skutkem mohł pokazać, zo běchu jeho nahlady prawe. A tak zezrawi we nim Čišinski a jeho „Kniha sonettow“ z hesлом: Facta loquuntur.

z wotdželow: „Na serbskej zemi“, „Dopomnjenja na Mišno“ abo z džela tež z wotdželow: „Dopomnjenja na Prahu“ a „Z pućowanjow“.

Ze sylnym, kowowym razom čini kedžbliwych Słowjanow we zawodnym soneće „Słowjanam“ na wojoyanje njenahladneho serbskeho čołmika na širokim, njemdrym morju — a runje tak napomina ze sylnym hłosom swojich Serbow w soneće „Serbam“ k poważnemu dżelu a k woborje. Slyśimy tu hiżo hordu a krutu strofu, kotaż so pozdžišo rozezwuci do zakładnego zwuka jeho poesije:

Za cuzym duchom, cuzym waśnjom nježadajće;
rěc wótcow serbskich a jich swěru kruče hajće
a kózdy hruzlik serbskej zemje wobarajće!

Hewak we wótčinskich sonettach tuteje knihi hišće knježi elegija, čiche żarowanje, zahladanje do zańdženosće. Na „Hrodzišku“ widzi basnik séiny Milčanow a wobżaruje, zo nětko tam, hdźeż stoeše hród serbskich wjeřchow, je pohrjebniščo,¹²⁾ na Lubinje zjewujuja so jemu dawni serbsey rjekojo, rozhladujo so po kraju, ale potom ze słowami: „Ach, čas hišće njej!“ wróceju so nutř do hory k dalšemu spanju; „Pod Lubinom“ spomina basnik mordańskich bitwow, hdźeż Serbja podarimo krawjachu za swobodu. Na „Prašicy“ soni wo časach, hdyz tam pohanscy měšnicy woprowachu boham a wěścerjo přichodny serbski wosud wěścachu — nam pozdžišim potomnikam jasny; wšak kročimy wšudżom po rowach; na Łobju pola Mišna słysi w duchu pěseń serbskeje holčki, pěsňe staroserbskich rólników — a za to nětko „wšudżom zynk a duch nětk cuzy, cuzy!“ . . . a tak woła ze zańdženosće tež smjerć Miliđuchowu, Gerowu přeradu a druhe zrudne wobrazy. Štoż z přitomnosće podawa, to su bóle čućiwe wobrazki, idylki, zdychowanja, hač pěsňe pozbudżowanja a zahorjowanja. Sćele Serbow do Różanta, do Baćonja abo ke křiżej přede wsu, zo bychu sebi tam wuprosyli posylnjenje a pokoj wěry. Jenož žiwa pěseň

¹²⁾ Wyśina na lěwym, skałatym brjozy Sprjewje, na kotrejž něhdys w najprędnich časach drjewjany hród Budyšanow stoeše a pozdžišo serbska twjerdžizna, běše snadž sydło Miliđuchowe. Po zničenju serbskeje samostanoscie założicu Němcy na druhim brjozy hród Ortenburg; město, kotrež so wokoło njego założi, zdžerža starodawne mjenno Budyšin. Na Hrodzišku je nětko evangeliske pohrjebniščo, hdźeż tež wotpočuje J. E. Smoleř.

serbskich študentow „pod hrodzišćom niže klóštra“ je tu z wotłosom runočasnego narodneho žiwjenja.

Přez podobne melancholiske sobuzwuki wuznamjenjeju so sonetty intimnych začuwanjow w poetiskim wotdżelenju „W éichej samoće“. Basnika wabi wječor, nôc, tajny šepot syćiznow na jézoru při šerym měsačku, spěw sołobika w měsačnej nocy, šumjenje stareje lipy, wobrysy dalokich horow; žada styskniwe za zdalenymi přečelemi, zamysla so na podobiznu někajkeho lubeho, kotrehož je smjeré wotwoała, snowa refleksy na temat „omnia vana“, dokhadža k dwělowańskej rjadecy: „Hač za mróčelu smjeré móc so njezastaji?“ — ale na kóncu spina styskuje a ponižne rucey k modlitwje.

Tak je z wuwzaćom sonettow „Slowjanam“ a „Serbam“ cyła kniha wobpředžena z někajkej mjehkej pawčinku, wšitko we njej je stužene, zwuki a barby — tak zo jej woprawdze wubjernje přistojí pseudonym Ćišinski.

Knihu skónca něsto přełožkow z Petrarki, Shakespeara, Mickiewicza, Kollára a Vrchlického. Wjèle rěča tute imjena za porozymjenje rozsérjeneho wobsaha poesije Ćišinskeho a wuhladkowanoscé jeho formy, wosebje jeho sonetta.

„Kniba sonettow“ je w serbskej poesiji epochalna kniha. Wona njewoznamjenja nic jenož nowy čas we tworjenju Ćišinskeho, ale w hörnołužiskej poesiji docyla. Wot toho časa bywa z wobknježerjom łužiskoserbskeho Parnasa Ćišinski — ze stareho časa zaklinčuja jenož hišće dozwuki a wothłosy (Radyserb, Šyman, Dučman, Fiedlér). Wěste a jasne je, zo je so minył čas łužiskeje poesije, kotrejž běše z příkladom ludowa pěseň a Zejlerowy spěw — wot „Knibi sonettow“ so rozwi serbska poesija a wupřestrě swoje křídla k wyššemu złetu.

We wosomdžesatych lětach wuda Ćišinski hišće dwě knizy, kotrejž so znutřkownje přizamkujetej ke „Knizy sonettow“ a z nimaj twori druhu periodu swojeje džěławosće. Su to „Fermý“ (1888) a „Přiroda a wutroba“ (1889).¹³⁾

Prěnja přizamkuje so ke „Knizy sonettow“, kaž hižo napismo

¹³⁾ Formy. Basnje Jakuba Ćišinskeho, Budyšin. Z nakładom spisacela. 1888. — Serbska knihownja. Wudawa A. Černý Č. II. Přiroda a wutroba. Pěsni Jakuba Ćišinskeho. Budyšin. Z nakładom wudawarja 1889.

woznamjenja, po formalnej stronje. Čišinski chyše do serbskeje poesije, formalnje hać dotal jara jednoreje — skoro kaž ludowa pšeń — zawjesć wšelakosé a bohatosé wumjełskich basnijskich formow, chyše serbsku rěc přinjeść na wjeršk najwšelakoriščich formow a zaso pokazać jeje zwonkownu krasnosé a zwoniwoś a znutřkownu hódnosé k wuprajenju najwšelakoriščich myslíčkow na najwužšich pućach zwonkowneje formy. Stupnjowaše moħl rjec, swój nadawk, kiž bě sebi stajíł při „Knizy sonettow“. K sonettej přida tudy terciny, sestiny, kanzony, kanciony, madrigale, triolletty, ronda, ghazele atd. Wuspěch bě zaso kaž při prěnjej knizy wulkotny, hačrunjež po wobsahu „Formy“ tak dospołnje njeskutkowachu kaž „kniha sonettow“. Krasnosé serbščiny, kajkaž so jemu wona při tutej wohnjopruzy pokaza, a swoju práci wo pyšnosé a dokonjanosé zwonkowneje formy wupraji wón sam w zawodnej basni w tejle štrefje:

„Serbska rěc! Ja khwalu twoje słowa.
W rymach luboznje a móćie zwonja;
Z wjesofosću mi so wjerći hłowa,
Hdyž kaž mjetele so pyše honja.
Serbska rěc! Njech su ēi pycha nowa
Pěsnje, kotrež z duše mi so ronja!
Hraju z formu rady w pěsnjow raju.
Kuzło budžu, slowam hudžu reje,
Kcéwy košu, prošu spěwy meje,
Haju rym a rytmus w serbskim kraju.“

Po wobsahu nječini, kaž bižo prajene, kniha začišća kruteho wumjełskeho cyłka: je to skeŕšo něsto mjeňsich cyłkow, swo-bodnje k sebi přidruženych. Při tom pak je to jena z najwažnijsich knihow Čišinskeho a z najwubjernijsich za njeho. Prěni wotdžél, nadpisany „Mjetele“, nawjazuje so k wotdžèlej „W ēichej samoće“ z „knihi sonettow“ a je z překhadom k pozdžišej knizy „Přiroda a wutroba“. Tu je wjacy swětla, wjacy slónca, kćenja a wónje, hać běše w přiwuznym wotdželenju prěnjeje knihi, hačrunjež maju přewahu hišće zamrócene wječorne začuwanja. Zdalowanje wot samotnískich sonow a žadosc za žiwjenjom so tu hižo zjewja. Też na pohrebnišeu widzi basnik bižo žiwjenje, kotrehož njeskónčnosé runje tu zrozymja; wupraja to krasje we dwójnej basni „Kečhowne lipy“, połneje filosofiskeje wurunanośce (str. 28).

Na zymu saje wètri zežołtnjene lisće z hałzow a přez puste hałzy
ćehnje pñema zrudoba; poł lipami na lawcy drëma stara ma-
ćerka. . . . W naleu šumja w tych halozach cople cunje wè-
trički a wabja z nich pupki, lisće a kćenja; w hospodnyeh hał-
zach tifoli ptak a we khłódku lipow hraja sebi dżęci. . . .

Cyle hinašeho razu stej dalšej dwè wotdželeni, po nadpisni je
zmntrkowni sebi přiwuznej: „Ballady“ a „Romancy“. W dospoł-
nišim přewyđezenju tu dozrawja, štož skhadžeše hižo w prènjej
periolđe jeho baśniskeje dželawosće. Cišinski bliži so tu ludowemu
duchein a twori na zakładze ludowych bajkow a nahladow ballady
a romancy, kotrež přez swoju dokonjanosc přetrjechuja wšitko,
stož je so w tutej družinje do toho časa we Łužicy napisalo.
Wosebje płaci to wo balladach. Nabožnistwo serbskeho luda twori
w nich zakladny hlós; přehrëšenje přeciwo nabožnistwu a Božim
kaznjam je w nich bławne žórło balladiskego čina, kotryž z do-
bom husto sc̄ehuje z přehrëšenja přeciwo swérje a čistoće w lu-
bosći. Błysk zabije njekhmanego syna, kotryž podleža wabjenju
rejow samo tež tehly, hdźy mać na marach ležeše. Wopušcena
njewjesta zapali přemyślena we kwasnej nocy młodymaj mandžel-
skimaj statok nad hłowu; hłoko, njebajo so cyrkwińskich zwonow
a wujewši z lubym, mjez tym zo cyła wosada hywa w „kemšach“,
mręje ze swojim lubym wosrjeđ lësa, zražena a ztorhnjena wot hał-
zow z khribjeta splóšeneho konja; njewjesta sptytujo kwasnu drastu,
w kajkejž smè jenož čista knježna před wołtar stući, přimijenna
wot hrjebanja swědomja čeka z domu, při džiwim hnaću wo-
wrotni, w nastatej émje padnje ze skalateho brjoha do Sprjewje
a w jeje zmohach a żołmach namaka smjeré.

Srđedny džel knihi tworja prawe „Formy“: sonetty, sestiny,
kanzony, kanciony a madrigale, trioletty a ronda, ghazele — po
mysličkach najwšelakorišeho wobsaha, postajeneho hižo husto přez
kharakter tuthich wšelakich formow. Zajimawu napjatosé knihi
tworja poslednje wotdžele: epistole, satiry a epigrammy. Elegija a
melancholija prènjejho z tych wotdželow hórkne hižo přez hnëw
a rozhorjenosc, kotrejž so z polnymi mocami jewitej w satirach
a epigrammach. „Epistole“ jasne pokazuja, hdźe zeskhadźachu
kopriwy a wósty, kotrejž so před tym w jeho prènjetkach lëdom
počachu pokazować. W czubje, w nuzowanym zdalenju wot lu-

bowaneje domizny je zrostła, so zhlužbiła a zesylniła jeho lubosć k njej, ale so tež stwjerdził a so zhóršił jeho wusměwk a so zjériło jeho sonjace, melancholiske myslenje.

Ženje 'šće, ženje mi njej' tak wysoko wutroba biła za serbski lud a za serbski kraj, jako nětk, hdyž so rudžu na czubje . . .

Tak pisa swojemu přečelesj w druhej epistoli — a woprawdze w přezjednosći z tym, štož je so w jeho duši stało a štož je so w pozdžišim jeho basniskim džěle wulkotnje wobtwjerdziło. Čišinski bu tehdy (1886) ze srjedžizny serbskeje Łužicy, z Rađworja, přesadženy do Šérachowa, předy wěso serbskeho, nětko hižo přeněmčeneho městačka. Njebě drje tu jara zdaleny wot serbskeje zemje — wšak su najblžše wsy k połnocy přeważnje serbske — ale tola běše mijez Němcami, běše nuzowany předowač němski, bu wot torhnjeny wot žiweho džěla za swój lud. A to zbudzi drēmacu w nim krutu ironisku trunu, satirisku a sarkastisku. Rozsudži so (w basni „Rozpominanje“):

Njeh je! Kaž wosud na mni toči,
twar tón a tajku barbu změju
a w pěsnjach tež ju njezapřeu;
wšak kóždy hlada, kaž ma woči.

Z tym přińdže na pućik, we Łužicy hač dotal njekhodženy, abo znajmeňša lědom z něsto mało stopami woznamjenjeny.¹⁴⁾ Započa šwikać čłowjeske wopačnosće, wosobinske a towaŕsne a narodne, a to z tajkej zmužitosću, haj runje won, njebojaznosću a bjezwobhladnosću, zo to we Łužicy prawe překwapjenje a rozhorjenje zbudzi — podobnje kaž před lětami jeho „Hłosy ze Serbow do Serbow“. Přečelow jemu tute wěcy — satiry a epigrammy — jara mało dobychu. Razy na nakowu buchachu přejara do swědomja a škrě ze žehliwego železa pod hamoram doražowachu přewěsće a njemylnje a wupalowachu njewumazne znamjenja:

Stupać w taktu, kaž so piska,
Z wjelkami wuć z jenej' truby,
Wěc mi stajnje běše nizka —
A tak mnohim njeběch luby (str. 145).

¹⁴⁾ Přirunaj Hórnikowe epigrammy.

Ze Šerachowa, hdźež z wjetšaasta kniha „Formy“, bu Bart w l. 1888 do Drježdān přesadženy, hdźež w započatku wužiwaše pomérneho měra. W Drježdānach je dosé sylna serbska kolonijska (na 1000 duši), kotaž ma dwě čílej towarzstwje; je tu mnogo Čechow, Polakow a drubich Słowjanow, tuž nječeješe Bart — znajmješa nic we spočatku — swoju wosamočenosć tak bolostnije, kaž by ju zawěsée začuwał w druhim němskim měscie, podobnje wot Łužicy zdalenym. Zbywaše-li pak tola w duši próznota, začeri ju wulke město ze swojimi wulkimi kulturnymi pokładami a ze swojim žiwjenjom. W Drježdānach (resp. w Drježdānské dobje) nastą zběrka, dawajc swědčenje wo poměrnym měru basnikoweje duše, knižka „Přiroda a wutroba“ (1889), drobna drje, ale jara lubozna, knižka z wjetša čichich wusměwów rozjasnjeneho pohlada do swěta a do žiwjenja. Intimna knižka, kotaž najlěpje wobswědča jimawy, lyriski talent Čišinskeho. Tu je połne wuklinčenje toho, štož něžnje zaklinča w „Knizy sonettow“ we wotdželu „W čichej samoće“ a sylnišo w „Formach“ we wotdželu „Mjetele“. Basnik scěhuje přirodu wot sněhowych zwónčkow a wónje fijałkow hač k asterkam a zymskemu spanju stwórby, originalnje wopisanemu w basni „Po hrjeb lěta“ (str. 66). Wutrobu šeročko wotewrja barbam a wóni kwětkow, kaž tež ptačim pěsnjam a zynčenju čmjełow, docyla wšem zwukam a kuzlam přikhadžaceho a rozkćewaceho nalěca. A nadobo čitamy w pěsnjach z přirody jako naprajeny a nic doprajeny, w połojcy zatorhnjeny sonet „Daj do wóčka mi zhla-dnyć!“ (str. 18).

K nalětnym pěsnjam příndzechu pěsnje lubosće — a dadža so slyšeć jednotliwie tež mjez lětnimi pěsnjemi a přez swoje resignowane hłosy tež mjez nazymnymi motivami. Jenož něšto erotiskich, ale skutkuja na zdospołnjenje harmoniskeho začišća knihi.

Po tutej zběrcy basnik nahle a njewočakajcy wotmjełkny. Ani najnaležniše žadosće a próstwy a pozbudzowanja najlepskich přečeli ujemóžachu jeho na zjawnosć wuwabić. Česćowarjo jeho poesije bojachu so, zo docyla złozi pjero. Mnozy, a tež naj-khmańši serbscy ludžo, mějachu jemu to za zło a pytachu wuwětlenje toho w jeho česčelakomosći. Něšto wěrnoste w tym běš. Čišinski znaješe swoju hódnosć, derje wědzeše, kak jara so

wuzběhuje wot dotalneje serbskeje poesije, a běše wěso njemdry na zynne njesprawne byrnjež tež nic zjawne) posudžowanje abo dospołne njeporozymjenje, z kajkimž so při swojej džělawosći zetkowaše. Tohođla zawrje so před druhimi. Pisaše drje, ale njewozjewješe swoje džěla.

Hakle nowe struchle podeňdzenja w jeho žiwjenju wróćichu jeho zaso literaturje. W lěće 1896 bu přesadženy z Drježdžan do dalokich saskich Kamjenic, a tak docyla wottorhnjeny wot řužiskoserbskeho živojoła. Wón zhubi so w prostej, khłodnej euzbje, we woprawdžitym wuhanstwje — a to jeho zaso wróci zjawnej džělawosći w literaturje, džělawosći hišće intensivnijszej hač ldy před tym. Hižo w l. 1895 pokaza so po dlěšej přestawecy z něšto pěsnemi we „Łužicy“, ale hakle z Kamjenie kliněchu jeho hłosy huscíšo. W l. 1897 wuńdze k pjeédžesačilétnemu jubilej Maćicy Serbskeje dawno připrawjena zběrka „Serbske zynki“, kotař wobsahuje nowu, třeću periodu jeho džělawosće.¹⁵⁾ Nakhadžamy w njej drje podobne tony, kaž w třoča dotalnych zběrkach, formalnje stoji nic na jenym měscě wo stopjeńk niže — ale tola ma we tworjenju Čišinskeho wuznamne městno. Wobsahuje drje — wosebje w prěním wotdželu: „Spěwne zynki“ — rjad basni ryzy přirodnych, wjesnych a intimnych, ale tola maju přewahu basnje wótěinskich a towařsnych motivow, kotrež dawaju knizy wosebity raz. Wótěinska poesija Čišinskeho je tu zastupjena ze wšemi swojimi wotsčinami, wot elegije hač do wótreje satiry. Čišinski, zamysleny do serbskeje zańdzenosće a stysknijwe žedžo w euzbje za zdalenej Lužicu, z wótěinskimaj wočomaj wobkedžbuje a w realistickich strofach wotkrywa woprawdžite serbske žiwjenje we wšech jeho kritiskich wokomikach a z wosudnymi brachami a njedostatkami („Wérne zynki“) — a skónčnje hněwnje zakladža přečiwo narodnym hrěcham a šwika wšelake wořičnosće, bjez přelutowanja wosebje swojich napřečiwnikow („Wótre zynki“). Wot tuteje zběrki bywa čím dale čím bóle a wědomnišo narodny budčeř a wučeř, předař a namowjeř. Z tuteje winy wosebje je kharakteristiski za njeho po-

¹⁵⁾ „Serbske zynki“. Basnje Jakuba Čišinskeho. K zlotemu jubileju Maćicy Serbskeje wudał dr. Ernst Muka. Budyšin. Z nakładom Maćicy Serbskeje 1897.

sledni wotdzél knihi, kotryž so wuzko přitowarša wobzamkowacemu wotdzélej „Formow“. Po wobsahu rěci wo Čišinskeho stejišču wosehlje wjele epistola „Moje serbske wuznaće“ (str. 85). Haj, přečelo — piše basník —, Lužica je mały krajik a serbski narod je mały, ale wèru kruče, zo mórske žolmy jeho njepóžru. Naš luž je rozdželeny a roztorhany zwonka a znutřka — a nihdže njeje pola nas praweje jednoty, za to pak čím wjacy zwady a rozščepjenosć stary to hrèch słowjanskeje krvě. A tola kruče wèru, zo moj luž njezahinje, přetož je w nim železna moc a wutrajnosć, strowy duch we strowym čele. Ale jena wè po hnuwa mnie k dwělam: wzdželani Serbia husto njewèdža a nječinja, štož je winowatosć čestneho muža. Wotkladluja narodnosć a šerbsku rěč kaž wobnošeniu drastu. Druzy zaso su zymni, bjez lubosće, kaž čělo bjez krvě. Ale tajkich namakaš w kóždym narodze — bóle mnie boli zadžerzenje tych, kiž so mjenuja a su dobrí Serbia, ale so z cylym žiwjenjom wo to njepróeuja, zo bychu lubosć k serbskej narodnosći rozšérjeli, zo by so nješkrótšeny zakhował namřewk našich předownikow. Naše pismowstwo njesmě byé hrajka, njesmě měe za hotowu wěrnost, zo je za luž wšitko dobre dosé, dyrbi sebi pytać puć k wutrobje ludu a jón k sebi pozběhować. Tohodla nastajujmy so přeco do prědka a do wysokosće! „Štož je dobry Serb a nochce abo njemože so nastajíć na nowu drohu, njech z najmjeňša do boka stupí a njech druhim puć njezastupuje! . . . Wuklumy přenjesé wěrnost, proujmy so poznawać sebje samych a přestaňmy so jebać sebje samych. Pokazajmy druhim narodam z duchownym dželom, zo maju Serbia khmanosć, moc a prawo k narodnemu wobstaću (existency).“ Štož zaklinča w „Serbskich zynkach“, to wuklinča połnišo w pozdžišimaj dwěmaj knihomaj: „Z juskom wótčinskim“ (1904) a „Wysk a stysk“ (1905).¹⁶⁾

W přenjej knizi přeproša do serbskich polow škowrončka, zo by so we Łužiccy zasydliła radosć a lubosć k serbskej zemi, přeprošuje worjoła z horow, zo by Serbam přinjesł zmužitosć a worclowu sylnosć sobustawow, přeprošuje tež ťastojčku, zo by jeje

¹⁶⁾ „Z juskom wótčinskim.“ Basnje Jakuba Čišinskeho. Budyšin 1904. Z nakładom dr. Muki. „Wysk a stysk.“ Wótčinske sonetty J. Čišinskeho. Budyšin. Z nakładom dr. E. Muki 1905.

swěra so zasydliła w serbskich myslach. Wustupuje přeciwo małomyslnosći, začiska sylzjotje zhładowanje na čežke stejišće serbskeho naroda a woła: Spominajće na israelski lud, kak je jemu Bóh pombał, doń so dżerzeše njebjeskeho zakonja — a z dowěru na tutoho Boha stojće přeciwo nawalu, mali drje, ale razni.¹⁷⁾ K tutej mysličey so zas a zas wróća, zas a zas przedstaja swojim krajanam, zo so njesmiedźa bojeć a poddać:

Haj, Serbja, střasće kwaklu, střasće blud,
Wšón z ducha, z wutrobów a ze žiwjenja
A stojće hač do zemje zahinjenja
We swérje kruty, horcy, hordy lud!

Wutrajće! — woła z wěscěrskim hłosom. Nichtó njeje so narodził ze sydlišćom na pohrjebnišu, kaž nie druhi z wotrohu na nozy. Njebjo wobdaruje jenak cyły lud, za cyły lud ma jenak dešć a słńco, tohodla, Serbowje, dżeržę so swojego prawa a Boha, njebojće so, hdyž njeprečelska ruka za wami saha: prut na nju je bižo připrawjeny.¹⁸⁾ Wobroća so wosebje k intelligency, pokazuje ju na lud, w kotrehoż rucy je serbska khorhoj a woła: Tuž zapřehný so do serbskeho woza a njebojmy so postronkow a potu!¹⁹⁾ Njetajomnje wuznawa: my, wuzwoleni z naroda, smy měli za lud lodowe wutroby; wopičeli smy po susodze a swój serbski pokhad přeli; tohodla njech tute časy hańby přiſluſeju zańdzenosći — chcemy nětko při ludu stać a z nim póndzemy.²⁰⁾

Cyły, mohł rjec, narodny program zwobdzęluje druga kniha, zběrka wótčinskich, formalinje dokonjanych sonettow „Wysk a stysk“. Zaso słyszimy napominanje k njebojaznosći a raznosości, k narodnemu sebjewědomju, k twjerdosći přeciwo czubnikam. Hdyž Němc tebje hani, twoju rěc a kreć, ty lubosćiwe a mudrje njewukładuj, ale wotmołw jemu raznje.²¹⁾

A kónc sćeŕposće! Nam su stajnje předowali: budź sćeŕpny, a bychu tebi też nabili suki — ja pak praju, zo je to hańba, wołam raznje, zo zhinu tak też naše zbyłe połki. Křiwdy nic čeŕpjeć — to njech je cyły zakoń! Mjez woči bić dadža so jenož hłupi.²²⁾ Budźće krutych myslí a přeswědčeni,²³⁾ hajće sebi swoje

¹⁷⁾ „Dowérzejće so“ str. 39; ¹⁸⁾ „Non adorabis Deum alienum“ str. 48.

¹⁹⁾ „Wutrajće“ str. 69; ²⁰⁾ „Zapřehný so“ str. 42—45.

²¹⁾ „Kónc sćeŕposće“ str. 48; ²²⁾ „Serbska twjerdosć“ str. 15.

ródne hnězda, njepušćejće cuzych do serbskich wsow, dworow a domow, stójće na straži ze škitom a mječom²³⁾ a njewopušćejće serbsku zemju, tu dyrbiće wudzeřeć, stać a zemrjeć²⁴⁾ a to tak, zo by tež w džécoch wostała serbska duša²⁵⁾. Intelligency na wsy písluša so, swěrnje stać při serbskim ludu, budzić jón a serbske wědomje posylnjować — kóždy ma swój nadawk: farař, wučeř, student — wšitec so přimýmy drobneho wótčinskeho džěla w towarzstwach, we swójbach a wučmy je lud. Mějmy při tym před wočomaj krasne přikłady: Zejlerja, Smolerja, Hórnika, Imiša — a prostych burow, autodidaktow Gelanskeho a Młyńka.²⁶⁾ Na naší bědze njejstaj jenož wina wosudny historiski běh a přemóć njepřečelow — wina smy předewšim sami, wina je naša poddatosć, bojaznosć, liwkosć, njepřezjednosć, euzomysliwosć²⁷⁾. Tohodla čepje Čišinski alarm, widzo njezbožo, a woła kóždeho, zo by był na swojim městnje.

Serbske mjezy.

Do koła wokoł' do nas praska morjo,
A z wichoram so třase serbska kupa.
Po mjezach jandžel Serbow plačo stupa,
Hdyž hrozne na mjezach je serbske horjo.

W tym wichorjenju na dych krótki khorjo
Lud zhubja móc; a z ruki pada tupa
Bróni, pót, hdyž w smjertnej bědze čolo kupa —
Hdže rjek, dno nam a žolmam bjezdno tworjo?!

Tam počerjenych leža hižo sepje —
A surovišo džiwja žolma čepje,
A straž na mjezach dzeń a bóle slabnje. —

²³⁾ „Serbska zemja“ str. 5 — „Wukhowejće zemju serbsku!“ str. 49 — „Serbski hospodař“ str. 50.

²⁴⁾ „Wostań doma“ str. 36 — „Wostań w Serbach“ str. 43.

²⁵⁾ „Serbske přeswědčenje“ str. 6.

²⁶⁾ „Wótčinske skutkowanje“ str. 7; „Wzdželanym Serbam“ str. 42; „Serbske cyrkwe“ 8; „Serbski farař“ 13; „Serbski wučeř“ 14; „Serbske šule“ 62; „Studowacej młodzinje“ 10; „Serbske towarzstwa“ 24; „Drobne wótčinstwo“ 25; — Sonetty wo mjenowanych serbskich wótčinach str. 26—31.

²⁷⁾ „Naša wina“ 63; „Naša wulka wina“ 64; „Bjez wutroby“, „Serbska zymnosć“, „Serbska bojazliwość“, „Serbska roztorhanosć“, „Serbske pje-njezy“ 57—61; „Němcowarjam“, „Serbske podtykowanje“, „Serbske wopis-čenje“ 65—67.

Hój! Z potom, ze krvju, z dušu twjerdzmy mjezu.

Prjed hač so haćenja do morja zwjezu.

A smjeritna žolma wyše hlowy hrabnje! (Str. 39.)

Před tutymaj dwemaj zběromaj basni wótcinskeje tendeney wuda Čišinski dwě knizy intimnišeje poesije, wosobinskeho začuwanja, wosobinskeho zhładowanja na swět a na žiwjenje. Stej to knizy: „Ze žiwjenja“ (1899) a „Z křídłom worjolskim“ (1904),²⁸⁾ kotrejž z poesije Čišinskeho podobnje so wuznamjenjenujetej, kaž „Kniha sonettow“ a „Přiroda a wutroba“, haj hišće bôle.

Kniha „Ze žiwjenja“ je do wěsteje měry přiwuzna zběrey: „Přiroda a wutroba“ – ale je hłubša a jěriša, do kelucha padny mnoga kapka hófceje žiwjeńskeje mudrosće a z njej tež mnoga kapka ironije a satiry. Njesměrnosté morja (we wotdželu: „Na Sewjernym Morju“) hoji čerpiaceho basnika, změrnuje jeho rozbolenu dušu z pěsnju wěčnosće a wuči jeho, hladač ze začpěcom na čłowjeske wopačnosće a maličkosće. Jeho powaha zjewja so połnje w druhim a třećim wotdželu knihu („Z émowych khwili“, „W zymicy“), z nich čujemy, zo je basnik wjèle čerpię, tola z dobom widzimy, zo je wostał njezničeny, njeponiženy, ale na-wopak posylnjeny a wobkruéeny we swojim přeswěđenju. Kharakteristiska z tuteje winy je jeho glossa k epigrammej: „Stupač w taktu, kaž so piska . . .“ a wosebje baseń: „Wosudo pjeť!“ Njech je či wosud wšitko storhał, štož słaby sebi haji, njech stojiš khudy a nahi: ducha hač dotal zabił njeje žadyn kat, žadyn móčnař njeje zničił, štož je Boža waha přisudžila. Přetraješ bój a wuńdzeš dobyćeř! Wosudže, bij, wosudže, bjeř! — Cyłe čerpijenje duše, wšitke boje, bolosće, swoju njepřewinjenosć a sylnosć je wuprajíř w cyklu „W zymicy“, kotryž wobsahuje basnje, jeničke swojeje družiny w serbské literaturje. Khory, kotryž w zymicy fantasju wotwaluje wšitke swoje čerpijenja a bolosće, njeje nichtó druhi, hač basnik sam. A što slyšimy ze rta čerpiaceho? Krute: „Njepoddam so!“ (Str. 69.) Tuta njezhibnjomna twjerdosć, tuta njeponižena hordosć je jemu diktowała zběrku „Z křídłom worjolskim“, knihu stopnijowaneje ironije a sarkasma, ale tež bolostnego přemyslenja a pytanja pokoja. Wojowanje přeciwo wšelakim putam, přeciwo kajkimžkuli kompromisam, bój

²⁸⁾ Wobě wniidžeſtej w Budyšinje z nakładom dra. E. Muki.

přeciwo wsédnosci a prćowanje za wysokim hordym złetom, za najlēpše zjewjenje swojeje individuality — to je wobsah tuteje knihi Čišinskeho, w kotrejż so ze wšitkich jeho knihi najsylnišo zjewja jeho basniski a ludowy kharakter. Słyśimy tudy podobnu ludźbu, kaž w knizy „Ze žiwjenja“ — jenož zo je basnik wu-čahnył najsylniše registry. K wuprajenju toho, štož we nim so wari a štož začuwa, ujeboji so żadnego wuraza, njemilostnoje injeta błyski, z kotrymiž bije tu wsèdne čłowjeske wopačnosće, tam wèste hłowy swojich přećiwnikow.

Basnje kaž „Pozdze“, „Kolo časow“, a wosebje „Džiwne psy“ a „Džiwna swjatosć“ njenamakaju swojego runjeća w cyłej serbskej poesiji.

Z wotdychom mjez wobémaj knihomaj, wobćeżenymaj přez reflex a to přez hórkosé a hnèw, je zbèrka balladow a romancow „Krew a kraj“ (1900). Wuda ju, jako by cheyl z nowa přispomnić, zo nochee byé jenož basnik intelligency. Wólba maćizny a waśnje jeje wobdżelania pokazuje jeho wotpohlad, přibliżeć so ludej, tak kaž je to bylo w přiwuznym wotdżelu „Formow“. Zetkawamy so tu też z podobnej maćiznu, kaž tam, rozmniożenej jenož hišće docyla přez motivy z dawnych lužisko-serbskich a połobskosłowjanskich časow. Mjez wobémaj najindividuálnišimaj knihomaj Čišinskeho, zbèrkomaj „Ze žiwjenja“ a „Z kridłom worjośkim“, poda so wulke přemjenjenje w jeho žiwjenju, kotrež wuswétluje wótriši, hnèwa połniši, bóle přimacy hłós druheje knihi. Na koncu lèta 1901 skóněi so Bartowe kaplanstwo; wot decembra toho lèta namakamy jeho z fararjom w městačku Radebergu, nic předaloko wot wjećornych mjezow lužiskoserbskeje zemje. Po 18 lètach potajkim dosta faru, ale nic na dołho — hižo w nałécu 1903 dżëše do pensije. To wujasnja rozhorjenosć mnohich basni zbèrki: „Z kridłom worjośkim.“ Ale pensionowanie, kotrež so basnikej z wulkej kriwdu zdaše, bu jeho dżelawosić wužitne: „Bart mortwy je, nètk Čišinski budź žiwy!“ — zawała sam we swojej pozdžišej basni: „Na wuménk“.²⁹⁾ Prénje, štož sebi po tajkim nahłym skónčenju swojego zastojnskeho skutkowania praji, bëše: „Domaj, domoj!“ Pensionowanie wotewri jemu po telkolètnej, dołzej odyssejadže ščežku k wrócenju

²⁹⁾ Zbèrka „Za Čichim“, str. 39.

do domizny! Bjez wšeho zadžeržowanja přesydlí so do swojeje ródneje wsy a tu (wot l. 1906 we susodnych Pančicach) bě živy ze swojim ludom a z přirodu — tu při žörłach swojeje poesije. Wliw tutoho žiwjeńskeho měra a přiměrjenych wokolnosćow hišće w času połneje mocy a energije, zjewia so w jeho tworjenju najjbóle. Hnydom w přichodnym lěće po nabłym žiwjeńskim přemjenjenju wuda dwě zběrcy³⁰⁾: najsylnišu snadź swoju knihu „Z křídłom worjołskim“ a wohnjowu zběrku „Z juskom wótčinskim“. Za nimi scěhowaše w l. 1905 kniha sonettow: „Wysk a stysk“, kotraž by měla być přiručna kniha kóždeho lužiskeho Serba, a w l. 1906 k pjezdzesatym narodninam basnikowym wuńdže kniha „Za čichim“.³¹⁾

Prawa jubilejna kniha, mohł rjec symfonija wšitkeho, štož hdy je hibało basnikowe myслe a nětko so wróća w nowym zhľubšenju a zharmonisowanju. Wšo wuklinčuje na połny harmoniski akkord změrowanja, powšitkownehe porozymjenja a wodaća! Ze wšeho je jasne, zo je basnik dōcpěl wjeſk hory a wottud z jasnym wóćkom wšo derje a měrnje přewidží, zańdzenosć, přitomne žiwjenje a přichod. A k wšitkomu towarzí so hļuboka wěra; huscišo hač w někotrejžkuli přjedawſej knizy klinči słowo Bože — cyle po powazys serbskeho ludu, z kotrehož je basnik wušoł a ke kotremuž je so zaso wrócił, luda, kotrehož žiwjeńska nahladu su nanajlepje wurunane a kotryž korjeni w njepowalnej wěrje. Kharakteristiski za knihu a za basnika je prolog, z kotrymž Čišinski mohł rjec čini revisiju swojego žiwjenja. Twjerde je było za njego žiwjenje, zmoha čisny jeho na cuzy brjoh, jeho, kiž so horješe za serbske zbožo a žedžeše, džělać na serbskej zemi zo je so mało přiućił poklonam a docyla nic lišćenju, tuž njeje měł w žiwjenju zboža. Ale po dołhim čerpjenju je sebi dobył wróćenje domoj — do Tuskula, a wotbyće zrudneje dopomnjeńki, přetož džela je hišće wjele!

Začuća, kotrychž najpołniši wuraz w jeho dotalnym tworjenju běše zběrka „Přiroda a wutroba“ wróćeju so zaso w přenim wotdželu jubilejneje knihi („We słódkich khwilach“), ale hišće

³⁰⁾ Wobě w „Časop. Maćicy Serbskeje“ a bórzy tež w samostatnych knihach z nakładom dra. E. Muki.

³¹⁾ W Budyšinje, z nakładom dra. E. Muki.

bóle wučisćene, bóle wujasnene a wurunane. Z nich wěje do-spolny pokoj jednoreje, čicheje přirody łužiskeho kraja, zbožo při-khadźaceho naleća, radosé a wjesele lětnjeho dnja, spokojnosé žnjow a radosć hód. Baseń: „K jutrownej nocy“ luboznje wopisuje naiv-nosć ludowego zapřijeća njebjes a přirody, a basnje „Tużne poł-dnio“, „Wěčny pokój“, cyklus „W Lipju“³²⁾ a dr. dychaju direktaje zbožo, mér a zjednanje. Tuto mérne, slónčne, pokojne zhladowanje na wšo, na přirodu, na žiwjenje a jeho kónc, móžemy derje kharakterisować z basnju „Hdyž wutroba so dowupali...“ (str. 32), nic runje nowej po mysličkach, ale lubej přez přewyjedźenje:

Hdyž za hory je wotpočować	So donahladać móžno njeje
So spróne slónco lehnyło,	Na zahrody te rózowe . . .
Błyśc widźu po mróčelach pływać,	A mjełčo wutroba sej přeje,
Kiż mrějo do nich dychnyło.	Hdyž myслe du mi rowowe:
A jako róže w južnym kraju	Hdyž wutroba so dowupali,
So zabłyskuja mróčele,	Króć hišće cheył a dychać dych,
A zakćewaju, překćewaju	— Hdyž row su dawno zamjetali —
We wšítkich barbach tučeļe . . .	Każ róże zerjow wječornych!

Druhi wotdžél, „Duch a swět“, wróća so po formje ke „Knizy sonettow“ a po mysličkowym wobsahu ke kniham „Ze žiwjenja“ a „Z křídłom worjoškim“, z džela tež k „Serbskim zynkam“. Zaso świka tu ludowe błaznosć a wopačnosć, zjed-noćene ze žedzenjom a honjenjom po karjerje — a staja přeciwo nim prawdu a čistotu powabi. A dale w horstcy sonettow staja Ser-bam na woći počinki a wótčinske winowatosć, nješwarnosć wotpad-nistwa a hrěšnosć wótčinskeje liwkosć abo frazowpołnego wótčin-stwa bjez skutkow. Preč z prózdnym, jebacym mudrowanjom, nuzno je džělać, kaž džěla rólnik na swojej roli; štóż chce Ser-bowstwo zakhować, ale nochce za nje porsta hibnyć, njeje Serb; štóż chce Serbowstwo zběhnyć, dyrbi so ze skutkami wo to pró-cować, přetož žiwjenje je — positivne džělo (str. 67).

Po tutym wotdželu, bóle objektivnym, scéhuje subjektivniši džél „Tuskulum“. Ze zwonkownej stronu přizamkuje so k „Formam“ podawajo něšto sestinow, znutřkownje zwisuje z přením wotdželom knihi. „Domoj, domoj, wudýchana duša“ woła basnik w přenjej štućey — a z cyłego cykla dycha mér, kotryž piję

³²⁾ „Lipjo“ — dólček wot Kukowa k Swinařni, wosrjedź kotrehož leži klóšter „Marijina Hwězda“.

wujachlena duša z połnym srěbanjom z ródneho kraja. Ale tež w tutych intimnych khwilach, w kotrychž wot swojeje ródneje zemje lèkowacy napoj přijima, njezapomina swojeje missije. Njemóže zabyć — był by njedzakowny. Wšak tudy před nim leži jeho ródny kraj z čichimi wjeskami, wšak je wotsal sam wušoł spod słomjaneje trèchi. A tak wróća so při přirodnych a intimnych začućach stajne zaso w myslach k swojemu kraju a ludej. Wyše hač hrody waži sebi khéžki, w kotrychž před sto létami stоеše a nětka hišće stoji wołtař serbskeje lubosće, hdzež so serbski duch khowaše před njewjedrom a nětkole na straži stoji, zo by cuzy njemohł přez proh. Tu modli so pod křížom, zo by jeho lud wudźeržał w čežkotach, zo by mohł zaspěwać radostnje alleluja! Tu spěwa pěseň radosće widzo serbskeho žnejna, złote jadro serbskeho ludu. Tu, zdaleny wot swěta, blizki přirodze a tym, kotriž su w njej zbožowni, je wón spóznał, zo je k zbožu trjeba: „Wodać wšem a zabyć wšo, štož soni wjeć, wér, njehjo we sebi to kryje“ (str. 96).

Ke knizy „Krew a kraj“ wróća so scěhowacy wotdžél „W stopech časow“, rjada balladow z powšitkownych stawiznow luda, ze stawiznow lužiskoserbskich a z narodnych powědańčekow.

Čišinski skónči svoju dotalnu dželawosc w knizy „Za čichim“, mohł rjec z přehladnej revisiju cyłego swojego džela, přeběhajo hišće jónu po jeho klaviaturje wot hłosa najhlubšeho k najwyššemu w połnej harmoniji. Radosć je, čitać tute štrofy krasneje rěče a formy, krasneho posudżowanja swěta.

Hdze so nětka wobroći swojorazny tutón talent? To je prашenje, kotrež přikhadža bjezdžak na myслe při přehladowaniu jeho dotalncho džela. Nakhilnosć k ludu, ke korjenej narodneho žiwjenja serbskeho, je njedwělomna. Za swoju lyriku a drobnu epiku je Čišinski hižo wjele wzał ze serbskeje duše a ze serbskeho žiwjenja. Ale wróci so hišće k sěršej epicy, w kotrejž je so spýtał na započatku swojeje literarneje drohi? Napiše-li někajki wjetši narodny epos, w kotrymž by podał cyły běh narodneho žiwjenja z čichym kuzłom serbskeje wsy a cyłu wulkosć wojowanjow a prćowanjow wědomych worštow wo zakhowanje małeje serbskeje kupy? Čežko prajie. Z dotalneje basnikoweje dželawosće ničo na to njepokazuje, hač runje młoduški pospyt „Na-

wożenia“. Z eylej swojej žadosću je Ćišinski wuprajeny lyrikař — ale „Nawożenia“ pokazuje, zo njeje njemóžne, zo by so basnik na wjeřšku swojego rozwića wobroćił tež k wjetšej epicy, kotaž hakle by jeho město w swětowej poesiji wobtwjerdžila.

A hišće jene prašenje tu nastawa: kajki wliw je naš basnik měl na serbske basnistwo swojego časa, kotrehož džělo woznamjenja wjeřšk dotalneje lužiskoserbskeje poesije docyla?

Ani na tuto prašenje njemóžemy positivne a na spokojace wašnje wotmołwić. Budžemy to widzeć z přehlada nowišeje hornjo-lužiskeje poesije.

Dodatak někotrych živjenjopisnych přispomnjenjou.

Za čas swojich studijow w Prazy zezna so Bart tež z někotrymi tehdyšimi młodšími českimi literatami, wosebje z koła časopisa „Ruchu“: z Fr. Chalupu, Fr. Kwapiłom a dr. Pisaše tež do českich časopisow wo lužiskich wěcach, wosebje mijenuju dobrý dopis „Národní snahy studenstva lužisko-serbského“, wozjewjeny w „Ruchu“ I. 1881. Za studentske lěta redigowaše „Lipu Serbsku“ (lětn. III.—V.) jara wobwjertliwie a tak, zo to zbudžowaše pohóršenje pola starších, kotriž njemóžachu dońe na tak powyśene stejnišće jako Smoleř, kotryž sam „Lipu“ ze swojim nakladom wudawaše a podpisowaše jako zamolwity redaktor. „Lipa“ je polna přinoškow Bartowych, nic jenož rjadkowanych, ale tež prosaiskich, belletristiskich a wšelakich studijow, referatow a pod. Z nich wostachu njedokónčene „Stawizny serbskeho studentstwa“ (V, str. 42, 50, 57). Jara zajimawe a za Bartowu powahu kharakteristiske su časowe dopisy, w kotrychž so hižo pokazuja myslički přichodneho autora knihow „Serbske zynki“, „Z wyskom wótčinskim“, „Wysk a stysk“ a dr. Přispominam tu wosebje jeho „Swjedzeński rěč na pjatej hlownej skhadzowancy serbskeje studowaceje młodžiny“ (III, 80), „Myslički wo wulkim serbskim spěwanskim swjedženju“ (w oktobru 1879; IV, 5), „Swjedzeńska rěč na šestej hlownej skhadzowancy“ (IV, 65). Čitajo tute wohnjowe rěče a myslički młoduškeho Barta, móžemy sebi předstajić, kak skutkuje nětko na lud jeho žive słowo, z kotrymž wot swojego nawrócenja do domizny při kóždej přiležnosći wohniwje k njemu rěci. „Lipa Serbska“ zjednoći so po pjećich lětnikach

ze starym lědom hišće so žiwjacym „Łužičanom“, a tak da pokhad nowemu časopisej, dotal wukhadzacej „Łužicy“. Za čas swojeho skutkowanja w Kamjenicach přełožeše pilnje z české literatury, štož zawěscé njewosta bjez wliwa na jeho poesiju, podobnje jako studium českich basnikow za studentske časy. Tak namakamy w lětnikach „Łužicy“ (1899—1900) wosebje wjele přełožek z Vrchlického, dale ze Svatopluka Čecha, Jana Nerudy, A. Heyduka, B. Mayera a J. Rokety. — W posledních lětech napisa dwě rozprawje wo serbské literaturje k powučenju czubzy. Prěnja wuńdze němski pod pseudonymem J. B. Kukowski w I. zwjazku „Sbornika po slavjanovědění“, wudawanym wot Pětrohródskeje Akademije Nauk, a tež we wosebitym wotčišeu: „Die Literatur der Lausitzer Serben zu Anfang des XX. Jahrhunderts.“ Pětrohród 1904. Druha w južnoserbském přełožku číšcana w „Letopisu Matice Srpske“ a z njeho we wotčišeu: Jakub Bart-Čišinski, „Развој литературе Лужичких Срба са особитим обзиром на иено садашње стање.“ Nowy Sad. 1905. — Wo Čišinskym sym pisał w Ottowym „Slovníku Naučným“ pod heslom Bart, hdzež sym tež z krótka načisnył jeho kharakteristiku, při kotrejž móžu hač do nětka wostać; w „Lumíru“, 1888, str. 252, dale tež tam I. 1899 we studiji „wo nětčišej lužiskej literaturje“, kž pozdžišo přeńdze do knižki „Wselake listy (łopjena) wo Łužicy“ (Matica lidu 1894), we „Světozoru“ 1893, str. 574, we „Zlaté Praze“ 1900, str. 376, we „Slov. Přehledu“ w lětnych přehladach lužisko-serbskeje literatury“ a druhdze; prěnja wobšerniša studija wo Čišinskem z cyła je w mojim „Wubjerku basni“ (wudatym w měrcu 1906). — We lužiskej literaturje (nimo pomjenowanego Mukoweho zawoda k „Serbskim Zynkam“) je krótki žiwjenjopisk we „Łužicy“ 1898, str. 34, dlějsa spomnjeňka wot M. Andrickeho w tym samym časopisu 1900, str. 86, najnowšo pak wot samsneho spisowačeela wobšerniša rozprawa „Jakub Čišinski“ w 2. zeš. „Časopisa Maćicy Serbskeje“ lěta 1906. Wuńdze tež we wosebitym wotčišeu jako 4. číslo zběrki „Serbska ludowa knihownja“. — W khorwatskej literaturje je pisał wo Čišinskem Josip Milaković w zahinjenej „Nadže“, w najnowším času pak wozjewi we „Savremeniku“ (nov. 1906) rjanu studiju „Jakub Bart-Čišinski“. Tež je na poradžene

wašnje přełožil něšto jeho basni. — W pólskej literaturje je najposledy Čišinskemu poswiećił jubilejny nastawk Henryk z Ułaszyn w měsačniku „Świat Słowiański“ (dec. 1906); je ju tež wudał we wosebitym wotčišeu: „Jakub Ciszyński, poeta łużycki.“ (Krakow.) W prjedawšich časach pisaše wo Čišinskim pilnje Melania Parczewska, kotař je tež z jeho basni přełožovala mnoho a dokladnje. — Tež jeje bratr Alfons Parczewski, jedyn z najlepšich znajerjow a přečelov Łužicy, je wo nim pisał. — Mjez tym je nam bohužel naš basnik Jakub Čišinski ze smjeru wotešoł 16. okt. 1909. (Dalše přinjese jeho nekrolog w 2. zeš. tutoho lětnika.)

VIII.

Z počatka wósomdžesatych lět nasta w hornjołužiskej literaturje žive hibanje, we wěstej měrje podobne hibanju na začátku štyrcetych lět. Młoda generacija, kotař wosebje do živjenja a literatury w połojcy sedomdžesatych lět stupi hlownje z „Lipu Serbskej“, z počatkem wósomdžesatych lět dobyčeřscy přenistwa dosta, stary „Łužičan“ přeňdze z „Lipu Serbskej“ do noweho měsačnika „Łužicy“ (1882), kotrehož wjedženie je w rukach „młodych“, hačrunjež tež stari we nim sobuskutkuja. K młodym přistupuje tu najmłodša, nowa generacija wósomdžesatych lět: Jan Gólc (1882), Jan Waltař (1883), Mikławš Žur, Matej Handrik, Jurij Kral, Jakub Šewčik, Moric Domaška (1884), Adolf Sommer (Žemr. 1885), Jakub Nowak-Horjanski, Jakub Nowak-Kašečanski, Mikławš Zahrjeńk (1886), Michał Wjesela (1887) a dr. W lěće 1883 započahu wukhadźeć „Zhromadžene spisy H. Zejlerja“ z nakładom studenstwa a pod redakecji Arn. Muk; to same lěto wukhadźa Rězakowy přełožk „Babički“ B. Němcowěje („Naša wowka“). W lěće 1884 wuńdze Čišinskoho „Kniha sonettow“, Bogusławskoho a Hórnikowa „Historija serbskeho naroda“; w Časopisu Maćicy Serbskeje počina wukhadźeć Mukowa „Statistika Serbow“ (wudata potom we samostatnej knizy l. 1886), rząd literarnych podawkow podobneho wuznama, kajkiž mějachu na začátku štyrcetych lět Smolerjowe a Jórdanowe publikacije.

W połojcy wósomdžesatych lět zjednoći so najmłodša generacija wokoło wosebiteho časopisa „Łužiskeho Serba“, kotryž wukhadžeše w lětech 1885—86 pod redakciju M. Žura. Dopisowachu tu wosebje sobustawy Pražskeje „Serbowki“: Žur, Šewčik,

Wjesela, wobaj Nowakaj, Michał Cyž, Jurij Kral a Zahorski (M. Zahrjeńk) — hakle do někotrych posledních číslow pisaše tež student evang. theol. Jan Gólc (a zastupi nadobo do redakcije). „Łužiski Serb“ drje njeměješe telko wuznamu jako „Lipa Serbska“, tola běše ze zwjeselacym zjewom žiwjenja noweje generacije, wosebje přez powědańckowy džél (J. Nowak-Kašečanski).

Serbskej poesiji tuto nowe hibanje mało přinjese. Jeničkej dwě mjenje z tehdyšeje najmłdšeje basniškeje generacije so wuznamjenjatej — a z njeju hišće jene přišluša Němcej, druhé pak wotstupuje zahe z lužiskeje poesije. Staj to Karl Jan Wałtař a Jakub Šewčik.

Hewak pokaza so jenož něšto jednotliwych pospytow, mjenje bóle bjezwuznamnych. We „Łužicy“ namakamy něšto pospytow H. Holaka a A. Lapsyka¹⁾, Marije Wjelic²⁾, pseudonymow J. Jęžika, Serbina a dr., we „Łužiskim Serbu“ pospyty Michała Cyža a Zahorskeho (M. Zahrjeńka³⁾). Wuznamniše pospyty podachu we „Łužicy“ Matej Handrik⁴⁾ a pseudonym Hrodzišćan⁵⁾, we „Łužiskim Serbu“ M. Wjesela⁶⁾ — ale ani tuči njewostachu na basniškej drózy; wustachu při přenich pospytach. Hrodzišćan a Wjesela so docyla potom z literatury zhubitej, Handrik wuznamjenješe so po lětech we serbskej folkloristicy a filologiji. Z přispomnjených pospytow pokazuja jenož Handrikowe a Wjeselowe rjadki vliw Ćišinskeho, wosebje w formje — zbytni pluwaju we wodže stareje šule. Wšak hodži so to derje wuswětlić. Ćišinski běše hakle při započatku swojeje krasneje dróhi, hdyž stojše tola stara šula dotal w literaturje na wjeŕsku. Wukhadźachu runje „Z hromadzenie

¹⁾ Wobaj běštaj tehdy pismostajerzej (jich pospyty su w lětnikach 1884—85).

²⁾ Mařka Wjelic (Wjelowa) běše džowka J. Radyserba-Wjele, wumrě w l. 1882. Pospyty su wotcišćane we „Łužicy“ hakle po jeje smjerći.

³⁾ Lěpše jeho rjadkowane pospyty wostachu w rukopisach a su hakle wušle w „Jubilejných spisach Serbowki“ I¹, 55; I², 101.

⁴⁾ Dobru odu „Wječor“ w l. 1885, str. 55, podpisanu z pismikami „H. z J.“, štož je zawěscé „Handrik z Jamnoho“ (Jamno w prusk. Hor. Łužicy je rodzišćo Handrikowe).

⁵⁾ „Madlenka a worješina“ (1886, str. 5); „Tři ptačatka“ (ib. 25), dobre wothlōsy narodnych pěsnjow.

⁶⁾ „Nazymske wětry“, lětnik II, str. 85.

spisy Zejlerjowe“ a „Łužica“ běše połna přinoškow Radyserbowych, Šymanowych a dr. Ludowosć běše dotal nadknježace hesło tež w poesiji; „njeserbski“ abo z najmjeńša njeludowy poměr Ćišinskeho běše njepopu arny, wuwołany bórzy za škodliwy, z najmjeńša za njewitane, čežko přistupne kuriosum, kotrehož při poměrach a wobstejnoscach serbskeje literatury njeje radno na-slědowač.

Jenički naslēdnik Ćišinskeho je Jan Wałtař (poprawom Walter). Filosoficy zdželany Němc, z klassiskej a romantiskej poesiju swojego naroda wukubłany młody kandidat evangelskeje theologije, přiswojiwiši себi hornjołužištinu a rozbladawši so we Łužiskoserbskej poesiji, spózna hnydom z wótrym wóčkom, štō w njej docpěwa najwyssich městnow, ma najšérši wobzor a najbóle wuhľadkowanu formu. Hačrunjež běchu jemu basnicy evangel-skeje Łužicy bližsi po swojim pokhadźe, po maćiznie a z wotpohladom swojich dželów, wuzwoli себi tola katholskeho basnika Ćišinskeho za příklad, dokelž bě sam w duši modernišo čujacy poeta. Sam so k tomu wuznawa w basni „Ćišinskemu“ (Łužica 1884, str. 59):

„Zynk twojej harfy tužny, lubozny
a zrudny, euni je mi derje znaty;
ja rozumju te spěwy zrudoby! — —
Mój basnjerjo, džak, džak budź tebi daty!

Z tuteje strofy a z cyleje Wałtarjowej poesije je widčeć, zo je jeho Ćišinski k себi sčahnył, kaž so tehdy pokaza a kaž žadaše, ze swojim pseudonymom woznamjenić, mjenujcy kaž basnik „Knihi sonettow“, wosebje jeho wotdzela „W čichej samoće“.⁷⁾

Mjeno Wałtarjowe zjewi so přeni raz we „Łužicy“ 1883 (str. 24) w referaće młoduskeho pólskeho filologa Jana Hanusza. Wałtař běše tehdy w Lipsku na studijach a wopytowaše tež tamniše pólske akademiske towarzstwo. Při jenej tajkej zhromadźiznje zimprowisowa pólskemu narodej rjadkowany postrow, który Hanusz we swojim referaće cituje („Mój pólski ludo...“). Hižo tu ma so Wałtař za Serba, postrowjejo pólski narod: „bratře mojoh' ludu“.

⁷⁾ Ćišinski sam mjenuje jeho swojego šulerja we swojich rozprawach: „Die Literatur der Lausitzer Serben“, str. 12, ale wo jeho džěławosci so dale njewupraja — myslu, zo jara z njeprawom.

Sčěhowaše rjád „Serbskich idylkow“ pokazowacych w māciznje, díkciiji a w cyłej formje wliw studijow Čišinskeho. Wałtarj pokazuje so w nich jako něžny sonjeř bohatego začuwanja, druhdy přemjehkeho, jako basnik přirody a lubosće, čickeho styska, hnuća a žedzenja. Pódla toho pokazuje so hižo w přenich tutej pospytach přikhilnosć k serbskemu ludej, haj direktnejezjewy serbskeho wótčinskeho začuwanja. W pjatej idylli na p. ma za najwjetšu česę služić Serbstwu, njesć z nim zbože a njezbože (Łužica 1887, 21). Pozdžišo wupraji swoje serbske wuznaće w formalnje krasnych basnjach „Hymna“ (Łužica 1891, 9) a „Mój serbski ludo“ (ib. 1893, 65). W „Hymnje“ zjednoća khwalbu Božu z próstwu wo zakhowanje serbskeho luda, z refrenom:

Z twój lud serbski słyš to požadanje:
Zdzerž jón a daj 'mu twoje žohnowanje!

Wałtarjowe serbske wuznaće je najmócniso wuprajene w basni „Mój serbski ludo“, njesene we swjatočnym, hymnickim hlosu a jako k přewodźenju piščelow. Při mojej kolebcy njeklinčachu pěsňe „w słodkej serbšinje“, běše njeznata mojej wutroby krasna serbska zemja — a nětko sy moja domizna, a moje sy, stare Serbstwo, a wostanješ, doniž njenańdu tu poslednjeho městna. Chcych so podać na daloke Ranjo jako předowař božeho słowa — doniž njewuhladach przdne wołtarje we Łužicy a žadosć stadłow, njemějacych pastyrjow, doniž mi Bóh njeje pokazał: tu je twój nadaw! Jako nawożenia swoju njewěstu sym tebje nutrňje pytał, serbski ludo, do hłubin wutroby je mi napisał Bóh twoje mjeno. Na twoje mjeno pak mi so z wóčka roni hóřka sylza, pohladam-li na twojich njeswěrnych synow, kotriž su hanibnje wospušcili swoju mać a z njepřečelom trubja do swěta, zo je dawno twój row wukopany. Ale myla so:

Mój ludo, kruće dzerž, Štož Bóh či dał,
njezhuł so sam, zo njeby wšitko zhubił!
Stej kruće, zo, ſtož Bóh je zakhował
přez wěki, njepřečel či njeby rubił.

„Hymna“ a „Mój serbski ludo“ stej najdokonjanišej basni z Wałtarjoweho pjera a słušatej tež k najlepšim serbskim wótčinskim basnjam docyla. Tež do swojeje zběrki „Za dušu

a wutrobu⁸⁾) je jej přijat, hdźež prjedawše pospyty při tom přeńdze.

To je njewulka zběrka a tola zawěscuje Wałtarjej čestne městno w serbské poesiji. Nimo rjadu basni z wjetša přiležnostnych we wótčinskim duchu a nimo duchownych spěwów wobsahuje něsto čisłow, kotrež pokazuja woprawdžity dar k něznej krajinomolbje („Serbska hola“, „Kapri“), k idylli w narodnym duchu („Zrudne čakanje“) a k lohkej, woprawdže spěwnej pěsni. „Wojaka božemje“ na př. klinči jako najspěwniša, znějnena Zejlerjowa pěseń. Škoda, zo njeda Wałtař tutomu darej połnje so rozwić, škoda, zo je docyla wotmjelknył. Wuswětluje drje to zdźela sam w basni „Swojemu přećelej E. M.“ z pessimistiskimi słowami: „Štó by spěwał, hdźy nam spěwa zrudzace spěwy sama zańdzenosć.“ Z dalšeho wobsabu basnje je widčeć, zo je na njeho skutkowało apathiske popušćowanje serbskeho žiwoła na narodnych mjezach (we Wóslinku). A hóřki porok ēče z jeho česneje wutroby — porok zdźelanym Serbam, kotriž su w młodosći přisahali, poswiećić swoje mocy pozbudżenju serbskeho ludu a přezahę na to zabyli za swětnu česę a mamon. Jeho pěseń khodži w żarowanskej drasće k starym pomnikam, — ale slubi, zo zaso radostnje zaklinči, zaswěći-li Serbstwu jasniši, nalétni přichod. Snadź nětko, hdźy na nowym městnje swojego skutkowanja (w Njeswaćidle) je přišol do srjedźizny živeho Serbowstwa, so rozjasni jeho pohlad na serbske žiwjenje — a snadź potom, kaž je to slubił, so z nowa přimnje wotpołożenego pjera.⁹⁾

⁸⁾ Wušla z postaranjom dr. E. Muki z nakładom Maćicy Serbskeje w Budyšinje 1897.

⁹⁾ Karl Jan Wałtař (Walter) narodził się w Burkhardtswaldzie pola Drježdžan 2. januara 1860 a studowaše filosofiju a ev. theologiju w Lipsku. W dopisu „Kak je so stało, zo sym serbski nawuknył“ (Almanach k wopomnjeću džesateje hlowneje skhadżowanki serbskeje studowaceje młodosće, 1884, str. 2) sam powěda, kak přindže do Łužicy a kak bu Łužiskoserbski spisowačel. Ćitaše jónu němski dopis wo Łužiskich Serbach, skónčacy z pessimistiskej wěścenku, zo najdlěje za pjećdžesa lě doklinči poslednje serbske předowanje, poslednja serbska modlitwa, poslednja bajka serbskeje wowki, poslednje serbske słowo. Tyšno běše při tajkich słowach młodemu theologej, „začuch něsto kaž wichor, kaž swjaty hněw we wutrobje“, praji sam. A druhi džei dosta připadnje do rukow Imišowu brošurku wo njedostatku

Wałtař je wuprajeny wučome Ćišinskeho — wo Jakubu Šewčiku so to njehodží prajić bjez wobmjezowanja. Jeho basnje słušeju po formje a słownym wurazu bóle hišće starej šuli, hakle pozdžišo maju bóle Bartowu formu. Tež předmjety jeho basni su z wjetša stare — k wosebitemu, z cyła individualnemu razej w poesiji so njeje dopředžělač, hačrunjež to někotre jeho wěcy lubjachu. Druhe nadawki jeho zahe wot poesije wotwiedžechu — w serbskej literaturje wozjewjachu so jeho basnje wosebje w lětach 1884—86 (z wjetša we „Lužiskim Serbje“), pozdžišo pokaza so jenož dwójcy we „Lužicy“ (1891—92). Někotre předy njewotčišane basnje namakamy hišće w „Jubilejnych spisach Serbowki“¹⁰), tola to běše hakle w času, hdyž bě Šewčik hižo na druhich pućach a basnjenje z cyła zanjecha.

---

duchownych pola evangelickich Serbow (wěcse přednošk: „Die innere Mission unter den Wenden.“ 1881). A bjez zadžeržowanja napisa Imišej prašenje, hač je móžno, zo by rodženy Němc při dobrej wobdarjenosći a woli nauknył tak dospołnje serbski, zo by mohł mjez Serbami skutkować jako duchowny? Imiš jeho wšak přečelnje pozbudži a přeprosy jeho na prózdniny k sebi do Hodžija, do swojego ferialnego „serbskeho seminara“. To běše kónc julija 1881 — a kurs pola Imiša započa so 24. awgusta. Wałtař započa bórzy lužiskoserbsku rěčnicu studowaše a sptytowaše so we přełožowanju serbskeho teksta z Hórnikowej „Čitanki“. Na kóncu prózdninského kursa w Hodžiju měješe hižo liturgisku bohoslužbu a katechesu w serbskej rěci, w přichodnym lěće pak přenje serbske předowanje. Wjelé wužitka — kaž wšitecy wobdželerjo na Hodžijskich kursach — měješe tež wot česćeneje serbskeje wótčinki, knjenje Imišoweje. K jeje wopomnjeću je tež wěnowana jeho zběrka, podawaca na kóncu tež cykl rjadkowanych džčlow Emiliije Imišoweje. W lěće 1885 bu Wałtař w oktobru zastupnik fararja we Łazu, hdžež něldy Zejler skutkowaše, w juniju 1887 farař we Wóslinku, hdžež bě jónu Imiš skutkował, a w novembru 1. 1906 farař w Njeswačidle.

¹⁰) Jakub Šewčik narodži so 6. sept. 1867 w Baćonju ze stareje, kattholskeje swójby. Jeho starzej běstaj typiska hornjołužiska burska swójba, pobožnaj čłowjekaj njepowalnych zasadow. Tajki je tež syn. Studowaše najprjedy w preparandze wučeřského seminara w Budyšinje, w l. 1882—1892 na gymnasiju a universiće w Prazy. Na duchowneho bu wuswiećeny l. 1892, načož bu z katechetu w Budyšinje; w l. 1893 bu pomjenowany za kaplana expositu w Lubiju, hdžež běše z přením katholickim duchownym wot reformacije, l. 1895 bu hrodowy kaplan njebočičkeje hrabinki Moniki ze Stolberg-Stolberg we Worklecach, l. 1896 powołany za tachantskeho předarja do Budyšina a z dobom za katechetu wučeřského seminara, gymnasiasi a realki.

Škoda. Někotre jeho wěcy, kaž hižo prajene, swědčachu wo wosebitym basniskim wobdarjenju. Swědčeše wo tom něžna, połna wérneho začuća a tola na žadyn pad sentimentalna elegija „Maćećyna smjeré“, wo tom swědčachu bojowne wótčinske strofy „Bratřa!“, „Hura, bratřa!“ Słyśimy z nich słowa mužne, razne, wótre, wurēče njećerpjacu namołwu k wojowanju:

„Wichoř howri — Njewidžice,	Bratřa, bratřa, čomu spiće?
kak tu z čolmom zakhadžeja	Wašu mōc džē wusměšea
syćo żolmy ještate?	helske mocy sapate!

Tak budži swojich krajanow w basni „Bratřa“ a namołwja jich: Stańce, nječakajće, je najwjetsi čas, wotpołožić lěniwość. Cežki boj hižo howri, wotbiła je prawdy hodžina — Bóh je z nami, do předka! Hišće rozsudnišo a raznišo klinči druha baseń: „Hura, bratřa!“ Słowo pada po słowie raznje, kóžde na swojim městnje!

„Hura, bratřa! do boja	Hura, bratřa! do předka!
Khorhow serbska kiwa.	Zemja rži, so kwěka!
Hrózba mocy podwoja.	Boha mamý za swědka.
Móćenje žila biwa:	Zlōsc njech na nas škréka:
Ilłowu horje, wutrobu.	Hajmy prawdu, swoju česć!
Tesak z nóžnow, za sobu!	Radšo smjerć, hač kwaklu njesć!

Naše pjasće poraža, jenož wutrajnje „razy razne rubać“. A kedźbu na njepřećelske wuskoki: Njepřećel rad potajne chce nam pjerjo skubać. Tohodla přisahajće: „Njech nas křiwje sudža, njech nam hanja nana, mać, njech nas čerći krjudža: Swěra, lubosć, přezjenosć wjazaja nas na wěčnosć!“

To su hesla, kajkež podobnje słyśimy we wótčinskich basnjach Čisinskeho — ale Šewčikowe basnje njejsu napodobnjenje.

W Budyšinje rozwili horliu džěławosć w Maćicy Serbskej, byrnjež by był podtłoceny wot zastojnskich winowatosćow a njekruteje strowoty. Ilłowna jeho zaslužba je zarjadowanie łužisko-serbskeho narodopisnego museja z materialom, zežběranym z jeho pomocu lěta 1896 za serbski wotdžél Drježdanskeje wustajeńcy. Šewčik je zarjadował a rozmniožil serbski musej w Maćicnym domje hač do lěta 1906. Wuda nabožiske spisy za lud: „Hnadowne Pražske Jězus-džěćatko“ (Budyšin 1896) a „Křesánska młodosć“; redigowaše 3. džél „Jubilejnych spisow Serbowki“ a w l. 1897—99 wjedžeše politiski džél „Katholskeho Pósla“, kotrehož redakejju cyle přewza w l. 1906. Nětko je farař w sakskej Kamjenicy.

spěwov serbskeho Tyrteja, su prěnjotne, wupłodžene z wótčinskeje-wutroby, z wosebiteje mužskeje individuality. Baseń „Bratřa“ bu-napisana w l. 1886, to je hišće před „Formami“, w kotrychž so k prěnjemu razej pokazachu Čišinskeho basnje mužnego napře-čiwenja, ale nic hišće pohonjowaceje bojowneje namoływy poz-đišich jeho zběrkow wótčinskeje poesije. Ani w časopisach njebeb- z přiwuznych basni Čišinskeho ničo wotčišcane, tež nic hač do lěta 1891, hdyž nastala Šewčikowa baseń „Hura, bratřa!“ Razny, rozsudny blös tutych a druhich jeho basni zaklinča tehdy z jeho wótčinskeje wutroby, z jeho wosebiteje mužneje individuality — a měješe-li něsto w tom poměru na njeho wliw, běchu to snadž basnje Sládkowe abo Čechowe, z kotrymiž móžeše so za čas-swojich tehdyšich studijow w Prazy zeznać.

To je njedwělomne, zo je tón měl basniské powołanje, kiž je dokonjał „Mačećynu smjerć“ basnje „Bratřa“ a „Hura, bratřa!“ epigrammy „Bratrowstwo a swoboda“ a „Chceš-li wěrnostě prají· .“ a někotre druhe basnje mjenje snadž hotowe, ale tola nic eyle započatkowne. Ale njeje njemožno, zo so k basnjenju hišće jónu zaso wróci w połnych mužskich lětach, přetož jeho powaha běše mužna.

Posledni lětdžesatk XIX. lětstotka a započatk XX. lětstotka hač do nětčišeho njepřinjesechu hornjołužiskej poesiji žanoho no-weho mjena, kotrež by so někak wuznamjenjało abo snadž dleši čas so wudžeržalo.

We spočatku džewječdžesatych lět wustupi něsto młodych-hłowow, kotrež skoro wšitke su sebi w literaturje wuznamne městno-zakhowałe; haj, jena samo da lětam džewječdžesatym swój raz, ale žana z nich njewuzwoli sebi za towařsku swojego žiwjenja-poesiju. Na čole noweje generacije džewječdžesatych lět steješe Mikławš Andricki, kotryž drje hižo lěta 1889 we „Łužicę“ pi-saše, ale jeho zastup do literatury datuje wot lěta 1892. Nimo njeho pokazuje so w tym samym časopisu lěta 1891 Jakub Lorenz (pseud. Zalęski) a Michał Šewčik, lěta 1892 wustupuje k prě-njemu razej w „Katholskim Poslu“ Jurij Winger — ale wšitey

⁴¹⁾ Zajimawo je, zo su wšitey katholscy a khowancy Pražskeho serbskeho seminaru.

du nimo poesije. Lorenc a wosebje Wingeř džěłataj na khudym polu Łužisko-serbskeje bajki a novelle, M. Šewčik¹¹⁾ pisaše stawizny serbskeho studentstwa; najwacystronski Mikławš Andricki pospyta so pódla swojeje novellistiskeje, přełožeřskeje a horliweje publicistskeje džěławosće, kotraž so najintensivnišo pokaza za čas jeho redaktorstwa „Łužicy“ w lětach 1896—1904, tež w poesiji, znajmjeňša z rjadkowanym přełožkom dlěšeje pokazki južnoserbskeje „Lazarice“ (1899) — tež J. Lorenc-Zalëski wzjewi rjadkowany pospyt, ale jenož jedyn.¹²⁾

W lětach 1887—1897 prócowaše so Adolf Černý, zbudzić skedźbnosé młodšeje generacie k blízkemu, bohatemu kužolu poesije z nadobnymi přełožkami z českich basnikow, wozjewjennymi we „Łužicy“¹³⁾ a z wubjerkom z Hálkowych „Wječornych pěsni“¹⁴⁾ — ale podarmo. Ćišinski wudawaše swoje knibi, pódla njego wutrajnje pisachu do „Łužicy“ starši basnicy Radyserb-Wjela a Šymań-Domaška, tu a tam tež Dučman a Fiedleř, z młodších Wałtař, mjez tym zo Šewčik wotmjelkny — ale z najmłodších, z noweje generacie so nichtó njepokaza z basnisej missiju. Zjewi so jenož něsto jednotliwych pospytow, kaž něsto ptačich začiknjenjow při wocuacym nalěcu — ale połne rozespěwanje njepříndze. Tak wuńdze lěta 1890 we „Łužicy“ dobra lubostna pěseň: „Pój, pój, mój jandželko“ (str. 12) podpisana z krótka Phil. Kr. Originalna forma, nowe, hišće njetrjebane rymy, dobra dikejja, wšitko přetrjechi proste započnenje a zbudzeše nadžiju, zo so tu pokazuje dawno wočakowany talent, kotryž rozmnoži rědkie rjadki Łužisko-serbskich basnikow. Nadžija so njedopjelní — šifra Phil. Kr. so we „Łužicy“ wjacy nje-

¹¹⁾ Zemrě zahe, 26. febr. 1903.

¹²⁾ Wot njeho zawěscie wukhadža tež baseń „Na załobskich rowach“ (Luž. 1898, 61), podpisana J. Z.

¹³⁾ Z Havlička, Erbena, Nebeského, Douchy, Heyduka, Nerudy, Sw. Čecha, Sládka, Quisa, Miřovského, Vrchlického, B. Jelínka, J. Baše, Zeyera, Mokrého, Klášterského, Jar. Kvapila. Běchu to pokazki připrawjeneje anthologije, ke kotrychž wudaću hišće njeje došlo.

¹⁴⁾ Serbska knihownja č. I. „Wječorne pěsni“. Pěsníl W. Hálek. Z čěšciny wubrał a přełožil A. Černý. Budyšin. Z nakładom wudarwa 1888.

pokaza. Snadž je hišće baseń „Wot njeje list“ w tym samym lětniku (str. 57) podpisana ze šifru J. F. K. ze samsneho pjera wušla — dobra formalna dospołnosć a běžny lubozny předmjet basnje bychu wo tom swědčile. Snadž je skónčne kedžbosće hódná baseń „Hwězdný wječor“ (Łužica 1891, str. 68) podpisana ze šifru J. F. samsneho pokhoda. Je-li tomu tak, dyrbi so wobzarować, zo nastawacy talent so njeje rozwił, ale zapadnył. To płaci tež wo přenjotnych basnjach: „Mi chce so dom“ (Łužica 1892, 25) a „Roń so sylza“ (tež tam, str. 33), w nich namakamy sylne stopy čitanja Čišinskeho; šifry -la- a F. S., z kotrymiž běchu baseńki podpisane, so we „Łužicy“ wjaczy njepokazachu. Hišće něsto anonymow a pseudonymow so jednotliwie w přenjej polojej džewjejdžesatych lět zjewi, ale z bojaznym a započatnym hłosom, z čehož so njehodžeše ani sudzić wo wobdarjenosci.¹⁵⁾

Wokolo lěta 1900 zastupuje do literatury nowa generacijā, kiž je wušla bjez wuwzaća z katholskeje Łužicy: Jan Bryl (Serbin), Jan Wjenka, Mikławš Hajna, Jan Andricki, R. Rachlowe (pseudonym za: F. Kral) — ale žadyn so njespytuje w poesiiji. W l. 1902 přečišča „Łužica“ (str. 52) ze „Serbskeho hospodarja“ baseńku Madleny W-e „Dopomnjeńka na česku wójnu“, napisanu nie njewobrotnje a přida ji pozbuďowacu přispomnjeńku — ale podarmo; njeznata njeda ničo wjaczy slyšeć. L. 1904 wuńdze z dobom we „Łužicy“ prolog Jana Cyža k třicetej skhadžowanecy serbskeho studentstwa, po kotrymž smy wočakowali dalše posypyty mlodeho bohosłowca — ale hač dotal podarmo.

Zemrě Domaška, zemrě njesprócný Radyserb-Wjela (19. januara 1907), ze staršeje generacije zrědka z basnju so pokazowachu Dučman a Fiedleř, z młodšeje dawno hižo je wotmjelknył Šewčík, w posledních lětach tež Waltař, noweje basniskeje generacije po nich docyla njeje — a tak bě wopravdze jenički džělacy a płodny basnik hornjołužiski hač do nětka Jakub Čišinski... bjez wuběhowarja a nasłednika . . .

Jenož jedyn nowy rjadkowarj pokaza so w poslednim času pôdla Čišinskeho a wěsće pod jeho wliwom — ale nic nowy a

¹⁵⁾ Malink: „Pózdne Kače“ (Łuž. 1890, 94), „Kleskawa“ (1891, 15), J. J.: „Kralik nad worjołom“ (1891, 14), A. J.: „Hóřke dželenje“ (1891, 37), J. J.: „Što wutroba sej wuzwola“ (1894, 68), Domanja: „Nalčtny spěw“ (1895, 51).

młody čłowjek, ale muž pokročnych lět, hižo starši spisowačel, znaty z druhich literarnych wěcow. Je to Matej Urban, evangelski farař na wotpočinku, wot kotrehož předloni wuńdże zběrka „Wótčinske hrona“.¹⁶⁾

Jeho kniha běše wopravdžite překwapijenje — zo wukhadtě wot staršeho autora, znateho dotal jenož přez nabožniske spisy, swoju dobru formu a mužnje wótčinski wobsah. Autor čerpa z pokladnicy narodneje a bibliskeje mudrosće, rěci raznje a z krótka po wašnju ludowych přislowow, ale při tym tež široko z mnohimi wobrazami a wobrotami z pisma, je bóle z předarjom, didaktom a myslerjom hač tworjacy poeta znutřkownego, mócnego basníského hmuća — ale njedžiwaljey toho tola skutkuje na mnolich městnach sylnje a podawa originalne džělo, kotremuž njeje móžno, swojorazneho ducha zapréć, kotryž wějo klinčeć da rjadki pradawnych rhytmow kaž zwuki piščelow. Po myslíčkach su wšitke čísla Urbanoweje zběrki jenož varianty na napominanje: Serbja, džerže so swojeje rěče! Na ideowym wobsahu a na formje je widžeć, zo je Urbanowa kniha wurostla z Čišinského poesije — ale Urbanowe strofy njejsu jenož wothłosy Čišinského: zakladne tony a myslíčki su tesame, ale cyle wašnje wuprajenja je cyle druhe.

Wuznam Urbanoweje knihi by za serbsku literaturu hišće wjetší był, hdy by wukhadžala wot autora młodeho, noweho, započinaceho docyla z literarnej džěławosću. Potom by wona mohla być zawdawk noweho rozwiwa serbskeje poesije, mjez tym zo je tak jenož zajimawy dozwuk časa wosebje hižo minjeneho abo znajmjeńša so kónčaceho. Njeje ničo přemjenila na zrudnym faktu, zo wosebje wot wósomdžesatych lět, hdyž wustupištaj Wałtař a Šewčik, hornjołužiska literatura nima basníského dorosta. Hišće zrudniši zjew je, zo wobej poslednjej literarnej (njepraju basnískéj) hornjołužiskej generaciji stej wušlej jenož z katholskeje strony — na evangelskej stronje, kotař twori hoibrsku wjetšinu naroda, pak so wot wósomdžesatych lět docyla evangelski spisowačel njeje zjewił.

¹⁶⁾ Serbska ludowa knihownja. Wudawa Serbomil Tuchoński. Č. 3. Wótčinske hrona — akrostichiske, po Alkiüskej a Sapphiskej měrje — starym a młodym Serbam poswjećił M. U., farař em. w B. W Budyšinje 1905. Číšał a nakładał M. Smoleř.

Kak dołho budže hišće trać tuta stagnacija?

Nadzijejmy so, zo nic dołho, dokelž by to tola było zle znamjo za cyłe narodne lužiskoserbske žiwjenje.

Nadzijejmy so, zo přińdże nowa generacija, połna čerstwych mocow, połna dobywaŕstwa, zo padnje bojownje do literatury, wurazy wokna, wotewri přistup wótremu, čerstwemu powětru, zastróži snadź starych wótčincow, kaž je jich zastróžiła generacija sydomdžesatych lèt abo snadź hišće hóŕšo — ale tola zakćeje serbskej literaturje zaso nowe žiwjenje.

K prašenju wo pôhanskich kultnych městnach Hornjeje Łužicy.

Spisał Jan August Jenč z Kluče.

Předstwo.

W Hornjej Łužicy Čele. Čorný Bóh a Běły Bóh plaćachu a džensa hišće plaća za stare pôhanske kultne městna. Wo nich je so wosebje w staršim, ale tež w nowišim času wot wšelakich spisowačelow we wšelakich knihach a časopisach wšelake pisało, ale rozrisane to prašenje dotal hišće njebu; tuž njech je tež mi raz dovolene, zo wo nich tu napišu, štož wo nich wěm a što po swědomliwym přepytowanju wo nich sudžu.

A. Čele.

Hdyž běch šulski hólc, khodzach so z druhami džěćimi města Budyšina k „Obbguttej“ kumpać. Puć wjedzeše ze Šuleŕskimi Wrotami přez Tašbark (Taschenberg) a bě přez 1 km. dołhi. Na kóncu puća, na kóncu „tachantskeho puća“ Sakskeje specialneje kharty, na pôlnočnej mjezy Budyšinskich ležownosćow, w měrnym dole, w kotrymž wodžička ze strowjaceje studnje („Gesundbrunnen“) wot praweje strony k Sprjewi běži, bě městno kumpanja „Obbgutt“. Z Sprjewineje wody so dwaj kamjenjej pokazowaštaj, jedyn wulkí a jedyn mały, „Wulka a Mała Kołpica“ mjenowane, snadź tohoodla, dokelž so z dala runaštaj kołpjomaj na wodze. Přirunaj z tym serbske ležownostne pomjenowanja: Kołp, Kołpski hat pola Kołpina a wjesne mjenou Kołpin, w Bězkowskim wokrjesu, kiž su po žiwyh kołpjach mjenowane. Štož

so wot teju kołpjow abo kołpicow přejara zdali, móžeše so we hľubokej wodze lohcy tepić. Dopominam so, zo bě so serbski hólcec z klóštrskeje wokolnosće, kiž w měsće tachantsku šulu wopytowaše, při kumpanju pola „Obbgutta“ tepił. Dzèše a dže wèzo we wokolinje bajka, zo sebi wódny muž tam kóžde lèto swój wopor žada. Zo bě woprawdžity „Abgott“ na lèwym brjozy Sprjewje, je mi tehdy njeznate wostało. Mějach drje doma Budyšinskú khroniku: „Die merkwürdigsten Schicksale der Oberlausitz und ihrer alten Hauptstadt Budissin von Böhland, 1831“, tola tam wo „Abgottu“ jenož tale sada stoeše: „Es soll der Götze Flinz keine eigentliche slavische Gottheit und in mehreren auch deutschen Gegenden verehrt worden sein.“ Njedopominam so, zo budzechu tehdy Serbja w měsće Budyšinje mjeno „Abgott (Obbgutt)“ do mjena „přibóh“ přełożowali, prajachu seibscy jenož pola „Obguta“. Hdyž běch pozdžišo w Drježdžanach a sobustaw towarzstwa za Drježdžanske stawizny, so jako sobustaw towarzstwa tež na wulèce do Budyšina wobdželich. Wot tam nas znaty knihařník Rösger na to městno wjedžeše, hdžež běše blízko Hownjowa na lèwej stronje Sprjewje na wysokim skalnym brjozy přibóh Flinc po wudawanju woprawdžie a zawséce stał.

Wo Flincu je so wjele pisało. Za najlèpsu, najdospołnišu a najhlubje założenu mam študiju K. A. Jenča (Časopis 1869, str. 9 sé.). Wón na jeje kóncu doprèdka swój džak za „kóždy nowy dobytk přepytanja a dalekročenja a porjedzenja“ (str. 41) wupraja. Z wulkim džakom sym jeho dzělo čítal a pokazuju z wobdžiwanjom na njo. Ale najprjedy chcemy so zaběráe z prašenjom: Kak je Flinc k Sprjewi přišoł?

Flinc bu jako přibóh do Łužicy přenjeseny z Brunšwiga (Braunschweig). We wonym měsće bě w druhej połojey 15. lètstotka delnjosaksi khronista Botho žiwy. Wón bě rodzený z Wernigerody, hdžež jeho nan wokoło lèta 1450 dom a dwór na učetnišej torhojšcowej hasy napřečiwo něhdušemu knježemu dworej wobsedžeše. Khronista Botho je po zdaeu bórzy po 1485 do Brunšwiga přiáhnył; bjez dwěla bě wón tam z měščanom. Wot njeho spisana khronika wot stworjenja swěta hač do lèta 1489 dosahaca mijenuje so sama „Cronecken der Sassen“, je tež druhdy *Magdeburgische Chronik*, z wjetša pak swojich pisanych

wobrazow a woponow dla *Bilderchronik (chronicon picturatum)* mjenowana. Na kóncu stoji dzeń 6. měrca 1492 z tym přispomnjenjom, zo je tuta khronika wot Pětra Schöffera z Gernsheima w Maincu čišćana. Krótké pokračowanje hač do l. 1540 Bothowy krajan bispopski official Jan Kerkener w Brunšwigu spisa. Samuel Pomarius přełoži khroniku swobodnje do hornjosakskeje narěče a samsny Pomarius ju hač do l. 1588 dale wjedžeše a skónčnje wěsty Dresser hiše hač do l. 1596. Jako poprawny stawizniski spis ma Bothowa wobrazkowa khronika jenož podrjadownu wažnosć a ma so jenož z wulkej kedžbliwoścю wužiwać. Wobkedźbowanja hódna pak je z tym, zo swědči wo stopnju tehdušeho stawizniskeho zaprijeća delnjoněmskeho měščanstwa 15. lětstotka, a jako zažna płodžina knihičišćeřskeho wumjełstwa. W poslednim nastupanju su cyle nowe a spodžiwne initialne a versalne typy wosebje spomnjenja hódne. Z nowa čišćana bu Bothowa khronika w Leibnicowych Script. Rerum Brunsv. 1711, Tom III., p. 277 sc., z pokračowanjom Kerkenera str. 423 sc., hdjež tež je str. 336 Flinc woznamjenjeny, jako normalny, strowy muž bjez brody, jenož z płašćom woblečeny, w prawicy kij dzeržo, na kotrymž je horka žiwe so palace płomjo naprawjene, z lěwieu róžk płašća přistojnje před płodžadło dzeržo, na lěwym ramjenju rujaceho lawa, kiž z lěwej pazoru na hlowje poważniwie wustupowaceho muža stoji. Wobrazej „Flyns“ (str. 336, k lětu 1116) scéhuja na str. 339, k lětu 1133 woznamjenjenja bohow „Prono“ a „Ridegast“ a bohowki „Sivve“.

Botho wosebje wuzběhuje, zo je „Flyns“ serbski přiboh („Affgott“) był, „in dem lande to Lusitze“. Piše mjenujey we swojej delnjoněmskej khronicy „Chronicken der Sassen“, str. 245, k lětej 1116: „Serbjo, či wotpadnyehu wot wěry a postajichu zaso z nowa swojego stareho přiboha, tón rěkaše Flinc, dokelž steješe na jenym flintowym (klepanym) kamjenju, bě po znamjenju kaž jedyn morwy z dołhim kwičom a měješe w ruci jedyn kij z palacym płomjenjom a na lěwym ramjenju jeneho pozběhnjeneho lawa, kiž dyrbješe jich zbudzić, hdyž woni wumrjechu. Duż čehnješe wójwoda Lothar a biskop Adelgott w Magdeburgu a postorčištaj z nowa teho přiboha w kraju Łužicow, hdjež běchu lući Serbjo.“ (Přełožk K. A. Jenča w Čas-

pisu Mać. Serbsk. 1869, str. 15, hdžež su tež Bothowe słowa w jeho rěči přidate.

Wuwostać njemóžeše, zo bu Bothowa powjesé wo łužiskim Flincu po času daloko a šešroko znata, wosebje tež we Łužicy. Prèni Łužičan, kiž wo Flincu pisaše a to wokoło lèta 1570, po tajkim po reformaciji, bě Krystof Manlius, wubjerny stawiznař a mysłow polny pësnejr, rodzeny 26. małego róžka 1546 w Zhorjelu, hdžež so jeho nan Krystof Mužik („Männchen“) jako sukelnik žiweše, wučeny w Zhorjelu a Wittenbergu, wumirjeł w Prazy 1575, hišće nic 30 lèt stary. Manlius pod napisom: „*De idolo Lusatorum dejecto Flyns*“ jara znamjenjawje powedać započina: „In chronicō Saxonum sub anno 1116“; z tym wón na Bothona cyle jasne pokazuje. Manlius rěči wo łužiskim Flincu w Christophori Manlii rerum lusaticarum libri II. cap. XXXII, k namakanju w: Hoffmanni scriptores rerum lusat. Lipsiae et Budissae 1719, tom. I. fol. 190. Na wobrazu Flincea pola Hoffmanna (1719) zjewja so Flinc přečelnwiši hač pola Leibnica (1711) a z lèwej ruku njedžerži kwič, ale dobroćiwje lèwu zađnu pozoru lawa, zo tón njeby z ramjenja spadnył.

W Bothowym času (1492) so kaž tež pozdžišo a hač na džensniši džen z Łužicu nie jenož Delnja Łužica, ale tež Hornja Łužica z Budyšinom jako hlownym mestom rozymješe. W Budyšinje a wokolnosći móžachu so tohodla tež tohorunja prašeć: „Je Bothowy Flinc pola nas stał?“ A štóż pyta, namaka. Na lèwym brjozy Sprjewje pola Hownjowa (snadž wot ověnč = boran, Adj. ověnč, Miklosich, Etym. Wtb. str. 229) je skała, kiž so ze Sprjewje wuzběhuje nahle, prosto, célecojto (Pfuhl, str. 94). Serbja mjenowachu ju „čèle“; je to derje radžene pomjenowanje; njewém žanoho lèpšeho; je z najmjenša ludowemu začeuťu přiměrjene a kharakteristiske kaž „žaba“ za znate kamjenisko, kotrež sym pola Miłkec widžał. Mysli sebi tež na němske mjenia horow a skałow „Ochsenkopf“ w Rudnych a Šmrékowych Horach, „große a kleine Gans“ w Sakskej Świcy a na te mnohe „Ziegenrücken“. Sprjewja rěka zwjetša pola pódlanow tam „Rěka“, němcy „das Fließ“, k ranju wot Hučiny namakaš na kharče „das alte Fließ“ a serbski pola ludu „Stara Rěka“. Mjeno „Čèle“ ma podobnosć z mjenom „Flyns“, a hišće

bóle z mjenom „Flietš“. Kak lohcy móžeše so Bothowy Flince na „Čele am Flietš“ přenjesé! Tajkichle błudow maš z tysacami. Tu jenož jedyn příklad: W lèce 1830 wuńdże pola C. S. Krausche w Kamjencu spis: „Die Götter Deutschlands.“ Na str. 55 so z mjena wsy „Khróscicy“ wotwodźuje, zo je so w tutej wsy němski bóh z mjenom Groto česćował, wot kotrehož je wjes swoje mjeno dostała. Tutón spisk ma być po swěđenju titulneho łopjena mythologiski-archäologiski pospyt dra. J. G. Böhnischka, praktiskeho łazeńka, hojerja a babjencea, tež měšćanskeho physika a wustawoweho lèkarja w Kamjencu, sobustawa Hornjołužiskeho Towařstwa Wědomosćow w Zhorjeleu a Němskeho Towařstwa za rěč a starožitnosće w Lipsku, kralowskeho sakskeho civilneho zaslužbneho rjada ryčerja. Titul dale praji: „Wšitkim přečelam stawiznow a starožitnosćow nanajčesćownišo, wysokowažniwje a najpodwólnišo poswiećeny.“

Štó je najprěnši Flince na Čele pola Hownjowa přenjesł, je njeznate, tohorunja čas, hdy je so to stało. Manlius 1570 Flince nad Sprjewju biše njeznaje. Flinc Hownjowski so hakle w dalším lětstotku zjewi, najprjedy w khronicy „Annales Budissinenses“. Tam rěka, zo je Flinc nad Sprjewju na wysokej, křemjenjanej wěži stal, na městnje tak sławnym w tutym kraju, zo chcyše čěska hrabinka tam město załožić, zo pak je při wobhlanjanu městna jara njepřistojnje „howno“ zawała a za to město Budyšin założila, zo pak wot „howna“ wjesne mjeno Hownjow pokhadža. Znaty Otto (Lexikon zwj. III, T—Z, str. 349) swěđeči, zo je spisačel tych Annales Bud. Jan Zeidler. Wón bě rodženy l. 1593 w „čěskeho knjejstwa Hainspacha cyrkwinskej wsy Lobendawje“, hdžež bě jeho nan z poslědnim evangelskim fararjom, študowaše w Budyšinje a Lipsku, bu 1624 pastor primarius tam. Jako primarius wón tež l. 1634 wulki woheń Budyšina widžeše a wumrě l. 1640.

W khronicy Annales Laubanenses so jedyn Flins pola Flinsberga nad Kwisom (Hwizdu) zjewi. Otto (Lexikon zwj. III., str. 549) podawa, zo je spisačel tuteje khroniki Martin Zeidler. Tón pak bě rodženy l. 1576 w Lubanju, hdžež bě jeho nan z měšćanskim sudnikom, študowaše w Lubanju a Lipsku, bu l. 1627 z měšćanstvu w swojim narodnym měsće Lubanju a wumrě

l. 1637 „nazhonjeny w prawiznařtwje, hudźbje, pësnistwje a sta-wiznistwje“.

Wobaj spisowaćezej, Jan a Marćin Zeidler, bëstaj žiwej a wumrještaj w 30létnej wójnje. Na kóneu tuteje wójny l. 1648 bë potajkim Flinc nad Sprjewju a nad Kwisom po swědčenju rukopisnych lëtnikow zdomjačnjeny.

Samuel Großer, kiž bë wot 1664—1736 živy, jako spisowačel spodzíwnje pilny, jako wučeř wustojny a wjele lét z rektorom w Zhorjelu, přinjese we swojich l. 1714 čiščanych a wjele-čitanych knihach: Lausitzische Merkwürdigkeiten, II., str. 4b, wobrazy třoch wšelakich Flincow, mjenujey a) Flincea Bothoweho a Manliusoweho, b) Flincea Hownjowskeho, jako morwe kościdło a c) Flincea ze Zhorjelskeje Dołheje Hasy. Großer (II., str. 5) bë za Hownjowskeho, prajicy, zo je wěscíše, zo je Flinc pola Hownjowa stał. Z tym bë dobyče a nadknjeſtvo Flinca nad Sprjewju nad Flincom nad Kwisom a nad Nisu (Niżej) rozsudžene a zawěscene.

W lěće 1725 Hownjowski ryčeřkublér dr. Brescius na Ćelicu, hdžež bë po bajey Flinc stał, k dopomjenju mały kamjeńtny stołp z napisom: B. 1725, postaji. Nječinješe to jako wučeny wosebnik, ale w duchu swojeho časa. Francowska bëše w Ludwigu XIV., kiž 72 lét knježeše, wot l. 1643 hač 1715, „slónč-neho“ krala měla. Pësnjerjo so tehdy z greckimi a romskimi bohami zaběrachu. Kral August Sylny měješe cyle wosebitu přikhilnosć a lubosć za mythologiskich bohow, bë před 4 lětami w měrcu 1721 přikaznu wudał, zo maju wsítke bastijony a twjerdźizny na lěwej stronje Łobja w Drježdžanach mjena bohow dostać, a to mjena *Sol*, *Luna*, *Venus*, *Vulcanus*, *Mars*, *Jupiter*, *Mercurius*, *Saturnus*. Wo Janu Juriju II., rodženym 1613, sakskim kurwjeſchu wot 1656 hač 1680, hižo něsto podobneho čitamy. Wón měješe 4 polojčne kartawny „dnjowe časy“ mje-nowane, mjenujey *Aurora Solis* abo ranjo, *Meridies Veneris* abo połodnjo, *Vesper Diana* abo wječor, *Nox Proserpinae* abo noc, potom 2 kartawnje z mjenom słónco a měsac (Weber, Archiv f. d. Sächs. Geschichte, zwj. 7., str. 328 a 330). Pomyslimy sebi dale na wone wobrazy słowjanskich přibohow, kiž buchu l. 1711 w Brunšwigu (Leibniz, Script. Rerum Brunsw. III., p. 336 et 339) a l. 1714 w Lipsku a Budyšinje (Großers Lausitz. Merkw., II.,

p. 4b) wozjewjene. Lěta 1725 njebě jenož kral August Sylny žiwy, ale tež wučenaj bratraj Abraham a Michał Frenzel, kotrajž běstaj wo słowjanskich bohach pisałoj a při tym wězo přiboha Hownjowskeho njezapomniłoj, kiž bě hižom wot Michała Frenzela, jeju nana, naspomnjeny. Přirunaj: Abrahami Frenzelii *commentarius de diis Soraborum w Hoffmanni script. rer. tom. II. fol. 228* a Mich. Frenzelii *dissertationes historicae lusat. tres de idolis Slavorum w Hoffmanni script. rer. lusat. tom. II. fol. 80.*

Po tajkim njeje spodžiwe ani nadpadne, ale cyle přirodžene a zrozomyliwe, zo móžeše so w ludu, pola Němcow a tež pola Serbow, kotřiž mějachu stołp dra. Bresciusa z l. 1725 stajuje před sobu, dopomjeće na přiboha Hownjowskeho na Čělenu zdžeržeć, a to hač na džensniši džen.

K. A. Jenč pak (Časopis 1869, str. 36) tutej powěści wjetšu wažnosć připołoži, hač wona ma. Wón drje dopokaza, zo Bothowy Flinc njeje pola Hownjowa w Hornjej Łužicy stał; wón drje wěri, zo tež nic w Delnjej Łužicy, ale po jeho měnjenju dale k połnocy wot tam, pola Luticow (Wjeletow) je tutón přiboh stał. A wón myśli, zo je pola Hownjowa tola jedyn přiboh był, snadž Čorny Bóh; wón měni, zo je powěśe wo tutym přibohu Hownjowskim starša hač Botho a jeho sakska khronika a zo Hownjowska baja z najstaršeho časa pokhadža. Baje nastawaju jara lohey a njejsu často ani z najmjeńšim dopokazom. Jenož jedyn příklad. W 2. nakładźe swojich knihow: „Schandau und seine Umgebungen, Dresden 1812, dowola sebi spisowaćel Götzinger, duchowny w Nowym Měscie, na str. 356 *hódać*, zo stari Serbia w Lichtenhainje swojego dobreho boha, boha swětla „Bělboga“ česéachu. Z Götzingeroweho hódanjaasta bórzy baja, kotraž wobkručeše, štož bě Götzinger l. 1812 jenož hódał. Přir. přednošk duchowneho Leonhardi w Šandawje 8. žnj. 1878 „baje wo přibohach“, wo kotrymž dawa powěśe časopis „Über Berg und Tal“ 1. zwj., 1879, N. 3, str. 97, dale 8. zwj. 1908, N. 3, str. 261.

Kak je, zo w lěttysacu wot 600—1600 žadyn jenički spisowaćel wo swjatočnym městnje ze swjećećom přiboha pola Hownjowa ničo njenaspomni? Biskop Thietmar Merseburgski, kiž wumrě 1. decembra 1018, we swojej khronicy wšelakore wo Serbach piše,

na př. w kn. I., st. 3¹⁾): Serbja něhdy žórlo *Glomuci* w župje *Daleminci* česćachu; w kn. I., st. 7: S. njewěrjachu do njesmjertnosće; w kn. IV., st. 9: z Polakami zjednoćeni Luticowje woprowachu l. 990 knjeza města *Nimci* (Němcy, n. Nimptsch w Šlezskiej), kiž bě so Polakam podař, swojim boham; w kn. V., st. 5: Markhrabja Ekkehard I. Mišnjanski. l. 1002 morjeny jako zamolwjeř wo kězorsku krónu, běše Milčanam (Hornjołužičanam) jich starodawnu swobodu rubil a jich pod wotročkowski spřah přinjesł; w kn. V., st. 6: polski wójwoda Bolesław Chrobry zmoćowa so l. 1002 Budyšina a wšitkich k njemu słusacych sydlišćow, začahny do Mišna a swoje črjody hač k rěcy Bělemu Halštrowej rozpołoži; V., str. 10: Bolesław l. 1002 nětčišu Hornju a Delnju Łužicu dóstā; V., st. 19: Kěžor Hendrich II. dobu sebi l. 1003 Redarijow a Luticow z njepřečelov za přečelov; V., st. 20: Bolesław spjeći so přeciwo kěžorej Hendrichej II.; VI., st. 2: Kěžor přeciwo Bolesławej wupuscowacy čah do kraja Milčanow (nětčišeje Hornjeje Łužicy) wuhotowa; VI., st. 11: Kěžor woblehny l. 1004 Budyšin, bu bjezmała z klokou třeleny a čehnješe po dóstāeu města a wotsalenju Polakow ze swojim woslabnjenym wójskom domoj; VI., st. 16: Kěžor, kotrehož wójsko bu w Dobrižugu (we Łužicy) z Bayerskimi a Čechami posylnjene, zabludži so do pusčinow a bahnjow, dokelž bě wot wobšudnych wjednikow wjedženy, a jeho džél wójska 6. sept. 1005 do skradźneho łakanstwa padny; džeń prjedy hač Němcy l. 1005 k Wódrje příndzechu, posylnjeńku z Luticow wobstojacu dóstachu; či slědowachu za swojimi bohami, kiž před nimi džechu; VI., st. 17: W župje Redarijow (Ridierun, nětko wulkowójwodstwo Mecklenburg-Strelitz) bě pôhanstwo a najwosebnisi ból rěkaše „Zuarasici“; VI., st. 18: W kraju Luticow njeknježeše žadyn samsny knjez a poručeř, a bě tam telko templow a přibójskich wobrazow, kelkož wokrjesow tam bě; wobzanknjenja ludowych zhromadźiznow mějachu jenohłosne być; VI., st. 20: Měr w Póznanju mjez kěžoram a Bolesławom l. 1005; VI., st. 24: Pósli z Čech a wot Luticow kěžorej w Rěznje (Regensburg) powiedźichu, zo chee jich strašny Bolesław přeciwo kěžorej zawjesć; kěžor pósła markhrabju Her-

¹⁾ Po Lappenbergowym zarjadowanju.

manna (z Budyšina) k Bolesławej, zo by jemu měr wupowjedžítil; Bolesław so hač k Serbišću (*Zirwisti* = Zerbst) předoby; biskop Thietmar pod wjedženjom arcybiskopa Tagino Magdeburgskeho Polakow hač do Jutroboha (Jüterbogk) přescěhaše, z wotkelž so njedosahaceho mužstwa dla wróci; Bolesław pak woblehny Budyšin, kiž dyrbješe so l. 1007 podać; VI., st. 26: Dnja 24. měrca 1009 wumrě předownik Thietmara, biskop Wigbert z Merseburga, wutupjeř swjateho haja „*Zuttibure*“ (Swjaty Bor? abo Sudibor?); VI., st. 35: Kěžor woblehny l. 1009 město Metz a hněwny zhoni, zo běchu jeho słowjanske pomocne wójska cyrkej před městem a jeje duchowne bratrowstwo wurubili; VI., st. 37: Bolesław čakaše l. 1009 w Budyšinje na powěsc wo překhwatanju Mišna, doniž wo njeporadženju wumysleneho nadpada njesłyšeše; VI., str. 45: Podarmo bě kěžor l. 1012 2 dnjej w Žičenju (*Sciciani*) přebywał, zo by měr z Bolesławom scinił; VI., st. 56: Bolesław pisaše l. 1013 bamžej, zo njemóže bohužel japoštolskemu wjeřečej Swj. Pětrej slabjenu dań (Pětrowy pjenježk) zaplaćić, a zo je kěžor wina; VII., st. 44: W Ślezskiej bě na jenej horje (Sobotecy, n. Zobten) kultne městno pohanckich Słowjanow; VII., st. 47: Hólcec markhrabje Hermanna z čiskom kamjenja bohowku na jenej khorhoji Luticow zrani a žałosćacym měšnikam bohowki k spokojenju kěžor 12 puntow zaplaći; při brodženju přez Módlu (Mulde) z brjohow wustupjeneju pola Wórcyna (n. Wurzen) zhubichu Luticowje druhu bohowku a 50 muži, a tutoho njedobreho zjewjenja dla woni l. 1017 kěžora a jeho wójsko wopušćichu; Polacy 12. septembra 1017 z kraja mjez Módlu a Łobjom wjacy dyžli tycac čłowjekow jako njewónikow wotwjedžechu; VIII., st. 1: 30. jan. 1018 bu Budyšinski měr scinjeny a 4 dny po tym příndže Oda, dźowka Mišnjanskeho markhrabje Ekkeharda, w nocu při swětle pochodnjow do Žičenja (*Cziczani*) a wuda so Bolesławej, kiž měješe nětko woprawdze wobej Łužicy po Septuagesima; VIII., st. 2: W kralestwje Bolesława bu kóždy, kiž bě po Septuagesima mjaso jědł, z wutorhanjom zubow khłostany a Thietmar měnješe: „bójkske kaznje so z tajkim surowym nuzowanjom lěpje wobtwjerdža, hač z powšitkownym poscěniom wot biskopow poručenym; VIII., st. 4: W małym róžku 1018 dachu so Luticowje do wójwody Bodricow (Obotritow), kiž njebě jim lěto prjedy

pri čahu z kežoram žaneje pomocy poskičíł, nuzowachu jeho, z kraja (Wulkohrodskeje — Mecklenburg-Schwerina) ēeknyé, zahubichru cyrkwe a zawjedźechu za to přibójstwo.

Thietmar nasomni potajkim we swojich powěscach wo Słowjanach pôhanske kulturne městno w Šlezskiej, spodživny jězor ze žórla „*Głomuż*” pola Głomačanow „*Daleminci*”, a kultne městna pola Luticow. Myslim, zo by zwěsta boha na Ćěleu znał, budžeše-li tam žadyn był. Při wospjetnym nasomnjenju Sprjewje, Budyšina a Žičenja ležeše blizko, z najmjenša připódla něhduse kultne městna pola Budyšina nasomnić. Budyšin bě wsak hač 1002 we wobsedzeństwie zmužiteho Mišnjanskeho markhrabje Ekkeharda I. a křesčanstwo pola Milčanow bě zawěscene; wězo bě we wojowanju khrobłeho a překlepaneheho Bolesława wot 1002—1018 wo wobsedzeństwo Łužicow a po móžnosći tež Mišna tohorunja křesčanstwo wěste, haj wěscise, dokelž jo Bolesław za swoje politiske zaměry trjebaše a wužiwaše, Bolesław, kiž sebi w Romje pola bamža z dobrowólnym Pětrowym pjenježkom škitowanje wukupi, a pola biskopow z křesčanskej surowosću přečiwo swojim poddanam spodobanje zbulži, samo pola swojego kruteho přečiwnika Thietmara. Bě pak tola jenož malo lět-dzesatkow zašlo, zo běchu Milčenjo ze swojim pôhanstwom swoju swobodnosć zhibili; lohey a žiwje móžachu so hišće na přibójsku službu na Ćěleu dopomnić, jeli budžeše so hdy tam wotměla. Thietmar mjelči wo tom, tohorunja wšitey spisowaćeljo w přichodnych lětstotkach hač něhdže do lěta 1600.

Kak pak Botho Thietmarowy čas wopisuje? Krótko a wo-pačnje; přetož wón powěda, zo je kežor Hendrich II. pôlskeho krala Bolesława na Bartromja 1008 přewinył a zo je so na to Bolesław ke křesčanstwu přiwobrocił. Z přenja bě Bolesław z wójwodu a nie z kralom; potom bě wón hižo 992, hdyž knježstwo nastupi, křesčan jako syn wójwody Mješka, kiž bu něhdže wokoło l. 966 křčeny, a skónčnje bě Bolesław najmócnisi pôlski wjéch, nie jenož khrobły, ale tež wobhladniwy, wobličiwy diplomata přejeho rjadu, kiž wědzeše spodobanje bamža a biskopow při swojich skutkach derje wužiwać. Snadž Botho sebi při tom zmylnje na Hendricha V. a Bolesława III. myslęše; běše mjenujey runje 101 lět po tym, zo kežor Hendrich V. 24. žnjeńca 1109 na Bar-

tromja pólske wójsko na tamnej stronje Wódry zbi; přetož Bolesław III. wot 1102—1123 knježeše. Snadź pak běše Botho tež něhdźe něšto wo tym zhonił, zo 149 lět pozdžišo kężor Bjedrich I. Barbarossa 22. žnjeńca 1157 Wódru překroči w najkhwalobnišej němskej wójnje přećivo Pólskej, a před Póznanjom w Krzysz-kowje pokućaceho a z bosy nohami přikhadźaceho Bolesława IV. přija, kotremuž nahi mječ na šiji wisaše. Tuž njesměmy so dži-wać, zo měješe Leibnic²⁾ Bothowy spis za jara njehódný. Tola namaka Bothowa khronika drje swojeje ludoweje rěče a swojich wobrazow dla najlěpšeho přiwzaća a přez njemózneho Flinea hišće džensa na Ćelcu nad Sprjewju dale skutkuje.

Cyle hinak so Bothowemu rowjeńkéj, sławnemu pólskemu stawiznarjej Długoszej,³⁾ kanonikej a wučerzej pryncow, 19. meje 1480 wuzwolenemu arcybiskopej Lwowskemu, při jeho smjerći zeńdze. Hdyž bě 1516 sěsé přenich knihow jeho pólskich stawiznow čiścanych, čuješe so zemjanstwo přez někotre městna zranjene a Sigismund III. zakaza další čiść, přikaza samo zaničenje čiścanych eksemplarow.

K. A. Jenč praji na str. 36 w Časopisu 1869: „Zo je pola Hownjowa w starych časach jedyn serbski přiboh stał, na to po-kazuje tež kamjeńtny woporný nóż, kiž bu tam před někotrymi lětami niže přibohoweje skały při wurunantu Sprjewineho brjoha wot tehdomnišeho Hownjowskeho knjeza z Henniga namakany a wo kotrymž „Serbske Nowiny“ w swojim času pisachu.

Škoda, zo njeje tutón po wudawanju serbski kamjeńtny wo-porný nóż wjacy widźeć. Tutón nóż pak z cyła ničo njedopó-kazuje. Prawje je, zo je do železoweho časa bronzowy a do toho kamjenjowy čas był, jedyn starší a jedyn młodši. W Hornjej Łužicy, wosebje w Budyšinskej krajinje, je pozdžiši kamjenjowy čas, neolithiski, dopokazany. Njehodži pak so rozsudžić, hač je so namakany kamjeńtny nóż k nabožinskemu wobrjadej wužiwał. K tomu tež njewěmy, hač je tam nóż přeco na samsnym městnje ležał, móhł tež wot Budyšina zanjeseny być. W Lošwicy pola Drježdán ma so mócný basaltowy kamjeń, kiž je wot Łobia

²⁾ Leibnizii script. rer. Bransv. III. p. 10—13.

³⁾ H. Zeißberg, Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters, Preisschrift, Leipzig 1873, S. 1, 201, 237, 263.

z českich srđnych horow zanjeseny a nětk wubaggerowany. We wubaggerowanym Łobjowym pěsku atd. su so kamjeňtne graty namakałe, kiž su najskeře z Českeje přišle. Po rtnym zdželenju českého zemjespytnika, z mjenom Hibš, su z Łobjom nic jenož česke basalty, ale tež česke gneisy do Sakskeje přinjesene.

Starym Serbam, kiž běchu hižo w železowym času žiwi, so njeprawda stawa, hdyž so praji, zo su kamjeňtny woporný nôž trjebali. Běchu z čežka tak zastači, zo bychu kamjeň město žeze wa wužiwali. Starym Serbam so tež njeprawda stawa, hdyž so wudawa, zo su na trašnym městnje Ćelca kultne městno měli, wot kotrehož by njekeďbliwy čłowjek lohey mohł do hľubiny padnyć. Cyły kraj bě jim wotewrjene. Kultne městno pola strowjaceje studnje by wjele přihódníše bylo, abo tež kultne městno na abo při „hrodžišku“ na Židowje, kotrež bě, kaž so hodži dopokazać, twjer- džizna starych Serbow. Starym Serbam so njeprawda stawa, hdyž so wudawa, zo su njemóžneho Flince wunamakali a při tym prawe mjeno słowjanskeho přiboha zabyli. J. B. Mučink tutu čežkotu z tymi słowami wotbywa: „Kak je so tuto mjeno (Flinc) roznjeslo, je njezname“, a hižo mjeno Ćelc dopokazuje jemu, zo je dyrbjało na Ćelicu znamjo skótplahowaceho rólnistwa stać (Über Berg und Tal. 3. lětnik. Nr. 2. 15. febr. 1880. str. 185 a 186). K. A. Jeně pak myslí, zo je Flinc Čorny Bóh był (hač runjež so tola tole mjeno jara lohey spomjatkuje), a zo je Ćelc mjeno woprowanskeho skočeća był, jeli zo so snadź na „někajki nowiši podawk“ njezložuje (Časopis 1869, str. 39 a 40). Runjež njemóžemy wěscie wědžeć, štó je Flinc do Hownjowa přinjesł, mőžemy sebi to tola přemyslować. Mały pokiw dawa zapisk Hownjowskich zahonskich mjenow, wot Kühnela resp. gmejn-skeho předstejičera w „N. L. Magazin“ 1894, zeš. 70, str. 63 podaty. Započina so tak: „Abgott Rittergut“. — Ćelc za „Abgott“ pobrachuje, tohorunja knježi dwór za: Rittergut. Z cyła je nadpadne, zo w Časopisu 1887 a tohodla tež pola Kühnela w N. L. Mag. 1894 serbski zapisk Hownjowskich zahonskich mjenow do cyła pobrachuje, runjež je tola w Časopisu 1887 pola wjetšiny wsow z wokolnosće Budyšina tutón serbski zapisk poskićeny. Pola Bórkowskich zahonow, kotrež k wječoru blízko hač k Ćelicę dosahaju, ma Kühnel (N. L. Mag. zeš. 70, str. 65) pomjenowanje

„beim Abkott“ wot gmejnskeho předstejiéerja, a Čělc (der Abgott) z Časopisa 1887, lètn. 40, str. 28. Potajkim je čělc = Abkott. Abgott, nic = přiboh, štož je jara wažne a wobkedení bowanja hódne, a wobkruénje ménjenja, zo je ze staršeho „čělc“ młodše pomjenowanje „Flinec“ pokhadžalo.

Druhi pokiw dawa nam prěnja powěsć wo Flincu w Budyských Létnikach (Annal. Bud.), kotaž je w nastawku K. A. Jenča w Časopisu 1869 str. 13 wotěšana, powěsć, kotaž je měšeńca wučenosće, šibałstwa a zahorjenja za domiznu. Prěnje słowo „Flinec“ wučenosć wobswěđča, na Bothowu knihu z jejnymi namysliwosćmi polnymi a fantastiskimi wobrazami přibohow pokazuje, kotaž 1492 w Maincu wudata so tak spodobaše, zo bu dalewjedžena a samo do pismowskeje němčiny přeložena. Hdyž Zhorjelčan Manlius 1570, so na Bothu zepjerajo, wo Łužiskim Flincu pisaše, móžeše Flinec w 16. lètstotku tež w Budyskich wučenych worštach, wosebje na gymnasiju, znaty być, pak direktnje z někajkeho naklada „Sakskeje khroniki“, pak indirektnje. Hownjowski knjez, kotrehož kubło a wjes běstę do blízkeho Budysina zafarowanej, kiž móžeše tam wšednje na wino a piwo khodžić a kiž smědzeše tež ze stawami łužiskeho sejma wobkhadźeć, je snadž něsto wo spodžiwnym łužiskim přibozu zhonił, haj je snano wudawk „Sakskeje khroniki“ w rukomaj měl abo sam wobsedžał. Jeho njewučeni roboćenjo, njebě jich wšak wjele, na prašenje, štó je móhl Flince na Čělca přinjesć, wšak wotmołwy dać njemóżachu. Hownjow bjez knježeho dwora měješe w lěće 1900⁴⁾ jenož 14 wobydlenych twarjenjow, prjedy mjenje, 1820⁵⁾ jenož 6 (a mjez nimi žanoho burskeho kubla). To pak so drje hodži prajić, zo złote čelo stareho testamenta, kotrež je so pola Hownjowskich Serbow do Flinca přeměnilo, wo tutych jako wo pilnych kemšerjach a poslucharjach Božeho słowa swěđci. Hač słowo „howno“ (Hownjow) ze Sakskej khroniku zwisuje, je njewěste. Spodžiwnie wšak je, zo Botho hnydom na započatku swojeje khroniki słowo: „drek“ trjeba. Po tym mjenujec zo je powědał, zo je Lucifer, najrjeński jandžel, ze swojimi towařsemi

⁴⁾ Gemeinde- und Ortsverzeichnis für das Königreich Sachsen (Drježdany 1904), str. 22.

⁵⁾ Schumann, Lexikon von Sachsen, Zwickau 1820, 7. zwj. str. 750.

hordosé dla, kotraž njeje ani hodžinki trala, helske khłostanje dostał, wón scèhowace слова piše: des avenes wyt sne, des morges swart drek (t. j. wječor běły sněh, rano čorne blóto).

„Wysoka křemjenjana (křesadnokamjenjana) wěža“ Budyšskich lětnikow su hołe pryzle a šibałtwo. Botho ma jenož jedyn křemjeń abo křesadnik za Flince; ale Hownjowski Flinc w Budyšskich lětnikach na wysokej kamjenjanej wěži steji, potajkim někak tak kaž pozołoceny, z trubjeli žohnowanje poskićacy koporowy muž na nowej Drježdánskej radnicy. Hač je Budyšski lětnikar při swojej křesadnokamjenjanej wěži na křesadnik (= klepaty kamjeń = křesawy kamjeń) abo tež na druhe Silicium (křemik, Pful. słown. str. 1079) wopříjace kamjenje ($Si O_2$) kaž na př. křemjeń (Pful. słown. str. 1079) abo křemjel (Pful. słown. strona 1079) atd., abo skónčne samo na zornowc (Pful. słown. str. 1027) myslíł, wo to so tu nima jednać; na kóždy pad měješe so na Bothoweho Flinca džiwajo křesadnik pisać. Budyšski lětnikar jenož praji, zo běchu najwjetše kamjenje do Sprjewje zunjetane a zo „hromada kamjenjow“ w jeho času jako dopokazmo za wěžu hišće tam delekach ležeše Tajka wěža, dyrbješe-li džeržeć, sebi hromadu kalka (wapna) žadaše, kiž hišće na kamjenjach njeje dopokazany, wysoka wěža bjez kalka budžeše hišće spodžiwniša a z dobrym prawom europiska slawnosć, haj budžeše tak mjenowany „džiw swěta“ była. Spodžiwnje, tež Botho ma na jenym kultnym městnje kamjenjanu wěžu, ale wšednu, wot Romanow nad Łobjom natwarjenu, nic pak tajku wubjernu, kajkuž Serbja po Budyšskich lětnikach nad Sprjewju natwarichu. Botho⁶⁾ mjenujcy powěda, zo kěžor *Julius (Julius Caesar)* nad Łobjom hród natwari, a we nim kamjenjanu wěžu, tež templ za svoju bohowku „*Parthamena*“, po kotrejž hród *Partenopolis* rěkaše. Hač je templ Parthenon bohowki *Athene Parthenos* na Athenskim hrodžišeu, abo *Parthenope*, stare mjeno města Neapela po jenej Sirenje mjenowanego, abo *partheniae* (= džěći knježny), abo hewak něšto k tutomaj mjenowanaj *Parthamena* a *Partenopolis* wjedlo, štò cheył jo wědžeć? Wobraz bohowki, wot Bothona tež *Venus* mjenowaneje, z jejnymi třomi džowkami (Botho

⁶⁾ Leibnizii Script. rer. Brunsv. III. p. 288.

trjeba pl. *megede* a pl. *dochter*) na złotym wozu wot dweju kołpjow a dweju běleju hołbjow čehnjenym, njeje jenož wot Bothoa nadrobnje wopisany, ale tež hač na najswěrnišo spodobjeny, cyle swědomiće kaž pola Flincea. Caesar je wšak po druhich powěscach dale hač k Łobju přišol! — Po poimořské wučenéj tradicji bu sławne a mōcne wikowařske město Julin nad poimořskim brjohom wot Caesara założene a jeho hlebjia, w jara wulkim stołpje tčaca, k dopokazmu pokazowana. Abel⁷⁾ pak myсли, zo je wěsty romski ryčeř *Julius*, kiž bu wot kejzora Nerona k raňšemu morju wuposłany, tutomu městu mjeno dał. Po Bothowych powěscach stari Sakscy mjez Solawu a Łobjom bohowku Partenopolisku česéachu. Tuta bohowka po jeho zdaću tu do zabyća spadny a za nju bu Flinc přijaty. Duchowny Nottrot w Spickendorfje pola Halle, njespróciwy stawiznař Solawineho wokrjesa we swojej protocy: „Kalender für Ortsgeschichte und Heimatkunde von Halle, Saalkreis und Umgebung a. d. J. 1909“ na str. 49 piše: Při rěcy Fuhnje wulki tak mjenowany erratiski kamjeń leži, kiž mjeno serbskeho smijertneho přiboha Flinca njese. Dokelž bě dróha, njedaloko wot tam ležaca, dołhi čas tak žalostna, zo wozy často w błoće tčace wostachu, w tajkim padźe wózniccy k „Flincej“⁸⁾ khodźachu a so k njemu modlachu. Jich pohansey bratřa su snadź w starym času tam woprowali. Tež na Ostrowskich (Ostrau) ležownosćach pola Dolowa (Dölau) leži wulki kamjeń, kotryž maju za starodawny „woprowanski kamjeń“.

Wysoki skhodźeńk zahorjenosće za domiznu scéhowace powědańcko Budyšskich lětnikow zjewi: Wosebna knjeni z daloka, nic wšedna žona z blizka, ale čěska hrabinka je chcyła na sławnym kulnym městnje nad Sprjewju město natwarić; mjeno „Hownjow“ wot tuteje wosebneje žónskeje wukhadźa, a Budyšin ma posrědnje za swoje nastaeće Flincej byé džakowny, hjez Flinca potajkim žadyn Budyšin był njeby. Budyšski lětnikař⁹⁾ mjenujcy piše: „Flinc stoješe njedaloko, pól štvrće mile k połnocy wot města, na městnje, hdžež nětko wjeska Hownjow leži, nad Sprjewju, na křesadnokamjenjanej wěži, hdžež hišce hórka a delekach

⁷⁾ Abels Deutsche Alterthümer. Braunschweig 1729, str. 208 sc.

⁸⁾ W Danskej je *flint* = kamjeń. J. A. Jenč.

⁹⁾ Časopis 1869, str. 13 a 14.

hromada kamjenjow wo tom swědči: najwjetše pak su dele do Sprjewje znijetane. Tuto městno, hdźež je tajki přiboh stał, bě w tutym kraju tak sławne, zo chcychu tam z woprědka město natwarić; jako pak běše założitelka (*fundatrix*), česka hrabinka, městno wobhladała, rjekny: „Howno! *subintellige*, tude budže miesto, i. e. ein Dreck, *salva renia*, wird allhier eine Stadt seyn!“, tohodla hišće džensniši džeń tutej wjescy Howno abo Hownjow, němscy Öhna, rěkaju. Wona pak potom tamnu stronu Sprjewje město natwari, kotremuž wona pozdžišo Budyšin nařekny.“

Z tutym powědańčkom so druhe runa¹⁰⁾: „Jako bu Budyšin natwarjeny, w blizkej wsy (tola drje w Hownjowje) wosebna knjeni porodži. Jejny wosebny mandželski, česki wójwoda, při twarjenju města přitomny, tutu powjesć wo porodženju dostawši so wopraša: *Bude syn?* Wot tutoho prašenja město mjeno *Budesin*, pozdžišo Budyšin, dósta. Zo bu z woneje wosebneje českeje hrabinki při Flincu jako założelki hlowneho města wójwodžina, dyrbíš wšak za cyle prawe spóznać!“

Spodžiwnje, Botho praji, zo je wosebny knjez z daloka, mjenujcy Khorla Wulki, kotryž 781¹¹⁾ wot Caesara założeny Venu-sowy templ w Partenopolisu wutupi, kultnemu městnu nad Łobjom ležacemu druhe mjeno narjekł, mjenujcy *Megdeborch* (*Magdeburg*); podobnje tež Budyšski lětnikar̄ powěda, zo je wosebna knjeni z daloka, tamna česka hrabinka, Sprjewine kultne městno z nowym mjennom, „Hownjow“ pomjenowała. Spodžiwnje, Botho da Khorli Wulkemu na město Venusoweho tempela cyrkej natwarić; po Budyšskim lětnikarju ma so na Flincu nic jenož cyrkej, ale cyłe město natwarić, kotrež so potom tež woprawdze twari, ale na druhim brjozy rěki. Hownjowskemu knjezej jako zahorjenemu lubowarjej domizny dyrbješe lubo byé, hdźyž běštaj na Ćělcu wójwoda, Lothar, pozdžiši kězor, a Magdeburgski arcybiskop, kotryž tola wjacy płačeše dyžli Mišnjanski biskop, Flinea powróciło.

Cuniše začuwanje 19. lětstotka Hownjow wjacy wot „howna“ njewotwjedowaše, ale wot słowa „woheń“, a na město českeje

¹⁰⁾ Böhland, Die merkwürdigsten Schicksale der Oberlausitz etc.

¹¹⁾ Leibnizii Script. rer. Brunsv. III. p. 288.

hrabinki bu pôhanske serbske měšnistwo stajene. W powěści pod „auspicijemi“ knj. Božidara z Henniga nad Hownjowom wudatej w Poenikowym¹²⁾ pomjatniku rěka: „Započatk wjeski je drje daloko w prjedawšich časach ležal. Jejne serbske mjeno „Hownow“ abo „Houcnov“ mělo so wot „wóhnjow“ wotwjedobwać, kotrež buchu zapalowane, hdýž Flincowi měšnicy při swjēćeu njedaloko Hownjowa stejacym k woprowanju napominachu.“

W pomjatniku str. 142 drje rěka: „Wosebje rjane suche Hownjowske pastwišća płahowarjej woweow lóhkowidżomny wužitk přinjesu.“ Po mojim zdaću suche slónčne stroniny a lada lèweho Sprjewineho brjoha tak strowe pastwišćo skiceju, zo směm měnić, zo je Hownjow (dwór, zahrodnicy, khěžkarjo, ale bjez kublerja) z wowčeřnje (př. stsl. *ova, dem. ovica; ovňū = boran; ovňi = wowci) nastál. Ale za swoju domiznu zahorjenemu Hownjowskemu knjezej dyrbi woheń za Flinca woprowanych dařow lubši byé hač služba prosteho robotnískeho wowčeřja z jeho psom a wowcami.

W przejenosći z tutej knjezej luboséu za domiznu so w tamnym pomjatniku połoja wšich Hownjowskich powěscow z Flincem zaběra, druha połoja pak wo wohnjach, nowotwarach, wobsedžerjach, podawkach we wýnach, ležomnoséach, hospodarjenju, wobydlerjach atd. rěci, při čimž so knj. Božidar z Hennig „wubjerny knjez, dobročiwy přečiwo swojim poddanam“ mjenuje. Tuta powěść pomjatnika so wěsće na Budyškého radnika Heringa zložuje, kiž 1796 wo „Flincu“ pisaše. Ale cuniše a čišiše začuwanje je wjèle porjedało a wuwostajiło. Na př. Heringowy Flinc, kosídlo na křesadnokamjeñtnym podłożku stejace, měješe mów, ze swojim samsnym bobrskim hłosom abo tež z rućom swojego lawa na ramjenju morwych zbudzić, jenož njebě 1796

¹²⁾ Pomjatnik ryčeřkublów a hrodow w Sakskej. Po woprawdžitosći z nowa zestajany wot architekty F. Heise. Z podpjeranjom wěcywustojnych kaž tež pod „auspicijemi“ tamnych češcenyh knj. kublerjow a z pomocu sławnych stawiznarjow a najlepšich žorłów. Z historisko-statistiscy wobdzělanym tekstem wudaty wot G. A. Poenicke. Jenički přenjotny wudawk z přijatym připismom češcenyh knj. predsydow 5 ryčeřkublowych wokrjesow. III. sekt. markhrabinstwo Hornjeje Lužicy (w Lipsku, bjez naspomnjenja lěta w druhéj połoocy 19. lětst. 1855 abo pozdžišo) sir. 141.

¹³⁾ Lužiske měšačne łopjeno. 2. džěl, str. 19 sc.

w Budyšinje hišće znate, zo bě wón złoty; Flinc w pomjatniku, drje tež kośidlo, ale pak cyle kresadnokamjeńty pak jenož na kresadnokamjeńtym podłożku, morwych bjez ruća zbudzuje a „law měješe woznamjenić, zo swjećo njedrémajo morwych zbudzuje“, ale hižo so tež złoty Flinc na zakładźe někakkeje „stareje powěsće“ nasponinja, tola pak hišće žane złote éelo. Wot Herringa mjenowani Flincowi měšnicy běchu lěni ludžo, kotriž hakle w nuzy, hłyż běchu jich piney a polzeinske wjelby prózdne, woporniwy luł namołwjachu, zo by z cyłeje wokoliny k woprowanju přikhwatał, hłyż běchu měšnicy woporný woheń zaswěcili abo hdyż dachu „Flincowemu lawej rucé“, při čimž móhlo prašenje nastać: Bě tutón rujacy law kumštnje wudželany, abo woprawdžity, žiwy, přiwučeny law z Afriki? Měšnicy w pomjatniku mjenowani běchu po zdaću sprawni ludžo, kotriž jenož z wóhjemi lud k woprowanju namołwjachu, hłyż wsak tež z tym njezhoniš, što su z tutymi darami započeli.

Pomjatnik je na třoch mestnach nimale po słowie Schumannowy słowník¹⁴⁾ wučerpował, kotryž so zaso z džela na Herringoweho Flinca złożuje, ale lawa jenož za znamjo kedžbliwosće wobhladuje, z kotrejž tuto Flincowe swjećo morwych zbudzowaše, a wo měšnikach jenož praji, zo mějachu nad Sprjewju podzeinske khódy a džery.

Nadpadne je, zo su Hering, Schumann a Poenicke Bothowy wuraz: *barnen blase* wopak zrozumiли a to jako palacy so snop žita, tež po druhich jako kurjace so woporowe sudobje, runjež běše so hižo 1708 w Ślezskich cyrkwińskich stawiznach¹⁵⁾ (str. 65) za to cyle prawje wuraz „palaca so smolina“ trjebał.

Tež to nadpaduje, zo su Hering, Schumann a Poenicke, so na Großerowy wobrazk złożuo, Hownjowskeho Flince jako kośidło zrozumiili, runjež hižo 1708 Ślezske cyrkwińskie stawizny wo serbskim Flincu praja (str. 65), zo bě zenrétemu člowjekej podobny, z přezjenosći z Bothowym wurazom: „*was van gestalt al:e eyn dode*“ (Leibn. script. rer. Brunsv. III,

¹⁴⁾ Schumann, Zeitungs-Lexikon von Sachsen. 7. Band. Zwickau 1820, str. 751.

¹⁵⁾ Schlesische Kirchen-Historie, Frankfurt 1708. Njemjenowany spisaćel bě Hallski professor za stawizny, Jan Bohuměr Zehackwitz.

p. 336), při čimž ma so hišće wuzběhnyé, zo Bothowy wobraz serbskoho Flinca samo w postawje po zdaću cyle stroweho člěvjeka w najlepších lětach pokazuje.

Wosebje nadpadne pak je, zo njeje so na Čělcu abo při nim žanych serbskich črjopow namakało, runjež je z cyleje wokoliny lud z woporami přikhadžał, a sebi tola njemóže myslić, zo su měšnicy a lud jenož mјedžowe, złote abo slěborne sudobje měli, wosebje hdyž Hering str. 28 „wjele starych cyhelow a rozbitkow zasypujenych wjelbow a pincow při bydlenjach“ Hownjowskich měšnikow, Schumann str. 721 „powostanki podzeňskich khódbow a džerow, Poenicke str. 142“ powostanki podzeňskich džerow Hownjowskich měšnikow naspomnja.

Jara nadpadne tež je, zo Poenicke a jeho žórła wo mjenje „Čělc“ mјelča. Zamołwieć móhlo so to z tym, zo njemóže Němc „éé“ prawje wurjekować. K tomu bě tež rěc serbskich robočanow pola němskich knježich husto wonječešcena.

Mi so zda, zo bu Bothowy Flinc po reformaciji a to po khłostaney („Pörfall“) lěta 1547 wot jenoho evangelskeho knjeza nad Hownjowom na Čělcu nad rěku zaměstnjeny. Prěni zemjanski knjez nad Hownjowom po 1547 bě Haug z Metzrada nad Dobrašecami¹⁶⁾, po Rychtarjowej powěsti pak Hans ze Schönborna¹⁷⁾ a w Poenickowym pomjatniku (str. 142) rěka: „Z prěnim znatym knjezom tutoho předadšeho więźnego Hownjowskeho kubla bě Hans Hennig z Blankenfelda nad Weißenseeom, pozdžišo ze sudníkom za knježe dwory w Budyšinje, kotryž tuto kublo 1650 kupi.“ Napřečiwić by so móhlo: město Budyšin wot starych njeznatych časow¹⁸⁾ Hownjow wobsedžeše hač do khłostanki 1547, jako te šěsměsta wšitke swoje kubla na wsach zhubichu. Khorla IV. mjez svojimi městami wosebje štyri wysoko wažeše: Prahu, Kutnu Horu, Budyšin a Wrótšlaw. Město Budyšin we swojej hordosći jako hlowne město Hornjeje Łužicę

¹⁶⁾ Dr. Hermann Baumgärtel, Geschichte des Pörfalles der Oberlausitzer Sechsstädt, Bautzen 1898, str. 93.

¹⁷⁾ Bžedrich Božidar Rychtař, stawizny khłostanki hornjołuž. šěsměstow, z mytom wuznamjenjene pismo, N. Luž. Mag. 13. zvij. 1835, str. 130.

¹⁸⁾ Khorla Wilke, Budyšska khrónika, wot natwarjenja města hač do 1. 1830, po žórłach wobdželana. W Budyšinje 1843, str. 203.

a z knjezom nad Hownjowom móžeš do 1547. hdžež njebechu te šesémesta hišće ponižene, žadanje měé, Flinca na Ćelcu, svojim samsnym wobsedzeństwje, k česći a k slawjenju města zasydlić. Trjebaše jenož něchtó Ćelca nad rěku do Flinca přemenić a jemu so potom lohko dosé wérješe.

Nadpadne je, zo su najprjedy a radži evangelsecy wo Hownjowskim Flincu pisali, katholsecy pak so z tym mjenje zaběrali. Něsto rozswětlenja woastaú Hownjowskeho Flinca podawa po srédnje Flinc Sakskeje geologiskeje specialneje kharty, wot krajneho finançeneho ministerstwa wudateje a wudžělanje pod nawjedowanjom Hermanna Crednera, čisle 23 a 38, sekt. Wjelkow-Lipič, geologiski wobraz wot O. Herrmanna 1891. Ćele wšak tam po slowje pobrachuje, za to pak tam steji: „*d. Flin:*“. Pismik d. steji na měsće Ćelca w 200 m. mórskeje wysokosće. Nahla wysoka skała a cyły nahły pahrob k Sprjewi dele hodži so spóznać. Slovo „*Flin:*“ njedosahaceho městna dla na prawym Sprjewinym brjozy steji. Zornowe (granitit) Ćelca a jeho wokolnosć je z aplitiskim zornowcom změšany. Tajki aplitiski zornowe so mjez Hownjowom a Nowymi Čichońcami namaka. Tutym aplitiskim fragmentam na Ćelcu so k wječoru starodiluvialna skalina přizamkuje (d 1),¹⁹⁾ to je wuraz na wšitke křesadnokamjenjane twórby hornjeho diluvija so přihodžacy. Tamna starodiluvialna skalina so z tym wuznamjenja, zo so tam nimo našich kamjenjow tež z džela cuza maćizna z pólnočnych stron přiměša. Naše kamjenje su při tym: Łužiski zornowce, diabas, křesadnik, z džela přeměnjeny, z pólnočnych kamjenjow maju so wosebje wšelake křesadniki, potom čerwjene šwedske zornowce a bahorecy (porphyry), dale Dala = křesadniki a skolithowe pěskowcy mjenować. K tomu so skónčnje hišće wuhličelske kamjenje přidružuju. Tuta starodiluvialna skalina je we Wjelkowskich a Lipičanskich stronach pak do njedrobneho pěska pak do drobnišeho šckerka rozdrjebjena. We nim wjetše kamuški same abo tež w rjadkach a hnězdach bromadže leža.

Z tutych geologiskich wobstejnosców Ćelca a jeho najbližszej wokolini by drje so wysoka křesadnokamjenjana wěža

¹⁹⁾ Z „wukładowanjow“ k pomjenow. sekt. 23 a 38, 1893, wot O. Herrmanna, str. 34 sc.

z Flincewym swjećećom pola Bułysskeho lètnikarja wuklasé hodžała.

(Za Časopis přełožištaj duchowny Gustav Mjeřwa a wučeř Jan Šýca jun. w Bukecach.)

Dodawki*) k hornjoserbskemu słownikej.

Zezborał a zestajał ḡ *Jan Radyserb-Wjela.*

I. Trizłóžkate wèniki z jeničkim suzynkom w kóždej złóžcej.

Beluša, hellgrauie Auß.	dowóće, Beendigung des Worfels.
bojawa, furchtſameš weibl. Weſen,	duewawa. Stößerin mit dem Kopfe
(Mensch oder Tier).	(Wind, Ziege, Schaf).
budžawa, Weckerin.	dynina, fürbisartige Gewächse.
cofawa, Nachgeberin.	dziwanje. Verwunderung; Berütf-
cunjenje, Säufſtigung.	fichtigung.
cybawa, Zupferin.	fučenje, Gesause.
cydžawa, Zeiherin.	fukanje. Stichelei.
čepjenje, das Kauerin.	furanje, das Schnellen der Fishe,
česawa, Kammi, Bürlste.	Fahrmäuse &c.
čikawa, Käthlerin.	hadžina, Schlangengezücht.
čilota, heiler Zustand.	hepanje, langsamer Gang des
čilina, Unverſehrtheit.	Hofen.
činjawa, Temperifeje.	hidžawa, Haſſerin.
čolenje, das Glätten, Polieren.	hinjawa, Schwindſucht.
čujawa, Nerv.	holenje, Entholzung.
čumanje, das Bulpen.	honjawa, Autreiberin.
čekawa, Ausreinjerin.	horiny (pl. t.), Gebirge.
debjawa, gefchmacloſe Schmützerin.	horjenje, das Bremmen, Hügen.
dejenje, das Melken.	hotanje, das Fahren (Kindspr.).
dejawa, unergiebiges Melktier;	hudoba, Muſik.
— ungeschickte Melkerin.	hudawa (hó—). Vermutterin &c.
dobaće, Schluß der Erzählung von	hutawa, weitbauschige Kopfhülle.
Märchen.	jebawa, Läufcherin.
doduce, völliges Ausblaſen.	jěrina, Herbheit.
domjenje, Seßhaftmaching.	jewjenje, Erscheinung, Offen-
dopiće, Schlußtrunk.	barung.
dopjeće, außerste Spannung.	jokanje, das Pomieren.
doreće, pl. t., Beredung mit end-	kipina & -ny, brudelndes Wiesen-
lichem Erfolg.	ſtück.
dotaće, Auftauung des Restes.	kobjała, Bügelforb.

*) Słowa tu zestajane w Pfuhlowym słowniku brachuja.

- kóćenje, das Kindern.
 košawa, Küpperin.
 khachanje, gewaltiges Hacken mit dem Beile.
 khócanje, schwindsüchtiges Husten.
 khócawa, schwindsüchtiger Husten.
 łamanje, das Zerbrechen, Rhen-matismus.
 łupanje, das Aufknacken.
 lěhawa, Langsieberin.
 lětawa, eifertige weibl. Person.
 ludawa, Hündlerin.
 ludženje, Bevölkerungszunahme.
 makanje, das Herumtasten.
 misanje, öfters Verfehlten.
 mjećenje, das Blöken (vom Kalb, Lamm).
 mjetawa, Wurfapparat.
 morjawa, Seuche.
 mučawa, vielmuthende Kuh.
 mučawa, Hescherin.
 muženje, das Sichbrüsten.
 napjeće, Ausspannung von Zeiten, Schnuren &c.
 nareče, falsche Gerüchte.
 našina, uns Zugehöriges.
 njemčće, das Nichthaben.
 njewola, die Nichteinwilligung.
 nowula, neu gekaufte Kuh.
 nućawa, Drängerin.
 padanje, öfters Fallen.
 palina, Brandstelle.
 pasanje, das Gürten.
 pěnjenje, das Geifern, Schämmen.
 pikawa, schnippisches Frauen-zimmer.
 pobycé, kurzes Geweisensein.
 pojeće, Zügelung.
 pojima, Bändigung.
 polina, Gefilde.
 poliny, pl. t., pflegiggängige Fluren.
 pomčna, unbedeutende Änderung.
 pomjeno, Benennung.
 pomora, Schlafrunkenheit.
- powaba, kurzes Zureden.
 powara, Halbgekochtes.
 požice, oberflächliche Heilung.
 pukanje, das Puffen, Pläzen.
 pychula, eine Pustückige.
 pyrjenje, Heizung des Bactofens.
 pytawa, ruselige Sicherin.
 radženje, das Ratgeben.
 radžica, Beraterin.
 rěčawa, Bielsprecherin.
 ročawa, Beteurerin, Schwörerin.
 ropanje, das Geräuschverursachen.
 ropjenje, das Falternmachen.
 rõzica, Rosenstock; Rosette in der Technik.
 rubawa, Beil, Schwert.
 rujawa, Kuh, welche viel brüllt.
 runawa (& -nawka), Arnika.
 rypawa, Anschauzerin.
 ryzawa, braunrote Kuh.
 sedžawa, Sizherin.
 selenje, das Salzen.
 sepjenje, das Aufhäufen von frarem Material.
 sonjenje, Träumerei.
 sowina, das Eulengeschlecht.
 sudžawa, lieblose Beurteilerin.
 sukanje, das Zwirnen, Drehen, Strickleppinen.
 sunjenje, ein Schub.
 sušawa, Frau, die viel für den Winter dörrt: Kräuter, Obst, Pilze &c.
 snicina, Schwinducht.
 sutawa, die große Eule.
 syćenje, Sättigung.
 sykawa, Spritze.
 syrina, roher Zustand.
 řerjawa, Scheicherin.
 řerjenje, das Grauwerden.
 ſipina, Federspulen.
 tokanje, Auerhahnbalze.
 točica, Zapferin, Schankmädchen.
 tujawa, Wiege.

tujerje, das Wiegen.
 tukawa, eine Argwohnische.
 tulenje, das Unterdrücken.
 tutawa, trunksiebende Frau.
 tyčenje, das Stängeln.
 tykanje, das Einsetzen, Stopfen.
 waljenje, das Walzen.
 wariny, pl. t., Kochspeisen.
 waženje, das Wiegen (m. d. Wage).
 wědzenje, das Wissen.
 wěrjenje, das Glauben.
 wisanje, das Hängen.
 wjećawa, radfältiges Weibsen.
 wjedrjenje, Auflärfung d. Wetters.
 wjezenje, das Fahren.
 wodženje, das Führen mit Wiederholung.
 wohida, Häßlichkeit.
 wołanje, das Rufsen.
 wuhycé, das Ausharren.
 wnuće, Wahrnehmung durch Gefühl oder Gefühlsl.

wudženje, das Angeln.
 wuhoty, pl. t., Ausstattung.
 wujawa, Heulerin.

II. Třízlóžkate wècniki, kiž maju w kóždej z hózey zynk -a.

Babařka, Frauensperson, die gern Bäben ißt.
 babjawa, ängstliche Verpackerin gegen Kälte.
 bajkawa, Märchenerzählerin.
 bareawa, Brummelpfeife, brummendes Weibsen.
 Barščanka, Frauensperson aus der Stadt Forst.
 basnjawa, Erdichterin, Erzählerin von Säbeln.
 bawlmjanka, Baumwollzeug; Frauenschürze davon.
 bjakance, Ausdruck des Widerwillens; Zungenausgeblökte.
 bjakawa, Zungenausblökerin.

wuječe, Herausgriff.
 wupječe, Ausstreckung.
 wupjera, Spreizung.
 wupycha, große Auszähmung.
 wurěče, pl. t., Ausflüchte.
 wuwaha, Auswegung.
 wnwiće, Auswicklung.
 wužada, Erlangung durchs Gehren.
 zabyće, das Vergeissen.
 zadžera, Zuschnürung sc.
 zajima, Erfassung; Interesse; Borg.
 załoha, Gründung.
 zapicé, tödliches Trinken = Saufen.
 zapjeće, Zuknöpfung.
 zarěče, Fürsprache.
 zelenje, das Gesludje.
 zepjeće, Aufbaumung.
 zesada, Verbrauch der Pflänzlinge beim Pitzen.
 zesyće, Beendigung der Saat.
 zidženje, Seidenstoff.
 źimawa, Wringmaschine.
 źiwota, lebhaftes Wesen.
 źonina, d. gesamte Frauengeschlecht.

błaznjawa, Bettörerin.
 blabawa, Maulbrancherin.
 blawkance, Gebefter.
 blawkawa, Befserin, Anschauzerin.
 braščawa, Frauensperson, die gern Heiraten stiftet.
 campawa, Katholische.
 capawa, täppische Frauensperson.
 čakařka, Erwarterin.
 čarance, Anbringung häßlicher Streifen.
 čahanca, Geziehe.
 čahawa, Herumzieherin, neugierige Betasterin.
 čawkanca, Geziefere.
 čawkařka, Achzerin.

- Čawkawa, zieferndes Femininum.
 čazawa, die Pfänderin.
 dajawa, Würgehüsten.
 dajawka, saftloje Birne.
 dakanea, Gegacker.
 dakawa (auch dak-tawa), Gaffer-
     henne.
 Daščanka, Frauensperson aus
     Deschka.
 dawařnja, Ausgabe in der Suppen-
     anstalt (auf dem „Kapitel“ in
     Bauzen).
 dlapawa & -sawa, trumplig auf-
     tretende Frauensperson.
 drapařka, Krätherin; geiziges Weib.
 drašlawa (auch drašla), Drechsel-
     bant.
 Draždžančan, ein Dresdner.
 Draždžanka, Dresdnerin.
 dwanatka, die Zwölf.
 galgawjak, Schreihals.
 gjagance, Geschrei der Männeriche.
 haćawa, Verhinderin.
 Hajnčanka, Frauensperson aus
     Hainiš.
 hajprajak, Jäger.
 halanka, Niemenwurm.
 hampawa, gierige Eßerin.
 hanjawa, Väufferin, mannstolles
     Weibſen.
 hapawa, Schnapperin.
 hašawa, Löffcherin, Röthütchen.
 hawkanca, Geißläffe.
 hawkawa, Kläfferin.
 hladawka, Brille.
 Hnaščanka, weibliche Person aus
     Gnaschwitz.
 hrabawa, Raßwerkzeug, räßiges
     Weibſen.
 Jamčanka, Frauensperson vom
     Dorf Grube.
 Jasčanka, Frauensperson vom
     Dorf Ježniš.
 jatrawa, Leberwurst.
- kačkařka, Entenwärterin.
 kakanca, häufiges Erkrementieren
     der Kinder.
 kaďka, Stichlerin (mit bissigen
     Worten); Krauthändlerin.
 kaplanka, Frau des Diakonus.
 Kaščanka, Frauensperson aus
     Kaščwitz.
 kašlance, öfteres Gehuſte.
 kašlawa, Hüsterin.
 kawkanca, Gegaffe.
 kawkawa, Gafferin.
 kažawa, Verhunzerin.
 kjawkanca, Geißläff, Kaufjerei.
 kjawkařka, kläffendes, gern schel-
     tendes Weib.
 klapanca, Geißlopje.
 klapawa, alte Ziege, Kuh u.
 kladrawa, unordentliches, lumpiges
     Weibſen.
 klachawa, weibl. Wesen (Mensch
     oder Tier) mit Talpiččen.
 klankarka, Händlerin mit Puppen
     und sonstigem Kinderspielzeug.
 knakanea, Geknacker.
 knakařka, Knackerin.
 krawawca, Schmarre.
 kwakańca, Gequale, Kinderge-
     quäfe.
 kwasarnja, Hochzeitssaal.
 khablařka, unentſchiedene Frauens-
     person.
 khablawka, eine namentlich im
     Glauben Schwankende.
 khwalawa, weibl. Person, welche
     über die Gebühr lobt.
 khwatawa, Person, die durch eil-
     fertiges Wesen manches ver-
     pfischt.
 khwatařka, eilende weibliche
     Person.
 lačanak, Sateinkenner.
 lakanka, Lauerort, Jagdauftand.
 lakawa, bößwillige Abpafferin.

- lamanca, großes Herbrchen; heftiges Reißen im Leibe.
 ſaparka, Wortfängerin.
 lapawka, Zalle, Fangen.
 lhajawa, Lügenweibſen.
 lapařka, Haderſammlerin.
 laphana, Lumpensieße.
 mačawa, durchdringender Neigen.
 mačawka, Näßchen zum Fingernehen beim Spinnen.
 mahanca, Geschwenke hin und her.
 majkanca, Gestreichle.
 majkawa, Aufschmeichlerin durch sanftes Getue.
 makanca, Herumſucherei, Tasterei.
 Małsčanka, weibliche Person von Małsiš, Bach von Neumalsiš.
 mamkawa, kleines Mädchen, das öfters "mamka" ruft. Mutterhätſchel.
 masanca, Betasterei; Saumſeligkeit.
 masarka, Messebesucherin, Tasterin.
 mazawa, Aufſtreicherin (v. Butter u. c.) in hohem Maße.
 mjadrawa, welkernde Labertasche.
 mjasafka, Austrägerin des Fleischers.
 mjawkanca, unaufhörliches Gezimme.
 mjakanca & mlaskanca, Geätzche, Schnalzerei.
 načatka (auch načatk), Aufſchnitt (von Gebäck).
 Nadžanka, Nadelwißerin.
 nakaza, Bekehrung.
 nakazanc, Befierungsbeflissener, Buzſtiger.
 našhajak, Einer, der viel vorſügt.
 namkawa, Kind; weibl. Kindling.
 napastwa, Weideſattheit.
 naprawka, kleiner Apparat.
 napřaza, Erſpomnes.
 narada, vielfältiges Raten, Urteilen.
 našanka, eine uns Angehörige.
 našewanka, Aufhezerei.
 naškarak, Aufwiegler.
 naškaranc, ein Aufgewiegelter.
 natwarba, Summe des Erbauten.
 nawara, Aufgekochtes in Menge.
 nawjazka, ein Draufband; eine Überbindung.
 nazdalak, Einer, der sich fern hält (im guten und bösen Sinne).
 pačawa, Buchthebel; Brechſtange; Aufreizerin.
 padarška, eine oft hinfallende.
 padawa (scil. khorosé), Epileptie. „Wón ma padawu.“
 pachawa (iron.), Tabakſraucherin.
 palawa, Brandſtifterin.
 Pančanka, Pannewiſcherin.
 paranca, Gepaſtle.
 parlawa, Perlhuhn.
 pasanca, Gegürte, Einschnürerei.
 paslawa, Herummählerin, Postlerin.
 pjatnatka, ein Fünfzehntel.
 pláčawa, ſchlechte Zahlerin.
 plakafka, Weinerin; Klageweib (bei den Juden).
 platawa, mißliche Flitterin.
 plampawa, Maulbraucherin.
 přahanca, Wettsreit.
 přahafka, Anspannerin.
 přazafka, Žinnſtubenbesucherin.
 prampanca, Gemantsche; elendes Geföld.
 prampawa, ſchlechte Jurichterin.
 prašawa, unreidliche Dragerin.
 Pražanka, Frauensperson von Prag oder Dorf Kleinpraga.
 pražawa, Rösterin, Präglerin.
 ptáčkařka, Viehhaberin, Pflegerin der (Stuben-) Vögel.
 radzawa, aufdringliche Ratgeberin.
 rachnafka, Rechnerin, zähe Geldausgeberin.

- rampawa, schwefällige Schreiterin.
 rancawa, geiles Weib.
 ranjawa, Verleherin durch giftige Worte.
 rapawa, Krähe (Umname); fröh-
lendes Weib.
 ratařka, Feldwirtin.
 ražawa, Verleherin durch giftige Worte.
 sadarka, Objöhökerin.
 sadžawa, Pfanzholz; Pfauzerin.
 sahawa, Ausschreiterin mit langen Schriften.
 sajawa, Siebeapparat.
 sakana, schnelles Einsietern.
 sakrařka, Flücherin.
 santrawa, polternde Frauensperson.
 sapářka, leidenschaftliches, zorn-
mütiges Weib.
 sajawa, Höhzieber.
 satanka, Satansweib.
 skakawka, Springspiel der Kinder.
 Skanděnka, weibliche Person aus
Kamewitz.
 sklacanka, Verpfuschung.
 slakanca, große Viehpist.
 slapanca, Geschlapper, Geräusch
beim gierigen Essen, Fressen.
 spancawa, Zusammenspanferin.
 spadance, totaler Zusammenfall.
 spasanca, Zusammengürtung,
-Schürfung.
 spraskanca, eilige Fertigstellung.
 spraskawa, Zusammenschröderin.
 stačanka, Staatsbürgerin.
 staranca, Geforge.
 stawanca, lästiges Aufstehen.
 stradance, Verkommenheit aus
Mangel.
 swarjawa, Schelterin.
 řalkařka, Kaffeeschwester (spött.).
 Sandawa, Stadt Schandau.
 řatařka, Wäscherin.
 řkarawa, Aufseherin.
 řkrabatka, Schrapperrin.
 řkrabawa, Schabrisen.
 řlapanca, hastiges Geschlute.
 řlařatka, hastig schlängende weib-
liche Person.
 řlapawa, Eßerin mit Haßt.
 řlarawa, Schürferin, Latschiese.
 řmakanca, Entrichgeschnatter.
 řmaranca, Kritikeli, schlechte Schrift.
 řtapawa, Abiungsstab d. Müllers.
 řwajeřka, Schweizerin.
 řwajeřska, Schweizerland.
 tajawa, Hehlerin.
 talakar, schreiiger Sänger.
 tamawa, Verdämmerin.
 tasanca, Herumgetaste.
 tatrawa, Klarinette.
 tradance, großes Darben.
 trajawa, Dauerbirne (zwjetša pl.
t. trajawki).
 Tranjanka, Einwohnerin von Dorf
Thräna.
 traſawa, Schüttlerin.
 Traſčanka, eine Schaschwižerin.
 traſlawka, das weibliche Rot-
schwänzchen.
 wadžawa, Bänkerin, zaunkückiges
Weibsen.
 wajchtařka, Wächterin, Wächters-
frau.
 walbanca, Gewatschel.
 walbařka, Watschlerin.
 walkařka, Arbeiterin in der Tuch-
walke.
 Waršawčan, ein Warschauer.
 wjacslawka, ein Agaricus (Pilz).
 wjazance, das Gebinde.
 wjazawka, Konjunktion (gram-
matikalisch).
 zababjak, ängstlicher Einhüller.
 zabawjak, langweiliger Unterhalter.
 zahanjak, Ausrotter.
 zahlada, Vergaffung.
 zakaznja, Verbot.

zaklada, Vorlegebalken; Grundsteinlegung.	zawara, Eingesotenes.
zaklatba, Bannfluch.	zażwanea, Saberei.
zamazanc, Schmutzbartel.	zhladanka, Wahl nach Wahrnehmung.
zaprajak, Versprecher, Verbanner.	zmazanca, Verunreinigung.
zaračba, Verrammlung.	zwadżawa, Zänkerin.
zasłapań, Ertapper.	żadanca, heftiges Begehren.
zastawka, Pause.	żadanka, Begehrungsgegenstand.
zaškarak, Hežer.	żadawa, Begehrerin.
zatajak, Hehler, Verheimlicher.	żahanca, Sengen und Bremen.
zatradanc, ein Verschmachteter.	Żahanka, eine Saganerin.
zatrašak, Abschrecker.	żahařka, Weibsen mit bissigen Sticheleien.
zatwarjak, unberechtigter Verbauer.	żahawa, Stichlerin.
zawalak, Verstiefer.	żwankanca, Wiedergefäue.
zawadżak, ungewandter Anstreifer, Hängenbleiber.	żwankawa, weibliche Person, die mühsam kaut.
zawalka, Hülle, Umhüllag.	

III. Tři- a štyrizlóžkate wěcniki, kiž maju w kóždej zlóžce zynk -o.

a) *Tři:lóžkate wěcniki.*

Blónkojtosé, Vielzelligkeit.	kłoskojtosé, Ährenförmigkeit.
brózdojtosé, Furchenartigkeit.	kłosojtosé, Vielährigkeit.
čwarkojtosé, Dotterähnlichkeit.	kłóštrojtosé, Klosterartigkeit, Duzternat.
čornojtosé, Schwärzlichkeit.	koblojtosé, Stutenartigkeit.
čornomrok, schwarze Bewölkung.	kocorstwo, Unverträglichkeit, Zanksucht.
dobroslód, Wohlgeschmaet	kochkojtosé, kostojtosé, Vielstachligkeit, Grammenfülle.
dobrowóle, Volontair.	kołokhód, Gang im Kreise.
dokhódnosé, Einträglichkeit.	kopjojtosé, Lanzenförmigkeit (bot.).
domojkhow, Einheimsung.	kopolstwo, Dümmligkeit.
dopołóżk, ergänzende Zulage.	kortkojtosé, Halbkreisförmigkeit.
dopomoc, schließliche Rüshilfe.	kortkojtosé, Vielmuldigkeit (der Gegend).
dopožčonk, volle Schlüßverleihung.	koscojtosé, Knochenhärte.
dosłownosé, Wörtlichkeit.	kóstkojtosé, Vielknöchlichkeit.
dosłowo, Schlüßwort.	kótłojtosé, Kesselförmigkeit.
dospokoj, gänzliche Tröstung.	kozkojtosé, Ziegenhaftigkeit.
drohoznosé, Rostbarkeit.	krótkoróh, Kurzhorn (eine Kinderart).
hoborstwo (hoberstwo), hobors-	khłóšcojtosé, mäß. Leckerhaftigkeit.
kosé, Riesenhaftigkeit	
hočkojtosé, Häfchenförmigkeit,	
Reichhaltigkeit an Häfchen.	
hokojšo, Kreuzdorngestrüpp.	
horokop, Bergwerk.	

- khodojtosé, Herenhaftigkeit, Männlichkeit.
 khorobnosé, Behaftung mit Krankheit.
 khorojtosé, Unpäßlichkeit.
 loknojtosé, Starkfährigkeit.
 lodojtosé, Kältsinn, Teilnahmslosigkeit.
 młodojtosé, junges Aussehen.
 młodoznoscé, Jugendlichkeit.
 mnohoróžk, Vielect.
 mnohowóčk, Neumauge, Brücke.
 mnohožone, Einer, der es mit vielen Weibern hält.
 mochojtosé, Reichhaltigkeit an Moos.
 morworód, Fehlgeburt.
 mrowojtosé, Ameisenähnlichkeit.
 norkojtosé, Gutartigkeit bei geistiger Beschränktheit.
 nosoróžk, Nasenhornkäfer.
 noworód, Wiedergeburt (im religiösen Sinne).
 nowotnosé, Neuheit.
 nožojtosé, Messerförmigkeit (besonders bei Pflanzenblättern).
 pobočnosé, Nebensächlichkeit.
 podhrodstwo, Einwohnerschaft unter dem Schlosse (Seidau).
 pokhlónosé, Kühle.
 połbójskoscé, Halbgöttlichkeit.
 połnócenoscé, nördliche Lage.
 połojenoscé, Halbschürigkeit.
 połwrótnoscé, Halbverrücktheit.
 popowstwo, Pfaffentum, Priesterlichkeit.
 popróznosé, Richtigkeit.
 poskočnosé, Behendigkeit; hüpfende Beweglichkeit.
 posłownoscé, Wörtlichkeit.
 potomnstwo, Nachwelt, Folge.
 powolnosé, Willfährigkeit.
 požónskoscé, Frauenhaftigkeit, weibliches Wesen am Manne.
- prochnojtosé, Morschheitszustand.
 prochojtosé, Staubsförmigkeit.
 rohojtosé, Hornartigkeit, Gehörntheit.
 rokotnosé, Neigung zum Wirrwarr.
 rosojtosé, Laugigkeit.
 rozkólnoscé, Spaltbarkeit, Absonderungsneigung.
 rozpožonk, Ausleihung nach mehreren Seiten.
 rozpróšnosé (rozpróšenosé), Zerstreutheit, Unaufmerksamkeit.
 roztwornoscé, Auflösungsfähigkeit, Zersetzung.
 rožkojtosé, Roggenähnlichkeit.
 róžkojtosé, Ewigkeit.
 róžojtosé, Rosenähnlichkeit.
 skopeowstwo, Kastratenzustand.
 skopojtosé, Impotenz, Hämlingschaft.
 skórkojtosé, Ähnlichkeit mit schwärcher Rinde Kruste.
 skorojtosé (šk--), Rindenartigkeit.
 sonojtosé,träumerisches Wesen.
 spokornoscé, Demut.
 spomóčnosé, Hilfsbereitwilligkeit.
 spomóžnosé, zuträgliches, rettendes Wesen.
 srokujtosé, Schwatzhaftigkeit, Scheufigkeit (Schwarz und weiß).
 stokróčnosé, Hundertfältigkeit.
 stołpojtosé, Säulenförmigkeit.
 strojnotnosé, Heilsamkeit, zuträglichkeit.
 swobodnosé, Freiheitszustand.
 štomojtosé, Baumartigkeit.
 tótakowstwo, Totengräberberuf.
 włoknojtosé, Faserhaltigkeit.
 włoskojtosé, Fülle von kleinem Gehär.
 włosojtosé, Zottigkeit.
 wobojnosé, Zweideutigkeit, Zwitterzustand.
 wobornoscé, Wehrhaftigkeit.

woborzlosc, Zustand des angehenden Verderbens von Flüssigkeiten: Milch, Wein etc.
 wobowrot (wobwrot), Einlenfung, Umwendung.
 wobstojnosć (-stej-), Umstand; Beständigkeit.
 wokolko, wokolko, kleine Dolde.
 wolkotosc, Dämmlichkeit, Schwachköpfigkeit.
 wołojtosc, Bleihähnlichkeit, Ohfiekt.
 womornosc, Halbschlaf, Ohnmacht.
 wonkownosc (-kom-), d. Draußen befindliche.
 wopojnosć, Beraujungskraft.
 wopornosc, Opferwilligkeit.
 wóskojtosc, Wachsähnlichkeit, Wachshaltigkeit.
 wosobnosć, Persönlichkeit (wosenosc, Vornehmheit).
 wósombok, Achtfäche.
 wotprošmo, Abbitte.

wotwobrot, Abwendung.
 wrjosojtosc, Heidekrautähnlichkeit; Durchwachung mit Heidekraut.
 wroblojtosc, Sperlingsartigkeit.
 wronojtosc, Krähenähnlichkeit.
 wšomóžnosć, Leichtmöglichkeit.
 złobotnosć, Boshaftigkeit.
 złotokop, Goldgrube; profitables Geschäft.
 złotojtosc, Goldähnlichkeit.
 złotoroh, Goldhorn (vorförmlich in einem alten Märchen).
 zornojtosc, Reichhaltigkeit an Körnern.
 żołcojtosc, Gallenbitterkeit.
 żoldżojtosc, Eichelsärmigkeit, Eichelherbigkeit.
 żolmojtosc, hoher Wellengang; Schillerfarbigkeit (in Kleiderstoffen).
 żoltojtosc, Gelblichkeit.
 żortownosc, Spaßhaftigkeit.

b) *Styri: lójkate wócniki.*

cokorojtosc, Zuckersüßigkeit.
 mnohohłosnosć, Vielstimmigkeit.
 počornojtosc, Schwärzlichkeit, Dunkelfarbigkeit.
 podołhojtosc, Fänglichkeit.
 pohončowstwo, Rutschherstellung.
 połpołodnjo, Mitte d. Nachmittags.

porobotnosć, Nachlässigkeit, Flüchtigkeit in der Ausführung.
 rozsochojtosc, Gabelsärmigkeit.
 wóskožoltosc, Wachsgetönte.
 wotpomožnosć, Möglichkeit der Abhilfe.
 złotohłodnosć, Goldwertigkeit.

Nekrolog LVIII.

Handrij Dućman,

sarań na wotpočinku w Dubinje, płodny serbski spisowačel.

* 27. małego róžka 1836. † 7. hapryla 1909.

Handrij Dućman narodzi so 27. februara 1836 w Bozankęcach, wopytowaše wot jutrow 1842—45 serbske wotdżelenje a potom hač do Michała 1849 němske rjadownje tachantskeje šule w Budyšinje. Nazymu 1849 zastupi do Budyšskeho gymnasija,

1850 do nowozałożonego katholskeho seminara w Budyšinie. Wot lěta 1851—57 studowaše na małostronskim gymnasiju w starosławnej Prazy a na to hač do nazymy 1860 theologiju tam. Dženik a Kwětki a Pražskich „Serbowkow“ dopokazuja, kak hižo tehdom na polu mačeřsciny so prócowaše, a tuž bjez džiwa, zo bě 1858—60 jeje sedmy starsi. Wot novembra 1860 hač do jutrow 1861 přebywaše w areybiskopskim seminaru w Kölnej nad Rheinom, hdjež sebi při wotkhadze wosebite počešowanje z dokladnym džělom z dogmatiki zasluzi, a sławny professor Dr. Scheeben jeho namołwjese, zo by tola na professuru dale studował.

Tola Dučman chcyše domoj k swojemu serbskemu narodej. Tu bu za nakhwilneho wučerja katholskich præparandow do Budyšina powołany a dosta 16. augusta 1861 měšnišku swjēćiznu. Wot 21. oktobra 1861 běše z kapłanom w Radworju a wot měrca hač do septembra 1865 z kapłanom a administratorom we Wotrowje, a na to zaso z kapłanom w Radworju. Lěta 1875 bu po njebohim fararju Nowaku jeho naslědnik, a wosta z Radworskim fararjom hač do lěta 1884. Potom skutkowawši w Litoměřicach, Křešicach a přede wšim w Zahořanach, kotrež po smjerći dotalnega fararja sam dospołnie zastaraše, a hdjež cyla wosada z wulkej luboscí na nim wisaše, kaž to při wopytach půznač, přiúdže po krótkim přebytku w Drježdžanach w na-leū 1886 do Lipska, hdjež 17 lět doho z njewustawacej pil-noséu a wutrajnoséu skutkowaše, doniž jeho khorowatosc nuzo-waše, na wumjeňk hić. Lěta 1903 přesydli so do Dubina pola Drježdžan, zo by w čichoće swoje stare dny přežiwił. Tu, hdjež je jeho prjedawši ministrant a wučomc z fararjom, pomhaše rad, hdyžkuli bě trjeba, w cyrkvi a šuli, wosebje na prózdninach.

Sto bě Dučman? Njebočički bě kruty, njeopalny kharakter, a tohodla muž wěriwy, kiž swojej cyrkvi ze swojimi wot Boha přepodatymi darami wše časy swojego živjenja hač do poslednjeho dnja služeše. Dučman bě wobdarjeny, nazhonyty, wučeny muž, we wselakim nastupanju original; tuž bjez džiwa, zo buchu jeho husto cyle originalne předowanja rad slyšane. Najradšo za džěławý lud skutkowaše, a wosebje w Lipsku, hdjež móžeše swoje bohate dary na wše strony wuwiwać a na-ložować, załoži z wulkej prouči džělačeřske towarzstwo na podložku samopomocy, kotrež so džensa bižo po cyłej Sakskej wupřesčéra. Dučman wědžeše, zo džělačeřski lud so bórzy snadne w čefwje-nym morju zhubi, jeli zo jemu móžno njeje, so po křesčansku organisować a w křesčanskich towarzstwach tu pomoc hladać, ko-truž jemu — bohužel z jědom njewery — čerwjene towarzstwa poskićeju. Džělačeřski lud, bjez toho často dosć ze wšech stron

podtlóčowaný, ma tohodla wosebitu přislušnosć, so zjednoćeć; a kóždy, kiž za džělačeřski lud so prôcuje, džěla za dobry přichod našeho ludstwa. Bóh sam wè, kelko je Dučman za tele wobstojnosć we wulkej, rozležanej wosadze džělał, kelko woporow přinjestr. Dale założi w Plagwicach za džělačeřske džéci towarzstwo „Monika“, hdjež bywaju džéci, hdjž su starši na džéle, kublany a wučene.

A swoje poslednje nastawki spisowaše njebohi wo tom, kak mohle so tež w Serbach tajke džělačeřske towarzstwa załožić, derje wèdzo, zo je tež tu najwjetsi čas, jeli chcemy džělačeřski lud — a w kotrej wosadze by džělačeřerow njebylo? — po křesčansku zdzeržeć. Wšudzom so njewéra pokazuje a runje tak derje do Serbow přikhadža; wšak běchu hižo někotři serbscy džělačeřerji čerwjeni organisowani, ani njewèdžicy, k čomu běchu přistupili. Wše woršty maju w Serbach towarzstwa, ale džělačeř žanoho. A runje tón to najnužnišo trjeba, dyrbi-li Serb a křesčan zawostać. Prejemy sebi, zo by so radžilo, naš serbski džělačeřski lud na Dučmanowych zasadach samopomocy zjednoćeć a z dobom nabožnu serbsku mysl našich džělačeřerow spěchować.

Tele prôcowanja njebočičkeho wjedu nas na jeho spisowacésku džěławosć. Sto je Dučman jako spisowacél? Wón bě do lěta nimo Hórnika najplodniši na polu spisowanja; wot lěta 1856 pisaše pod mjenom Wólšinski do wšech serbskich časopisow, do Katholskeho Pósla, do Serbskich Nowin, do Łužičana, do Měsačneho Přidawka, do Časopisa Maćicy Serbskeje, redigowaše do lěta protyku „Krajan“, wuda wjele modlefskich a pačerjacych knihow a knižkow, kaž „Róčna Swjatnica“, „Khwalce Knjezowe mjeno“, „Smjertnička“, „Hwězda“, „Žiwjenja Swjatyh“, pisaše ludove spisy, ballady a samo wjeselohry, na př. Złote hrody. Jeho najzašlužbniše wědomostne džělo je „Pismowstwo katholskich Serbow“, kotrež w Časopisu a pozdžišo jako wosebita kniha wuńdže. Pilnje džělaše hać do poslednjeho měsaca na swojich serbskich słowniskich zberkach a druhich wěcach, a z Dučmanoweho literarneho zawostajenstwa budža drje biše mnohe dopokazy jeho klassiskeje serbščiny wiđeć, kotaž z ludu a z přirody swoju mōć čerpa, čohoždla tež lud rad jeho spisy čita, na jeho słowa posłuchaše.

Kak jara njebohi přirodu lubowaše, kóždy z jeho přečelow wè. Hdježkuli khwilu přebywaše, bórzy dokladnje geologiske, mineralogiske a botaniske pomery a wosebitosće tuteje krajiny znaješe. Jeho krasna zahrodka w Dubinje wobsahaše nimo žadnych štomikow a keŕkow nimale wše kwětki, kotrež so za našu

wokolinu hodža, tež mnohe z ťukow a lësa, na tysac wšelakich rostlin. A najrjeñsi wobraz, kotryž wot njebocičkeho mamy, je zawěscé: „Dučman we swojej zahrodey.“

Skónčnje chcu hišće jeho narodne skutkowanje w Drježdánskej „Jednoće“ naspomnić, kotař jejeničy z jeho prôcu džensa zaso ryze serbske towarzstwo. Jeho nèžne, přečelne wašnje tež najčežše zadžewki přewiny a najpłodniše skutki dokonja.

Woprawdze. Dučman bě cyły muž, kharakter, original, a tohodla we wšelakich maličkoscach džiwny, ale přeco prawy, džèlawy, swérny Serb, a ze swojej wjesołej, nèžnej serbskej wutrobu, kotař hać do kónca młoda a živa wosta, doby sebi njebohi, drje žanoho njepřečela njepomèwši, mnogich přečelow — serbskich a njeserbskich — we wšech worštach a kruhach, na wšech městnach swojego spomožnego dołholètnego skutkowanja.

Bóh pak njech jemu z wèènymi kubłami mytuje, štoż je tu na zemi za njeho, za swój stav a za swój serbski lud džèłał.

Jurij Kral.

Handrija Dučmanowe spisy.

A. Nabožne knihy.

1. Khwalé Knjezowe mjeno. Modlitna kniha za kath. křesćianow. 1. wudawk 1862. 2. wudawk 1883. 1250 stron.
2. Jézus, naji wutrobu, ſabít a trójst we fmjereji. Předowania P. Petra Dučmanna. Wudał H. D. 1867. 15 stron.
3. Žiwienja Swjatyni w przewidach 1316 i 1904. 1092 stron.
4. Róžowna jwēca. 1868. 16 stron.
5. Wschèdne wotpustowe modlitwy. 1869. 8 stron. (Z nèmsk. přeł.)
6. Róžowe najzbóžniſcieje knježin . . . 1869. 40 stron.
7. Čeježowanje ſydom boloſćow a ſydom radoſćow jwiatebo Róžęfa. 1871. 8 stron. (Z nèmsk. přełoz.)
8. Litanijs wo najswjecziſciej wutrobie Jézusowej. 1871. 8 stron. (Z nèmsk. přełoz.)
9. Hwězda. Modlitna knižka za kath. křesćianow. 1. wudawk. 1871. 2. wudawk 1880. 104 stron.
10. Novena, t. j. džewieć dnjow pobožnosć . . . Spisał Michał Wałda. Wudał H. D. 1872. 10 stron.
11. Duchowna Róžownja Swjateje Marije . . . 1872. VI + 518 stron.
12. Čeježowanjo najswjecziſciej wutroby Jézusowej a najswjecziſchoho ſakramenta wołtarja. 1872. 14 stron.
13. Smjertnička. Zběrka modlitwów za wotemrjetych. 1873. IV + 120 stron.
14. Jézusowe swjate rany su ſiofi, fotreš . . . 1873. 16 stron.
15. Swjaty Wóteženajh. 1870. 8 stron.
16. Wobrjadý a modlitwy pjschi nutswjedženju, draježenju a sta-jenju knježinow cisterciſtovo rjada. 1872. 22 stron.
17. Pobožnosće . . . Smjertneje stysknosće . . . 1881. 60 stron.
18. Róčna Swjatnica kath. křesćiana. 1883. 1250 stron.
19. Wěnašk . . . lubemu Jézus-džecatkej. 1886. 40 stron.

B. Wědomostne knihi.

20. Serbske rukopisne dróbnostki. 1869. 26 stron.
21. Pismowstwo kath. Serbow. 1869. 104 stron.
22. Pismowstwo kath. Serbow. II. zběrka. 1874. 52 stron.
23. Jan Michał Budar, jeho živjenje a wotfašanje... 1869. 26 stron.
24. Šurowistwa napjedeczo wježdhowstwu bamžow Piutja VI. a Piutja VII. 1870. 28 stron.
25. Koštani pjshejčežbarjo bamžow. 1870. 22 stron.

C. Zabawne knihi.

a) powjedańčka:

26. Žněhovka abo stanizna tijod fíchežencow. 1863. 72 stron.
27. Drjewjanu fíchi. 1868. 24 stron. (Z němsk. přełož.)
28. Mujska invajatojanja. 1869. 8 stron. (Z němského přełož.)
29. Dwójniki. 1872. 31 stron.
30. Othilija, abo jsteňa hotečta. 1873. 44 stron.
31. Marija, wumozhena thora. 1874. 25 stron. (Z němsk. přełož.)
32. Psihi maczeńnym rowje. 1874. 31 stron.

b) hry a basnje:

33. Wodžan. Spěwohra. 1896. 36 stron.
34. Złote hrody, abo Hans Klepotar na dań njese. Hra za dži-wadło. 1897. 54 stron.
35. Boži narod. Hodowana hra. 1901. 39 stron.
36. Pěseň wo zwonu. 1859. 26 stron. (Z němsk. přełož.)
37. Pěseň wo zwonu. 1905. 46 stron. (Z němsk. přełož.)

D. Wśelakore knihi.

38. Pomocna knižka f wutleženju nowynd a starnd měrow a wałów. 1871. 72 stron.
39. Džesać lět za serbskim blidom w Lipsku. 1903. 20 stron.
40. Našim dželačerjam! Poslednje słowa njeboh knjeza fararja em. Handrija Dučmana z Dubina. 1909. 20 stron.

Přispomnjenje: Wyše tychle knihow je ſ Dučman wulku mnogość kěrlušow a spěwów, modlitwów, towarzystwowych wustawkow a swjéckátkow ze serbskim tekstem wudał. — W jeho zawostajenych rukopisach namakachu so mjez druhim hišće tři hry z Klepotarjec živjenja.

Franc Kral.

Wozjewjenje a próstwa.

Wśelakich ważnych přičinow dla smy wobzamkli, měšačnik „Łužicu“ z nowym lětom 1910 do nakłada Maćicy Serbskeje wzać a budžemy ju tohodla wšitkim našim subustawam porjadnje słać we wěstej nadžiji, zo budźa či, kiž to snano hišće dotal njejsu, ju radži woteběrá a čitać. Lětna płaćizna „Łužicy“ budže dale kaž dotal 3 hriwny.

Předsydstwo a wubjerk M. S.

Křižan. Kubica.

W o b s a h.

Stawizny basnistwa Łužiskich Serbow. Spisał Adolf Černý	str. 3.
K prašenju wo pohanjskih kultných městnach Hornjeje Łužicy.	" 48.
Spisał Jan August Jenč z Kluče	" 68.
Dodawki k hornjoserbskemu słownikę. Žežběrał a zestajał + Jan Radyserb-Wjela	" 76.
Nekrolog LVIII. (Handrij Dućman)	" 79.
Handrija Dućmanowe spisy	" 80.
Wozjewjenje a próstwa	"

Maćica Serbska je wudała:

114) Protysku „Předzenaka“ na l. 1910.

115) Serbske rostlinske mjena. Žežběrał Jan Radyserb-Wjela, zrjadował a z němskim registrom wuhotował M. Urban.

 Wo zaplaćenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 M. abo w cuzych pjenjezach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwólnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokladnikowa addressa za póst je: Kaufmann August Zetsch, Bautzen (Sachsen), Reichenstrasse 8.

Tež prosymy, zo bychu naše česćene sobustawy swojich znatych k přistupjenju do našeje Maćicy Serbskeje namołwjeli.

 Dale naležne prosymy wo dary do Maćicneje knihownje a do našeho serbskeho museja. Dary za knihownju prosymy słać z addressu: Sem.-Oberl. em. K. A. Fiedler, Bautzen, Moltkestrasse 16, a dary za musej z addressu: Herrn Domschullehrer Werab in Bautzen, Ziegelstrasse 21.

 Dla zmóžnjenja porjadneho připosylanja „Časopisa“ a spisow M. S. je trjeba, zo česćene sobustawy wšitke přeměnjenja swojich addressow prawje bórzy redaktorej Časopisa wozjewjeju.

Rozeslanje Maćičnych spisow stava so porjadnje dwójcy za lěto a to stajnję po jutracach a po hodžoch. Hdy by něchto wozjeweny spis njedostał, njech sebi žada z lisćikom pod addressu: Prof. Dr. Ernst Muka (Mucke), Freiberg (Sachsen).

Protysku „Předzenak“ pak so sobustawam z Časopisom njeſcele a słać njemóže; wona ma so hnydom po wudaću direktnje z Budyšina słać a štóż ju hišće na lěto 1910 dostał njeje, tón so njech direktnje wobroći na kn. pokladnika, kotremuž je so jeje rozeslanje wot předsydstwa přepodało (jeho adr. hl. horjekach).

ČASOPIS MAĆICY SERBSKEJE

1910.

Redaktor:

prof. dr. Ernst Muka,
komtur rjadow Dauila a sw. Sawy atd.

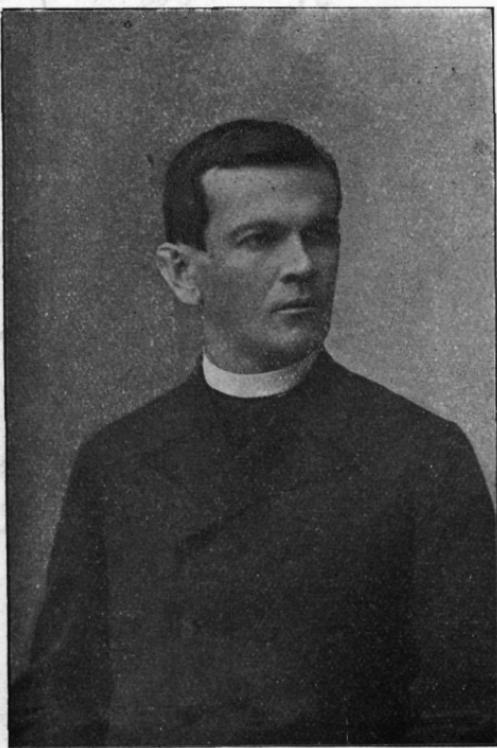
Lětník LXIII.

Zešiwk II.

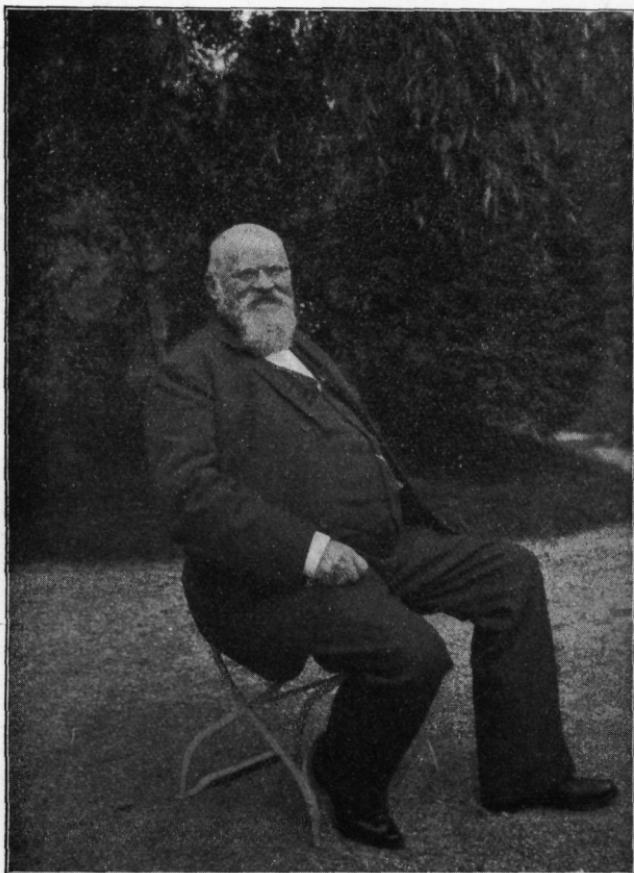
(Cyłego rjada číslo 123.)

Budyšin.

z nakładom Maćicy Serbskeje.

Mikławš Andricki.

Jan August Pohonč.

K prašenju wo pohanskich kulných městnach Hornjeje Łužicy.

Spisał Jan August Jenč : Kluče.

(Pokračowanje.)

B. Čorny Bóh abo Čornobóh.

Hora Čorny Bóh abo Čornobóh¹⁾ bě w kamjenjowym, w mjeđowym a w żeleznym času z hraniću, wot přirody wutworjenej. Wobsydlerjo k połnoocy leżaceje krajiny běchu „poleno“. Hory k połodnju běchu zaepite, dokelž so za rólnistwo a za plahowanje skotu njepřihodzachu, wosebje, dokelž wyše ležice měwachu dlejsu zymu a krótše lěeo. Wokoło lěta 1200 příezechu Němey do kraja a zasydlichu so k połodnju wot hory, a nětka běchu tam w horach „horjenjo“.

Čorny Bóh je tež bišće džensa z měznikom. Wón dželi polo serbskeje rěče wot pola němskeje rěče, Bukečansku serbsku wosadu wot Kumwałdskeje němskeje wosady a serbské wsy Rachlow a Mješicy wot němskeju wjesneju dželow Klipphausena a Srjedźnego Kumwałda. Čorny Bóh je sobu najwyšše městno Łužiskeho hlownego žornowca²⁾, kotryž so dželi do žornowca (Granit: G), a do granitita (Granitit: Gt).

Hora so hač na 554 m. wyše morja a na 300 m. wyše połodnišće žornowcoveje krajiny zběha. Ze swojimi pôdlanskimi horami: Delanska Hora (Döhlener Berg) k wječoru, Wujěžkowska Hora (Ziegelberg), Kamjeńtna Hora (Steinberg) a Rubježny Hród (Hochstein) k ranju bywa wona, kaž móžejas jasne spóznać, hobrski

¹⁾ W přením nastawku „Čělc“ mataj so dwaj zmylkaj porjedzić:
1) zeš. I, str. 51 ma rěkać Miłocicy (pola Kamjence) nie Milkecy (pola Budyšina), — 2) zeš. I, str. 63 maju pokazowace smužki słowa: „Jako hač do dósta“ (nie hač do spóznać) wobzamknýe.

²⁾ Erläuterungen zur geologischen Spezialkarte des Königreichs Sachsen, herausgegeben vom Kgl. Finanzministerium, bearbeitet unter der Leitung von Hermann Credner, Sektion Hochkirch-Čorneboh, Blatt 55, von E. Weber Leipzig 1894, str. 1 a sc.

khribjet, kotryž so, lèsaty, wot wječora k ranju rozlēhuje, k połnocey a k połodnju nahle wotpady měwa, z mócnymi hromadami kulnichow posyty tu a tam, wosebje na Rubježnym Hrodźe, k ryšowanju wabjace a na rozpadanki hrodow dopomnjace skalizny pokazuje a daloko a šeroko kraj wobknježuje.

Čorny Bóh wobstoji z wulkeho džela ze žornowca (G.), z jeho małozornojteho, přeco z muskowitom změšanego hłownego žornowca, kotryž so, dokelž so do plackow a taflow rozdželuje, khmanje nješćepi a so, nimale přeco khětro hłuboko wuwjedrjeny, porědko łama, mjez tym zo je granitit (Gt.), srénjozornojty, jenož z biotitom změšany hłowny žornowe, kotryž so do tolstych kruchow, ławy mjenowanych, rozdželuje, khmany, zo by so na wšelake wašnje wobdzěłał, a so tohodla tež we wšelakich skałach łama a ruba. Na wjeřsku Čorneho Boha překhadzace kamjenje namakaš (Gt.), w kotrychž žornowce do granitita překhadža. Nadeńdeš tu do žornowca zamknjene wjetše abo mjeňše zakłady přeměnjeneho šćepjeloweho kamjenja, pódla kotrychž je žornowe hišće drobnozornojty, mjez tym zo su dale a dale preč wot tajkich zakładow jeho zorna wjetše. Zo su te zorna runje pódla tajkich zakładow mjeňše, to wobswědča, zo je drobnozornojty žornowc jenož z pomocu přiwzatych cuzych kamjenjow nastał, kotrež su k tomu pomhałe, zo buchu zornjatka drobniše a zo bu muskowit přiměšany, t. r. z druhimi słowami: rozdžél mjez žornowcom a granititom je jeno přez to nastał, zo buchu cuze zakłady přijate. Tute zakłady słusjeju z džela wonym z wjetša khětro drobnozornjatym bač połno-žiwcowym skałam křemjenjobłyščinki, z džela zeleno-šerej skalinje epidottorna z wobrysom z wjetša kulojtym. Rozpróšene namakujemy tu stajnje tež křemjenjowe drjebjenki, kotrež su kulojte.

Hdyž serbski skotař abo nuknicař „blušć“ abo „plećak (stan, stanow, štanow, wijity kefk“ = starosł. bljuštł, rostl. *hedera*), kotryž skót zacpiwa, dokelž njetyje, „prašiwe zelo“ abo „prašiwc“ mjenuje, hdyž Serb wěstej kóznej khorosći „pracha“ (čěs. prachy, pl. wot: prach) rěka, hdyž je prašiwość hubjena wosiebosć, potom njeměł skałař z tym wopak, zo mjenuje njepřihodny žornowe Čorneho Boha „prašiwy kamjeń“ a cyłu horu „prašiwi horu“ abo „prašiwu“. Tež pastyrjo skotu a pu-

čowarjo bychu horje jeje mócených hromadov kulnichow a jeje nahlych wotpadow dla „prasiwa hora“ abo „prasiwa“ narjec mohli. Přirunaj k tomu němsku horu: „Schlechte-Berg“ nad hornjej Sprjewju pola Habraćic, kotař tohorunja ze žornowca (G.) wobstoji, přez kotryž pak je so živeowy nephelin-basalt (Bnf) předobył.

Krajina wot Budyšina k Čornemu Bohu do wulkeje khłostanki lěta 1547 z wjetšebo džela městej Budyšinej³⁾ słušeše, mjenujcy Nadžanecy, Wuricy, Jenkecy, Budestecy, Hrubočicy, Kijna, Debsecy, Rašow, Hajnicy, Třelany, Khójnica, Torońca, Bónjecy, Konjecy, Wadecy, Brězow, Sowrjecy, Wysoka a Mješicy. Kelko wot Čorneho Boha samoho městej słušeše, njehodži so wjacý dopokazać. Hdyž bě tehdy lěta 1547 město wšo wob-sedžeństwo na kraju zhubiło, džiwaše wono na to, zo by jo z džela zaso dóstalo. Džén 17. novembra 1549 sebi zaso blízku wjes Burk za 2700 tolef kupi. Zo by so město zaso zhrabało, dosta wot krala Ferdinanda wsy Delnju a Hornju Kijnu, Třelany, Přišecy, Sćijecy a Khójniciu, dwě lucy při kruwjacej pastwje pola Wuric, kaž tež horje „Exanberg“ a „Finsterwald“ pola Bukec zaso, bjez toho, zo by što płaćié mělo. Tutej mjeni wjacý njejstej. Baumgärtel⁴⁾ měni, zo je z nimaj Čorny Bóh ze swojimi pödlanskimi horami měnjeny („Čornebohkette“), a zo je njetrje-bawše, přeptytować, hač je z „Exanberg“ „Echsenberg“, „Hexenberg“, „Achsenberg“ atd., a hač je z „Finsterwald“ „Finster-“, „First-“, „Förster-“, „Feister-Wald“ atd. měnjeny. Móže pak derje być, zo stej z „Finsterwald“ čorny lès Čorneho Boha a z „Exanberg“ Wujěžkowska hora, nětko němski: „Ziegelberg“, měnjenej.

Jako bu kurwejrch August po smjerći swojeho bratra Morica 1553 z knježerjom, přikaza wón tež, so za wšo starajo, zo by so krajna kharta Sakskeje wudželała, kotař so njedokonjana w Drježdánskim hłownym archivje jako drohotnosé khowa. Runjež su S. Ruge, A. Kirchhoff a L. Schmidt za tym slědžili, nimamy tola hišće žaneje wěstosće, kak je tuta, za swój čas wulcy wažna

³⁾ Karl Wilke, Chronik der Stadt Budissin (Bautzen), 1843. Str. 203 sé.

⁴⁾ Dr. Herrmann Baumgärtel, Geschichte des Pönfalls der Oberlausitzer Sechsstädtce, Bautzen 1898. Str. 92.

kharta nastala, Njewěmy ani, hdy bu tuto džělo započane, ani, hdy bu skónčene; tola wěste so być zda, zo Matthias Öder, kotrež bu město swojeho, drje do njehnady padnjeneho bratra Jurija Ödera z mrokowskim zastojníkom (Markscheider), hišće pod kurwjeřchom Augustom nadawk dósta, zo by jenu: „mappe des ganzen Landesumkreises“ zhotowił, a zo hač do swojeje smjerće w lěće 1614 najpilnišo na tom džělaše. Podpjerany bu při tom wot swojeho wuja Balthasara Zimmermanna, kotryž bu po wotemrěu swojeho wuja Ödera za mrokowskeho zastojnika pomjenowaný, a na tutom džěle dale džělaše, doniž so wono při njeměrach tricečiléteje wójny haćié njezapoča: njeje drje ženje cyle dokónčene, runjež so lětu 1635 z nowa přihoty k tomu činjachu.⁵⁾

Runjež Hornja Łužica we dnjach Ödera hišće k Českéj slušeše, runjež hakle 1620 kurwjeřch Jurij I. po kejžorowej přikazni do Łužiskeho kraja zaáhny a 1635 Łužicy cyle wobsydny, so wě, jenož jako leňtwo, běchu tu tola rozpróšene krajiny, kotrež do Stołpnjanského hamta Mišnjanského kraja, potajkim do Kursakskeje slušachu, na př. Kubšicy. Tute rozpróšene krajiny su na Öderowej kharče nadrobnje woznamjenjene. K połodnju wot Kubšic je lěs Čorneho Boha rysowany, štom při štomje. Na Kumwałdskej stronje khěža z připisom: „Fürster-Haus“ stoji. Druha, k městu ležaca strona pak ma přispomnjenje wjacy rjadkow dołhe: „Das Holtz der Schleifbergk so dem Rath zu Budissien: ins Ampt Stolpen gehörig, Sind auch etzliche Stück dabei, so vom Dorff Cunnawalda dartzu erkaufst, hab aber dessen nicht gründlichn bericht werden können.“

Tu je hora džensa Čornobóh mjenowana přeni króć na jenej: kursakské krajnej kharče woznamjenjena; lud ji tehdy „Schleifbergk“ t. r. „Schleifberg“ rěkaše, dokelž bě tehdy hišće swojeje nahłosće a swojich kulnichowych hromadow dla za wozy njepřistupna, tak zo dyrbjachu so spušcane štomy dele wlékować (ně.: schleifen). Tuto mjeno je so mjez ludom pozabylo, tola na někotrych khartach bu hač do džensišeho časa zakhowane, na př.

⁵⁾ Die historisch-geographischen Arbeiten im Königreich Sachsen, im Auftrage der königlich sächsischen Kommission für Geschichte zusammengestellt von R. Kötzschke, H. Beschorner, A. Meiche, R. Becker, Leipzig 1907. Str. 12 a 13.

na kharče němskeho kejžorstwa č. 419, Budyšin, měra 1 : 100 000, z lěta 1880⁶⁾ čitaš „Schleif Bg.“ od. „Czorneboh“.

Prašeš-li so: Hdy bu „Schleifbergwald“ Öderoweje kharty woznamjenjeny? móže so čí wotmolwić: Na kóždy pad a cyle wěsće po lěče 1553, nic prjedy!

Dokelž tón hórski lěs z wulkeho džela městu Budyšinej⁷⁾ sluzeše, bu wón w dissertaciji „de Lusatia“, we Wittenbergu 1731⁸⁾ wudatej wot M. J. G. Kunschke z Gubina, kiž bě jako budyski gymnasiasta sam na horje pobýwał, „Excell. Budissinen-sium Consulis Hübschii silva“ mjenowany. Po Wilkowym budyskim lětniku, str. 839, bu Kašpor Kito Hübsch w lěče 1707 z měščanostu.

Najwažniša wosoba w stawiznach tuteje hory bě Abraham Frenzel. Wliw tutoho muža so hišće džensa pokazuje. Wón bě 1656 na farje w Kózlach pola Nizkeje rodženy. Jako bě šesć lět stary, přiúdze ze swojim nanom, znatym přełožerjom serbskeje biblje, 1662 na Budeščansku faru. Tu měješe džen wote dna horu na 5 km. před sobu. W Budyšinje na gymnasiju bywajo móžeše tohorunja horu přeco widžeé, tež pozdžišo hišće, jaku bu z Wittenbergskeje university jako Magister so wróciwiši, z fararjom w Husce. Bywajo z fararjom w Šunowje pola Bjenadžic, je wón Budeščansku domiznu wopytujo, tohorunja horu wohl-dował a wopytował. Wón měješe za to, zo je to najwyšša Łužiska hora⁹⁾). Tola njeje wšomu tak, kaž so čí zda! Hižo hora Kotmař, kotraž wodu mjez Sprjewju a Nisu (Niżej rěku) rozdžela, je wyšsa, je 583 m. wysoka, dokelž na jeje žornowcowym pod-

⁶⁾ Karte des Deutschen Reiches, Nr. 419, Bautzen, Maßstab 1 : 100 000, herausgegeben vom topographischen Bureau des K. Sächs. Generalstabes 1880.

⁷⁾ Kedžby hódna je wokolnosć, zo maju tři městnosće při Sprjewi w Hornjej Łužicy serbske pomjenowanje wot swojbneho mjena, kotrehož jedyn džel wobstoješ z korjenja *bud-* (němski: wecken, wachen): Budestecy (sts. Budogostovici), Budyšin (t. j. hrodžisko na lěwym brjozy Sprjewje) a Budyšink, je to přirodžinsey za škitowanje wažna čara, wo kotruž bu tež 1813 w bitwje pola Budyšina horco wojowane. Tež w Delnej Łužicy ma wažne městno Khočebuz (ds. Chóšobuz, sts. Chotěbuz) we druhzej połojczej swojeho mjena korjeň *bud-*.

⁸⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II, p. 304.

⁹⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II, p. 31.

łožku hišće jena znèlecowa plećica (*Phonolithplatte*), něhdže 40 abo 50 m. tołsta wotpočuje.¹⁰⁾

Abr. Frencelowy zmylk přewza Kito Knautha, farař w Bje-dríchech pola Zhorjelca, a mjenowaše 1767, potajkim 27 lét po smjerći Abr. Frencela, w: „Dresdenner Gelehrten Anzeigen“, wotdželenje 450., horu „mjez Mješicami a Kumwałdom“ „najwyssu w Hornjej Łužicy“. Wjetši zda so mi pak zmylk być, hdyž jedyn Budyšan, Pětr Arnošt Kramer, 1651 we swojej „Disputatio Chronographica de Lusatia in illustri Academia Salana“, praji, zo Sprjewja wot jeho wysocy khwaleneho narodneho města Budýšina (*laudatissima*) do Kulowa a do Złeho Komorowa běži,¹¹⁾ abo hdyž Žitawčan Jan Kito Nesenius we swojej „Historia Lusatiae“, kotruž pod kurwejčhom Janom Jurjom II. (1656—1680) Sprjewi so pola hrodu Tollenstein, potajkim w krajinje, kotraž k rěcy Nisy słuša, žórlić a Čornemu Halštrowej wot Kamjenca do Dobroługa¹²⁾ běčeć kaza, abo hdyž jedyn pokhodnik z lužiskeho Hirschfelde, lužiski stawiznař dr. Hermann Bjedrich Knoth, professor w Drježdžanach, 1884 we swojim pismje: „Zur Ältesten Geschichte der Stadt Bautzen bis zum Jahre 1346“ tuto naše město na basaltowu abo čedžičowu skalinu (*Basaltfels*) natwarjene nam předstaja.¹³⁾

Abrabam Frencel njeje hórski khribjet a jeho podlěženje k ranju jenož z daloko wohladał, ně, wón je tež tam horjeka pobylał a je tam wše skalniske wutwory hač k Rubježnemu Hrodej kedžblije wobhladował. Skalniški wutwor, kotryž horjeka ze zeleneho lěsa kukaše abo zhladowaše kaž kačka ze zeleneje trawy, rěkaše pola Serbow: „Kačka“ a město toho zo bychu rjekli: „hora z Kačku“, prajachu z krótka: „Kačka“. Abraham Frencel tuto hórske mjeno do Łaćanščiny, Hrekščiny a Němciny we swojim „Nomenclator“¹⁴⁾ přełoži. Wot tutoho časa trjeba so mjez wučenymi Němcami němske hórske mjeno „Ente“, a Knautha

¹⁰⁾ J. Hazard, Erläuterungen zur geologischen Spezialkarte des Kgr. Sachsen, Blatt 71, Sektion Löbau-Neusalza, Leipzig 1894. Str. 1.

¹¹⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 246, § XIII. Fluvii Lusatiae.

¹²⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 2551.

¹³⁾ Neues Archiv für Sächsische Geschichte, 5. Band, 1884. Str. 75.

¹⁴⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 31.

tohodla w „Dreßdener Gelehrten Anzeigen“ z lěta 1767, wotdželenje 450., praji: „Endtenberg, Kacza s. Katzscha Hora, von Kaczka, anas die Endte.“

Wučeni, kotriž so z Keltiskim zaběrachu, pozdžišo „Entenberg“ z Keltiskeho wułožowachu; Riecke mjenujey měnješe: „Z Iriskeho dun-Berg, An-dun bu Anten a skóněnje „Entenberge“;¹⁵⁾ Kraube pak praji: „Ente“ pola Budysina pokhadža z Keltiskeho *aindi, audi* Berg, *ind* Spitz, (Gipfel).¹⁶⁾

Abr. Frenzel wědžeše, zo Rachlowěnjo „njekbmane skalne wutwory na horje „prašiwa“ (se. hora) a „praš(i)wica“ mjenowachu. We swojim „Nomenclator“ wón tutej slowje wot prašeće¹⁷⁾ wotvodžuje. Dokelž bě wón znaty a widžany muž, počachu nětko tež w Němskim mjeno: „Frageberg“ trjebać. Tohodla Knauth w „Dreßdener Gelehrten Anzeigen“ z lěta 1767, wotdželenje 450 pod XV N. 4 piše: „Praschiwa s. Praschwiza, von praschu, fragen, der Frageberg, wo ein Oraculum gewesen, im Budissinischen Kreise, an dem Kaczer-Berge.“

Abr. Frenzel bě najwučeniši Serb svojeho časa. Čyle prawje sebi při rěcy Nisy na přidawnik „nizki“¹⁸⁾ myslěše; Nisa leži, kaž je znate, w najhlubšej nižinje mjez Sněžnicami a Lužiskimi Horami, w tych mjezyhorach, kotrež maju naši džensniši wěcy-wustojni za městno, hdjež je so krajina přelamała, přepadla; štož je přezjene z tym, kaž sebi to naši stari Serbjia myslachu. Hižo w starych słowjanskich časach běchu krajiny nad Nisu¹⁹⁾ tajke,

¹⁵⁾ C. F. Riecke, utriusque medicinae Doctor, appr. Arzt, Operateur und Geburtshelfer, vormals Regimentsarzt in der Königl. Preußischen Armee, der Volksmund in Deutschland, Nordhausen, 1865. Str. 169 a 170.

¹⁶⁾ W. Kraube, Pastor zu Wiederau (Sachsen), die keltische Urbevölkerung Deutschlands, Leipzig, 1904.

¹⁷⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 52. — Přir. tež Muka, Čas. M. S. 1894, str. 128: Nižanska krajinka: Niža (skeps. Nisa, Nysa).

¹⁸⁾ Zhorjelska a Hladiska Nisa mještaj prjedy jedne a same mjeno, mjenujey Niza abo Niža. Nocheu rozsudžić, kotre z njeju je prěnjotne, kak je tuto z nizb nastalo, hač mješe so tuta rěka za wodžisko nižiny abo za nizke wodžisko („Nied-Fluß“).

W serb. zemj. slovníčku 1895 str. 18 a 33 mjenuje so Zhorjelska Nisa: Nisa, Nysa; runje tak w „Hist. u. Vergl. Laut- und Formenlehre“, 1891, str. 2. Njedwěluju nad tym, zo je Nisa, Nysa něčiše serbske mjeno. Město Nisa nad Hladiskej Nisu mjenuje so w s. z. slovníčku str. 18 Niža. Město a rěka

kajkež su hišće džensa. Dr. Karl Schneider, Orographie u Morphologie Böhmens, Prag, 1908, rozeznawa str. 95, 86 Nisyne koleno a Nisyny přerow. Po nim słuša do Nisyneho kolena Libercsko-Žitawska strona Zhorjelskeje Nisy, k Nisynemu přerowej pak Hladksa nižina při Nisy. Wo Nisynym kolenu praji wón, zo su „wosebje“ exogenske mocy tu skutkowałe, zo je to potajkim starotertiarny wotnošk. Wo Nisynym přerowu měbi, zo so tu wo exogenske mocy na přenim měsće njejedna, zo je to potajkim wosebje złamanina, potom hakle wotnošk. Schneider dželi Sudety do wječornych a rańšich. Mjeza je po nim Hladksa Nisa, Nisyny přerow. Po Schneiderowym rozdželenju mjezuje Nisyne koleno z wječornymi Sudetami, Łužiskimi (Žitawskimi) horami a Libercskim hórstwom. K Libereskemu hórstwu liči wón lužiske horišća z horami (po němsku): „Pilizer-, Mittel-, Ziegel-, Steinberg, Hohem Stein“ atd. Nisyne koleno webmjezuje potajkim wječorne Sudety na wječornej, Nisyny přerow na rańšej stronje. Tamny jeho Mittelberg (str. 94) je potajkim Černobóh.

(Hladksa) Nisa w Šlezskiej mjenujetej so w mojim němsko-českim słowniku Nisa. To snadž so w něčíšej češčinje tak wuživa.

J. Lippert mjenuje we swojm džče: „Die Sozialgeschichte Böhmen in vorhussitischer Zeit, 1. Band 1896“ Zhorjelsku Nisu „Nizu“. Na str. 15 piše takle: „lēs, kotryž . . . eyle hornje rčišćo Nisy (Niza) wobsahowaše“; na str. 29: „wobydljerjo Nisyneje a Bobroveje župy: Nižanč, Boborané“; na str. 39: Zahošť, . . . w tutym . . . Milčanč . . . W rčišćeu Žitawskeje Nisy namakaju so w druhich žörłach Nižanč — jenajkeje słowotwórby kaž Boboranč — wobydljerjo Nisyneje župy, a z tutoho pomjenowanja wobydleri „Nižanč“ pokhadža, kaž so nam zda, na zakladže ludoetymologiskeho přežlenja spodživnyj zjew, zo tamnu cylu wyšinu — Rumburk-Žitawa-Libere česku nižinu“ (Böhmisches Niederland) a wobydljerow „nižanow“ (Niederränder) mjenuja. Dociyla: Nimam to za nadpadne, zo krajina wokoło Cheba „horni kraj“, wokoło Čoplic „kraj“, při Lobjowym wuliuje do Saskeje „nizki kraj (nižina)“ rěka. Přetož krajina při Lobju, wosebje hdžež so wono k sakskim mjezam bliži, je najwjetša nižina w Čechach. Nimo toho navjazuje so blizko wot tudy hluboka Žitawska kótлина, a pola Pirny a Drježdán župa Nižane (w lisé. *Nisan*) a pola Lomača zaso „nižina“.

Miklosich, Etym. Wtb. str. 216, praji pola słowa nizb: „češke: nižina, nižiti matej njehistoriske ž město z; ž zložuje drje so na komparativ: niže: pólscy nizina; na niž in die Niederung: niž wohl nizjü.“

Po tym, štož je so tu prajiło, zda so mi wotvodžowanje Nisy wot Nisy, resp. Niž dopokazane.

Abr. Frencel pak so tež hewak myleše, kaž so kóždy čłowjek myli: mjeno rěčki Plěsnicy (ně. Pließnitz), kotraž nimo jeho fary w Šunowje běžeše, wón z „poł“ (halb) wuložowaše, dokelž so rěka tam połkuje (dželi) a tež někotre wsy, přez kotrež běži, na poł dželi;¹⁹⁾ wo Budestecach, hdžež bě jako hólcec přebywał, wón praji, zo su wonie městno korčmy: „*Schenkenstätte*, Tabernam hic stantem habes, eine Schenke stehet da, von *buda* taberna und *stejn*, sto“.²⁰⁾ Tutón posledniši zmylk je tohorunja swoje slědy měł; to spóznaješ ze Sakskeje Cyrkwinskeje Gallerije. 1. wudawk, zwjazk Hornja Łužica, strona 87, hdžež Budeščanski druhi wučeř Handrij Wujanc w augusće lěta 1838 piše: „5 mjeňsinow wot Budestec zdalena leži wjes Hajnicy. Tam bě w pôhanskim času swjaty haj (snadž přibohej Flincej poswjećeny). Do tutoho haja naši wócojo putnikowachu. W blízkosći městnow, ke kotrejž putnikowachu, měwachu radži korčmy, kotrež „*budy*“ mjenowachu. Tak snadž su, tutón haj poswjećiwiši, rjekli: „Njech tudy buda steji“ (Es möge ein Wirtshaus hier stehen); abo: „Pójmy do Haja, wšak tam buda steji (Laßt uns in den Hain gehen, es steht ja das Wirtshaus dabei). Hišće džensiši džeń ma naša herbska korčma, kotraž na połnóčnym kóneu wsy k Hajnicam steji, číslo 1 w tudomnym katastru.“ Z tutoho spóznawaś, zo bu Abr. Frencelowy zmylk wopačnego přeloženja, w běhu časa z basničkami wudebjeny jakož „prašiwa skała“ z „prašiwym zelom“ (ně. Immergrün).

Čorny Bóh bu w juniju 1791 w „Łužiskim měsačniku“ w nastawčku: „Der Frageberg bei Budissin“, str. 184 wot njezna-teho („Unbekannt“), kotryž bě ze swojim přečelom, z nim jeneje myslé bywacym, na horje pobyl, profetiska hora, „prophetischer Berg“ (str. 185) a „Frageberg“ abo serbski „Prascheza“ (str. 187) mjenowany. Hdyž knjez „Unbekannt“ „Prascheza“ město „Prasch-wiza“ podawa, móže so wón z tym zamołwić, zo bě Němc.

¹⁹⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 54 (Nomenclator). — A. Frenceli orig. ling. Sorab. Libr. II. cap. 3. p. 900 seq. (anno 1596).

²⁰⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat. Tom. II. p. 54. K tomu přirunaj: Mjena ev. serbskich cyrkwinskihs wsow w sakskej Łužicy. I. a 1. Budestecy. Čitane w posedzenju wotrjada M. S. 26. sept. 1900. Łužica. Číslo 6. a 7., Junij a Julij 1901. Str. 53.

Preusker měni, nic bjezy wšeje přičiny, zo bě Böttiger pod słowčkom „Unbekannt“ tutón nastawk napisał.²¹⁾ Karl August Böttiger bě z rektorem Budyskeho gymnasija a sta so w nazymje lěta 1791 z wyššim konsistorialnym radžíčelom Saskeho wójwody a z gymnasialnym rektorem we Weimaru, hdžež bu z Goethu a Schillerom znaty a z přečelom Herdera.

Jenož něsto lět pozdžišo zjewi so w nowinje „Lausizische Monatsschrift“, w juliju 1797, nowa serbska twórba tutoho hórskeho jména, mjenujcy: „Der Frageberg bei Meschwitz, sorb. Praschowa Hohra“ (str. 416). Tajke bě džě napismo nastawčka, w kotrymž bu hora wopisana. Podpisany bě: „Pf. Pannach in Malschwitz“. Panach rozdželovaše mjez swojim mjenom „Praschowa Hohra“ a mjez mjenami pječich horjejsích skałow, wot ranja k wječoru, kaž sěahuje, pomjenowanymi: „1. Die kleine Ente, wend. mała Gacžka, 2. die große Ente, wulka Gacžka, 3. die erste Praschwiza, 4. die zwote Praschwiza, 5. die dritte Praschwiza“, str. 417. Wo č. 4 praji wón na str. 418: „Der vierte Haufe oder die zwote Praschwiza ist der größte und höchste, nämlich 100 Schritt lang, 25 breit, beinahe in der Mitten, die Quero durch zerteilet, daß man hindurch gehen kann, und verschafft die schönste und beste Aussicht unter allen in die Lausitz und nach Böhmen hinein.“ Po myсли Panacha po wšém zdaú „prašwica“ z „prašowa“ po-khadža, mjez tym zo Abr. Frenzel sto lět předy twórba prašiwa wobswědča. Wobaj, Panach a Abr. Frenzel, běštaj pak we tom přez jene, zo *prašwica* wot słowjesa „prašu“ (lěpje: prašam) po-khadža. Abr. Frenzel njeje, kaž so zda, mjeno „Mała Kačka“ znał; je móžno, zo měješe w jeho času jenož jene skalisko mjeno „Kačka“; wěste je, zo běstej w Panachowym času „Mała kačka“ a „Wulka kačka“ dwojakej městnje, kaž buštej nad Łobjom pola Rathena (Ratinja) tehdom a pozdžišo dwě nahlej wysokej skale „Kleine und Große Gans“ mjenowanej. Panachowe mjeno hory: „Praschowa Hohra“ kaž tež jeho wašnje pisać „Gacžka“ město „kačka“ a dr. nakhadžamy zaso w: „Schlesische Provinzialblätter 1811“, str. 241, a pola Preuskera 1841, str. 202, tež str. 198 „Gaczka“, str. 199 pak „gaczka, Katschka“.

²¹⁾ Karl Preusker, *Blicke in die vaterländische Vorzeit*, I. Bändchen, 1841. Str. 202.

Z 19. lètstotka Preusker w lèce 1841, str. 199, powèda, zo bu hora wot wjacorych „*praschawiza*“, a z wupadnjenym prèním a tež „*Praschwiza*“ mjenowana. Tu mamy zmylk; Preusker mèni druhe *a*. Wèste je, zo sebi někotři mjeno prašwica z prašawa, prašwica pokhadžace myslachu, ale z njeprawom. Na 186. stronje, pod napismom: „*Götterberge der alten Wenden bei Budissin*“ ma Preusker staru twórbi: „*Praschiwa-Berg*“.

Prèni, přez kotrehož bu naša nètciša twórba „*Prašica*“ (Pfuhl, Wtb. 514) znata, zda so być Lubjeński (ponèmč. Lubensky). Preusker mjenujcy na 199. stronje praji: „Der wendische Name des zu Rachlau gehörigen Bergteils (auf dem zu Meschwitz gehörigen befindet sich die Ente) ist (nach des aus dort. Gegend gebürtigen, tiefen Sprachkenners, des verstorb. budiss. Past. Prim. Lubensky Auskunft) *praschiza*, obl. Frage- oder Orakelort, von *praschecz*, fragen.“ — Kaž pak Abr. Frenzel wobswèdča, prajachu Rachlowènjo wokoło lèta 1600, potajkim 200 lèt prjedy, **prašiwa a prašwica**, nie pak *prasica*.

Cí pak, kotriž, so na Abr. Frenzela powoławši, mènuja, zo mjeno wot „*prašeć*“ pokhadža, su přeciwnikow namakali. Panach mjenujcy, 1797 horu wopisujo, we swojim nastawku „*Praschowa Hohra*“ w „*Laus. Monatsschrift*“, str. 417 tež to ménjenje naspomni, „zo je hora swoje serbske mjeno suchoty, njeplónosé atd. dla dôstała“. Panach je přeswèdčeny, zo je dopokazał, zo je tuto ménjenje cyle wopačne, prajicy na stronje 416 a 417: „Byrnjež je wosebje k połnoocy tuta hora cyła z wulkimi kamjenjemi wobsyta, tak mjez nimi tola jèdle we wulkej mnohosći a hač k rjanej wysokosći někajkich 50—60 lòhcí rostu. Na tutej stronje na-deńdzech tež horje ducy słódke drjewo abo słódki korjeń (*Gly-kirrhiza*, *Süßholz*), płucowe zelo (*pulmonaria*) a čertowe pazory (*lycoperdon*) w nimale wulkej ličbje. Horjeka je tuta hora ze wselakimi picowymi zelami wobroséena. Hižo prèni napohlad potajkim swèdči přeciwo tutomu ménjenju.“ Panach na to nje-kedžbowaše, zo njebě ani mała ani wulka „*Kačka*“, ani prénja, druha a třeća „*Prašwica*“ ze žanymi wysokimi štomami ani z rostlinami, k picowanju trèbnymi, wobroséena, zo běchu potajkim za hajnika, pastyrja a kamjenjełamarja bjeze wšoho wužitka, „*prašiwe*“ w zelenym lèsu. Wón sebi tež na to njepo-

mysli, zo běchu tež wselake druhe hory po swojim wjeŕšku po-mjenowane, na př. Hrodžisko, Kačka; wón sebi njepomysli, zo je prašiwe zelo rostlina, kotruž ma ratař za prašiwu, hač runjež ma přez cyłe lěto zelene łopjena a hač runjež jo zahrodnicy w městach a na brodach jako pyšacu rostlinu čáhnu a sebi jako tajku płaćić dadža. Panach by dyrbał w: „Lausizische Monatsschrift“ z lěta 1791, str. 185, na to městno džiwać, hdžež němski wučenc „Unbekannt“ powěda, zo staj wón a jeho přečel ducy na Prašiwicu („Frageberg“, „Prascheza“) zady Wysokeje w huséinje kamjenječesarja a jeho pomocnika nadešloj, kotrajž kamjenje za jene korte přihotowaštaj. „Mištr“, tak knyez *Unbekannt* podawa, „wobkručeše, zo na žanej z wokolnych horow přihódniše kamjenje k tej wěcy njejsu, zo pak so tute (při puéu), dokelž su mjehke a tola zaso dosć twjerde, k tomu najlěpje hodža.“ K wječoru wot Wysokeje a Rachlowa leži po zemjespytnej kharće wšudžom granitit (Gt.), tola k ranju wšudžom žornowc (G.); wosebje je ze žornowca „Cerneboh, Ziegelberg, Steinberg, Hoher Stein (serbski: Rubježny hród), Richterberg, Schafberge“ pola Dažina a Luchowa, z krótka cyła krajina pola Bukec. Potajkim, w tutej krajinje běchu njezdžéžani Serbja z lěta 1791 a drje tež jich wócojo wo prašiwości Bukečanskich horow, wosebje najwyššeje, mjenujcy Kački, dospołne pŕeswědčeni.

Abr. Frenzel je po wšem zdaću přeni był, kotryž je krajinu wokoło Budestec, hdžež jeho nan swoje zastojnство zastawaše, hory wopytujo tak wobkedžbował, kaž so to muzej zaleži, kotryž so ze stawiznami zaběra; wosebje je na hory k ranju wot Kački džiwał. Najbližša wysoka hora na rańšej stronje bě Butrowa Hora srjedź Wysokeje a Šumbarka („Schönberg“), štož je přeni měznik serbskeje a němskeje rěče. Snadž Frenzel wědžeše, zo bě tuta hora swoje mjeno wot butry dostała, kotraž so po „butrowym puéu“ z Kumwałda přez lěs Butroweje Hory na butrowe wiki do Budyšina nošeše. W Butrowej Wodže (ně. „Butterwasser“), rěčcy, kotraž k połodnju z hory běži, wobpłokowachu w lěcu, běše-li čoplo, butru, zo bychu ju po móžnosti twjerdu na wiki přinjesli. Butrowa Hora wobstoji z granitita (Gt.), kotryž, bywajo wuwjedrjeny, horje wosebity napohlad dawa. Tu Frenzel ničo wuzběhowanja hódneho nadešoł njeje. Cyle hinak bu to bóle

k ranju, hdžež je wso žornowc (G.) a hdžež su přez wuwjedrjenje plečicy nastale. Bě to za Frenclela něsto cyle noweho. Tu wuhlada póhansko-serbske wołtańišća a póhansko-serbske swjate městna a wobradži nam tak „serbske přibójske hory“ (wendische Götterberge“). Kak sebi tu wěc mysleše, w scéhowacych slowach wupraja: „Caezca, seu Katzsckha, Sorabis Kaczka, id est, Anas, r̄iua, die Ente: nomen montis altissimi omnium Lusatiae Superioris, siti in agro Budissino inter pagos Meschwitz und Kunewalde: exhibet apex supremus eius *ēgētū* sive rudera multa delubri atque arae: Ara ipsa seu mensa, nondum plane diruta, lapidum grandium plurimorumque cumulum sistit: delubrum autem partim petra protensa praealtaque partimque lapidibus aliis ingentibus exaedificatum fuit. Credam structuras illas veteres Sorabos idolis suis fecisse: proximam enim partem montis Praschiwa, seu Praschwiza adhuedum vocant Rachelenses Sorabi, id est Oraculum ex verbo Praschu, Prascham, i. e. quaero, interrogo, consulo. Et haec quidem petras quinque conspiciendas praebet: quarum tres tanquam muri praealti protensique admodum, una cum ruderibus suis horrorem ac pavorem fere incutient intuentibus. Eiusmodi delubrum Oraculumve extitisse etiam omnino credam in altero vicino monte, sito inter pagos Klein-däſe u. Jejeschk, Germanis, der große Stein, Saxum Ingens. Petra amplissima summaque ibi visitur, muro nunc disjecto, munita olim semicircolari longo praeter passus octoginta et tres.²²⁾

Wulki Kamjeń, der große Stein, Saxum Ingens mjez Wuježkom a Dažinkom rěka džensa serbski „Rubježny Hród“ a němski „Der hohe Stein“. Mjeno Hród wobswědča, zo za Serbow kołowokoło tutón rjad kamjenjow žane swjate městno njebě, ale hrodžišće. Z tutyu we wšěch hlownych dypkach Schuster hlo-suje, kotryž je murje kołowokoło wuměřil a tež wopisał, je jako twjerde městno woznamenuje, do kotrehož čí, kotriž mějachu

---

²²⁾ Abrahani Frenclii v. d. m. Lusatiae utriusque nomenclator exhibens urbium, oppidorum, pagorum, montium et fluviorum nomina, in Hoffmanni Scriptores rerum Lusaticarum, Tomus Secundus, pag. 31.

hrodžišća pola Brězowa, Kumšic, Čornjowa, Něćina a Łuzka zokitować, w poslednjej nuzy wućeknycu.²³⁾

Serbske mjeno: „Rubježny Hród“ ma tež Richard Andree. Andree njeje Hród jeno wuměřil — murja 1,75 m. wysoka, 3 m. široka; znutřkny přestrjeń na najšěršim městnje 65 m., na najwužšim 22 m. široki — wón nam tež rysowany zakład a wobraz podawa, z kotrehož móžeš spóznać, kak su murje twarjene.²⁴⁾

Preusker, kotryž tohorunja Rubježny Hród wopisuje, ma wobraz najwyšsich wjerškowych skałow.²⁵⁾

Abr. Frencel bě z Budyšinom we zwisku, nic jeno jako něhduši gymnasiasta, ale tež jako přichodny syn wučeneho gymnasialneho rektora w Budyšinje, Mag. Jana Theila; tež běše wón swój „Liber primus de originibus linguae Sorabicae“, kotryž lěta 1693 w Budyšinje wuńdže, budyskemu pastor-primarijej Michałej Liefmannej wěnował. Bjez džiwa tohodla, zo wokoło lěta 1700, pod Augustom Sylnym, tež Budysey gymnasiastojo tuto za swjate wudawane městno na Kačcy w Budyskim měšćanskim lěsu wopytowachu, přepytowachu a z Abr. Frencelom jenoho přeswědčeňa wobdzíwowachu. Hdyž na to džiwaš, lohey zrozymiš, zo móžeš něhduši Budyski gymnasiasta M. J. G. Kunschke we swojej dissertaciji „de Lusatia“, we Wittenbergu 1713, přeswědčeny prajié: „Ipse ego, quum Budissae adhuc litteris inumberem, in Excell. Budissinensium Consulis Hübschii sylva, quae in montibus Bohemiam a Lusatia disternantibus sita est, eius modi vestigia idolatrica vidi. Congesti enim, ac in altitudinem extrecti lapides, altaria quondam ibi fuisse, posteris produnt.“²⁶⁾

„In montibus Bohemiam a Lusatia disternantibus“ je jara powšitkownje prajene a so lohey wopak zrozymi, a Panach je to

²³⁾ Oskar Schuster, Königl. sächs. Hauptmann, Die alten Heidenschanzen Deutschlands mit spezieller Beschreibung des Oberlausitzer Schanzen-systems, Dresden 1869. Str. 21 a 120.

²⁴⁾ Richard Andree, Wendische Wanderstudien, Zur Kunde der Lausitz und der Sorbenwenden, Stuttgart, 1874. Str. 115 a 116.

²⁵⁾ Karl Preusker, Blicke in die vaterländische Vorzeit, Leipzig 1841. Erstes Bändchen. Str. 200 a tafla I č. 5.

²⁶⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat., Tom II. p. 304 seq

tež „mału zemjepisnu zmylku“ mjenował.²⁷⁾ A Frenzel by so z wjetšíj wobhladniwośću wuprajil hač Kunschke. Hišće bôle či nadpaduje, zo w lěće 1798 Meißner praji, zo je, we Wjelkowje bywajo, za Budyšinom a k wječoru lěsate wjeřski wysokich českosaksckich horow wuhladał.²⁸⁾

Zo mějachu Čorneho Boha za swjate městno a zo to tež dale tak wosta, na tym je najwjacy Panach wina. Panach piše, wotpokazawši měnjenje, jako by hórske mjeno: „Praschowa Hohra“ wot suchoty, njepłodnosće atd., pokhadžalo: „Docpěwši wjeřšk hory (28. meje 1795) slědžach hnydom, štož bě zaměr mojeho pućowanja, za zbytkami přibójstwa, kajkež bě so jónu tudy pěstowało. . . . Na Małej Kačcy na jeje kóncu k ranju namakach horjeka 2 kulowatej džérje, kotrejž běstej tam 2^{3/4}, þohéa wot sebje zdalenej, do samsneho kamjenja zarubanej. Džéra k połnocy bě wuprzdjnena, tamna k připołdnju pak hišće napjelnena, tola tak, zo bě to, štož bě we njej jónu snadž stało, cyle hladecy wotrubane a poruno tannemu kamjenjej wurunane. . . . Štwórtá hromada abo druha Prašica: Myslu, zo sym na njej slědy něhdušeho zemjestorka nadešoł, dokelž běchu na jenym róžku kamjenje na so zestorkane, hačrunjež jim tola na dobrych a sylnych podłożkach njebě pobrachowało. Potom započach, tute po zemi rozbrojene kamjenje přeptytować. Tam namakach, wosebje wot Wulkeje Kački hač k druhej Prašicy, hdyž běch najprjedy moch, z kotrymž běchu tute kamjenje wobrosćene, wotstronił tole: Mjenujcy pjeć wudypanych irregularnych pak štyriróžkowych pak podołhojtokulowatych kotołów 9, 10, 12 palcow dołich a poměrnje 4, 5, 6 palcow šěrokich. W tutych běchu jónu kamjeńtne postawy z jara kruteho pěskowca zasadzene byłe, a štož snadž bě so z tutych žlobinow pozběhowało, bě wotbite a skažene. W tajkim kamjenju z tajkim kotołom běchu pak na jeho kromje pak na pôdlaležacych kamjenjach wjele mjeńše ovalne džérki, dwaj palcay šěroke abo nimale kačemu jejku po połojcy rozrěznjenemu podobne a runje tak hluboko wudypane. Tute běchu dospolne prôzne a naličich tajkich, kotrež běch namakał,

²⁷⁾ Lausizische Monatsschrift 1797. Str. 421.

²⁸⁾ G. Benj. Meißner, Reise nach und in der Oberlausitz. Leipzig 1798. Str. 201.

na 25. Njejsu-li wone snadž při woporach jako džeržadla za swěcu abo za smólnicy služíle? Mój zaměr při tutym krótkim zdzělenju je docyla tón, zo bych slědžerjam za lužiskimi starožitnosćemi nadžije načinył, zo bychu na tutej horje mohli něšto nadeńć, tak zo by so tón abo tamón z nich rozsudžíł, z wjetšimi wědomosćemi a z lěpšej khwili, hač mam ja we swojej mocy, jónu k nim so podać. . . . Snadž hišće by so něšto našlo, štož by to, štož wo něhdysich wohydlerjach našich kónčin wěmy a znajemy, hišće přisporilo. Při tym pak so njemělo zabyé, zo by so tež za tym pohladnyło, štož snadž wokoło tutych naznamjenjenych kamjeni je pod zemju skhowane. . . . Mělo-li snadž so něšto za zbytk tamneho stareho bohowstwa na tutej horje džeržeć, by to bylo wašnje, zo kóždolětnje na 3. swyatym dnju Swjatkow po wobjedze cyłe syły Serbow z wokoliny na Prašicu čahnu, wosebje młodzina. Tola nima so w nětčišich časach tajke wašnje hnadowneho pućowanja za ničo druhe měć hač za překhodzowanje, dokelž při nim wo někajkich wobrjadach pječa ani najmjeňšeho wjacy widžeć njeje.²⁹⁾

Michał Frenzel, nan, mjeno přiboha njeznaješe, kotremuž na horje služachu, tež jeho syn Abraham nic, hač runjež je: „de diis Soraborum aliorumque Slavorum³⁰⁾“ pisał, tež Abrahamowy bratr Michał nic, hač runjež mamy wot njeho tři disser-tacije: „de idolis Slavorum“,³¹⁾ tež Knautha nic, kotryž 1767: „Derer Oberlausitzer Sorbenwenden umständliche Kirchengeschichte“ wuda. Tak dyrbješe so za imjenom njeznateho boha slěžić. To njebě čežko! Němske wjesne mjeno *Kunewalde* da-waše dobry założk. Wunamakachu tak serbsku bohowku z mjenom „Kuna“. W Kumwałdskim dole wot lěta 1623 swójba zemjanow „von Ziegler und Klipphausen“ sydleše, po kotrejž buštej wjesnej džělej *Klipphausen* a *Zieglerthal* pomjenowanej, tež hora *Ziegelberg* (město *Ziegler-Berg*). Zo tuta swójba swoje sydlo čím bóle lubowaše, hdyž bu znate, zo je so Kumwałd wot měšnikow bohowki „Kuna“ założił a zo je so tutej bohowcy na blizkej horje služiło, je wěste. Bě to kaž pola Wownjowa, hdžež běchu.

²⁹⁾ Lausitzische Monatsschrift 1797. Str. 416 sc.

³⁰⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat., Tom. II. p. 85 seq.

³¹⁾ Hoffmanni Script. rer. Lusat., Tom. II. p. 63 seq.

pječa měšnicy bydlili, kotriž na „Čeleu“ Flincej woprowachu. Njenadpaduje či to? „Kuno“ a „Flint“ stej němskej slowje. Po lěće 1767 bajka wo „Kunje“ nastá; hižo 1791 so powěscí wo bohowey Kunje jako „ludowa powěsé“ wudawa. Tamny wučeny „Unbekannt“ mjenujey piše: W rjedže kamjeniskow (Prašicy) přińdžeč k jenomu prěnjeje wulkosé a wysokosé, na kotrymž je, kaž lud powěda, wěsta bohowka Kuna stała. Tuta běše prašica (wěšćerka) Serbow a sem přikhadžachu woni pječa ze všech stron a kónčin a prašachu bohowku wo jeje radu. Tohodla rěka tuta hora hišće džensa „Prašeca“, štož runje to woznamjenja. Bohowka pječa tež wotmołwješe přez měšnika, kotryž běše w tutej něhdys průzdnjej skale skhowany. Je tam hišće džera widžeć we wulkosći wulkeho kulowateho talera, a to na wotwobroćenej stronje skaly, z kotrejež pječa bohowka přez ert měšnika wotmołwješe. Wo zakhodže do skały, kotryž pječa wot daloka do njeje wjedžeše, njeje wjacý ani slěda. Zo pak je skała znutřka průzdua byla, běše hišće před 50 lětami derje widžeć; w našim času pak su tam přikhadnicy a pastyrjo, kotriž tam skót pasu, přez tutu wotwjeru, kotaž so něhdje 16 lohéi wysoko nad zemju być zda, telko kamjeni nutř namjetali, zo budže tuta džera bórzy cyle napylnjena. Tamniši lúdžo mjenuja ju čertowu jamu, runje kaž jenu druhu skału čertowy wołtař a powědaju wjele bajkow wo tutych romantiskich kamjenjach . . . Pokazuje so šěroka kamjeňtna plečica, na kotrejž su Serbjia pječa džěci rězali, zo bychu je woprowali. Dwělomne je, hač su te jamki a hrjebički, kotrež so tam namakaju, k tomu služile, zo by po nich, kaž so w ludu powěda, krej zarězanych džěci wotběžala a potom so hromadžila, kotruž potom, runje kaž te zarězane džěci, boham woprowachu; abo hač je dešć w běhu lětysacow tute hrjebički zwuplokował.³²⁾ Kumwałdski farař Apelt piše w měrcu lěta 1840 za „Sachsens Kirchen-Galerie“: Swoje mjeno je Kumwałd pječa, kaž so w rukopisnych powěscích piše, wot kolebkoweje abo rodžicelskeje bohowki („Wiegengöttin“) Kuny abo Kunin y dóstal, kotrejž pječa stari pôhanjo na lěsowych horach k połdnju ležacych, wosebje, kaž so zda, na srjedźnej, na Prašicy, mloko woprowachu.³³⁾

³²⁾ Lausizische Monatsschrift (Beyträge) 1791, str. 187.

³³⁾ Sachsen's Kirchengalerie, Abteilung Oberlausitz. Str. 240.

Škoda, zo Apelt słowčka wo tom njespomni, hdže so tute stare rukopisne powěsće khowaju, hač na farje, abo hač we swýjbje knježkow z Zieglerow abo hdže druhdže. Škoda, zo nam lěto tutych starych rukopisnych powěsći njewozjewja. „Album“, kotrež pod „auspicijemi“ tutych ryčeřkublerjow nastá, praji hižo cyle raznje: „Swoje mjeno ma Kumwałd wot rodžíelskeje bohowki „Kuno“ (sic!) abo Kuniny, kotrejž stari pohanjo na lěsowých horach k połdnju ležacych, wosebje na srjedźnej, na Prašicy w tutym albumje často mjenowanej swoje mlokowe wopory woprowachu.³⁴⁾ Wobě knizy, cyrkwinska galerija a album, prajitej, cyle přez jene a ze samsnymi słowami: Runje tutoho přibójstwa dla drje je so wulka ličba khězow tuteje wsy hižo dawno do toho časa, hač tež we Žužicy pohanjo ke křescanstwu přestupichu, założiła“ a potajkim matej tak za to, zo bu Kumwałd w starym času wot Słowjanow założeny, nic pak pozdžišo wot němskich zasydlnikow.

„Kuna“ ludoweje powěsće pak njewosta sama; přeciwo njej postany Žiwa. „Unbekannt“³⁵⁾ z wěstoséu wobswědča, zo je město Kuny, kaž druzy měnja, Žiwa („Schiwa, die Lebendige“) na tej horje stała.

Serbski namysliwy wučenc a basniiski stawiznař Libuš³⁶⁾ rozprawja tak wo Žiwje, bohowcy žiwenja: „Žiwa běše škitárka młodych knjenjow a k ženjenju khmanykh knježnow, kotrež so nie z rědka k njej modlachu a sebi wot njeje powučenje wo swojim přichodnym wosudze wuprošowachu. Powěda so tež, zo buchu Žiwje knježny woprowane. To je so pječa na Prašicy pola Mješic stawało. . . . Runjež běše Žiwa bohowka žiwenja a lubosće,

³⁴⁾ G. A. Poenicke, *Album der Rittergüter und Schlösser im Königreiche Sachsen*, III. Sektion, *Markgrafentum Oberlausitz* (bez připisa lěta, snadž wokoło 1855).

³⁵⁾ Lausizische Monatsschrift (Beyträge etc.), 1791. Str. 187.

³⁶⁾ *Skythica oder etymologische und kritische Bemerkungen über die Bergreligion und späteren Fetischismus mit besonderer Berücksichtigung der slavischen und deutschen Götternamen*, von Georg Liebusch, Oberpfarrer und Adjunkt der Spremberger Superintendentur zu Senftenberg. Mit einem Vorwort des Herrn Professors u. s. w. Carl Ritter in Berlin. Camenz, 1833. Gedruckt bei C. S. Krausche. Str. 270, 271, 265.

wobsahowaše wona tola we sebi njedwôlomne tež ideju smjertnicy. Tuta kombinacija njenadpaduje, hdyž pomysliš, zo najwosebniši nadawk stareje bohowki měsačka, kotruž sebi bjezwšeho dwěla we wosobje Žiwy přestajachu, cyłe člowjeske žiwjenje wot naroda hač do smjerće a wot smjerće hač k nowemu žiwjenju, wobsahowaše. Běše-li pak Žiwa tež bohowka smjerée, potom bě cyle přislušne, zo jej tež ludži woprowachu.“ — Nimo prašičnych slowow („orakulow“), z kotrymiž měšnikojo a měšnički Žiwy wotmołwjachu — tak nas wyssi farař Libuš dale wuči —, bu wot njeje tež bjez dwěla jako wot bohowki smjerće tym, kotriž so prašachu, rada dawana. Zda so, zo je „Hela“ jenož druhé mјeno bohowki smjerće („Pya“) bylo. — Po wšem zdaću je wěste — měni Libuš —, zo su měšnikojo a měšnički w Mješicach kaž w Kunwaldze, na połodnišim boku Prašicy („Frageberg“) ležacym, bydlili. Libuš bohowey Kunu a Žiwu zjednoća, prajicy (Skythica, str. 285): Je njewěste, hač bu bohowka horow na wěstych městnach „Kuna“ mjenowana. Bu-li pak z tutym mjenom pomjenowana, potom zastupowaše tuto mjenou „Maru“ (bohowku měsačka). Nochcu piěć, zo so bohowka měsačka pola starych Serbow tež Kuna mjenowawaše. — Wo horje měni wón (Skythica, str. 262), zo buštej na njej, dokelž so swojeje wysokosće dla jara derje za „Olymp“ hodži, w prastarym času po wšem zdaću slónco a měsačk z bójskimi česćemi česćowanej. W třećim nabožinskim wěku pak njejsu na njej wjacy jenož wobrazy slónčneho a měsačneho boha byłe, ale tež znamjenja někotrych bohowkow, mjez kotrymiž bě tež bohowka smjerće, Smjertnica. Zo Smjertnica, kaž tež druhé přibohi, kiž tam běchu, tym, kotriž so ju prašachu, radu dawaše, to bě cyle w rjedže. — A dale Libuš powěda (Skythica, str. 17), zo su ludžo wěrili, zo bohojo w tych horach bydla; tohorunja su woni tež wěrili, zo běchu tute hory same bohojo; do skałow buchu džery wurubane a we nich podzemiske komorki přihotowane, z kotrejž so tež hišće pozdžišo prašacym bójske hrona slyšeć dwachu. Skónčnje Libuš wobkruća: „Tajku hrubje kumštnu naprawu měješe bjez dwěla tak mjenowana Prašica pola Mješic.“

Čert bě ludu znata postawa. To z bajkow spóznaješ, kotrež

so nam wo nim powědaju.³⁷⁾ Njeje hišće předołho, zo smy wjele wo jeho skutkowanju wot tych zhonili, kotřiž buchu wot sudnistwa čwelowani. Zo wón skutkowaše, za to sudniske akty swědča. Tuž so njetrjebaš džiwać, zo buchu hory, kamjenje, džery atd. po čerče pomjenowane. Najwyšša hora Hornjeje Łužicy, džensa jenož němski „*Tafelfichte*“ mjenowana, rěkaše w zastarsku tež Čertowy Kamjeń, Čertowy Šmrék (ně. *Teufelstein, Teufelsfichte*).³⁸⁾ Pola Budyšinka je hromada kamjenjow „Čertowy Kamjeń“ mjenowana.³⁹⁾

Na Hrodžišku (pon. „*Proitschenberg*“) pola Budyšina je „Čertowa Džéra“, kotruž měješe Hórčanski we swojim jodnajnu wo hornjolužiskim hórnistwje za hórniski podkopk. Tuž tež nadpaňyć njemóže, zo so tež na naší horje mjeno Čert zaměstni. Přez „*Unbekannt*“ zhonichmy, zo bě tam „Čertowa Džéra“ a „Čertowy Wołtař“. Nětko pak wučeni z Budyšina a wokolnosée derje wědžachu, zo je Čert to samo štož Djaboł a zo je Djaboł abo „Černy Bog“ přiboh Obotritow (Bodricow) był; tohorunja běše mjez wučenymi wopačne měnjenje, zo je „Černy Bog“ tež přiboh lužiskich Serbow był. Tuž bě to jenož maličkosc, zo pódla Kuny a Žiwy, a pódla Čerta tež połnocnosłowjanskemu přibohej „Černy Bog“ na Prašicy město připokařachu. Tuž móžeše „*Unbekannt*“ w lěće 1791 derje pisać: „Předobywši so přez rědké keřki a nimo tych wulkich a małych kamjenjow a přez nje, hdzež je za mineraloga a botanika (rostlinarja) wobšerne polo džěławosće, příndžeš k poslednjemu skalisku, kotrež so mjez druhimi runje tak wuzběhuje kaž hora sama mjez pôdlanskimi horišćemi. Tu je pječa — tak so powěda — wěsty přiboh Serbow, Čornoboh („*Cornebok, Schornebok*“) stał a woprawdze pokazuje so z wěstotu jama (žlobina) na najwyššim wjeřšku, na kotryž zamóžeš ze snadnej prouči zalězé, zo by wiđała, hdze je wón stał.“⁴⁰⁾

³⁷⁾ Dr. Alfred Meiche, *Sagenbuch des Königreichs Sachsen*, Leipzig 1903, D. *Teufelssagen*. Str. 439 seq.

³⁸⁾ Lausitzische Monatsschrift, 1790, II. Abteilung. Str. 103.

³⁹⁾ Preusker, *Blicke in die vaterländische Vorzeit*, 1. Bändchen. Str. 181 a 182, tafla I, č. 4 a 20.

⁴⁰⁾ Lausitzische Monatsschrift, 1791. Str. 187.

Léto prjedy, w lêće 1791, bu ta hora: „Mješiska Hora“ mjenowana, mijenujey w nastawku, w kotrymž so wuhlad, kotryž so ēi z „Tafelfichte“ poskića, wopisuje. Njemjenowany wopisovař widžeše mijenujey z „Tafelfichte“ te tři „Bukečanske Hory“: Mješisku Horu, Rubježny Hród a Koprčanskú Horu. (Lausiz. Monatsschrift, 1790, 2. wotdž., str. 103.) W samsnym lètniku (1790, 1. wotdž., str. 76), w jenym přinošku k stawiznam kraja („Landesgeschichte“), rěka pak hora hižo „Cernebog“. Njemjenowany dopisovař tam mijenujcy němski piše: „Serbja powyśichu sebi čerta („Čert“) za boha a mjenowachu jeho: „Cernebog“, t. j. čorný bôh; po nim rěka tež hišće jena hora pola Wujěžka („Wujěžke“) w Hornjej Lužicy „Cernebog“.“ Z toho spóznawamy, zo je tutón dopisovař Antonowe džélo wo Słowjanach znał. Anton⁴¹⁾ mijenujey w lêće 1783 piše: „Nan wšoho zlého běše Čert; z tym mjenom hišće džensa někotre splahi čerta mijenuja, mjez tym, zo druhe za to cyrkwinski wuraz „djaboł“ trjebaju. Mjeno čert přikhadža wot slawa „čorný“ („tscharyny“). Tuto pomjenowanje je prastare a z „Bog“-om jeho pokhada aastača; přikhadža tuž wšudže; a hdyž je mjeno djaboł město „čerta“ zajimało, to nakhadžamy jo tola zaso wužiwane za mjeno kuzlarja (str. 40). — Čert („Tschart“) dôsta tež primjeno „Bog“ a bu „Tschernebog“ abo Čorný bôh („schwarzer Gott“), kiž móžeše hakle po „wulkim džélenju abo přesunjenju“ („nach der großen Trennung oder Verrückung“) naastač (S. 41).“ — A dale tam pola Antonia, str. 42, čitaš, zo wón njewě, hač su wšě splahi čertej (w němskim pola Antonia přeco „Tschart“) tuto mjeno („Tschernebog“) daše, dokelž jemu w tym powěsće pobrachuja. — Pola Wujěžka („Wujěžke“), jeneje hornjołužiskeje wsy, měwa hišće jena hora mjeno „Cernebog“; wěsće drje to za to rěci, zo w dawnych časach na njej tutomu přibohej služachu; tak na 52. stronje. — Na 67. stronje piše: „Bohojo tež na prašenja wotmołwjachu. Hišće džensa mijenuja

⁴¹⁾ Erste Linien eines Versuches über der Alten Slaven Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse, ausgearbeitet von Karl Gottlob Anton, D. Leipzig, 1783.

⁴²⁾ Přirunaj pak k tomu etymologiczny słownik Miklosichowy (Mikłosichowy).

Serbja w Hornjej Łužicy „Schleifberg“ pola Kumwałda „Prašiwu“ (der Frageberg, von praschacz̄, fragen). Na jeje wjeřšku leža wulke a šěroke kamjenje na hromadźe (hl. Frenclii nomenclator w Hoffmanni Script. II. p. 31), hdźež snadź bě jónu sydło někajkeje prašicy („Orakel“).

Zda so, zo Anton krajinu prawje dosć znał njeje; rěči dźe wo „Czernebog“ pola Wujěžka a wo „Schleifberg“ abo „Pra-schiwej“ pola Kumwałda, jako byštěj to dwě horje byloj. Telko pak so přez Antona powě, zo so „Czernebog“ w lěće 1783 jako mjeno hory trjebaše. By-li Anton tu wěc drobnišo přeptał, by tam prajíć móhł, zo je, kaž so powěda, na horje „Prašiwej“, a to na najwyššim wjeřšku, wobraz „Čorneho Boha“ stał, a zo tohodla „Prašiwa“ nětko tež „Czernebog“ rěka. Kaž so zda, njeznaješe Anton Žiwu na Prašiwej; wón tež njebudžeše ničo z njej započeć wěđał; praji dźe wón tola: „Schiwa, die Göttin des Lebens, sie ward bei den Polaben verehrt“ (str. 46). Tež wo Kunje na Prašiwej drje Anton ničo njewědžeše; snadź jako kritikař tutu bohowku připóznać nochcyeše: přiličuje dźe wón tola přiboha „Flinea“ k přiboham, kotriž tu po prawom njebywachu („singierte Gottheiten“) a mjenuje dźe wón jeho přiboha, kotryž ma so zmylkej džakować, zo nastą („einen Götzen aus Mißverständ“); a Fline pola Wownjowa je něsto tajke, štož je někomu do myslow přišlo („ein neuer Einfall“). Tež w druhim dźełe jeho pisma, w lěće 1789 wudatym, na stronje 54 čitaš: „Flinz hat niemals existieret“, mjez tym zo ēi stronu prjedy wo tym złym bozy „Tschernebog“ praji: „Manche Götzen, als der Tschernebog, mochten überall anerkannt werden, welches auch zugleich das Alter ihrer Verehrung anzeigen.“

W lěće 1767 buchu wot Knautha cyrkwiuske stawizne wudate („Oberlausitzer Sorbenwenden Kirchengeschichte von Chr. Knauthen“). Knauthe swědomliwie wo přihohach piše, kotryž su, kaž so powěda, Serbja česćowali; wón wěrješe hiše, zo bě Fline pola Wownjowa jedyn z tutych serbskich přibohow; wěrješe, zo su na př. w Čornjowje pola Bukec přibohej „Czarnebogu“ služili, w Cyžecach pola Budyšina bohowey „Ciža“, kotaž maćerjam žiwnosć k ēešenju dawa, w Poršicach pola Budyšina přibohej „Porewith“ abo „Pierowitz“, w Splósku pod t. m. Bu-

trowej Horu přibohéj bohatstwa: „*Pilvitus*“, na Kotmarju přibohéj „*Mara*“ (str. 34—37). Kaž Frencelec swójba w Budestecach, tak tež wón hiše žanoho z tych přibohow njeznaješe, kotriž buchu pječa na Prašiwej a na Wulkim Kamjenju pola Dažinka česćowani. Wón piše na 36. stronje: „Pola Kumwałda, dobru milu wot Budyšina k Čecham, leži hora, kotaž ma so za najwyjetšu w Hornjej Łužicy. Jeje připołdnišu stronu mjenuja Němey „*Schleiffberg*“, połnocenu pak přeciwo Rachlowej a Mješicam mjenuja Serbja Prašiwu, mjenujey horu, stož je přeněmčene „*der Frageberg*“ („von praschu oder prascham ich frage“). Z toho je widzeć, zo mějachu tam Serbja někajku prašieu („*oraculum*“), ke kotrejž so druhdy podachu, zo bychu so přiboha wo radu prašeli, kotryž jim wotmołwy dawaše. Na jeje najwyšším wjeřšku leža wulke a šeroke kamjenje na hromadźe, nic wot přirody tak skladzene, ale přez čłowječe ruki. Móžno, zo je na nich někajki přiboh stał; abo snadź słužachu wone za wołtař (hl. Frentzel, Nomencl. p. 31). Tosame móžemy sebi myślić wo horje abo wulkim kamjenju pola Dažinka, na ktrymž snadź je tež jónu jedyn přiboh stał. Hiše džensa je tam w jeho rozpadlankach wokoło njego w połkole murja wobčehnjena; stož ma so powšitkownje za pohrjebišće.“

Tu móžeś napřećiwić, zo je Knauth, kiž bě 1767 z fararjom w Bjedrichecach pod Krajnej Krónu („Friedersdorf an der Landskrone“), khětro zdaleny wot wopisanéje městnosće był a zo bu z tym, zo so dopokazowaše: Cert = Djaboł a Djaboł = Černy Bog, hižo do lěta 1767 wot wučenych Budyskeje wokolnosće „Černy Bog“ na Prašiwu přesadženy a zaměstnjeny. Wěste je, zo za čas, hdyž bě Frencl nan, w lětech 1662—1706, z fararjom w Budestecach, a za čas, hdyž jeho synaj Abraham a Michał wo pôhanstwje Serbow pisaštaj, w Budestecach hiše nichtó wo Čornym Bozy na Prašiwej ničo njewědžeše. Frencelec swójba, kotaž so swěru za Bože služby starasę a z ludžimi wobkhadžowaše, by pak wěsće něsto wo Čornym Bozy na Prašiwej zhonić dyrbjala, a to čim skerje, dokelž tehdy Delany hiše k Budestecam do cyrkwej slušachu a dokelž bywaše tak Prašiwa nic jenož z hrańcu mjez Bukečanskej a Kumwałdskej, ale tež mjez nimaj a Budeščanskej wosadu. Hakle po smjerći Mich. Frencla 1706 buchu

Delany ze swojim džéłom Butroweje Hory, kiž z Prašiwej mjezuje, k Bukečanskej wosadze přičisnjene. W lěće 1728 mjenujey knjez Ziegler nad Splóskom Delanam kemišacy puć do Budestec zapově, kotryž přez pola Splóskowskeho knježeho dwora wjedšeše, a Pětr Kilian bě w lěće 1728 prěni, kotryž bu z Delan do Bukec hrjebany (př. Cyrkwinsku Galeriju, Hornja Łužica, str. 90). M. Frenzel sebi to lubić dał njeby. Wsy Jiłoczy, Rozwodecy a Bjedrusk cheyše jich wobsedzeř knjez Wilhelm z Watzdorfa do Khróstawy zafarować. M. Frenzel pak so wobčežowaše a wyšsi hamt 7. haprleje 1782 postaji: „Da gedachte Dörfer immer nach Großpostwitz eingepfarrt gewesen, so sollen sie es auch bleiben (př. tohorunja Cyrkw. Gal., H. Łuž., str. 91).

Hdyž bě so nětko přez wučenych stało, zo bě so na Prašiwej z dohom zasydlil Černy Bog abo Čorny Bóh, zhoni tež, kaž to hinak byé njemóžeše, serbski lud wo tym a tak wutwori so powěsc wo přibozý Čornym Bohu („Čorny Bog“) na Prašiwej (horje), hač runjež hišće hora w lěće 1797 pola ludu Čorny Bóh abo „Czernebog“ njerěkaše, kaž bě ju w lěće 1783 Anton we swojich wučenych pismach pomjenoval. Wot Panacha zhoničmy, što sebi w lěće 1797 serbski lud wo horje powědaše. Panach, rodženy 1748 na farje w Jenkecach pola Rozbórka, wot 1786—1798 z fararjom w Malešecach pola Budyšina, byvajo z naslědnikom swojeho zemrěteho nana, móžeše to tež derje wědzeć. A wot njeho wěmy z lěta 1797 — je to lěto do jeho smjerće —, zo so mjez serbskim ludom powěsc wo Čornym Bozy („Čornebog“) na „Prašowej Horje“ („Praschowa Hohra“) powědaše. Zo ma wón jara mnoho přispomnić, předy hač skóněnje baju z krótka a wažliwje podawa, na tym dyrbimy so zdobnje džiwać, a to čím bóle, dokelž je, kaž hižo wěmy, Panach na horje za přibójskimi zawostankami pytał, kaž nam powěda, při tym přejo, zo by so horine mjeno z jeje suchoty, njepłodnosće atd. wułožić hodžalo, a na to pokazujo, zo mjeno wot „*praschw*“ pokhadža. Panach mjenujey piše: „W našich časach nichtó z ludží pod tutej horu bydlacych ničo wěste njewě wo někajkim přibohu, kotryž by so tam hdy był česčił, čím mjenje štó wot druhich smjertnych. Ličba serbskich přibohow je so powjetšila a so hišće wo wjele powjetša, tak, zo radlubje knjezej Dietmannej přihłosuju,

kotryž je so w IV. džèle swojeho „Sakskeho duchowstwa“, str. 1166, w přispomjenju takle wuprajíl: „Sym wo starych Serbach a Saksach samsneho ménjenja, kotrehož je tamny sławny Schütz wo Němcach; sym mjenujcy ménjenja, zo su so tutym tež přibohojo připisowali, kotrychž tuči ženje njemějachu.“ Samo zo bychu mnohosé njemóžnosćow rozmnožili, namakaju so namołwjerjo, kotriž so z cyłeje wutroby raduja wučuchawši někajkeho rekrutu, kotremuž potom mieno dadža, kotrež pak je jara husto tak přiměrjene, kaž montura, kotaž je so na dobre zbože zešila, lěto a džení w »komorje« wisała a potom, hdyž bě trěbna, na kózdy pad přistojeć dyrbješe. Kusk tajkeje radosće drje je mjez druhimi knjez Michał Frenzel začuł, dokónčivši swoje zběrki »de Diis et Idolis Soraborum«. — Lud pak sebi tola myсли a wo tym powěda, zo je so tudy Čornybóh česčil. Ale ma pak so tola lišće rozrisać, hač je so tuta powěsć wot wótcow sem zdžedzovala a powědała; abo hač je so jako euza, mohl rjec wot wonkach, mjez nas занjesťa?“¹³⁾

Sydom lět po Panachowej smjerći namaka „přibóh“ Prašiweje hory na zemjepisnej kharče swoje městno. Dotal bě hora na khartach jenož ze starym němskim mienom „Schleyfberg“ („Schlefberg“ pola Ödera) woznamjenjowana, tak na př. na zemjepisnej kharče z lěta 1759, kotaž bu w Amsterdamje pola Pětra Schencka zhotowjena (hl. w Kral. zjawn. knihowni w Drježdanskim Nowym Měsće, Tab. geogr. B. Sax. F. 140). Wojeřske naležnosće buchu z nastorkom, zo so w Kursakskej wot lěta 1780 na městopsisnej kharče džělaše. Tak přińdžechu tež kursaksey wyšey, kotrymž bě tuto džélo poručene, na Prašiwu. Sławna hora bu wot nich ze 4·mjenami pomjenowana: „Schleifberg, Zschornabog, Mittel- oder Zschanacken-Bg.“ „Zschorna-“ za to rěci, zo wyšcy serbski njemóžachu; „-bog“ nas na wučených pokazuje, kotriž běchu mieno přiboha z horu zjednočili; „Zschanacken Bg.“ ma so pak jako nowe pomjenowanje „Čornak“ wułožić, pak tak, zo bu mieno „Zscho(r)na(bo)g-en-Berg“ wot nich wopaki zrozumjene. Tři eksemplary tuteje kharty buchu z ruku zhotowjene; jena z nich, kralowy ručny eksemplar, přińdže we wójnje zaslapjena, 1813¹⁴⁾ jako wójnski dobytk do Barlinskeje

¹³⁾ Lausizische Monatsschrift, 1797. Str. 420 a 421.

wojeřskeje komory a njebu wot Pruskeje wjacy wróćena; druha so w Albertowym Předměsće w Drježdžanach w knihowni, a to we wotdželenju za zemjepis (jstwa za městopis) khowa a třeća w Freiberku w knihowni hórnskeho hamta. Te štyri mjena namakaš zaso na městopisnej kharče sakskeho kralestwa 1 : 100000, rjenje do kopra rytce, kotraž do kharty němsk. kejžorstwa 1 : 100000 ze 675 lopjenow wobstejaceje, sobu zarjadowana, a to pod č. 449, Budysin 1880. „Městopisny atlas sakskeho kralestwa“, wot Oberreita wudaty, z lět 1810—60, ma nimo tych 4 mjennow tež pjate: „Entenb.“ Na kharče Budyskeho wojowanišća, wot Odelebena w Drježdžanach 1817 wudatej, namakaš: „Der Schleifb. wend. Praschnitz oder Zschornabogk.“ Zemjespytna kharta z lěta 1891 jeno „Czorneboh“ piše; tak tež wyšnosć piše a Němcy z wokoliny nětko tež pomjenowanje „Zschorneboh“ wužiwaju. Serbja džensa z wjetša Čorny Bóh a Čornobóh praja. Tola widžimy, zo so měno tež hišće hinak piše, tak na př. čitaš na kharče, wot Friedemanna w Drježdžanach 1889 za šule wudatej, „Czorneboh“. W knížey: „Das Königreich Sachsen“ pak, kotraž k tutej kharče sluša, ma na stronje 80 hora měno: „Czorneboh“ a jenož jeje přibóh na 3. stronje „Czorneboh“ rěka.

Wone tři kharty z lěta 1805 je jeno mało ludži wohladač móhlo a tuž běchu te štyri tam stojace mjena z woprědka jenož někotrym znate.

W lěće 1811 přinjesechu Šlezke Provincialne Įopjena („Schlesische Provinzialblätter“) dwě nowej mjeni: „Czorneberg“ a „Orakelberg“ w nastawku z napisom: „Antiquarische Bemerkungen auf einer Reise auf den Kynast“, str. 230 sl. Spisowař, superintendent Worbs z Přibuza, horù wopisuje a ju „der (sic!) Praschowa Hora (Frageberg, Orakelberg) oder Czorneberg bei Meschwitz“ mjenuje. Worbs so, kaž sam praji, na duchowneheho Panacha zložuje, kotryž je „wokoło“ lěta 1800 zemrěl, abo lèpje by prajil, na jeho nastawk z lěta 1797 (Lausiz. Monatsschrift, str. 413 seq.), kotryž z džela po slowje wospjetuje. Worbs piše kaž Panach⁴⁴): „mała gaczka, wulkā gaczka, 1., 2., 3. Prasch-

⁴⁴⁾ Oberreit, Der großen topographischen Landes-Aufnahme von Sachsen Übergang in Preußischen Besitz, 1827, o. O.

⁴⁵⁾ Panach piše: mała gaczka, wulkā gaczka, tola „Hohra“, nic Hora.

wiza“, dale tež: „*Praschowa Hora*“ a „*Frageberg*“, tola horu a přiboha mijenuje wón „*Cvernebog*“, mjez tym zo Panach „*Ciornebog*“ piše a to jeno za jméno přiboha trjeba, nic za jméno hory, kotruž Panach jenož „*Frageberg bei Meschwitz* (sor. Praschowa Hohra)“ mijenuje. Worbs tu raznišo wustupuje hač wažliwy Panach. Worbs na př. podawa: „Mjeno hory (Prašica) a jednotlivych skaliskow jasne dosé na to pokazuje, zo běše tudy jónu někajka prašica („*Orakel*“). Hlós rěčeše najskerje z tamneje hlubokeje džery při scěnje skaliska, w kotrehož nutrinach bychmy snadž někajku prázdnjeńcu namakali. To pak je widzeć, zo su so tute swyatnosće z wotmyslenej mocu zničile.“

Po bitwje pola Budyšina (20. a 21. meje 1813) wuda w lěće 1817 O. z Odeleben khartu Budyskeho bitwišća z knihu: „Erläuterungen zu dem Plane der Gegend von Bautzen, von Otto Freiherrn von Odeleben, Königlich Sächsischen Oberst-Lieutenant der Kavalerie und Adjutant im General-Kommando-Stabe, Ritter des St. Heinrich-Ordens und der Königlich Französischen Ehrenlegion. Dresden, beim Verfasser.“ Odeleben bě w novembru lěta 1816 w Budyskej krajinje pobyl (str. 68), zo by khartu bitwišća zhotowił, kotrež je kósne tři hodžine wulke. Při tym bě tež z wobydlerjemi tuteje krajiny hromadu přišoł. Na 8. stronje wón praji: „Hdžež móžach němske a serbske pomjenowanja zehnać, tam tež poslednje přidach, dokelž wo zbytkach něhdyšeho vandalskeho (serbskeho?) knjejstwa hišće raznišo swěđca.“ Dwojake je pola njeho cyle nowe, zo so nad tym džíwaš, a to k přenjemu mnohotne pomjenowanje: „*Butterberge*“ (str. V, 7, 8, 15) a k druhemu to, zo nadobo tež Lubin („*Tronberg*“) „*Frageberg*“ rěka (str. 7). Prjedy bě Butrowa Hora z Butrowej Studnju hromadže jena hora; Odeleben ju wosebje Splóscansku Horu („*Pielitzer Berg*“, str. 8 a 49) mijenuje, kaž hišće džensniši džen rěka, a k Butrowym Horam jako najwyššu horu „*Schleifberg*“ abo „*Zschernebogk*“ (str. 7) liči. Na 8. stronje tam rěka: Jedyn kope butrowych horow, hewak „*Prasnicka*“ (sic!) pomjenowany, so powšitkownje „*Cornabogk*“ mijenuje a běše wosebje tutej wopornej službję (za čorneho abo zlého boha) posjećeny. Tam pokazuja so hišće kamjenje, kotrež su pječa za wołtař služile.“ Wo Lubinje („*Thronberg*“) čitaš tam na 7. stronje: „Tuta hora so druhdy tež

„Dromberg“ a „Traumberg“ wujekuje. Leonhardi rěci we swojim zemjepisu, džel IV, str. 21, wo jenej „Prašicy“ („Frageberg“) pola Budyšina. To je, kaž na naprašowanje zhonich, tassamsna; ale w cyłej wokolinje so tuto mjeno njewužiwa.“ Tež w přichodnych lětach so mjeno „Frageberg“ mjez ludom njetrjebaše. Ja sam němske mjeno „Frageberg“ za Čorný Bóh jenož z knihow a časopisow znaju. — Dopominajo so na słowjanskeho Lucifera Odeleben hišće nimo „Zschernebog-a (Schleifberg)“ na 8. stronje podawa mjena: „Teufelskan:el“ na Splóscanskej Horje, „Teufelsstein“ mjez Přiwěicami a Dobrašecami, a tež hišće: „Zschertone“ a „Zschernoske“ (hluboke, bahnate džery abo prjedawše rěčnišća Sprjewje). K tomu je přispomnjene: „Leonhardi we swojim zemjepisu, džel IV, str. 166, praji: Blizko wsy Hrodzišća („Gröditz“) pozběhuje so hora „Čornobóh“ mjenowana, dokelž so tam něhdys wěsty serbski přiboh samoho mjena čečeše. To je z dopokazom, zo so w Hornjej Łužicy wjaey horow namaka, hdžež so woprowaše.“ Na 9. stronje je nime toho tež wony štyriróžkaty, 8 stopow wysoki stołp Flince pola Wownjowa jako pomnik pohanstwa naspomnjeny.

W lěće 1822 piše Mone,⁴⁶⁾ kotryž Abr. Frencelowy „Nomenclator“ při svojim džěle wužiwaše, wo Kačcy a wo Rubježnym Hrodže („Großer Stein“) takle: „Wšelakore slědy pohanских božich službow namakaš we Łužicy, ale husto njewěš, bač su serbskeho abo němskeho pokhoda. W Hornjej Łužicy mjenuje so najwyšša hora „Kac:na“ (sic!), hdžež so před sto lětami hišće wjele powostankow starych modleńjow a woltarjow namakowaše. Te wobstojachu z hromadow kamjeniskow, tamne z pozběhowacych so skaliskow a wulkich hromadustwarjenych kamjenjow. Wěsty džel tuteje hory rěkaše Prašiwa abo Prašwica, t. j. wěšćernja („Weissagung“); tu 5 skaliskow stoeše, mjez nimi 3 hrózneho napohlada kaž wysoke, tolste muriska. Blizko pódla je druha

46) Geschichte des Heidentums im nördlichen Europa. Von Dr. Franz Joseph Mone, Professor der Geschichte und Statistik zu Heidelberg, Mitglied der Gesellschaft für deutsche Geschichte zu Frankfurt a. M. und für deutsche Sprache zu Berlin. Erster Theil. Die Religionen der finnischen, slavischen und skandinavischen Völker. Mit fünf Stammtafeln. Leipzig und Darmstadt 1822. Str. 158.

hora, „Wulki Kamjeń“ mjenowana, na kotrejž runje tak wulke skalisko ležeše, 83 kročel koło wokoło z rjadu kamjenjow wobdate; tež tuto skalisko ma drje so z dobrym prawom za wopornišćo.“ Mone je na swojej 1. tabuli, str. 411, wumysleny rjad słowjansko-serbskich bohow zestajał; hlowny mjez nimi je: „Zernebog“: a tola Mone njewě, zo bu Čorny Bóh na Kačey, resp. na Prašiwej česény, a to tohodla, dokelž to Abr. Frenceel tež njewědžeše.

W lěće 1828 Preusker we swojej knizy: „Ober-Lausitzische Alterthümer“⁴⁷⁾, str. 39 sl., wo horje „Frageberg bei Cunewalde unfern Löbau“ piše. Abr. Frencelej a Monej porokuje, zo staj horu za najwyšsu w Hornjej Łužicy wudawaloj; štož pak staj „Unbekannt“ a Panach 1791 a 1797 w „Lausitzische Monatschrift“ pisałoj, to wón wšitko wospijetuje, po Panachu mjena „Praschowahora“, „Malá Gaeška“, „Wulka Gaeška“ a po „Unbekannt“: „Kuna“ a „Ziwa“ podawajo: wo Rubježnym Hrodźe („großer Stein“), praji wón, zo je to, kaž baje baje, wopornišćo a pohrjebnišćo. Nadpadnyé dyrbji, zo Preusker Panachowu 1., 2. a 3. Prašwicu, němski „1., 2., 3. Frageberg“, mjenuje. Kaž Preusker na 41. stronje powěda, běše mjeno „Frageberg“ w lěće 1828 powšitkownje znate, kotrež pak bě tola w lěće 1817 tak njezname, zo mješe Odeleben, so wosebje za nim wobhonjowawši, Lubin („Tronberg“) za „Frageberg“, t. r., zo so wopačneho uwědži.

Kralowska akademija wědomosćow w Barlinju na swoje prašenje, na kotrež bě myto wustajila a kotrež wot historisko-filosofiskeje rjadownje stajene so za narodopisami a starožitnosćemi wonych něhdy słowjanskich lúdow horateje naraňšeje Europы prašeše, kotrež dyrbjachu rěč a druhe dopokazy za podłożk měć, žanjeje wotmoływy njedosta, hač runjež bu dčeń, na kotrymž mješe so džělo wotedać, wobsažnosće prašenja dla, kotrež dyrbješe so pak po swojim cyłym wobsahu, pak jenož z džěla wobdzělać, hač do

⁴⁷⁾ Ober-Lausitzische Alterthümer. Erster Beitrag vom Rentamtmann Preusker zu Großenhayn. Mit 3 Steindrucktafeln. (Besonderer Abdruck aus Neues Lausitzisches Magazin. Unter Mitwirkung der Oberl. Gesellschaft der Wissenschaften herausgeg. v. Diaconus Neumann. Sechster Band in 4 Heften, Görlitz 1827—28.) Görlitz 1828.

lěta 1830 wotstorčeny. („Skythica“, str. XII.) Z tutoho prášenja spóznaješ, što sebi wučeni přejachu, što sebi duch tamneho časa žadaše; njemóžno njeje, zo měješe tež na mužow, do kotrechž Böhniſch, Preusker a Libuš slušeju, swój wliw, hač runjež so tući, dokelž běchu dopokazy žadane, wo myto wuběhować njemóžachu a nocheychu. Libuš, kotryž ze swojimi napisom „Skythica“ po wšem zdaću na Naraňšu Europu měři, w lěće 1833 wuraznje wuznawa, zo ma jenož małohódne pisne podłożki (str. XV). Wěste pak je, zo bu z tutym prášenjom z nowa kedžbliwość na słowjanski starowěk zložena. Předslowo ke knizy „Skythica“ je, dokelž sebi to spisaćel přeješe, znaty Barliński professor Karl Ritter napisal. Mjez tymi, kotriž běchu so do „subskribentow“ zapisali, namakaš z Barlinja tež krónprynca a pryneow Wilhelma, Karla a Albrechta, z Drježdán sakskeho sobuknježerja. Hač dotal njebě so hiše žanomu Serbej šlachéilo, zo bychu so pryncojo, a to hnydom pječe, za kupcow jeho knihow zapisali. Najwjacy bě so jich z Budyšina zapisalo, mjenujcy 24 wosobow, a to mjez druhimi krajny starši, 2 knježeskej radžícelej, cyrkwiński radžíčel, biskop, měščanosta, 2 měščanskej radžícelej, pastor-primarius, 2 kanonikaj atd. Z Bukečanskeje a z Kumwałdskeje wosady, mjez kotrymajž Prašiwa leži, běstaj wobaj fararjej zapisanaj. Apelt z Kumwałda a Möhn (Měń) z Bukec. Tak dyrbjachu we tamnej wokolinje tehdy tež zhonić, zo je Libuš we swojej knizy „Skythica“ na Prašiwu noweho přiboha „Pya“ přesadžil a zasydił. Přibohý Pya, wunamakanka wučenych z časa po reformaciji, bě z woprědka w Meklenburskej sydlacy. Mone jeho 1822 jako mužskeho přiboha k čornym boham přiliči. (Geschichte des Heidentums, Tabelle I, str. 411.) Na 209. stronje wón praji: „Prěni čorny přiboh je Pya, z wjetša Čorný bůh mjenowany. Tutón „Pya“ bu pola wšitkich zapadnych Słowjanow čescowaný. Słowo Pya je drje hrekskeho po-khada, štož pak pola Serbow („Wenden“) ničo cuze njeje; tola wopaki by bylo, němske słwo „Teufel“ tohorunja z tamneho (hrekskeho) kužola wukhadžaco brać.“ Dale (str. 210): „Pya a Flinc běstaj čornaj přibohaj.“ Libuš, kotryž hewak časčišo na Monea pokazuje, rěci tu 1833 cyle samostatnje wo bohowcy „Pya“, kotaž je pola njeho žónskeho splaba (Skythica, str. 256—268). Tu někotre

Libušove sady: „Pya, w čistej fórmje by tuto słowo Bua abo Bia rěkało t. j. bohowka (str. 256). Bjez dwěla wobsahuje tuta ideja (w Pyi) wše elementy, kotrež so namakaju w starej bohowcy mësačka (str. XLVI). Po wšitkých naspomnenjenach nje stoješe Pya w poslednim času serbskeho pôhanstwa wjacry w tutej ideji. Tehdy myslachu sebi pod tutym mjenom wosebje bohowku smjerēc nie jenož w mordařskéj bitwje, ale tež hewak člowjekej, we wšelakej podobje škodžacu. — Tak njedwëlomne kaž tež je, zo běše Pya z woprëdka dobra a člowjekej derje zmyslena, tak wèste pak tež je, zo sebi Serbja pozdžišo pod tutym mjenom myslachu škódnu móc, kotaž bě člowjeskemu zbožu njeprécelnje zmyslena. — Pya běše pola pozdžišich Serbow fyziski Čornybôh abo djaboł, kotryž ma wulku mòć, jim na célnej strowoće škodžeć. Samo zdželaniši (pôhanscy) mëšnicy njesmèdžachu so wèry do njeprécelnje mocy Pyje wzdać, dokelž tutu wèru trjebachu, cheychu-li lud, kotryž moraliscy stajnje bóle hinješe a z džela za nowym naboženiskim a mëščanskim porjadom žadaše, zdžeržeć (str. 257). Hdyž mèjachu Serbja hižo do zawjedzenja kresčanstwa staru Pyju za zlu, člowjekej njeprécelnje zmyslenu bohowku, to wèra do jeje złoscē hišće rosćeše, hdyž kresčanacy missionarowje ideju djabola na ideju Pyje tak rjec zaščepichu. — Tak kaž Serbja wot časa zawjedzenja kresčanstwa najwyšše bôjske byćo — Boha, Buha, Boga mjenowata počachu, tak snadž tež djabola z woprëdka mjenowachu Buba, Pyja. Hdyž pak so we swoim času tute pomjenowanje jako njerunjace spózna, poča so słowo čert tosame woznamienjace trjebać (str. 259). Zo je hora Čornybôh pola Bukec mieno dla česćowanja Čorneho boha (Pya), kotrež so tam wotmèwaše, dôstała, njeje tak wèste, kaž sebi z wjetša myslimi (str. 260). Wosebje namakamy na założku tradicije⁴⁸⁾ nic jenož repraesentaciju Čorneho boha Pya, ale tež prašieu (orakel) tutoho boha na horje Prašicy pola Mješic (str. 261 a 262). Hdyž buchu tež tu po zawjedzenju kresčanstwa tamne arae deorum dearumque wot mócneje člowjeskeje ruki zničene a tamne k symbolam přiboha wjedzace skalne knôdby zasypane, widziš tola hišće wotewrjeńcu, z kotrejež so wotmołwy bohow

⁴⁸⁾ Prjedy l. 1833 nimamy hišće žaneje tradicije wo bohowcy Zernebog = Pya na Prašicy.

przez měšnikow w skałach skhowanych dawachu (str. 263 a 264). Hela zda so jenož hinajše pomjenowanje bohowki smjerée Pyje być (str. 265).“

Runje tak samomyslnje kaž wo přibozы Pya rěci Libuš tež wo druhich přibohach, na př. wo Flincu (str. 250—256), wo kotrejž praji: „Bóh měsačka pola Hornjołužičanow rěkaše Flinc. Jeho mjeno je nastalo z *fil hin-is* a woznamjenješe z wopředka bohowku měsačka.“

Sydom lět po zjewjenju knihu „Skythica“ bu Sakska Cyrkwinska Galerija wudata. Mjez tym běstaj Bukečanski a Kumwałdski farař Libušowu knihu čitałoj. Cyle pod jeho wliwom Bukečanski farař Mění piše (Sakska Cyrkwinska Galerija, wotdželenje: Hornja Łužica, str. 440): „Prašica, Prašiwahora (der „Frageberg“), tež Čornybóh mjenowana, je tež tohodla hišće na spomnjenja hódna, dokelž k lužiskim městnam słuša, hdžož so hrózbne mysterije strašneje bohowki nocy a smjerée „Czorneboh Pya“ wotměwachu a so wot tuteje kaž tež wot bohowki žiwjenja a lubosče „Žiwa“ przez měšnikow a měšnički wěscace wotmołwy (orakle) wudželowachu. Na založku tradicije namaka so wosebje repreasentacija a orakel bohowki „Czorneboh-Pya“ na hižo mjenowanej Prašicy („Frageberg“).“ Mění při tom na Libušowe „Skythica“ (str. 261 sl.) pokazuje.

Farař Apelt - Kumwałdski (Sakska Cyrkwinska Galerija, wotdželenje: Hornja Łužica, str. 240) so wosebje na swój przez rukopisne powěscé wobkručeny nahlad wo bohowcy „Kuna“ powołuje, tola pak tež knihu „Skythica“ jako džělo wučeneho muža naspomnja, pišo: „Swoje mjeno je Kumwałd (Cunewalde) dóstatk, kaž ze starych rukopisow wěmy, wot bohowki kolebki „Cuna“ abo „Cunina“, kotrejž pječa stari póhanjo na lěsatych horach k połdnju ležacych, wosebje, kaž so zda, na srjedžanské z nich, na Prašicy, tež Čorny Bóh mjenowanej, swoje mlóčne wopory přinošowachu. Tola dwěluje wučeny Libuš we swojej knizy „Skythica“ na tutym wotwodžowanju, hdyž tež tradiciji wěri, zo bu runjež kaž wot bohowki smjerée abo čorneje bohowki „Czorne Boh Pya“, tak tež wot bohowki žiwjenja a lubosče „Schiwa-Ziwa“ (posledniše w přezjenosci z pilnym slědžerjom po hornjołužiskich starožitnosćach Preuskerom) na mjenowanej horje Pra-

šicy („Frageberg“) pôz měšnikow a měšnički (ze skalneje wotwierjeńcy, kotaž bê hišće widžeć, tež čertowa jama mjenowanej) prašacym wotmoķjenje dawane a zo bu posledniša bohowka tež tam a sem „Kuna“ mjenowana.“

W lèće 1841 Preusker knihu: „Blicke in die vaterländische Vorzeit“ wuda. Tuta je hač do džensnišeho dnja z wulkim wliwom byla. Preusker pytaše w mjenje „Cinevalde“ jeho wob-sedžerja „Kuno“ abo tež „Khójnu (kojna = die Kiefer)“ str. 201. Bohowku „Kuna“ wón prěješe prajicy: „Baja wo česowanju cyle njeznateje a jara dwèlomneje bohowey „Kuna“ na Prašicy je drje jenož blizko ležaceho Kumwałda dla nastala (str. 200).“ Tež bohowku Žiwu wón nètko na Prašicy mèć njecha. Wón praji: „Baja poweda wo česowanju Žiwy na Prašicy, štož by mohlo snadž Dažinskej horje placić (str. 193). Mjeno Dažin by mohlo snadž pokhadžeć wot českého slova *taří* (sic! město: tázati) = *fragen* (prašeć) a wot wèownika po tutym tworjencho taženje (město: tázení = dotáz. = *das Fragen* (prašenje) a mohlo so potom pôčahować snadž na prašicu (orakel) nèkajkoho bojstwa na „Wulkim Kamjenju“, potajkim na druhim hač na Prašicy (str. 201).“ Bohowku „Pya“ wyš. fararja Libuša a Cyrkwinskeje Galerije z cyła njenaspomni. Jenož cyle powšitkownje wo Libušowej knizy suđi: hódna, zo na nju džiwamy, njech tež nic runje ani dla stareje rěče Slowjanow ani jich hórskeho přibójstwa dla, kotrejž je sebi wón po swojej woli sam wutworił (str. 37). Tola pak budžeše hódno bylo, zo by wón bohowku „Pya“ naspomnił, dokelž je nam wona wosebje z příkladom za to, kak nowe přibohi a podawizny nastawaju. Na nju snadž so scéhowaca sada poéahuje: „Dociyla so při nětčišej lubowańcy bajow wérkojtemu čitacemu ludej město prawych, městnostnych ludowych bajow, mnoho wumyslenych bajkow zdželuje; z džela su wone nowowumyslene a wudjebjene, z džela baje druhich krajinow, ale na wsë móžne městna přepožene; tohodla ma so mnoga za romanowu a novellistiku maćiznu bjeze wšeje historiskeje hódnosće brać a budže z najmjeńša pilneho pruhowanja trèbne, njechcemy-li so dać zamylić a wobśudžić (str. 200).“ Prjedy bu wumysleńka Cyrkwinskeje Galerije z Lubijskich stron naspomnjena. Na Prašiwej potajkim jenož Čorny Bóh („Tscherny bog“) zawosta. Wo tutym

Preusker piše: „Mjeno Čorny bóh je drje nimale wěsće hakle tehdom nastalo, bdyž póhansey Slowjenjo wot japoštołów křesčanskemu wěru wučacych wo bytosći Djaboła zhonichu, za kotrehož so jako za knježičerja émy tamne mjeno Čornybóh jara derje přihodžeše, a z kotrymž křesčanscy wučerjo docyla wšěch póhanskich bohow pomjenowachu. Mjeno přeńdže pak přez to do wšedneje rěče Iuda, zo křesćenjo slowjanskich bohow tak mjenowachu, a hora dôsta tute mjeno, dokelž poslednišim tam woprowachu abo dokelž běchu jim tam woprowali; mjeno potajkim tak rjee za wuraz póhanskeje božeje služby služeše. Abo to mjeno „Čorny Bóh“ bu přiboej tam wosebje česćowanemu připołożene, bjez toho, zo sebi jeho tohodla jako absolutnje zły princip, jako čerta w křećanskim zmyslu myslachu: tamni hišće póhansey zmysleni (Serbja) — kotrymž buchu tamne mjenia drje často dosć předprajane a jako złemu bohej płaćace wukładowane —, so snadź docyla njewobrachu a njepřećiwjachu tuto powšitkownje trjebane mjeno jenomu swojich přibohow, kotryž měješe tohorunja złe samownosće připoložić, a kotryž jim nimo mnoheho dobreho tež njewužitk přihotowaše, kaž na př. bóh hrimanja, kotrehož blysk a njewjedro z najmjeňsa jim njewužitk přinjese a kotryž měješe tohodla wěstu podobnosć z płodžerjom wšoho złcho, samsny bóh potajkim, kotryž bu jara powšitkownje jako Pjerun česćowany (str. 192). W Hornjej Łužicy smě drje so dwoje přiwzać, čiste póhanstwo hač do přenjeje polojet 10. lětst. a póhansko-křesčanske wot toho časa hač do kónca 12. lětstotka. W běhu poslednjeho časa pak je so po zdaću časčišo na tamnych horach bohow pilnje woprowało a wěšcowało a tehdy drje je z dobom mjeno Čornybóh nastalo (str. 196).“ Preusker je potajkim ze swojej nawědžitoséu a wědomoséu zaso runje tak daloko kaž běchu to Abr. Frenzel a jeho rowjeńkowje, kotriž njewědžachu, kotri přibohowje so na Prašiwej w póhanskim času česćowachu. Preusker měni pak, zo je mjeno „Čorny Bóh“ („Tschernybyg“) mjez 10. a 12. lětstotkom nastalo, mjez tym zo Abr. Frenzel a jeho rowjeńkowje sebi z cyla na to njemyslachu a tež myslíć njemóžachu, zo budže hora jónu w přichodze „Čorny Bóh“ rěkać.

Preusker bu, horu Prašiwi wopisujو, podpjerany přez nadrobne powjesće komornistwoweho zarjadníka Lieberta z Bu-

dyšina a druhich (str. 202). Štož wón piše, je potajkim jara wěryhódne. Preusker ma drje Panachowe pomjenowanja horow (str. 202), ale w poslednich 40 lětach bě so tu přeměnjenje stało. Preusker praji, zo su někotři druhy wo „dwejoch Kačkach“ rěčeli, zo bywaju skały husto přeměnjene, zo pak je so wón na to zložovał, štož bě jemu Liebert sam zdželil (str. 200). Kajki rozdžél pak mjez lětom 1797 (Panach) a 1841 (Preusker) je, ze scéhowaceho wobraza spóznaješ:

1797: 3. Prašwica.	2. Prašwica.	1. Prašwica.	Wulka Kačka.	Mała Kačka.
W.		O.		
(wjec.)				(ranje)

1841: Hela(Hölle).	Teufelsfenster.	Klětka	Tscherny bog-	Gaczka
		(Teufelskanzel).	Altar.	(Ente).

Přirunaj, štož Preusker na 198. stronje piše, a to přispomnjeúku tab. I: „4. Gaczka, 5. Tscherny bog-Altar, 6. Kanzel, 7. Teufelsfenster, 8. Hölle“, dale strona 199 a 200 a tab. I, wobraz: 7. Teufelsfenster, 8. Hölle, 9. Czerny bog-Altar, 10. Teufelskanzel“; dale tab. I, č. 14, khartu z ličníkami 4, 5, 6, 7, 8. Zo su sebi njezdželani Serbja ze skały, kotrež bu pola zdželanych Čornobohowy Wołtař (tab. I, wobraz 9) mjenovana, w dnjach Frenclu a Panacha Wulku Kačku wutworili, nad tym so njedžiwi; móžeš bjez wulkeje prácy pôznać, zo je ta skala tak někak na kačku podobna (hlowa, woko, pysk, sija, život).

W lěće 1843 wudaštaj Haupt a Smoleř druhí džél „Serbských Ludowych Pěsničkow“. Na stronje 265 Smoleř praji: „Česčowanje čerta, kotrež by so přez někajke wašnje abo přez někajku formulu mohlo dopokazać, njenamakamy. Tajke česčowanje drje je so dlější čas za toho přiboha zdžeržalo, kotrehož mjeno je so pola Serbow drje přez tradiciju zdžeržalo, ale wo kotrehož wašnu a počinkach woni ničo wjacy powědać njewědža a kotryž Čorny böh rěka. Tutón drje bu na horje blizko Budyšina ležacej a džens hišće Čornyból rěkacej na někajke wašnje česčowany, dokelž na tutu horu wokoło bydlacy Serbja hač do najnowšeho časa třeći džén Swjatkow éahachu. Tola budžechu tute wopyty tež Prašicy, kotrež so ji tam přizamka, plácieť mohle, wosebje, dokelž so wulèt zwjetša wot młodžiny činješe“ (str. 283). „Wyše Budyšina mamy znamjenite hory mjenować: Rubježny hród (Richters Berg), Čorny böh (der große Stein),

Hromadnik (der kleine Stein). Prašica (der Frageberg). „Přidata Smolerjowa městopisna kharta či cyle to same pokazuje. To wšo zrozumiš, hdyz sebi pomysliš, zo bě Smoleř z połnoci nišeje Łužicy, nic, kaž na př. Frencelojo, z blizka hory. Wězo so Smoleř myleše. Što bě na tym wina, je pobočna wěc. „Prašica“ a „Čorný bôh“ njebeštej dwě, přez „Hromadnik“ dželenej horje, ale stej mjenje jeneje a teje samisneje hory. Hora: „großer Stein“ abo „hoher Stein“ njeréka: „Čorný bôh“ ale „Rubježny Hród“, a hora: „Richters Berg“ abo „Sornbiger Berg“ njeréka „Rubježny Hród“. Serbska kharta z lěta 1886, kotaž je knižey „Serbski zemjepisny słownik, druhii wudawk, Budyšin 1895“, přidata, ma hiše spomnjene Smolerjowe zmylki.

W lěće 1874 wuda so kniha: „Die Wendischen Wanderstudien von Richard Andree.“ Andree wo Čornym Bozy („Tschernebog“) piše strona 122 sl.: „Njech so nětko tež wo Čornobozu štò wě što rěci, njech so tež štò wě što wo słowjan-skich přibájskikh woporach baje a powěda, za mnje je Čornybôh w archaeologiskim nastupanju najmjenje zajimawa hora tuteje skupiny. Tudy horjeka njenamakamy ničo stareho, štož by wot člowječe ruki natwarjene bylo, žane koło kamjeni, žanu mohilu abo homulu („Hühnengrab“), z čimž pak njeje wuzamknjene, zo tamne spodžiwne, z džela na plečicy podobne, ale wot přirody spodobnjene kamjenje jónu njebychu po pôhansku česćowane byle.

Andree mjenuje cyly khribjet mjez Rubježnym Hrodem a Čornym Bohom „Srjedźnu Horu“ („Mittelberg“); na tuto mjenou pak ma Čorný Bôh swoje prawo, dokež wosředža Splósčanskeje Hory a Rubježneho Hrodu leži. Andree potajkim žanu Kamjeńtnu Horu, žadyn Mały Kamjeń abo Hromadnik njeznaje, tola my wot ujeho připódla zhonimy, čohodla Serbja Kamjeńtnu Horu Hromadnik mjenowachu, a to na stronje 119. hdžež čitamy: „Cyły khribjet tuteje hory (k wječoru wot „Wysokeho Kamjenja“, mjenujcy Hromadnik) ma we sebi njesmérne pôhanske pohrjebnišće z wjele stami mohilow abo homulow. Pohrjebnišće na khribječe srjedźneho horišća wupřestrěwa so wot ranja k wječoru w dołhosći štŵorče hodžiny a ma šerokosć snadž pjeći mjeňšinow na woběmaj kóncomaj wotebéracu a so zwuzčowacu, tak, zo so přez kruch zemje ruče podobneje rozpřesćéra. Poměrnje wjetši

džél homulow je hišće dospołnje njewobškodženy, jenož na woběmaj stronomaj puća přez khribjet hory wjedzaceho je mnoho rowow wobškodženych, dokelž so jich kamjenje k porjedzenju puća trjebachu. Rowy su cyle bjez porjada nasypane a bjez rjada założene, pak dale pak bliže wot sebje a wšelakeje wulkosće, hromady kamjeni 10—15 metrow we wobwodze a 1—2 metraj wysoke. Jako maćizna k jich natwarjenju służachu żornowcove kruchi na srjedźnej horje wokoło leżace. Wyssi hajnik Walda (na Budyskej hajnikowni we Wujęžku, pŕečel, hospodowař a woźićeř Andreejowy) je hač dotal 15 tutych rowow wotewrił a jich twórbi stajnję jenajku namakał, mjenujey: Cyle horjeka leża hromadu znośene mjeńše kamjenje; scéhuja wjetše, ćežše, a pod nimi we srjedzi kamjeńtne hórki někotre njewobdželane żornowcove plečicy, kotrež bjezposrđne na rawnišču leža. Ryjemy-li potom $\frac{1}{3}$ m. hluboko do zemje, namakamy tam stajnję jenož popjelane a wuhlowe zbytki, změšane z njepoškleňčanymi, linjanymi črjopami, na kotrychž kóžda debjenka brachuje. Kosće, kosćowcy, debjenki abo brónie so hač dotal w tutych 15 wotewrijenych rowach namakale njejsu. Bjez dwěla mamy tu před sobu palenie čelov.“ Škoda, zo žana horšć tutōho popjeła, žadyn kusk wuhla a žadyn njepoškleňčany črjop do žanoho museja daty njebu: zemjespytnicy bychu potom pruhować móhli, hač je so to, štož bu tam namakane, z wjedrom tajke scěniło abo nic. Serbja su cyle prawje činili, zo tutu horu z telko kamjenjowymi hromadami „Hromadnik“ pomjenowachu; na pohrjebniščo drje sebi při tym myslili njejsu.

Jeno mało měsacow po tym wuđa wyssi wučeř Imiš knihu: „Die slawischen Ortsnamen in der südlichen Oberlausitz, Zittau 1874.“ Imiš na 29. stronje piše: „Hromadnik je swoje mjeno dostał wot „hromada“ abo „gromada“, potajkim městno, hdžež so zhromadžowachu, hdžež so předy starci Serbja k zhromadnym wuradžowanjam hromadžachu abo z wotkal zhromadženi na nic daloko zdalene hory přibohow putnikowachu. K božim służbam drje přikhadžachu prawotcy Serbow tež na Prašicu. Prašica je nastala ze słowa „prašeć“. Prjedawši Malešanski pastor Panach mjenuje we swojim pojednanju wo „Prašowej Horje“ (Laus. Monatsschrift 1797) prěnju kamjeńtnu hromadu na tutej horje

„Wulku Kačku“ a druhu „Mału Kačku“. Čohodla tute mjena, to so njehodží přeypytać.“ Imiš bě jara přečelnwy a rad na měnjenja drubich džiwaše. By-li hišće živy był, bych jemu takle prajić moħł: Stari Serbja wědžachu, što činjachu, a tuž njebudźechu sebi Hromadnik za městno zhromadziznow wuzwolili. Mjeno Prašica so hakle w 19. lětstotku zjewi a njemože tak za prjedawše časy swědcí; Panach tež njepiše „Praschawa“, ale „Praschowa“. Je twórba „Praschawa“ w Imišowym pomjatkmu nastala abo w čiščeńni? Měni Imiš Preuskerowy Hromadnik (Splóščansku Horu), abo Smolerjowy (Kamjeńtnu Horu)?

Panachowu Praschowu Horu namakaš skónčenje hišće w lěće 1903 a to w knizy: „Sagenbuch des Königr. Sachsen von Dr. Alfred Meiche“, na stronje 434. Kačka sluša do tych mjennow, kotrež je sebi lud wutworił, džiwojo na to, zo běstej wěcyn na so podobnej. Panach z wulkej wobhladniwoścę prěnju kamjenjowu hromadu „Mału Kačku“ mjenuje, nic tak tež tu druhu, kotař je nahladniša.

Wulka je ličba tych knihow, kotrež wo Čornym Bozy jako wo horje rěča, na kotrejž Serbja woprowachu a so swojich bohow wo radu prašachu. Tu jenož pokazka z nich. Z njeje spóznaješ, zo měješe tu Richard Andree wulkeho wliwa. „Z Bukec wjedze nas puć najprjedy na „Wysoki Kamjeń“, w ludže němski tež „Hochstein“ mjennowany. Wuhlad njeposkića tuta z lěsom poroścena a horjeka z mócnymi kamjeniskami posyta hora žadyn, tola pak stare městno naboženskich wobradow Serbow w formje 1—1½ m. wysokeho přednasypa, kotryž mócný kamjeń „skalny wołtař“ wobjima. Další přez běle smuhi na štomach woznamjenjeny lěsny puć wjedze nas k wječoru nimo mnohich serbsko-póhanskich rownišćow hač na Čornybóh, na swjatu woprownu a prašacu horu (Serbja wokoliny mjenuja ju džensa hišće „Prašicu“ t. j. „Frage- oder Orakelberg“) stareho słowjanskeho luda. Nawječorna strona hory ma pódla restauracije wěžu, kotař bu 1850 natwarjena a wulkotny wuhlad do daloka poskića.“ Tak čitaš to na 81. stronje 3. naklada (z lěta 1889) knihi wot Hugo Friedemanna wudateje: „Das Königreich Sachsen, Vaterlandskunde für alle Freunde der Heimat in Schule und Haus, insbesondere für Lehrer und Schüler der höheren

Unterrichtsanstalten.“ Friedemann so w napisu mjenuje: „Oberlehrer am Käufferschen Realinstitut in Dresden, Ritter des K. S. Albrechtsordens, des K. K. österr. Franz Josef-Ordens und Inhaber der goldn. Medaille f. L.“ Friedemann móžeše tež to hišće nospomnić, zo je wón w swojim času tež pryncow wučił.

Tajke bajki hišće přeco z nowa nastawaju. W lěće 1907 mi młody Němc, kotryž bě ludowu šulu wopytował, praješe, zo su na Čornym Bozy stari Němey (sic!) swojim złym boham woprowali a w naleču tutoho lěta, lěta 1909, mi jedyn młody wyšsi wučeř wěsteje Drježdánskeje realki, kotryž je w Lipsku titul doktora dostał a kotryž bě w Lubiju z wyšším seminarskim wučerjom, praješe, zo mjeno Hromadnik so za kamjenjowu hromadu na Sploscánskej Horje trjeba a zo němski woznamjenja „Frageberg“. Potajkim słuša Sploscánska Hora tež to rjadu serbskich přibójskich horow. Tež Žmóre je jena z nich, kaž su to w nowišim času nawědžili, tola z tej wosebitosću, zo tam njewopruje wjacy měšnik, ale serbski hlownik. We swojej wo Hornjej Lužicy jednacej knizy⁴⁹⁾ z lěta 1906 mjenujcy seminarski wyšsi wučeř Dr. Förster na 114. stronje wo serbskim hlowniku praji, zo tutón, hdyž bě cyły splah na horje (Čorny Bóh, Žmóre) zhromadženy, zo by swojim boham słužil, na wulkich za wopory přihotowaných kamjenjach skót a wowcy abo pólne plody jako wopor paleše.

Zo by zrozumił, kak tute baje nastawachu, kedžbuji na to, kajkeho wutwora hory maju, kajki žornowc bywa, kajki granitit, hdyž we wšem wjedrje přewostawa, kak je lodowy čas skutkował, kak su tak mjenowane woporne šklé⁵⁰⁾ nastale, što so či tam pokazuje, hdzež rěče, wosady a hona mjezuja.

Dokelž su džě mjenia horow tak wšelake, dokelž so tak husto měnjeja a dokelž so přeco zjednoćić njehodža, je nuzno, zo sebi mjenia na sc̄ehowace wašnje hromadu a poruno sebi zestajamy a to w rjedže wot wječora k ranju a je z krótka pruhujemy:

⁴⁹⁾ Die Oberlausitz von Prof. Dr. O. Beyer, Seminarirektor in Pirna, Dr. Cl. Förster, Seminaroberlehrer in Bautzen, Dr. Ch. März, Seminaroberlehrer in Löbau. Meißen 1906.

⁵⁰⁾ Joseph Partsch, Die sog. Opferkessel, Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde von Kirchhoff, 8. Bd. S. 163 ff.

I. **Döhlinger Berg** (Splosčanska Hora): Bělica (?). — Butterberg. — Pielitzer Berg. — Schafberg. — Hromadnik. — Döhlinger Berg. — Döhlinger und Pielitzer Berg.

II. **Czorneboh** (Čorny Bóh): Schleifberg. — Bud. Consul. Hiibschiisyla. — Kačka. — Prašiva. — Prašwica. — Meschwitzer Berg. — Entenberg. — Frageberg. — Prascheza. — Mittelberg. — Czornebok, Schornebok. — Czernebog. — Prašowa hora. — Hora mit 3., 2., 1. Prašwica, wulk a mała Kačka. — Zschornabog. — Zschannackenberg. — Czerneberg. — Orakelberg. — Praschnitz, Prasnitz. — Prašawica. — Prašica. — Čorny Bóh. — Čornobóh. — Ciernebog. — Chorneboh. — Czorneboh.

III. **Ziegelberg** (Wujěžkowska Hora): Colmberg. — Wnischker Berg. — Ziegelberg. — Prašica. — Mittelgebirge.

IV. **Steinberg** (Kamjeitna Hora): Colmberg. — Steinberg. — Kleiner Stein. — Hromadnik. — Mittelgebirge.

V. **Hoher Stein** (Rubježny Hród): Kholm (?). — Saxum ingens. — Großer Stein. — Hoher Stein. — Rubježny hród. — Čornybóh.

Kak su stari Serbja Splósčansku Horu (ně „Pielitzer Berg“) mjenowali, njehodži so wjacy dopokazać. Myslu sebi, zo je „Běla gora“ abo „Bělica“ rěkała. W starym času bě běły = schön = rjany, rjadny; dopomí so, kak je na př. Thietmar pod mjenom „Běla gora“ nad Łobjom „Schönberg“ zrozumit, dale na to, što znamjenja běły w starych ludowych spěwach, kotrež Haupt a Smoleř wudaštaj. Na połodnišej stronje leži němska wjes „Schönberg“ (Šumbark), na połnöcnej pak serbska wjes Splóšk (němski: „Pielitz“, w ludu „Bielitz“). — Podobnu skepsanku pokazuje němske mjeno wsy „Mehltheuer“ (serbski „Lubjeć“, t. j. mały Lubin), z woprědka „Mehltheuer-Berg“. W skepsancy tči, wo čimž bě njebohi wučeř Kral na Sokolcy přeswědčeny, serbske pomjenowanje „Mały dwór“. Zo tomu tak je, na to pokazuja nas přede wšem tamne nadpadnje małe hona, a potom załožk wsy sameje, kiž njeje serbski, štož tež na to pokazuje, zo je wjes z małego dwora nastala. — Hora po němsku džensa „Thronberg“ (serbski Lubin) mjenowana rěka na Öderowej kharče hřeče „Lauenberg“, štož je z „Lubin-Berg“ nastalo. Po wuslědzenju M. Hórnika mjeno Lubin tež we Budyskimaj pomjenowanjomaj „Lauengasse“ a „Lauentor“ tči, runjež su Serbja z poněmčeneju tuteju słowow wutworili „Lawska hasa“ a „Lawske wrota“. Hač mamy w němskim pomjenowanju „Thronberg“ němski wěcnik

„*Thron*“ abo slowjanski „*tor*“ pytać, z tym so nochcemy dale zabérać. We wjesnym mjenje „*Torońca*“ (ně „*Daranitz*) po Hórniku tči slowjanski wěcnik „*tor*“ = *via trita*, snadź tež w „*Tyranski puć*“, t. r. we wšem spočatku. Lubin (*Thronberg*) je wot lěsných pućow wobdaty; **tor** rěka w českim: čér, we małoruskim: wuteptany puć, a **toric** běloruski: swój puć hié; přir. Miklosich, Et. Wörb., str. 352 a 353 pod kmjenom „ter—“. — Dokelž Splósčanska Hora („*Pielitz:er Berg*“ abo staroserbski „*Bělica*“) z granitita wobstoji, namakaš wokolo njeje skały, w kotrychž kamjenje lamaju (= „*łomy*“). Swojeho za wobdžělanje hódneho granitita dla by wona tohorunja „*Bělica*“ rěkać mohla, kaž so nawopak „*Prašiwa hora*“ runje dla swojich njehódnych kamjeniskow tak mjenuje. Tež tohodla, zo je wona za pastwu přihódna, a z pohladom na to, zo bu němski tež „*Schafberg*“ mjenowana, by wona po serbsku „*Bělica*“ rěkać mohla. Ale móžeš wšak mi tu znapřećiwić, zo je tuto mjenno „*Bělica*“ tež jena z teju rěčkow měć mohla, kotrejž z teje hory běžitej, a to pak Butrowa Woda („*Butterwasser*“) na połodnišej stronje, z Butrowej Studnje so žórlaca, pak k pólnocey Splósčanska rěčka pola Splóska; wjesne mjenno „*Pielitz*“ pak je tež ze swójbneho mjenia „*Bělicy*“astać mohlo atd.

W Abr. Frenzelowym času, pod Augustom Sylnym, Zürner na kharće Hornjeje Łužicy, Iopj. 24, Splósčansku Horu abo Bělicu woznamjeni, ale bjez mjenia, tohorunja na kharće Stołpnianskeho hamta, Iopj. 32, tola tu pod horu připisa: „*Butter Br.*“, t. r. Butterbrunnen (hl. Hłowny statny archiv, Atlas Augusteus). Po Abr. Frenzelowej smjerći w lěće 1740 namakaš w lěće 1846 na kharće Budyskeho wokrjesa (Karte des Bautzner Kreises „von Homännischen Erben“), nic jenož Butrowu Horu z Butrowej Studnju zwobrazowanu, ale tež mjenje „*Butterberg*“ a „*Butterbrunn*“ (Kral. Knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 160 a 161) připisanej. Na kharće: „*La Haute Lusace*“ z lěta 1757 stoji woboje, hora a mjenno: „*Butterberg*“ (Kral. Knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 137). W 19. lětstotku kharty tu horu z wjetša „*Pielitzer Berg*“ mjenuja. W lěće 1817 wě Odeleben wo jenej „*Certowej klętecy*“ („*Tenfelskanzel*“) na tutej horje (Erläuterungen, str. 8). Tutu klętku Preusker 1841 „*Versammlungsstein*“ = serbski „*Ro-*

manik“ mjenuje, dokelž so tu stari Serbja zhromadzowachu (Vorzeit, str. 196). Wón „Romanik“ wot „hromadnik“ wotwodžuje, hromada, Versammlung, tež Haufen (str. 198), a na tafli I, č. 25 wón wobraz tuteje kamjenjowej hromady podawa. Město Splósčanska Hora z Hromadnikom so po jeho zdaću husto z krótka praješe „Hromadnik“, a tak bu tuto mјeno z mjenom hory sameje. Tule horu k wječoru wot Čorneho Boha Dr. Förster 1906 z mjenom „Hromadnik“ pomjenuje a mјeno wot „gromada = Volksversammlung“ wotwodžuje (Die Oberlausitz, str. 114). Dr. März, wyšsi seminarski wučeř w Lubiju, rěka ji němski „Hromadnikfelsen“ a tutón swój wuraz do „Versammlungsfelsen“ přełožuje (Die Oberlausitz, str. 53). Tež „Serbske Nowiny“ maju Hromadnik za mјeno hory, pišo: „Na Hromadniku mjez Khójicu a Schönbergom su mniše husańcy wulku škodu načinile.“ W druhim wotdželenju samsneje strony wone z Malešec pisaju: „Hromada slanja bě so zapaliła“ (Serbske Nowiny, č. 14, 3. haprl. 1909, str. 148). Hromadnik je cyle prawidłownje tworjeny wěčnik kaž na př. słomnik, jenož zo maš sebi při „hromadniku“ na hromadu kamjenjow myslíć, při „słomniku“ pak na hromadu słomy w měše (ně „Strohsack“). — Džél hory do Delan słuša, tuž hora tež Delanska Hora (ně. *Döhlener Berg*) rěka, wulki džél pak do Splóška (ně. *Pielitz*), a tuž tež so tak husto mjenuje: Splósčanska Hora (ně. *Pielitzer Berg*). Na kharće němskeho kejžorstwa z lěta 1880 najwyšší wjeŕšk, 510 m wysoki, „*Döhlener Berg*“, a tón druhí, 448 m wysoki, „*Pielitzer Berg*“ rěka. — Dokelž so granit při wuwjedrjenju do plečicow njerozščěpja, ale do tolstých kruchow, njeje Abr. Frenzel na horje ničo wosebiteho namakał, žane wopornišćo; tež wo ludowych zhromadziznach starych Serbow na tutej horje wón ničo njepowěda, wo kotrychž mataj Preusker a Förster powěscé.

Najstarše nam znate mјeno Čorneho Boha je: „*Schleifberg*“. Hora njeměješe puća k jězdženju, a spušcane štomy buchu dele wlekowane, štož je němski „*schleifen*“. Połnōcny džél hory do Mješic a Rachlowa słušeše. Mješičanam so zdaše, zo je jena skalina na kačku podobna, a horu z kačku z krótka: „Kačka“ mjenowachu. Rachlowčenjo pak khribjet swojeje hory: „Prašiwa (hora)“ a „Praš(i)wica“ mjenowachu. Mješicy-wjes

(*Meschwitz*) tež horje mjeno „Mješiska Hora (*Meschiciter Berg*)“ dachu. Přez Abr. Frencelowe přełožki němskej mjenje: „*Entenberg*“ a „*Frayelberg*“ nastasej. „*Frageberg*“ mjez Bütrowej Horu a Rubježnym Hrodom ležeše, a tuž jej „*Mittelberg*“ („Srjedźna Hora“) narjekných; tuto mjeno maju tež kharty z 19. lětstotka. Z časa Antona mamy „*Ciernebog*“, tuto mjeno bu horje wot wučenych date. Panach wuživa pomjenowanje: „**Prašowa hora**“ a znaje 3., 2. a 1. Prašwicu, wulku a mału Kačku (Gaczku). Saksey khartografovje z lěta 1805 pisachu: „*Zschornabog*“ a „*Zschanacken-Berg*“. Serbscy rěčespytnicy: „*Praschowitza*“ z „*Praschowitz:a*“ wotvodžowachu, wudawajo, zo je to to samsne, jenož wo wustorčene „a“ příkrótčene slovo; pastor primarius Lubjenski wutwori twórba „*Prašica*“ wot słowjesa „prašeć“ (Preusker, Vorzeit, str. 199). Tuto mjeno „*Prašica*“ so tež na serbskich khartach namaka. Serbski lud horu tež „Čorny Bóh“ a „Čornobóh“ mjenuje (přir. serbske towařstwo „Čornobóh“ w Drježdžanach). Reymann ma na swojej kharče, zhotowjenej wokoło lěta 1830 (Reymann, Spezialkarte, Zittau) twórba „*Ciernebog*“ (Kral. knih., Tab. geogr. Sax. F. 148). Böhme (Amtshauptmannschaft Bautzen) ma „*Chorneboh*“, to je wokoło lěta 1889 (Kral. knih., Tab. geogr. S. F. 182). Němski so džensa wot wyšnosće a tež mjez ludom twórba „*Chorneboh*“ trjeba.

Raňsi wuběh Čorneho Boha w 18. lětstotku němski „*Wuischker Berg*“ (Wujěžkowska Hora) rěkaše, dokelž połnōcna strona hory do Wujěžka slušeše. Kharta z lěta 1759, w Amsterdamje zhotowjena, ma tohodla, runjež skepsane, ale z wěsta na Wujěžk pokazowace pomjenowanje „*Würschby*“ (Kral. knib., Tab. geogr. Sax. F. 140). Na połodnišej stronje swójba ze Ziegler sydleše, to nam mjeno: „*Ziegelberg*“ (z „*Zieglers Berg*“ nastate) wujasnja, kotrež na khartach 19. lětstotka namakamy. Serbske kharty, wot Smolerja a Muki, ju k Prašicy liča, hdžež tež po prawom sluša. Andree ju sobu do Srjedźneho Horišća liči (Wend. Wanderstudien 1874, str. 115 a 119).

K ranju wot hory „*Ziegelberg*“ je hora, kotaž so němski „*Steinberg*“ abo „*Der kleine Stein*“, w Pfuhlovym serbskim słowniku (str. 221) Hromadnik mjenuje. Tež serbske kharty prawje „*Hromadnik*“ podawaju. Z tym je Oberreit přez jene, hdž na

swojej kharće južneje Lužicę wokoło lěta 1836 lès na połnōcnej stronje: „Romanik“ mjenuje (Kral. knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 177). Tež jeho městopisny atlas sakskeho kralestwa ma: „Romanik-Wald“ (Kral. knih., Hist. Sax. A. 14 m). Andree Hremadnik kaž tež Wujěžkowsku Horu k Srjedźnemu Horišću přiliča (str. 115 a 119). Wón so myli, hdyž měni, zo su te hromady kamjenjow, z kotrychž jenu jeho wobraz na 119. stronje pokazuje, pomniki, zo je to wulke pohanske pohrjebnišće: na rozpadanki lodoweho časa sebi wón njepomysli. Serbski słownikař zmylnje Hremadnik ze: „Versammlungsort“ město ze: „Steinhausenberg“ přełožuje.

Zürner je Wujěžkowsku Horu: „Columb“ mjenował (Hłowny statny archiv, Atlas Augsteus, lopj. 32); w Amsterdamje wudata kharta z lěta 1759, potajkim pozdžišo hač Atlas Augsteus, ma tuto měno za „Steinberg“ abo Kamjentnu Horu (Kral. knih., Tab. geogr. B. Sax. F. 140). Je lohko móžno, zo su Serbja hromady kamjenjow na Wujěžkowskej a na Kamjeńtej Horje, kholmy mjenowali: móžeš sebi na „Kholmni“ myślić. Po mojim měnjenju njepřihodží so nětko zhubjene měno „Kholm“ za žanu druhu horu lèpje hač za: „Hoher Stein“ abo „Rubježny Hród“. Wot połodnja zda so éi to rozpadanka rubježnego hrodu z dawnych časow być, wot połnocy, z pola pak wopravdžity Kholm, hora cyle na kehel podobna pyramida, žadyn khribjet, cyle kaž kholmy mjez Sprjewiju a Soławu a druhdže. Hižo jako hólcecej je mi, z Budyšina hladacemu, tuta hora přez to nadpadla, zo je cyle kaž kehel twarjena. Zo serbske kharty horje po němsku „Hoher Stein“ mjenowanej „Corny böh“ a Žornosyčanskej Horje („Sornbiger Berg“, „Richters Berg“) Rubježny Hród narjekných, to stej zmylkaj, kotrejž dyrbitej so hakle rozjasnić, kotrejž pak pokazujetej, kak mało w Budyšinje wo Rubježnym Hrodže a jeho wokolinje wědzachu.

Abr. Frencel rozdžél mjez wuwjedrjowanjom žornowea a granitita njeznaješe; wón njewědžeše, zo najwyšše wjeŕski Rubježnego Hrodu a Čorneho Boha swojeje wysokosće dla w lodowym wěku wot połnōcnego lodu přikryte njeběchu a so z njego wuzběhowachu a zo buchu tohodla bjez přestaća wuwjedrjowane; wón ničo wo tom njewědžeše, što so w přirodze přez lodowniki

stawa, kak běchu na př. lodowniki na horje: „*Richterberg*“ pola Zemic skalinu wótrrěwałe a wótrowałe. Wón duchapojne a kedžblije wo tutych bajkowskich kamjenjach horow Kački a Rubježneho Hroda jako wobdarjeny bohosłowe, nic pak jako zemjespytnik, kajkehož hišće tehdy njebě, sudžeše; wón pak so jako slowospytnik we wułožowanju mjenow Prašiwa a Prašiwica myleše. Tež Panach so myleše, runjež bě wobhladniwiši hač Abr. Frenzel. W našim času mamy my to lóžo. Mějach skladnosć, pola 4 zemjespytnikow přednoški slyšeć, z kotrychž posledni wupraji, zo so zemjespyt našeho časa hakle tak prawje započina a zo wo lužiskim začisku zemje hišće dale porěčimy, zo pak njechce z tym to pomjeňsié, štož je so hižo stało a docpělo.

Dóstach knihu do rukow, w kotrejž Gruner⁵¹⁾ jako zemjespytnik wo tak mjenovaných wopornych kamjenjach rěci a dopokazuje, zo su to jenož wutwory přirody. Mějach skladnosć, bywajo ze sobustawom přirodospytneho towařstwa „Isis“ w Drježdžanach, přednošk slyšeć, kotryž woastaen tak mjenovaných wopornych škol jednaše a při kotrymž so světlowobrazy pokazowachu (15. oktobra 1908, prof. Dr. H. Fischer). Wužich skladnosć, jako hospitant přednoškam wo práclowjeku připosluchać. Wopytowach jako hospitant pola prof. Dr. Steche dwaj semestraj přednoški, kotrež wo stawiznach twarbow w sakskim kraju wot najstaršeho hač do našeho časa jednachu. Bywajo ze zapisowaniem burskeho towařstwa we Łužicy, spóznach nakłady němskich a serbskich ratarjow; tuž njezwažu sebi přewjele, hdyž wupraju: Starym Serbam je so éežka njeprawda stała, hdyž so praješe, zo su woni na hranicy swojego kraja, na najbole njepříhódných a zaležanych městnach ludowe zhromadžizny wotměwali a swojim boham woprowali, so bohow wo radu prašeli. Wsè te baje z pojmenowanjom hory „Čorny Bóh“ hakle po reformaciji pola evangelsko-lutherskich Němcow a Serbow nastachu a so wot Abr. Frenzeloveho časa hač do džensnišeho dňa rozšérjachu, tak zo džensa w šuli na wulkej krajnej kharče so mjeno „*C'orneboh*“ błyšći.

⁵¹⁾ Opfersteine Deutschlands, eine geologisch-ethnographische Untersuchung von Dr. H. Gruner, ordentlicher Lehrer der Mineralogie und Geologie an der Königlichen landwirtschaftlichen Akademie Proskau, Leipzig 1881.

(Za Časopis přeložicu z wjetšeho džela kand. Wyrgač a z mjeňsého kandidataj Just a Jaeslawk.)

Předložka „wz“.

Spisał † Michał Hórnik.

Tuta předložka je nětko we wšeh sadowjanskich narěčach (č. vz. pól. wz, rus. woz, jsł. uzi), z wuwzaćom južnosłowjanščiny, hdźež znamjenjujo pohibowanje na wěste město (= hinauf) ze žadakom přikhadźa, jenož njerozdžélna; w starych časach drje je so kaž w staročeskim tež pola nas samostatnje trjebała. (Přir. Ruk. kralodwórski: Hnachu luto wz chlumek. Wz ramena wložichu kopie. Wyrazichu wz wraby.)

Hdyž jej jako prostej předložcey pola nas stare prawo zaso wrócić njemóžemy, dyrbimy jo tola jej jako njerozdžélnej w zestajankach dobywać, znajmješa w pismowskej rěci. Dotal pišemy jenož we dwémaj sadowomaj a jeju wotvodžowankach „wz“ dospołnje: wzać (m. wz-jać), wzajomnosé a wzdać a Jórdan je w rěčnicy (str. 102) hišće: wzechycé připisal.

Ale dyrbimy ju tež w druhich sadowach pisać. Čeho dla? Byrnje eufoniske přičiny snadž wotmjetanje „w“ radžile, žada sebi tola jasnosé rěče, wuraznosé a lěpše zrozymjenje „wz“, dokelž naše „z“ bjez toho juž dwoju předložku znamjenja: zū (ex, von unten herauf), cū (cum, von oben herab); na př. zeńdže = č. zejde a sejde; znjesu = č. znesu a snesu. Dyrbi to tež hišće za: wzejdu a wznesu płacić?

Njebudże snadž njewužitne, hdyž tudy z hromadnje te sowa přeńdžemy, hdźež dyrbjała so wosebje dla móžnego (bjez njeje) dwojzmysła tola předložka „wz“ pisać.

Su to po mojim zdaću slědowace:

Wzać, aufnehmen.

Wzdać (dawać z přenjesenjom na

Wzajomnosé. Wechselseitigkeit.

druheho), überliefern.

Wzběhnyc (č. vzdvihnuti) in die

Wzdalować, entfernen, so-, sich entf.

Höhe heben, aufheben.

Wzdychnyc, aufatmen.

Wzbudzić, aufwecken.

Wzdżelać, aufarbeiten, aufrichten,

Wzékły, toll.

bilden.

Wzduć (= horje duć), aufwehen, aufblaßen.	schwingen, sich aufschwingen; dagegen znjescé, ertragen.
Wzebrać so, sich aufraffen, wohin aufmachen.	Wznjeseny, erhaben, wznjesenosć, Erhabenheit.
Wzechyć, lästern werden.	Wzplodzić, erzeugen.
Wzońc, in die Höhe gehen, aufsteigen.	Wzpluć, -unyć, in die Höhe schwimmen.
Wzhładować, aufblicken.	Wzpominać, gedenken.
Wzkłasć, auferlegen.	Wzpjerać so, sich sperren, sich stemmen.
Wzlět, Aufstieg, Schwung in die Höhe; ale zlět, das Zusammenfliegen.	Wzrosć, in die Höhe wachsen; zrosć, zusammenwachsen; wzrost, der Wuchs, ale zrost, das Zusammenwachsen.
Wzłożić, auferlegen; złożic, niederlegen.	Wzcahnyć, aufstrecken, ausstrecken; schahnyć, zusammenziehen.
Wznak (germ. Nacten?) = znak, rüctlings.	Wzwołać, aufrufen; zwolać, zusammenrufen.
Wznjesu, wznośu, in die Höhe tragen, auffragen; so-, jich hinauf-	

Přispomjenje. Wozjewjam tudy tutu rěčespytnu rozpominanku našeho ſ Mich. Hórnika, kotruž před krótkim do rukow dóstach, za nowu dopokazku, kak wón na wše strony našu lube serbštinu přeptytowaše; w theoriji ma wšak wón prawje, ale w praxi so po mojim zdaću jeho přečeňtka wjaczy zawjesé a přewjesé njehodží, a tuž njech wostanje kaž je dotal bylo.

Redaktor.

Nekrolog LIX.

Mikławš Andricki,

kaplan w Žitawje, plódny serbski spisovačel, druhí sekretář Maćicy Serbskeje a předsyda belletristikého wotrjada M. S.

* 30. meje 1871. † 18. decembra 1908.

Nekrolog mani pisać. Čorný struchły wěnc mam zložié jako njezapomničku na row lubeho přečela, swérneho Serba, sławnego mištra słowa a pjera, muža połnego ducha a wutroby. Mi třepoce ruka — přesłaba, hač zo by móhla jemu hódný pomnik stajić. Ale lèpje něšto — dyžli ničo.

Pjatk 18. dec. lěta 1908 před połdnjom zastupi cyle njedzicy knjez wučeř Jan Andricki z Radworja ke mni do jstwy — blèdy — khutny z njewjesołym začémnjenym wóčkom a wobličom. Začuch zdobom, zo mi njese Jobowu powěscé. Wopravdze...

„Mój bratr w Žitawje je wumrjeł!“ To běchu jeho słowa. Njebě to nowizna cyle njewočakowana. Dawno so mjeleć wo njeho bojač. Spominam hišće na zjèzd Łužicarjow we Wotrowje na Michała 1908. Mikławš tam tež bě — ale kajki! Hdźe bě woheń jeho słowa, swětlo jeho wočow? Do rozmołwy doda lědy słowęko. Do sebje hladaše — mało hdzy do nas. Po talerju jenož škaraše — po zahrodze wiješe so wjetkhi — wisaty storhany — čłowjek kaž kósé a koža. Wabjach jeho k Mrózkecom na škleńcu piwa. Myslach, zo jeho z tym rozwjeselu, zo jemu hort a wutrobu wotewrju, zo so rozpowědamoj kaž něhdy za studentske lěta w Prazy při džbonku (karuněku) plzeňského. Ale ach, njebě to Andrickec Mikławš, kaž jeho z Prahi — z pražskich prázdnin znajach. Drožeše so na piwo hić — a njebě to hewak jeho wašnje. Jenož mi k woli wupi škleńcu — a při piwje woněmi hišće bóle. Bě kaž cuzy sebi samemu a nam. Poskićachmy jemu naš wóz. Z nami móžeše so wjesć hać do Budyšina — ale podžakowa so. — Sam džěše pěši do Biskopie. „Čeka před ludźimi“, sebi prajach, „ma swoju bolosé — a njecha ju nam pokazać.“ Njeboičički bě muž sam w sebi zamknjeny, njeskoržeše nikomu — njepušćeše nikoho do nutřin swojeje wutroby, Wo swojej wosobje, wo swojich staroścach a bolosčach rěčeć, njebě jeho wašnje. Swoje brěmjo nješeše sam — kaž marträř. Krótkc před wosudnym 18. decembrom pobych pola Mikławša w Žitawje. Běše w swojej „klětce“ — kaž swoju jstwięku na Žitawskej farje horjeka nimale pod krywom mjenowaše. Zamysleny khodźeše z dołhimi kročelemi po jstwě. Wuhladawši stareho přečela z Pražskich lět — zaswěći so jeho wočko — w jeho wočomaj paleše so džiwny woheń — a hdýzkuli wusapny — swěčeše wóčko a wobličo, a na kohož čople spohlada, tomu zhrě so wutroba. — Njeboičički rěčeše najbóle přeswědčiwje z wočomaj.

„Mikławšo, praj mi, što ci je“, džach witajo so z nim, „nje-lubiš so mi tajki storhany, tajki zdrény a kipry?“ Kak, zo so wuskorži — wuznaje přečelej — a wuznawši so wutrobu sebi woloži? „Powostanki to z Hajničanskeje doby, z přetratreje tam khorosće“, — wjacy njezhonich, rozmołwa přeskoci njenadžicy z wosobinskich kolijow — na šěrše kolije słowjanského žiwjenja. Pobychmoy w tej khwili w Prazy, w Poznanju we Waršawje

w Pětrohrodźe, w Krakowje — Lublani — Zahrjebje a w Běłohrodźe — wśudźe hdźeż słowjanske wutroby bija, a słowjanske wosudy so kljia. Na tutym polu zetkawachmoj so stajnje, w tom běchmoj jedna wutroba a jedna duša, w tom njebě mjez namaj dissonancy. Rozenžechmoj so zrěčawši себi skhadžowanку w Lubiju na farje — tež Reichenawskeho Jurja sobu přiwjedze. Trójka serbskich exulantow. — Njezeňdzechmy so. — Město Mikławša — příndže Jan — posoł bratroweje smjerće. . . . . Martrař bě přetral.

Džiwna tragika čehnje so kaz čerwjena nić přez cyłe Mikławšowe žiwjenje. Narodžiwi so 30. meje 1871 w Paněicach, wosyroci zahe. Mać jemu zemrě. Džěčo hišče — a přimachu jeho widlišća. Wón bě wsón zrosčeny ze swojim ródnym domom, z wótcewskim statokom — a hlej, dočaka so, zo dom a žiwnosé přenádžeštej do cuzeju rukow. Nošeše cyłe serbski lud spochi we swojej wutrobje, za njón so horješe, modleše, džělaše po nocach, woprowaše so, njeličo z khuduškimi srědkami, za njón bě živy — za njón přezahę wumrě — a při jeho smjerći žadne serbske słowo — na přewodženju mało Serbow — mało serbskich słowow — žadny hruzlik serbskeje zemje — a napismo nad jeho rowom — hač tež to je serbske? Džiwna — hórnka hra wosuda!

Hdyž běchmoj hišče w Prazy, w serbskim seminaru, kholzachmoj na „khude duše“ na Wyšehrad wopytować rowy českich wótceinow. Njezamóžechmoj wěncę, zaswěčachmoj jenož swěčki nad hórkami, drohimi, swyatymi našej wutrobje — nad kóždej so poklaknychmoj — žadneje njemisnychmoj. — „Bóh dał jemu wěčny wotpočink — wěčne swětlo swěé jemu — njech wotpočuje w měrje“, to bě naju modlitwa — jałmóżna — dań naju česćownosće, džakownosće za dušu kóždeho českego wótceince, kotryž bě po wótceinskym džěle mučny na Wyšehrad šoł zložić swoje kosće. — Naš serbski Wyšehrad — je Mikławš. Mjez Michałomaj je tam wuzka sćežka — ale za Mikławša by dosahała — bě pokorneje wutroby — a wotpočował by mjez swojimi. mjez Hórnikom a Rólu, spał by we serbskej zemi kaž w kolebcy, Mikławš na Mikławšku na swjatej roli serbskich wótceinow — wótceinc mjez wótceincami. A zawěrno — wótceinc njebohi knjez Andricki bě — wótceinc nie jenož we słowje,

ale tež we skutku. To džé je naša běda, zo mamy na serbských swjatočnosćach — a zhromadžiznach nadobu wótčinských rěčnikow — ale na serbskich narodnych honach hrěšnje mało wótčinských džělačerjow. Słowa — a skutki, kajka to níjez nimi přečasto njerunosć. Z jazykom Serbow statok twarja — z ruku, z příkladom jón powaleju. Do tuteje družiny wótčincow Mikławš njeslušeše. Stož bě, bě cyły. Położenosć wša bě jemu na narodnym poli do duše wohidna. Zahe bě we nim wooučilo narodne wědomjo. Znajach jeho z tachantskeje šule. Jenož lěto běchmoj rózno. Lěto po nim příndzech za nim tež na praeparandu Budyšského katholského seminara. Tehdom běchmy tam hišće serbscy rěčacy Saksowje — nic saksocy Serbjia. Serb nas na hubu biješe při kóždym słowje, kotrež němski wuwjazorichmy — a tola njehěchmy sebi wědomi, zo smy Serbjia. Jenož Mikławš bě zralší, džeržeše so k nam Serbam, khodžeše z nami byrnjež mlódšimi. Serbska krew naju zbratři. Hdyž pak so lěta 1888 w Prazy w serbskim seminaru zaso zeňlzechmoj — bě Mikławš hižo z čělom a dušu Serb. Kak so horješe za čistosć serbskeje rěče! Z pjenježkom za Mačičny dom dyrbjachmy mlódši pokućié, zakopnychmy-li so ze słowom, ze serbskéj twórbu abo wjazbu. Rodženy linguista zwuči swój jazyk, swoje wucho bórzy na zwuki sotrowskeje čěskeje rěče. Professor Masařík, wučer čěskeje rěče na Małostronskim gymnasiju, bě wšon zbožny nad tajkim wučomecom. Andrickeho pjero a jazyk buštej mištraj čěskeje rěče a čěske pismowstwo jeho lubušk. Njewuńdze w českéj literaturje, wosebje w rjanej, nadobnišeje knihy, kotrejež by Mikławš přeni njeměl. Wjele, přez měru wjele je na to wudał — a z časami tež bjez stroweje kritiki kupował njezraře, njehódne wupłody, kotrež bychmy radši w jeho rukomaj njewohladali — wutroba mješe tu druhdy reju — nic rozum —, ale z tym tež bu dospołnje z knjezom čěskeje rěče, zo žadyn Čech jeho wot rodženeho Čecha njeroznawaše. Njeboh Mikławš bu z časom Čech nic jenož po rěči, ale tež po zmyslenju, haj kriticy so roča, zo tež serbscy pisajo čěsey mysleše — čěsey stilisowaše. Njejsym kritikus — njesudžu. Ja sym na njeboheho Mikławša rad posluchał — rad jeho čitał — a jeli bě hdys a hdys we Łužicę za prosty lud trochu přewysoki, hdyž kaž worjoł přeruče do

mróčelow stupaše — mi bě lubši, hač hdy by so z wisatymaj křidłomaj kaž kačor w blóće brodžíl a mučenki džělał. Znaj-mjeňsa ženje njemlóčeše słomu. Štož pisaše, měješe jadro — štož nawari — bě, byrnjež njezwučene, njewšedne, tola pikantne, originalne, slódne.

Mikławš bě rodženy stilista. Hdyž by nam knjez seminarski wučeř professor Plewka w Brdyšinje — tehdom toho titula hišće njeměješe — pokazać chcył, kak mamy nastawki pisać, čitaše nam, štož bě Mikławš wudželał, a w Prazy paleše to někotrehož-kuliž z jeho němskich towarzow — zo tónle Serb a Čech tež najlepše němske nastawki pisaše a tak bjeze wšeho hnydom do „dobreho“, a Pražska Serbowka ma kopiec kwětkow we swojich lětnikach z ruki mištra Mikławša. Zajimawa by to byla knižka, hdy bychu naši serbacy studenći zešiwk wudali z pokazkami Andrickeho literarneho zawostajenstwa po lětach snadž zrjadowaneho. Bychmy z toho studowaé móhli, kak je so z lětami njebocički rozrostl, rozvíl.

Tajki stilista, tajki znajeř českéje a serbskeje rěče — tež druhe slowjanske rěče — wosebje pólsku bě nawuknył — tajki idealista kaž njeboli Mikławš, muž wótreho šěrokeho ducha — a hľubokeje něžneje wutroby — basník, runjež hjez hrónčkow — bě kaž stworjeny — praedestinowany na čoło serbskeho rjaneho pismowstwa. Hižo studentu Andrickeho wučežechu naše serbske redakcije do zjawnosće, hłodžachu so za jeho literarnymi wupłodami, a hdyž bu lěta 1895 Mikławš Andricki z Ralbičanskim knjezem kapłanom, spłuny jeho mjenou na čoło našeho jeničkeho belletristi-skeho časopisa „Lužicy“. Bě tu we swojim žiwjele. Łužica so přeměni w jeho rukomaj po wobsahu a po formje. Wobsah bo-haty — pisany — wosebje rubriki „Slowjanske nowinki“, „serbski rozhlad“, „Druzy wo Serbach“. Kopica nowych mysličkow — pohnuwanjow — wuhladow — a kritiskich rozpominanjow — a wšo to w pyšnej drasée, z krótka, raznje wšudże prawe słowo za prawu wěc — za jeho pjero njeje w ničim zadžewka — naj-skropawišu rudu přelije do zynčaceje mjedže, do słowow a sadow, kotrež kaž zwony njedželske klinča serbskemu wuchej. A jeho kritiki — příkladne — mištrowske — z radoscu je čitaš. Nje-lišci so — njemajka spechi — njepřekhwaluje — ale nawopak

też njemorska z heju, z bićom — jeho zasada je, „njewuhasí želacy so sužoh — njezlamaj — kipreje rohodźe!“ Kak zwaha dótka so ranow — a hdyžkuli zarèzny do bolaceho, wskoku wo-bala, żałby namaže. Wè, zo ma mały so z małym spokoje. Stajnje bě jeho wučba: „Na serbsku īubju — serbsku zabawu — słuša jeničcy serbski spew, serbska hra“. A po Serbach skoro sami utrakwistowje!

Poča rjedźi w Ralbicach doma — a wurjedžiwski swój dom zasadny do susodnych wosadow — prošeše — porokowaše — appellowaše na serbsku wutrobu — na serbsku česć, wabješe, rěčeše tak něžnje a tola tak naležnje do swědomija, zo so skóncuje nichtó jeho njewobró — zo pak sebi tež nikoho njerozhněwa. Džensa su utrakwisci z najmjeňsa w katholskich Serbach une quantité négligeable. A to je zaslužba jeho kritiki — taktiki. Tajkeho kritika sebi khwalu, kotryž hrèchi lama, hrěšnikow njetama. Tajka miła powaha bě plödna rola za poeziju. Njetlóčeše so do basnikow, njenadžeraše so za lawrijencem — bě z nizka zloženy — njeklijše hrónčka — pisaše prozu, ale prozu často połnu ryzeje poezije. Mješe jasne wóčko — a čućiwi wutrobu za Božu stwórbi a jeje džiwy — znaješe Serbow kraj a lud — wašnja — počinki a njepočinki — myślenje a začuwanje — a tuž su jeho wobrazki z přiroydy — a ze žiwjenja parle serbskeho pismowstwa, kwětki ze serbskeho Parnasa.

Serbski lud je nabožny lud. „Woći k njebju — rucy k dželu — dowěru k sebi“ hesło to „Serbskeho Hospodarja“ miny-łeje doby — přečo nic tež nětcišeje? — kharakterisuje wubjernje naš bohabojazny ludzik. Miklawš njebý był kósć z našeje kosće, mjaso z našego mjasa, hdy by nabožna truna pola njeho-zaprajila. Njejsym jeho na klętcy widział, rěčeć słyšał — kiž su jeho słyšeli, běchu khwalby połni — ale čitał sym jeho swědzeńske rozpominanja na róčne časy w Katholskim Pósle, pomniki to nabožneje wěriweje wutroby. Jenož jena truna nima słowa w jeho spisach, štož je znaju — erotika. A to jeho-jenož česći. Jeho ideale sahachu wyše: Serbam statok twarię-duchowny — a z kamjenja. — Haj tež z kamjenja. Maćiény dom — jeho starosć — żałosć! W Prazy, w seminaru wiko-waše z papjerkami, z kamuškami za serbski dom — a štož nje-

rozfómani, dyrbješe zapłacić sam. Sapace, hnujace běchu jeho słowa, hdyž we „Łužicy“ prošeše wo šerpatku za dom „Serbski Maćienny“, hdyž sèleše lećaki po Serbach, a čeja to mysl — syé komissijow — patentnych a druhich po kraju rozéahnyé, při zabawach, swójbnych a zjawnych swjedženjach, na kříznach — a na kwasach, na koħbasach a kermušach — za „Serbski dom“ składować, Serbam statok twarić? Kelko smy za naš hordozny domi — khudemu knjezej kaplanej dolžni, kotryž Serbam hrody twarješe — sam pak naposledku mrěješe njemějo, hdež by swoju hlowu zložil.

A jeho wobraz? Na žanej scénje Maćiennego doma njewisy. Hač nihdy — na nihdy? Haj wšak haj — wobraz wumjełski — je za drohe pjenjezy, a tych Mikławš njeměješe, njehromadzeše. — Tuž nima dotal a snadž ženje njezměje čestnego městna mjez serbskimi wótčincami na scénach „Serbskeho Domu“. Njeje wšak tež nihdy na to spekulował.

Njebě tajki. Pytaše česé a slawu serbskeho ludu — nie swoju. Wósom lèt kaplanješe w Ralbicach — mzdy bě mało — džěla wjele — tež fararskeho — knj. faraf Bledrich kiprješe —, ale ženje njeposkorži, njepožada wo lèpše městno, nadobniše dokhody. Njedosahaše — ale serbska wosada jemu dosahaše. Bě kaž stworjeny za našu metropoli, stworjeny naslèdnik Hórnika a Róle — ale njehibaše so z Ralbie. Krótko před smjerú wuzna so mi w swyatym hněwje: Naši najmłodši wobaraju so do Serbow, do tych kruwjacych serbskich wsow, z kotrychž su so wudypali — a ja so Bohu džakowach — a džakuju, zo móžach w Ralbicach być z kaplanom.

Woteńdže hakle 1. 1903, hdyž jeho wołachu, hdyž so jemu Budyšske serbske kapłanstwo wotewri a z nim šérše polo za narodne skutkowanje. Złożiwši redakciju „Łužicy“ redigowaše ze starej wustojnoséu, ale z wjetšim rjadom — Łužica bě počala njeporjadne wukhadžeć — „Katholski Posol“. Dwajaštýrcety lètnik — nosy na čole jeho mjeno z česú. Njedokónči jón. Přesydli so 15. oktobra 1904 do Hajnic. Hač so jemu w měsće styskaše, hač jeho česki ludzik do Hajnic čehnješe, štò to wě? Ale z dnjom, hdyž Budyšin wopušći, zamróci so njebjo jeho živjenja, a so hižo njewuwjedri. Počachu so dny jeho martrar-

stwa — dwójey čežke, dokelž bě sebi sam do nich zalèzł. Miklawš idealista — njeličo z financami, čelnymi a duchownym i mocami — a ludźo něhdźežkuliž tajey proséi realisći, materialisëi — wuklukachu, wuslèkachu jeho. Miklawš — wumjełc, wučenc, basnik ze wšemi jich manirami a słabosćemi — zapřehnjeny nětko do porjadnego, z časami dosé prozaiskeho za-stojnskeho dżëla — kwakla to za muža, kiž je zwučeny po swojej woli, nic po wotežey khodzić, kiž z nutřkownego pohnuwanja, nic po zwonkownym kommandze džëla. Nimale dwë lèče so tam bědžeše, doniž jeho khoreho njewupřahnychu z płuha, z płuha čežkeho. Wšón wustaty, wokhudły, čelnje a duchownje zdrjeny dóndže skónčenje 1. novembra 1906 do Žitawy na faru, nic na pokućenje, na zrehabilitowanje, zdobom tež bohužel na poslednju swoju staciju. Worjoł křidła powešeše, po zemi je wlečeše. Womjelkny cyle. Złamane bě jeho pjero — khora jeho wutroba a duša — a tón cuzy powětr jeho płucam njehoješe. Čežko so jemu dychaše w czubje. Serbska lipka přesadžena do njeserbskeje zemje njezapušći korjeni — skhinješe hladajcy. Kósć a koža bu — wjetkhi kaž sčin, ale njepoda so, džëlaše hač do poslednjego zdychnenja. „W šuli před džëćimi — by so mi synył“, džeše jeho farař, „hdy bych jeho z mocu skoro doma njedzeržał“. — „Tuž dha dyrbju swjatok činić“, wotmołwi podaty. Srjedu so lehny — pjatk rano bě na prawdze Bożej — póndželu na Domaśa přewodźachmy jeho čelo k rowu. Přewodźerjow bě wjele — njeměješe njeprećelow žanych — wjele pak česćowarjow — wosebje mjez Žitawskimi Čechami a měšćanskej khudźinu — khudy z khudywi čuješe, z khudymi posledni kroš džëleše — jenož Serbow, najbližszych jeho wutrobje, bě strašne mało.

Jemu je lěpje — za nas hórje. Zarujemy spisačela, rěčnika, wótčinca, kajkichž je mało mjez nami, muža jasnego ducha, horceje wutroby, miłeje powahi, wot kotrehož wjele hišće wočakowachmy. Ach, džernu nam kćenje z lipy serbskeje — a lisco nam wostaja.

Miklawšo, mój towařšo — dobru nóc. Příídu za tobu. Tuž — na khwilku jenož Božemje! Juriј Winger.

Nekrolog LX.

Jan August Pohonč,

bywši šulski direktor we Tharanče, hłowny zastupjeř Gothaskeje žiwjenjezawěscaceje banki w Lipsku.

* 13. julija 1841.

† 16. junija 1909.

Lèto 1909 běše zawěscé za Serbow annus miserabilis. Ženje drje njeje jene lèto serbskemu narodę telko čežkich ranow biło! Do rjada w tutym lěće zemrětych swěrnych Serbow słuša tež Lipsčanski direktor Pohonč. Zasluža sebi z połnym prawom w tutym časopisu čestne wopomnječe.

Jan August Pohonč běše syn serbskeju staršeju. Narođiwiši so 13. julija w Nowej Wsy pola Klukša, hdźež měješe jeho nan žiwnozé, bu na Budyskim krajnostawskim seminarje wukublany. Wosebje wulkı wliw na jeho duchomne rozwiće měješe sławny direktor Dřeßler, na kotrehož hiše w staršich lětach z pohnuwanym česowanjom sponinaše. Seminar wukhodžiwiši bu Pohonč najprjedy wučeř w Malečicach, hdźež so ze Serbowku wożeni, z knježnu Emmu Fahnauerec, dźowku serbskeho sejmiskeho zapóslanca a kublerja Fahnauera w Bobolach pola Budyšina. We lěće 1867 powołachu jeho za wučeřa do rôdneje wsy, hdźež hač do lěta 1870 skutkowaše. Tehdy dźèse jako wučeř evangel-skeje šule do Liberca w Českéj, a tu je nimale pjeć lět doňo wostał. Jeho farař, z kotrymž w duchomnej jednoće hromadže skutkowaše, běše pozdžiši Drježdžanski wyssi konsistorialny radžícel Ludwik Klemm. Tutón w swojich „Erinnerungen“ str. 38 na Pohonča spomina a jeho jako wubjerneho a swěrneho wučeřa khwali. W lěće 1876 powołachu jeho za direktora měščanskeje šule do Tharanta. Tudy je so Pohonč jako woprawdžity ludowy wukublař woznamjeniļ. Njewobimjezowaše swoju dźělawosć na šulu, kotruž je příkladnje organizował, ale dźělaše tež we wšelakich powučacych towařstwach, přednošowaše často wo hospodařskich prašenjach. Bórzy dobu sebi w najdalších kruhach wobydlęſtwa najwjetše sympathije a njeradži jeho pušćichu, jako w lěće 1882 swoje zastojnstwo zloži, zo by w Lipsku hłowne zastupjeſtvo Gothaskeje žiwjenjezawěscaceje banki přijał. Jenož swojeje swójby dla je so k tutej kročeli rozsudziļ. W Lipsku

je 22 lét doho tuto zastojnsto zastrašil a je njewšedne wuspěchi měl. Wjelo millionow hriwnow je swojemu towarzstwu přidobyl. Hakle 1904 džëše na wotpočink, kotryž je jenož krótki čas wužíwał, na dnju 16. junija 1909 zemrè nable, z Božej ručku zajaty.

Pohonc běše energiski, do cyła mužacy charakter. Jeho živjenje steji dospołnje pod wliwom paedagogiskeje ideje. — Stajnje je so jako wučeř w najnadobnišim zmysle čuwał, a wučeřskim idealam je hač do smjerće swérny wostał. Hižo jako młody wučeř nakupi sebi při jara snadnych dokhodach nahladnu paedagogisku knihownju, zo by sebi tež wědomostnu paedagogiku přiswojil. Wšelake žadnostki, na příklad spisy Basedowa, je pozdžišo Lipsčanskej Komenskowej knihowni daril. Swérnu wopytowaše tež w najdalších městach hlowne wučeřske zhromadžizny, z wulkim zajimanjom wobkedžowaše wšitke hibanja na paedagogiskim polu. Pohonc běše přeswědčeny přiwiśowař klassiskeje němskeje paedagogiki, jeho mištrojo běchu Pestalozzi a Diesterweg, Gräfe, Kehr, Dinter a Dittes. Tohodla čerpuješe čežko pod nětčíšej radikalnej stronu, kiž so wosebje mjez Lipsčanskimi wučeřjemi džeń a bóle rozszerja.

Pohonc běše z cyjej wutrobu Serb. We młodších létach je z nakładem Maćiey Serbskeje wudał ludowy spis: Napoleon a jeho wójny. Tež wšelake mjeńše a wjetše nastawki powučaceho woprijęcia je w serbskich časopisach a protykach wozjewił. Hačrunjež je najwjetši džél swojego žiwjenja zwonka Serbow přebywać dyrbjal, je tola swojemu narodej njehinjacu swérnu a lubosé wobkhował. Hdyž běše jemu někak móžno, wopyta Maćične posedzenja, při położenju zakladného kamjenja Maćičnego doma porěča w mjenje Lipsčanskich Serbow. Za twar doma a za druhe serbske naležnosće je stajnje šedriwje darował.

W Lipsku běše Pohonc lětdzesatki doho wopravdžity wóte serbskich študentow. Jena generacija po druhéj Lipsčansku universitu wopytowaše, wón tam wosta — njepopalny stołp. Je drje jich wšitkých zeznał, jich do swojego doma přeprosył, za serbske blido zhromadžíł, někotrehožkuliž khudeho tež skradžu podpjerał, kiž je jemu hišće džensa džakomny. Ze swojim dołholétnym přečelom, fararjom Dučmanom, běše Pohonc najswěrniši bósć serbskeho blida. Tuto serbske blido zhromadžeše wokoło sebje

wśitkich we wulkim němskim Lipsku přebywacych Serbow. Kajke krasne hodžiny je wono wiłzało! Pohonč běše duchapołny, zdželany člowjek, rěčeše wubjernje serbscy, lubowaše wjeselu serbsku zabawu. Měješe žadny dar z młodžencami wobkhadźeć, dokelž běše sebi sam młodu wutrobu zakhował. Jenož někotre njedžele po smjerći Dučmanowej je tež wón zemrěk. Smjeré je tuteju Lipsčanskej přečelow bórzy zaso zjednočila.

We wobkhadźe běše Pohonč ponižny a měrny, lubowaše skoro nimo měry porjad. Najwjetsze zbožo poskičeše jemu jeho swójba, za kotruž je so swěru starał. Jeho syn je nahladny duchomny w Lipsku, džowka je so na ruskeho wjeřchu wudała. Tola tež wšelake njezbožo je jeho potrjechilo. Tak zhubi na stary dzeń wulki džel swojego čežko zasłużenego zamoženja. Ale wšitko horjo je jako prawy křesćijan sćepliwje zunesł. Přez jeho wutrobu klinčachu čas žiwjenja serbske kěrluše a bibliske słowa, kiž běše jako džēco nauknył. —

Tajki člowjek běše direktor Jan August Pohonč. Štóż je jeho hdy zeznal, wosebje štóż je ze Serbow w Lipsku študował, jeho wěsće njezapomni.

Ota Wicār.

Wučahi z protokollow M. S.

1. Posedženje předsydstwa a wubjerkaka M. S. 22. měrca 1909: Přítomni: Križan, Fiedler, Kubica, Cyž, Smolef, Wjerab, Kapleř, Čec a Žur. Najprjedy postaji so porjad hlowneje zhromadžizny: 1) Rozprawy, 2) Njekrologi, 3) Namjetky, 4) Posvjećenje swjedžeńskeje sale wječor w 7 hodž. ze spěwami, swjedžeńskim přednoškom a džiwadłom. — Na město † Mikł. Andrickeho so z kooptaciju kn. farař Jan Wařtař w Njeswačidle za 2. sekretarja wuzwoli. Kn. knihiskladnik Kapleř wozjewia, zo je jenož hišće 700 eks. „Bibliskich Stawiznow“ na skladże. Wobzamkny so, je k jutram 1910 w nowym nakładze wudać. Kn. farař Kubica wozjewi, zo je kn. šulski dohladować při jeho jednanju z nim dowolił, zo smě so „Spěwna Radosć“ w serbskich šulach dale trjebać. A tuž so postaji, z jeje nowym wudaćem pokhwatać. — Po pisomnym namjeće prof. dra. Muki maju so hlownej zhromadžiznje k wuzwolenju za čestnych sobustawow

namjetować tři doholètne wuley zaslužbne sobustawy. Jeho Jasność wjeŕch Anatol Ewg. Gagarin w Oknje, farař em. Handrij Dučman w Dubinje a wyssi sem. wučeř em. K. A. Fiedleř w Budyšinje. Přitomny kn. knihownik Fiedleř we swojej ponižnosći wozjewi, za tutu česé njepřiwozmje. Dr. Muka radži, zo by předsydstwo so starało, zo by klišeje za protyku „Předženaka“ jeli nic darmo, tola po móžnosti tunjo nabývało. — Postaji so, zo ma so powołanie hłowneje zhromadžizny M. S. tež do „Kath. Pósla“ jako nawěstk podawać. — Po namjeće knihisklädnika ma so Pfulowy hs. słownik wot nětka za 6 hr. předawać.

2. Hłowna zhromadžizna (62.) M. S. 14. hapryla 1909 w „Serbskim Domje“. Po powitanju zhromadženych, wosebiće črjódkí Delních Serbow, přez předsydu kn. Křižana a wozjewjenju postrowjacych připisow někotrych na přitomnosći zadžewanych swěrnych sobustawow (Herrmanna, Muki, Černeho, Parczewskeho, Bryla) poda sekretař Miklawš Žur hłownu lětnu rozprawu: Posedženi předsydstwa a wubjerka bě pjeć, a to tři zhromadne, jene předsydstwowe a jene wubjerkowe. Wudala je Maćica dwaj zežikaj Časopisa, protyku „Předženaka“ na I. 1910 a knižku „Serbske rostlinske mjena“ wot Wjele a Urbana zestajanu. Hłownu starosć mješe předsydstwo z nowym wudáčem „Čitanki“ a „Spěwneje Radosé“ za naše serbske šule. — Dzén 17. okt. 1908 Jeho Majestosć naš lubowany kral Friedrich August ze swojim wysokim hosćom Badenskim wulkowojwodu Friedrichom II při wopyće Budyšina naš „Serbski Dom“ na Lawskich Hrjebjach a naše Serbowki w pyšnej serbské drasće nawjedowane wot předsydy, městopředsydy a sekretarja M. S. w dworje hrodu Ortenburga ze swojej wosebitez kežibiliwosću a miłosću počeſci, za čož su jemu wšitey swěrni Serbja z cyłej wutrobu džakowni. — Njesmilna smjeré je nam dweju swěrneju sobustawow a pilneju serbskeju wótčincow a spisowacelow, młodeho kapłana Miklawša Andrickeho a šedžiweho fararja em. Handrija Dučmana, rubila; při wobeju swjatočnym khowanju bě tež naša Maćica Serbska zastupjena. — Na město do Kamjenicy přesadženeho fararja Jakuba Šewčika a njeboh kapłana Mikł. Andrickeho buchu z kooptaciju do předsydstwa přijeći za 1. sekretarja farař Mikł. Žur, za musejownika tach.

wučeř M. Wjerab a za 2. sekretarja farař Jan Wałtař. — Lětuša hłowna zhromadźizna wotměwa so prěni króć w dospołnje hotowej a wuhotowanej swjedzeńskej sali „Serbskeho Doma“. Te tysacy hriwnow, kiž běchu k tomu trjeba, je wšitke we swojej njespróčnej starosćiwości a lubosći k „Serbskemu Domej“ nazběrał a hromadu nanosył naš prof. dr. E. Muka, tak zo pokladnica M. S. njeje ani kroška k tomu woprować trjebała, a za te nahromadżene pjenjezy je zarjadnik Serb. Doma, kn. notar M. Cyž, z wulkej pröcu wšitko dał zhotowié a připravić. A scény sale je tež z wjetša wjelezasłužbny a horliwy redaktor našeho Časopisa, dr. Muka, z wolijowymi portretami našich wótčincow dał wudebić a je slubił, zo jich hišće wjacy wobstara. Tak many nětko zawěrno dostojeńe městno za hłowne zhromadźizny a posedźenja našeje Maćicy Serbskeje. — Na to rozprawja předsyda wubjerka kn. farař Kubica wo wotmětej revisiji zastojnstwów a doma M. S.: wšitko bu w najlepšim rjedże nama-kane. — Přehlad zličbowanja „Serbskeho Doma“ poda zarjadnik, kn. notar M. Cyž: dokhodow bě 14 650 hr., wudawkow 11 208 hr.; z čisteho wunožka 3470 hr. buchu 3000 hr. dołha wotpłaćene, 300 hr. k železnemu fondej „Serb. Doma“ připołożene a 167 hr. zbytka w pokladnicy zwosta. Wothladawši wot portretow zličbowanja za wuhotowanje a připrawjenje sale přez 3000 hr. wučinjeju, a dokelž hišće njejsu dozapłaćene, so přehlad tuthy wudawkow hakle na přichodnej hłownej zhromadźizne předpoloži. — Wo knižnej pokladnicy rozprawja Maćičny pokladnik kn. překupe Čeć: dokhodow bě 3747 hr. 42 np., wudawkow 3658 hr. 42 np., zbytka 89 hr., cyłego zamoženja 5816 hr. 60 np. — Z rozprawy knihownika kn. Fiedlerja zhoni so, zo je so knihownja z cyła wo 120 knihow rozmnožiła. — Na to dawaju so rozprawy wo skutkowanju wědomostnych wotrjadow přez jich wosebitych předsydw. — Dale rozprawja musejownik kn. Wjerab wo postajenju a přibywanju „Serbskeho Museja“ a kn. farař Rěžo z Jan-šoje wo delnjołužiskej „Maćicy Serbskej“ (delnjoserbskim wotrjedże M. S.), kotař je čicho, ale swěru dželała. — Wšitkim zastojnikam-rozprawnikam předsyda po zwučenym wašnju horcy džak hłowneje zhromadźizny wuprajowaše. — Zběrka mjez přítomnymi za „Serbski Dom“ zahajena 52 hr. wunjese a

postaji so za doplaćenje centralnega tepljenja w sali. — Za čestneho sobustawa bu jenohłosnie wuzwoleny Jeho Jasnoć wjérch Anatol Ewg. Gagarin w Oknje a za noweju sobustawow buštaj přijataj duchowny G. Mjeřwa w Bukecach a kubleť Miklawš Žur w Njebjelčicach. — Přednošowachu so nekrologi zemřelych sobustawow: wopominowachu farař Wingeř-Lubijski njehob kaplana Mikł. Andrickeho, 2. sekretarja M. S. a předsydu belletr. wotrjada — farař Kral-Dubinski zaslubneho wótčince a płodnego spisowačela fararja em. Handrija Dučmana — předsyda J. Křižan: a) kantora G. Kocora z Hodžija, syna našeho słownego ludźbniaka Kocora, dobreho serbskeho wučerja a nana, — b) wićežnego kublerja Jana Smołu ze Spytec, bywšeho serbsk. zapóšlanca na saskim sejmje, muža dobreje serbskeje wutroby a wole — a městopředsyda monsign. J. Skala wojevského fararja J. Renča w Drježdžanach, dobreho syna serbskeho naroda. K počešćowanju tých pjeć zemřelych sobustawow zhromadźizna postany. — Skónčenje porèča kn. farař J. Waltař-Njeswačidliski džakujo so za wuzwelenje do předsydstwa a slabujó při wšitkich njepřečelskich nadběhach swěru za přichod Serbowstwa dale džělać, a kn. předsyda skónči hlownu zhromadźiznu wšitkich přítomnych na wječorný swjedžeń poswjećenja swjedžeńskeje sale přeprošuju.

3. Posedzenje předsydstwa M. S. 14. okt. 1909. Přitomni: Křižan, Skala, Žur, Fiedlēr, Kapleř, Cyž, Wjerab, a wosebje přeprošenaj: Smoleř a Rječka. Jedna so wjele a dolho wo wudaću „Spěwneje Radosće“ a wo přečiwjenjach přečiwo tutemu wudaću. Kn. Marko Smoleř poda přehlad stejišća naležnosće pola šulskeho radžiela. Kn. cyrk. wučeř Rječka rozprawja wo swojich wobšernych prôcowanjach w nastupanja maćizny wudajomneho druheho porjedzeneho nakłada; jeho porjedzny wudawk ma 83 prěnjotnych serbskich spěwov a 127 němskich spěwov z dobrymi serbskimi přełožkami a něšto mało theoretiskeho rozwučenja wobsahować. Kn. kantor Kapleř wužuje nahlady serbskeje wučeřskeje konferency, kotraž je do-talnu „Spěwnu Radosć“ eyle začišla a sebi do serbskeje zběrki jenož serbske ludowe spěwy žada. Jedna so ji wosebje wo za-wjedzenje němskeho šulskeho spěwnika wot Göthe w Drježdžanach ze serbskim přidakom. Po dołhim wurađowanju so

wobzamkny, zo ma so „Spěwna Radosć“ zdžeržeć a z nowa wudać, dokelž so Göthowy spěwnik za naše šule njehodži. — Knezej fararzej kanonikej J. Herrmannnej we Wotrowje budže depu-tacijā předsydstwa k jeho třojemu jubileju (50 lět duchowny, 40 lět farář, 20 lět kanonik) 16. nov. 1909 zbožo přeć a čestny diplom M. S. přepoda. — Na namjet prof. dra. Muki so za nowych sobustawow přijachu: kk. aut. hórn. a hutn. inženér K. A. Irmler w Prazy, tajemnik Stanisław Forman w Prazy, prof. realki Bžedrich Knorre w Kralowje Hradcu. — Při posvjećenju no-wego mosta přez Sprjewju ma so „Serbski Dom“ rjenje wupyšić. — Na namjet kn. M. Smolerja ma so měšćanska rada wot předsydy a městopředsydy z nowa prosyć wo koncessiju restau-raciije w „Serbskim Domje“.

4. Posedženje předsydstwa M. S. 8. nov. 1909. Přitomni: Križan, Skala, Cyž, Žur, Waltař, Fießler, Wjerab, a wosebje pře-prošenaj: Rječka a Smoler. Jedna so z nowa wo wudaću abo njewudaću „Spěwneje Radosće“. Wospjet prašany je wokrjesny šulski dohládowár w Budyšinje rjekl, zo chce njestroniski wostać a zo njecheć ani „Kraweowy serbski přidawk“ ke Göthowemu spěwnikej ani Maćienu „Spěwnu Radosć“ poručeć. Tuž so z nowa wobzamkny, zo ma so „Spěwna Radosć“ na zakladze ma-ćizny, kajkuž je kn. Rječka zestajař a podal, z nakładom Maćicy Serbskeje w Smolerjec serbské čišćeřni w 5000 eks. čišćeć a k jutram 1910 hotowa wudać. — Podružnikoj w „Serbskim Domje“, kiž dańske porjadnje njeplaći, ma so wupowědžić.

5. Posedženje předsydstwa M. S. 13. dec. 1909. Přitomni: Križan, Skala, Cyž, Fiedler, Kapler, Wjerab a Žur. Hłowne jednanje tutoho posedženja bě wo měsačniku „Lužicy“, kotař je ze zemrěćom Jakuba Barta-Čišinskeho swojeho redak-tora a nakładowarja zhubiła. Prof. dr. E. Muka namjetuje, zo by Maćica Serbska Lužicu do swojeho nakłada wzała a ju z tym za swój wobkhodny organ sciniła, kotryž by wuzši zwisk a wob-khad mjez předsydstwom a sobustawami M. S. stworił, a zo by so, hdyž sobustawy nětko porjadnje měsačne číslo Lužicy a wob-lěto dwójcy zešiwk wědomostneho Časopisa dostawaju, lětny sobu-stawski přinošk na 6 hr. powyšił. Po dołhim jednanju so wob-zamkny, zo Maćica Serbska z nowym lětom 1910 „Lužicu“ do

swojego nakłada wozmje a zo ma wona być wobkhođny organ Maćicy, ale zo nima żadyn sobustaw być nuzowany ju woteběrać; tuż sobustawski přinošk njepřeměnjeny wostanje (4 hr.) a za Łužicu maju so płacić, kaž dotal, lětnje 3 hr. abonnementa. — Za noweju sobustawow buštaj přijataj administrator „Łužicy“ kn. Jurij Hejduska na Židowje a kn. Stanisław Mager w Lipsku. — Jedna so dale wo koncessiji restauracije w „Domje“ a postaji so, zo maju so tež lětsa hodowne a nowolětne dary za „Serbski Dom“ z rozesyłajomnym čišćanym wokolnikom zběráć.

6. Posedzenje předsydstwa a wubjerka 8. měrca 1910. Přítomni: Křižan, Skala, Cyž, Žur, Fiedlēr, Kapleř, Wjerab — Kubica, Rječka a Smoler. Po namjeće předsydy Křižana so z kooptaciju na město † měšć. wučerja Ad. Sommerra za wubjerkownika wuzwoli cyrkwiński wučeř Jan Rječka w Budyšinje. Na to so postaji porjad přichodneje hłowneje zhromadzizny: 1) rozprawy, 2) nekrologi, 3) wólby, 4) namjeti. Wječor 30. měrca po hłownej zhromadziznje w 7 hodž. poskići so w sali „Serbskeho Doma“ sobustawam a přeprošenym hosćom přihódná zabawa: mały koncert a džiwadlo. — Musejownikej so na jeho namjet za potrjedy museja 50 hr. wob lěto přizwoli. — Město-předsýda Skala wo swojich bjezwuslědných průcowanjach wo koncessiju restauracije w „Serbskim Domje“ rozprawja a namjetuje, zo by so peticja z prawje wjele podpisami našich Serbow z kraja měšćanskej radže přepodała. To ma so stać. — Za khowanje musicalijow hudźbneho wotrjada ma so na namjet kn. Rječki za pjenjezy Maćicy křinja kupić a w „Serbskim Domje“ na přihodnym a přistupnym městnje postajić. — Na namjet kn. M. Smolerja ma so w nowym wudawku „Spěwneju Radosće“, kotraž budže najpozdžišo dwě njedželi po jutracach doćišćana, nimo noweho tež stare předsłowo (1. nakłada) z nowa sobu woćišće.

Podał Mikołaj Žur, 1. sekretár M. S.

Rozprawa wo knižisklädze M. S.

W lěće 1909 buchu z knižisklada tele knihi a knižki wudate: 680 eks. Časopisa M. S. — 536 eks. Čitankow. — 505 eks. Biblijskich stawiznow. — 132 eks. Spěwneje radosće. —

22 exx. Mužskich quartettow wot Kocora. — 20 exx. Mužskich quartettow wot dr. Pilka. — 10 exx. XV narodnych spěwov wot Kocora. — 7 exx. VI serbskich spěwov wot Kocora. — 10 exx. Serbske zynki wot Barta. — 20 exx. Genofefy. — 10 exx. Małeho gratulanta. — 9 exx. Pfuhloweho słownika. — 4 exx. Slovanstva we svých zpívech. — 5 exx. Bohusława z Dubowina. — 2 exx. Wobraza njeboh J. E. Smolerja. — 1 ex. Krala Přibysława. — 50 exx. Spěwow: „Za Kamjencem“. — 20 exx. Protikow 1909. — 6333 exx. Protikow 1910 = do hromady 8375 knihow a spisow.

W Budyšinje, 4. měrca 1910.

J. Kapler, knihisklădnik M. S.

Dary za muzej a archiv M. S.

I. Dary za naš „Serbski Muzej“ w minjenym lěće nam přiwobročich:

1. Naš stary přečel a sobustaw M. S., kn. missionar Francka w Lehu w Kašmire, pôsla nam 20 tibetskich pjenjez a to 4 slěbornych a 16 koprowych.

2. Kn. missionar Hetaš w Indiskej: kamjeń, do kotrehož je wobraz wudypany, a kamjeń z napisom: „*om mani padme hum*“. (Wobaj daraj přiwobroči nam lubosćiwie kn. Francka.)

3. Kn. faraf Šwela: 2 kóneaj wot Delnjołužiskich holcow z hotowjeneje borty abo cankow za rubišća (ručne džělo z Khoče-buzskeje strony) — a 13 z džěla krasnych jutrownych jejkow z Wochožanskeje fary.

4. Kn. fabrikant Šołta z Drježdžan: 9 jutrownych jejkow, kajkež je jeho nan, † wučeř J. Šołta w Kočinje pola Kulowa kóžde lěto molował.

5. Kn. kantor Symank z Baćonja: wulku železnu kachlicu z lěta 1710.

6. Dale so dwě druhej podobnej kachlicy ze Saksko-Pólskim woponom, kotrejž so dotal na tachantstwje khowaštej, do muzeja přenjesechu.

7. Kn. prof. dr. Muka: 3 krasne židžane khapy z dolhimi bantami Limborskich Serbowkow z Luchowskeho wokrjesa.

8. Kn. faraf em. ryčeř J. Jakub: Dwě wulkcji klancy (Serbska kmótra a konfirmantka z Njeswadličanskeje wosady.)

9. Ze zawostajenstwa † fararja Handr. Dučmana (Wólšinskeho) přez kn. far. J. Krala-Dubinskeho: a) pisowne blido —

b) rjany pólstrowany sofa — c) tohorunja stoł — d) časnik na scěnu — e) škleńcany kamor ze wšelakimi małymi wěckami — f) blido, tepich a rub na blido — g) wobrazy a fotografije (zběrcy) — h) wjazane časopisy: Posol, Lužican, Časopisy M. S. a Lužiskeho Serba (do Hórnikoweje jstwy za muzejownika) — i) kóskaty stejacy kríž.

10. Kn. farar Šewčik: wšelake póstowe znamki.

11. Kn. wučeř Rječka z Budyšina: stary zajimawy wobraz klóstra „Nowa Cala“ w Delnjej Lužicy.

12. Wobraz starce studnie z typiskim natwarkom z Bukec (rysowany wot wumjelca Heino-a z Budyšina).

13. Knjeni prof. L. Mukowa: Cyklus 21 pohladnicow ži-wieński běh Českého ludu předstajowacy, a 5 z ruku kolorowanych dopisnicow z wobrazami z Českich stawiznow.

14. Kn. překupe Pfeiffer z Budyšina: model starych kasarmow.

15. Ze zawostajenstwa † Jakuba Čišinskeho: diplom a dwaj lawrjencowej wěncaj.

II. Do archiva darichu:

16. Kn. prof. dr. Muka: a) wotčísé kwasneho diploma M. S. — b) pyšny wotpisk Akrostichisko-Alkaiskeho spěwa kn. far. em. Urbana. — c) 6 zešikow časopisa: Altsachsenland z džělom knj. prof. Muko wo Limborskich Serbach. — d) Dwě knižcy: Josip Milaković: Dr. Ernest Muka a Dobrucki: Handrij, der wendische Hochzeitsbitter.

17. Ze zawostajenstwa † far. Dučmana: wšelake rukopisy, listy a dopisnicy.

Wopyt muzeja běše spokojacy. 29. sept. počesći přeni raz stav kralowskeho domu, prynesna Margareta, naš muzej z wysokim wotypem. Wot druhich woptowarjow njech so mijenuja: kn. prof. Schuchardt z Barlinja a kn. prof. Berling z Drježdza. 29. junija wopta muzej Radwońska Bjesada a 11. juliya Budyska Jednota (100 wosobow sylna). Wot Serbskich ludowych šulow mőžachmy loni pola nas witać: Šulu ze Zahorja pola Wojerec a wyšše rjadownje Delnjo-Hórcanskeje šule.

Dokhodow mějachmy 50.97 hr. a wudawkow 62.84 hr.

M. Wjerab, kustos.

Přinoški sobustawow M. S.

Swój lětny přinošek zaplačiehu w času wot 1. měrca (1. III.) 1909 hač do 31. měrca (31. III.) 1910:

Na lěto 1911: kk. professor Bedřich Konvalinka w Młodęz Boleslawi (tež na 09 a 10), lekár dr. med. Lašenko w Charkowje (tež na 10).

Na lěto 1910: kk. chemik dr. phil. Schneller z Naumburga n. Kw. (tež na 09), un.-prof. dr. Nitsch w Krakowje (tež na 08 a 09), farař Kubáš w Njebjelčicach (tež na 09), wokr. lekár dr. med. Handrik-Cěsla w Neveklowje, wučeř em. Aug. Jenč w Kluči (tež na 09), farař kanonik Jak. Herrmann we Wotrowje, dr. phil. a dr. med. Am. Vozárik w Štýrskim Hradec (tež na 09), wučeř Rachel w Róženče (tež na 08 a 09), rčenik dr. iur. Gintl w Praze (tež na 09), knihkupe Pjech w Lipsku, knihkupe J. Baryič w Brnje (tež na 08 a 09), tach. wučeř Hila w Budyšinje, farař P. Ambroz Smékal w Mělniku (tež na 08 a 09), justicieny radžíčel Leidleř w Štrachowje (tež na 09), kantor Smořka w Buděstecach (tež na 08 a 09), Caesar Mósak Klospolski, ryčeř-kubleř nad Małej Świdničeu (tež na 08 a 09), prof. un. Vlad. Frantěšek we Waršawje (tež na 09), překupe M. Domš w Moskwje, kantor E. Hančka w Poršicach, hamtski sudní, radžíčel Wičaz (Lehmann) w Drježdžanach (tež na 07—09), prof. un. Baudouin de Courtenay w Pětrohrodze (tež na 07—09), župan dr. iur. J. Hribar w Lublaní (tež na 08 a 09), knježna Hana Čyžec w Drježdžanach (tež na 09), Bukečanske serbske towarzstwo w Bukecach, Dorník, kaplán w Khróscicach (tež na 06—09), Karlo Jordan, wučeř we Wysoké, dr. ph. A. Šerba w Pětrohrodze, kantor Kefk w Bukecach (tež na 09), kand. th. Wyrgač (tež 09), klub. Wrobel w Černecach (tež 09), dwórski prědář Kummer w Drježdžanach, pastor Nowy z Ketlic, živnostér Holan w Budyšinku, Katholske Kasino w Kukowje (tež 09), knjeni Loska Mukowa w Freibergu, měšć. wučeř Bjarnat Krawe w Drježdžanach, dr. ph. A. Dorič w Lipsku, stud. phil. Hantuš w Praze (tež 09), kubleř Króna w Bukecach (tež 09), wučeř Krawe w Čefw. Noslicach.

Na lěto 1909: kk. wučeř Aug. Pjech we Wujězdze pola Ketlic (tež na 07 a 08), wučeř M. Kral w Zarěču (tež na 07 a 08), překupe A. Čeć w Budyšinje (tež na 08), un.-prof. Morfill w Oxfordze, farař Wičaz w Nosačicach (tež na 07 a 08), pastor G. Voigt w Hodžízu, farař J. Křižan w Hodžízu, tach. wučeř Wjerab w Budyšinje (tež 10), tach. a cyrk. wučeř Rječka w Budyšinje (tež 10), far. J. Kral w Dubinje, wučeř Fr. Kral w Khróscicach (tež 08 a 10), farař O. Mrozak w Hrodišču (tež 10), stud. th. Mrozak w Lipsku (tež 10), wučeř em. Jušk w Budyšinje, farař J. Waltař w Njeswačidle (tež 10), wučeř E. Holan w Budyšinku (tež

10), faraf em. Jurij Jakub w Budyšinje (też 10), wučef em. Kral w Radworju (też 10), rěčnik dr. iur. Herrmann w Budyšinje (też 08 a 10), redaktor Marko Smoleń w Budyšinje (też 10), faraf Handrik w Huscy (też 08 a 10), kand. theol. Just w Prazy (też 08 a 10), faraf Nowak w Radworju (też 10), kapł. Mič w Radworju (też 10), měšč. wučef Polan w Budyšinje (też 08), faraf Běgař (Bieger) w Pieńu (też na 08), kublef Młyńk w Čemjěfcach (też 10), faraf Bogumił Śwela we Wochozach, faraf Rězo (Riese) w Janšoječach (też na 07 a 08), senior Mons. Jak. Skala w Budyšinje (też 10), kublef Žur w Njebjelčicach, překupe Valten we Wojerecach (też na 06—08), far. kan. Žur w Budyšinje (też 10), wuč. Hajno Jordan w Gólbinię (też 10), far. Wenecko w Dešnu, kant. em. Zahrajeńk w Budyšinje, expositus Wjenka w Aue (też na 08), faraf Křižan w Seitendorfje p. Wóstrowca, faraf Jurij Libš w Baćonju (też na 08 a 10), korrektor Ant. Novák w Prazy (też na 07 a 08), dr. phil. Jos. Páta w Prazy, sanit. radž. dr. med. Szablewski w Drježdžanach (też na 07 a 08), registr. Mikl. Holka w Budyšinje (też na 08 a 10), missionar H. Franka w Kašmire (też na 06—08), rěčnik dr. iur. Šmirus w Č. Krumlowje, kapłan L. Wojciech we Wulkej Strelicy na Śl. (też na 07 a 08), katechet Florian Fencl w Strakonicach, un.-prof. dr. Stumme w Lipsku (też na 08), administrator P. Romuald Domaška w Róženče (też na 08), serbske towařstwo „Čornobóh“ w Drježdžanach (też na 06—08), kk. faraf Hicka w Kamjencu (też na 08), faraf Jak. Šewčik w Kamjenicy, far. dr. th. Příkryl w Tynju (też 10), towarnik Ed. Merzinger w Drježdžanach (też na 08), probst Leop. Schneider w Marijnej Hwězdze (też na 07 a 08), probst E. Solowiej w Koburgu (też na 06—08), hrod. faraf Jawork w Neudecku, rěčnik dr. iur. Rychlík w Prazy (też na 08), serbsko-kath. „Bjeseda“ w Jasenycy (też na 06—08), čítárna lidová w Nowym Měsće (też na 08), kk. tach. wučef Mikl. Hija w Budyšinje, faraf Jan Křižan w Kotecach, pastor Tyšeř w Budyšinje (też na 06—08), sanit. radž. dr. med. Pětranc w Budyšinje (też na 06—08), rentier Mjeřwa w Budyšinje, faraf Jurij Stranc w Lipsku (też na 06—08), faraf Zahrajeńk w Khwaćicach (też na 08), assistent E. H. Kubjene w Drježdžanach (też na 08), kantor Šewčik w Ralbicach, kublef Aug. Skop w Kołwazy (też na 07 a 08), rěčnik a notar M. Cyž w Budyšinje, serbsko-kath. „Bjesada“ w Ralbicach, serbske spěw. towařstwo „Jednota“ w Khróscicach, serbske stud. towařstwo „Adolf Černý“ w Prazy, k. kapłan Rímek w Rokitnicach, kublef Jak. Wawrik w Nuknicy, duchowny Mjeřwa w Bukecach, wučer Syca w Rachlowje (też na 06—08), duchowny P. Methoděj Halabala w Rajhradzie (też 08), prof. Bjedr. Knorre w Kral. Hradcu, wučer J. Bryl w Moskwje, kapł. J. Cyž w Žitawje (też 08), dr. ph. J. Pilk w Drježdžanach (też 06—08), far. Wingeř w Lubiju, wuč. Słodeńk w Pančicach

Na l. 1908: kk. faraf Aug. Kubica w Bukecach (też 09), cyrkw. wučer Jan Andricki w Radworju (też na 07 a 09), faraf dr. M. Renč we Wjeliećinje, faraf em. M. Urban w Budyšinje (też 09), faraf Mrozak w Budyšinka, faraf Mikela w Malešecach (też 09), wučer F. Pětranc w Lipsku (też 07 a 09, 10), kapłan Žur w Budyšinje (też 09, 10), faraf Reda w Budyšinje (też 09), kant. Hendr. Jordan w Popojech, rěčnik dr. iur. Gintl w Prazy, prof. Knorre w Kral. Hradeu, faraf Matejk w Barće (też na 07), faraf Wičežk we Wóslinku (też na 07), faraf Jan Šołta w Birkenbrücku (też na 06 a 07), expositus Pawoł Šołta w Hajnicach (też na 07), dr. ph. H. Ułaszyn w Lipsku (też na 07).

Na lěto 1907: kn. prof. Svoboda w Rokycanach.

Dary za „Serbski Dom“ M. S.

Za naš „Serbski Dom“ w Budyšinje składowachu so w běhu lěta (wot 1. I.—31. XII.) 1909 tele dary po hriwnach:

Za palmy a wěncy přečelov na row lubeho wótčince, njeboh knjeza kapłana Miklawša Andrickeho: kk. faraf Šwjela z Wochoz 10, faraf Jurij Wingeř z Lubija 5, faraf dr. M. Renč z Wjeliećina 2, wučer Slodeňk z Pančic 2, Towařstwo „Adolf Černý“ 3, Towařstwo „Serbowka“ w Prazy 5, Cyril Wjenka 1, Jakub Lorenc, hajník w Hiesfeldze 5, faraf Betlejewski w Tilicach 4, kubleř J. Mlyník w Čemjofcach 1; dale kk. faraf Křižan w Hodži 3, Jakub Hila, vyšší zastojník w Delním Salzbrunnje 3, duchowny Voigt w Hodži 2, Serb z Dubow 1, Zbörka na hłownej zhromadźiznje Maćicy Serbskeje 14. aprile 1909: 54,40, k. faraf Rězo (Riese) w Janšoječach 2, Serbske blido w Lipsku město wěncu na row knjeza fararja Handrija Dučmana 10, faraf Kubica w Bukecach 2, faraf A. Ryčef w Šerkej w Hareu 3, dr. iur. Gintl w Kralowskich Winohradach 4,50, H. L. w K. 10, J. Broda z Lejna 1, faraf Rězo w Janšoječach 1, sudník St. Miklawš w Zhorjelu 2, dr. iur. Jurij Hajna, rěčnik w Nossenu 10, Taborscy abiturienči přez F. Kudru 844, dr. Bžedrich Pacak we Winje 20, knjeni dr. Mukowa w Freibergu **100 kr.** = 84,50, Bukečanske, Pančičanske a Njeswačidlske towařstwo při wulētu na Čornoboh 11. juliya 1909: 13, na hłownej skhadzowancy serbskeje studowaceje młodžiny w Ralbicach nazběrane 33,23, prof. dr. Ernst Muka w Freibergu jako palmu na row swojeho lubeho přečela Adolfa Sommerra 10, knjeni prof. dr. Loska Mukowa jako wěnc na row serbskeho wótčince Adolfa Sommerra 5, prof. dr. E. Muka město palmy na row lubeho přečela a bratra † Jakuba Barta-Čišinskeho 10, knjeni prof. Loska Mukowa jako čestny wěnc na mary slawneho serbskeho basnika Jakuba Čišinskeho 5, rěčnik Michał Cyž jako wěnc na row lubeho přečela 5, faraf Šwjela we Wochozach jako wěnc na row

k. Sommera 5 a tež jako wěne na row k. Čišinskeho 5; město palmy abo wěnea na row našeho zemřeteho basnika Jakuba Barta-Čišinskeho: Praesidium a Rada Král. města Prahi 84,84, Měščanska Rada města Kraloveje Dwora 16,80, sobustaw M. S. k. univ.-prof. Wlad. Francew 2, sobustaw M. S. k. dr. med. Lašenko w Char-kowje 2,15 (tohorunja w. l. 1908 hižo 2,15). Naša Syrotka w Freibergu: $0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+$
 $0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50=8\text{ hr.}$ C. Michałec w Budyšinje: $0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+$
 $0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50+0,50=7\text{ hr.}$ dale

Hodowne a nowolětne dary sobustawow M. S. a pře-ćelow „Serbskeho Doma“: I. K hodam 1908 resp. k Nowemu Lětu 1909: 22,35 hr. k. překupe Martin Domš, delnjoj. Serb w Moskwje; 20 hr. k. farař kanonik Jakub Herrmann we Wotrowje; 12,70 hr. k. gymnasialny direktor Holan w Revelju; po 5 hr. kk. kubleř Jurij Herrmann z Khrósćie, Michał Cyž, kral. notar w Budyšinje, prof. dr. Muka w Freibergu, kantor Jordan w Popojech; po 4 hr. kk. farař Wjesela w Königshainje, farař Domaška w Bude-stecach, kubleř Wawrik w Nuknicy, farař em. Jakub w Budyšinje; po 3 hr. kk. senior monsign. Jakub Skala, kanonik Miklawš Žur a farař em. Urban w Budyšinje, duchowny Nowy w Kettlicach, re-daktor Marko Smoleř w Budyšinje, farař Mrózak w Hrodžišeu, pře-kupe Valten we Wojerecach, farař Šwjela we Wochozach, wučeř J. A. Jeně w Kluči, farař Mrózak w Budyšinku, wučeř Schütza w Rachlowje, farař Mikela w Malešcach, farař Matek w Barče, farař Handrik w Slepom, Miklawš Žur w Njebjelicach, E. H. Kubene w Drježdananach; po 2 hr. kk. farař Jan Just w Ralbicach, wučeř Jurij Słodeňk w Pančicach, wučeř Franc Kral w Khrósćicach, Jakub Delan z Hornjeho Wunjowa, kapłan Jakub Žur w Budyšinje, farař Bernard Hicka w Kamjencu, kantor Pětr Hila w Khrósćicach, wučeř Holan w Budyšinku, gymnasialny wučeř Jan Bryl w Moskwje, překupe Wičaz w Budyšinje, Jurij Cyž ze Žuric, koſejownik Jan Hajnca w Budyšinje, kubleř Aug. Bartuš w Krapowje; 1,50 hr. k. Pětr Cyž z Kašec; 1 hr. kk. tach. wučeř Michał Wjerab w Budyšinje, farař Jan Šołta w Birkenbrücku, kapłan Jozef Filip w Českich Verneřovicach, minorist Jan Cyž w Paderbornje.

Hodowne a nowolětne dary 1909/10: a) do rukow kn. notara M. Cyža, zarjadnika „Serb. Doma“: 25 hr. knjez farař a kanonik J. Herrmann we Wotrowje; po 10 hr. kk. notar M. Cyž, H. L. w K.; 9,80 hr. k. gymnasialny direktor Holan w Revelju; 8 hr. k. Michał Trenkler z Workle; po 5 hr. k. prof. dr. Muka, knjeni Loska Mukowa, kk. farař Miklawš Žur w Budyšinje, kubleř Jurij Herrmann w Khrósćicach, sen. monsign. Jakub Skala w Budyšinje, kantor H. Jordan w Popojech; 4 hr. k. dr. med. Rachel w Pančicach; po 3 hr. kk. farař Křižan w Hodžijnu, farař em. Jakub-

w Budyšinje, farař dr. Renč we Wjelećinje, wučef Kral w Khrósticach, kofejownik Hajnca w Budyšinje, farař Hicka w Kamjencu, farař Jakub Sewčík w Kamjenicach, farař Jurij Libš w Baćonju, kubleř Miklawš Žur w Njehjelčicach, rěčník Dr. iur. Herrmann w Budyšinje, farař em. Urban w Budyšinje, redaktor Marko Smolef w Budyšinje, wučer Jurij Slodeňk w Pančicach, tel. sekretář Kubenc w Drježdžanach, kubleř Króna w Bukecach, admin. P. Romuald Domaška w Róžeńce, farař Michał Wjesela w Königshajnje, farař Mikela w Malešecach, wučer em. J. A. Jenč w Kluči pola Drježdžan, direktor tach. šule Jakub Nowak w Budyšinje, farař Matek w Barće, farar Waltar w Njeswačidle, farař Kral w Dubinje, farař Handrik w Husey, farař Běrnich w Klukšu, překupe Jurij Valten we Wojerečach, krajnozeiński zapóslanc Zoba w Cornjowje, farař em. Ryčef we Wernigerodze, hajnik Jakub Lorenc w Hiesfeldze; 2,50 hr. k. wučer Holan w Budyšinku: po 2 hr. kk. wučer H. Juřk w Budyšinje kaplán Jakub Žur w Budyšinje, farař Jan Just w Ralbicach. kubleř Jurij Cyž w Žuricach, farař Kubica w Bukecach, duchowny Voigt w Hodžiju, rěčník Wičaz w Budyšinje, wučer em. Kral w Radworju, cand. theol. Wyrgač we Wapnowych Horach, kubleř Bartuš w Krapowje, kaplán Jurij Rjeda w Seitendorfje, kaplán Jan Cyž w Žitawje; po 1 hr. kk. wučer Wjerab w Budyšinje, kubleř Skop w Kołwazy, cyrk. wučer Jan Rječka w Budyšinje, kubleř P. Cyž z Kašec; njemjenowany 0,50 hr. — b) Do rukow kn. prof. dra. E. Mukí, redaktora M. S.: kk. fabrikant E. Merzinger w Drježdžanach 20, prof. un. dr. Čelakovský w Prazy 4,25, P. Methodej Halabalá w Rajhradze 2, prof. Vjekoslav Spinčić w Opatiji 8,39, dr. iur. Otakar baron Pražák w Bornje 20, gym. rektor dr. Al. Jirásek w Prazy 10, prof. un. dr. Jos. Brunšmid w Zagrebje 5, hrabja Rudolf Normann we Walpowje 42,39, inženér chem. Fr. Herles w Prazy 10, farař W. Kotrč w Rudnicy 10, dr. iur. Neumann we Woseku 10,15, historiski klub na Klementinu w Prazy 16,98, towarnja dra. F. Zátki w Karlinje 5, rada kr. města Němského Brodu 8,44, měšč. rada w Młodzej Bolesławi 16,98, měšč. rada w Slaném 8,45, kk. gymn. prof. dr. Rajko Perušek w Lublani 5, wučer Ot. Zuman we Mšenje 5, khorwatska překupska komora w Z. 16,90, purkm. zarjad w Litomyšli 8,45, měšč. rada w Kralowej Hradce 16,93, wokrjesny wubjerk w Kolinje 84, vježebisk. sekretariat we Wołomucu 21,17, sobustawy južnosłowj. Akademije wědomosći přez prof. dra. A. Mušića 44,94, měšč. rada w Domažlicach 4,24, direktor Frant. Procházka w Prazy 25, naš sobustaw k. dr. med. N. Lašenko, lěkař w Charkowje 10,75, naš delnjoserbski krajan Martin Domš, překupe w Moskwje 29,20, naš sobustaw kn. župan dr. J. Hribar w Lublani 24,50, naš sobustaw katechet Fencl ze Strakonic 7.

Zlicbowanie M. S. w 63. léece (1909).

A. Dokhody.

B. Wudawki.

I. Za číšć a wjazanje Časopisa.	IV. Za číšć a wjazanie knihow.
Za wjazanje a rozeslanje	170. 65.
II. Za protyku.	
Za papjeru 1910	153. —
” číšć 1910	302. —
” kalendarij	12. —
” klišeje	84. —
” wjazanje	96. 50.
Galanow	8. 60.
	656. 10.
III. Za knihownju, knihiskład a museum.	V. Wosebite wudawki.
Za hospodowanje w Ma- ćienym domje	Programy . . . . . 7. —
Poroč	1200 chorow . . . . . 48. —
Za słane knihi	2 diplomaj . . . . . 46. —
	Wénc Sommerej . . . . . 8. —
	Wózka Werner . . . . . 16. —
	Annonca . . . . . 11. 10.
	Zawscenje . . . . . 15. —
	Telegram . . . . . 4. 20.
	Pokładnikowe wudawki . . . . . 7. 60.
	•
	162. 90.
	164. 98.

Wospjetowanje.

Staw	I.	170	65.
"	II.	656.	10.
"	III.	164.	98.
"	IV.	754.	50.
"	V.	162.	90.

Do hromady 1909. 13.

Přirunanje.

Wšitke dokhody	2865.	13.
Wšitke wudawki	1909.	13.

Wuzbytuk w pokladnicy 756. —

Zamóženje knižneje pokladnicy.	
W krajnostawskej lutowarni na knižki č. 54600	1000. —
Na Lubijskej bancy na knižki č. 2051	2000. —
Latus 3000. —	

W Budysinje, 1. měrca 1910.

Transport 3000. —

Na Mačien. domje fondaj kl. Łahody (500) a Tyburowskoho (1000)	1500. —
Awstriska statna papjera č. 384 706 k. Halabale	166. 60.
Krajnost. rukow. list ze zawost. Jakuboweho	470. —
3 listy Lipsé, hyp. banki ze zawost. Wjelanoweho	591. —
Zbytka w pokladnicy	756. —
Z cyla	6483. 06.

B. Wudawki.*I. Daň.*

1. Daň pola Budyskeje nalutowańje za 160000 hr. po 4,2 %	6720. —
2. " kn. Kaupę za 33000 po 4,2 %	1386. —
3. " za fond knyeza † biskopa Łusćanskego	105. —
4. " knyezej seniořej Skali	105. —
5. " fararzej Križanej	105. —
6. " far. dr. Renčej	105. —
7. " far. can. Herrmannęj	105. —
8. " Alfonsej Porákej	105. —
9. " san. radžicelej dr. Pétrancej	105. —
10. " rycéfkublerjej Šrybarnej	105. —
11. " dr. Jenčej	105. —
12. " wnderzej Sonnerej	105. —
13. " redaktorej Smolernej	105. —
14. " direktorej Nowakej	105. —
15. " kom. radžicelej Šołče	105. —
16. " san. radžicelej dr. Szablewskemu	105. —
17. " rěníkej Cyžej	105. —
18. " za 1000 hr. Tyburowskeho a 500 hr. Łahodoweho fonda	60. —
	9741. —

II. Dawki.

1. Wotpaleńska pokladnica	159. 68.
2. Dokhodny dawk	114. 05.
3. Ležownostny dawk	244. 22.
4. Za půn	110. 46.
5. Za elektriske světlo	22. 78.
6. Za wodu	166. 08.
7. Za zawěſcenje domu	23. 43.
8. Dawk na radnej khězi	8. 10.
9. Honorar zarjadnika a zarunanje za wsę wudawki	300. —
	1148. 80.

III. Porjedzenja a nowe díela.

1. Molerzej Weinholdej za wobnowjenje Thomasoweho bydlenja	222. 29.
2. Trčchikryjerzej Donathej za wšelake porjedzenja	100. 09.
3. Zamkarjej Breitkopfej za wšelake porjedzenja	45. 90.
4. Zamkarjej Siersaudęj za położenie elektr. světla	154. 80.
5. Překupcej Hartmannej za nowu khorhoj	12. 85.
6. Mulerzej Kalichej za bělenje bydlenja	13. 75.
7. Dekorateurej Lissakej za położenie linoleja	30. 45.
8. A. K. Großej za porjedzenje jalousinow w museju	3. 90.
9. Maxej Bertramej za štrychowančko	1. —
10. Schneiderej a Šołče za rěbl	9. 80.
11. Michałej Wjerabej za wudawki we muzeju	4. 50.
12. Pawołej Waltherzej za želežko	2. 20.
13. Molerzej Šmidtej za bělenje muzejowych woknow	3. —
14. Richardej Mehlej za štryčki	—. 80.
	605. 43.

IV. Za porjad a čistotu w domje.

1. Za mjećenje wuhnjow	48. —
2. Za rjedzenje juchowęje jamy a za jeje revisiju	34. 39.
3. Za wóz pěska	2. 50.
4. Za rjedzenje popjeloweję jamy	40. 40.
5. Libušowej za wurjadne rjedzenje	4. —
	129. 29.

V. Wšelake druhe wudawki.

1. Knejzej Hajnicy za wšelake wudawki při džiwalde	28. 75.
2. Za pomocnika we muzeju	30. —
3. Jurjej Kôlhorej za přivoženje a wotwożenje stôlcov	6. —
4. Moritzej Wobstey za wóz do Wotrowa	12. —
5. Toepperej a Eklej za drjewo	12. —
6. Smoleriej za 200 wokolnikow	5. —
7. Königej za wudebjenje Serbskoho Domu při skladnosći regimennego swjedženja	60. —
8. Frommeltej za transport	<u>— 60.</u>
	154. 40.

Wše wudawki.

I. Daň	9741. —
II. Dawki	1148. 80.
III. Porjedženja a nowe džela	605. 43.
IV. Za porjad a čistotu w domje	129. 29.
V. Wšelake druhe wudawki	<u>154. 40.</u>
	11778. 92.

A. Wše Dokhody	14226. 96.
B. Wše Wudawki	<u>11778. 92.</u>

Čisty wunošk 2448. 04.

Čisty wunošk je so wužit:

1. K wotpłaejenju twarskoho dołha	2000. —
2. K założenju železnego kapitala	300. —
3. Zbytk w pokladnicy	<u>148. 04.</u>
	2448. 04.

Zamoženje Maćičneho Domu.

1. Płaćizna ležownosće	60000. —
2. Płaćizna twarjenjow	296800. —
3. Nadoba w kofejowni a w sali	4000. —
4. Železny kapital	<u>900. —</u>
	361700. —

Dołh Maćičneho domu.

1. Hypothekański dołh na Budyskej nalutowańi	160000. —
2. Hypotheka twarskoho mištra Kaupa	24000. —
3. Hypotheka 15 sobustawow M. S. a jeje přecelow	45000. —
4. Zbytk twarskoho dołha pola knj. Kaupa	<u>7000. —</u>

S. 236000. —

Přehlad.

A. Activa	361700. —
B. Passiva	<u>236000. —</u>

Zamoženje M. S. 125700. —

W Budyšinje, 1. měrca 1910.

Michał Cyž, zarjadnik S. D.

Zapiski Maćicy Serbskeje.

(Zastojnicy, sobustawy, wustawy.)

Po wobstatku 31. měrca 1910 zestajał dr. *Ernst Muka*.

A. Zastojnictwa.

I. Předsydstwo.

1. *Předsyda*: farař Jan Křižan-Hodžíjski (ně. adresa: Pfarrer Zieschang, Göda, Sa.)
2. *Městopředsyda*: Monsignore Jakub Škala, senior tachantswa w Budyšinje.
3. *Prěni sekretář*: farař kanonik Mikl. Žur w Budyšinje (ně. adr.: Pfarrer Sauer, Bautzen, Domkapitel).
4. *Druhi sekretář*: farař Jan Wałtař w Njeswjačidle (ně. adr.: Pfarrer Walther, Neschwitz).
5. *Pokladník*: překupc August Čeć w Budyšinje (ně. adresa: Kaufmann A. Zetsch, Bautzen, Reichenstraße 8).
6. *Zarjadník domu*: rěčník a kral. notar Mich. Uyž w Budyšinje (ně.: Rechtsanwalt und Notar M. Ziesch, Bautzen).
7. *Redaktor Časopisu*: prof. dr. E. Muka w Freibergu (ně.: Prof. Dr. E. Mucke, Freiberg i. S.).
8. *Knihoučník*: sem. wyšsi wučeř em. K. A. Fiedleř w Budyšinje (ně.: Seminaroberlehrer em. K. A. Fiedler, Bautzen, Moltkestraße 16).
9. *Knihiskladník*: kantor Jan Kapleř w Budyšinje (ně.: Kantor Joh. Kappler, Bautzen, Michaelisschule).
10. *Musejownik*: tachantski wyšsi wučeř Michał Wjerab w Budyšinje (ně.: Domschullehrer M. Werab, Bautzen, Schülerstor 1).

II. Wubbjerk.

1. Farař K. A. Kubica w Bukecach, předsyda (Pfarrer Kubitz, Hochkirch bei Pommritz i. S.).
2. Farař dr. M. Reně we Wjelećinje (Rentsch, Wilthen).
3. Cyrkwinski wučeř Jan Rječka w Budyšinje (Rötschke, Bautzen).
4. Redaktor Marko Smoleř w Budyšinje (Schmaler, Bautzen).
5. Farař kanonik Jakub Herrmann we Wotrowje (Ostro bei Panschwitz).
6. Farař Pawoł Rjeda w Budyšinje (Raede, Bautzen).

III. Representantski wubjerk M. S.

1. Farań Jan Křižan, předsyda M. S.
2. Monsignore senior Jakub Skala, městopředsyda M. S.
3. Prof. dr. Ernst Muka, redaktor M. S.
4. Farań August Kubica, wubjerkowy předsyda M. S.

Přisp. Representantski wubjerk ma prawo kooptacije *ad hoc*.

IV. Wotrjady Maćicy Serbskeje.

a) Rěčespytny wotrjad.

1. *Předsyda*: prof. dr. E. Muka w Freibergu.
2. *Městopředsyda*: farań Matej Handrik w Slepom.
3. *Zapisowar*: farań Bogumił Šwjela we Wochozach.

b) Stawiznisko-starožitnostny wotrjad.

1. *Předsyda*: farań dr. M. Renč-Wjelečanski.
2. *Městopředsyda*: prof. dr. E. Muka w Freibergu.
3. *Zapisowar*: tach. wučeř M. Wjerab w Budyšinje.

c) Narodopisny-wumjełski wotrjad.

1. *Předsyda*: farań Matej Handrik w Slepom.
2. *Městopředsyda*: tach. wučeř Michał Wjerab w Budyšinje.
3. *Zapisowar*: wučeř Jan Andrički w Radworju.

d) Belletristiski-džiwadłowski wotrjad.

1. *Předsyda*: farań Jurij Winger-Lubijski.
2. *Městopředsyda*: farań Mořic Domaška w Budestecach.
3. *Zapisowar*: wučeř Michał Nawka w Radworju.

e) Hudźbny wotrjad.

1. *Předsyda*: cyrk. wučeř Jan Rječka w Budyšinje.
2. *Městopředsyda*: kantor Jan Symank w Baćonju.
3. *Prěni zapisowar*: wučeř Michał Nawka w Radworju.
4. *Druhi zapisowar*: wučeř Jan Šyca jun. w Bukecach.
5. *Hudźbnej radnikaj*: a) komponist a spisowačel dr. phil. Jurij Pilk w Drježdžanach: čestny předsyda; b) komponist a hudźbny dirigent Bjarnat Krawc w Drježdžanach: čestny dirigent.

f) Prawizniski-rěčniski wotrjad.

(Založeny 1859.)

1. *Předsyda*: farař Moric Domaška w Budestecach.
2. *Městopředsyda*: rěčnik a notar M. Cyž w Budyšinje.
3. *Zapisowař*: farař Jurij Winger w Lubiju.

g) Přírodospytny wotrjad.

1. *Předsyda*: farař em. Matej Urban w Budyšinje.
2. *Městopředsyda*: wučeř Jan Šyca sen. w Rachlowie.
3. *Zapisowař*: cyrkw. wučeř E. Holan w Budyšinku.

h) Paedagogiski wotrjad.

1. *Předsyda*: kantor E. Hančka w Poršicach.
2. *Městopředsyda*: kantor Pětr Hila w Khrósćicach.
3. *Prěni zapisowař*: wučeř M. Kral w Zarěču.
4. *Druhi zapisowař*: wučeř Franc Kral w Khrósćicach.

i) Narodno-hospodařski wotrjad.

(Založeny 1863.)

1. *Předsyda*: kubleř-zapóslane Aug. Zoba w Čornjowje.
2. *Městopředsyda*: wučeř Jurij Słodeńk w Pančicach.
3. *Zapisowař*: překupc Ernst Bart w Brězynce.

k) Delnjoserbski wotrjad (samostatne towarzstwo).

1. *Předsyda*: farař ryčeř Kóřeňk w Bórkowach.
2. *Městopředsyda*: farař J. Krušwica we Wjerbnje.
3. *Prěni pismar a knihiskladník*: wučeř Hajno Jordan w Gólbine.
4. *Druhi pismar*: kantor K. Šwela w Skjarbošeu.
5. *Pokladník* (myšynař): kantor Ladko we Wjerbnje.

l) Delnjoserbski filologiski wotrjad.

1. *Předsyda*: farař Bogumił Šwela we Wochozach.
2. *Městopředsyda*: farař Běgař w Pienju.
3. *Zapisowař*: wučeř H. Jordan w Gólbine.

B. Zemrjeći předsydža a čestne sobustawy M. S.

I. Zemrjeći čestni předsydowje.

1. Jan Ernst Smoleř, komtur sw. Hany, serbski rěčespytnik a spisowačel, redaktor a wudawař „Serbskich Nowin“ w Bu-

dyšinje, wuzwoleny za čestneho sobustawa 1873 a za čestneho předsydu 1882 († 13. jun. 1884).

2. B. Hendrich Imiš, dr. theor., ryčeř, farař w Hodžiju, sławny serbski wótčinc, płodny nabožinski spisowačel, założer a wodźer serbskeho homiletiskeho seminara, jubilat a sobuzaložer Maćicy Serbskeje, wuzw. za čestneho sobustawa 1882 a za čestneho předsydu 1886 († 12. dec. 1898).
3. Jurij Łusčanski, dr. theor., konitur, biskop, japošt. vikar w saksk. kral. a administrator eccl. w sakskej Hornjej Łužicy, tachant kapitole sw. Pětra w Budyšinje, bamžowski praelat atd., wuzwol. 26. hapr. 1905 († 29. dec. 1905).

II. Zemrjeći hłowni předsydowje.

1. Dr. iur. Bžedrich Adolf Klin, měšcanski radžíel a sejmski zapóstanc w Budyšinje, wot 1847 hač † 4. nov. 1855.
2. Dr. iur. Ernst Rychtař, rěčnik w Budyšinje, wot 1856 hač † 9. sept. 1872.
3. Jan Ernst Smoleř w Budyšinje, wot 18. dec. 1872—1882 († 1884).
4. Michał Hórnik, farař a kan. kap. *scholasticus*, ryčeř, sławny serbski wótčinc a rěčespytnik w Budyšinje, wot 1882 hač † 22. febr. 1894.
5. Dr. phil. Karl Aug. Kalich, farař při serbskej Michałskej cyrkwi w Budyšinje, wot 28. měrca 1894 — 1. jul. 1895 († 12. sept. 1900).
6. Dr. theor. Jurij Lusčanski, biskop atd., wot 1. jul. 1895 hač 26. hapr. 1905 († 29. dec. 1905).

III. Zemrjete čestne sobustawy.

1. Handrij Zejleř, farař a sławny serbski basník we Lazu, wuzwoleny 1865 († 15. okt. 1872).
2. Dr. phil. Křesčan Bohuwěr Pfūl (Łužan), ryčeř, gymn. professor, serbski rěčespytnik a słownikař w Drježdžanach, wuzwol. 1866 († 21. dec. 1889).
3. Baron Egon H. Gustav ze Schönberg-Bibran, knjez nad Luhom atd., komtur atd., znaty dobročeř Serbow, wuzwol. 1866 († 1. febr. 1870).

4. Pětr Młóník, wjesny sudník w Dživočicach, serbski ludowy basník, wuzwol. 19. hapr. 1876 († 6. febr. 1887).
5. Dr. phil. Ignacy Kraszewski, założec Kraszewskeho stípendija při Maćicy Serbskej, sławny polski spisovačel w Drježdžanach, wuzwol. 31. měrca 1880 († 19. měrca 1887).
6. Wylem Bogusławski, woprawdžity statný radžícel a serbski historiograf w Žitoměřje, wuzwoleny 8. hapr. 1885 († 12. dec. 1901).
7. August Mósak Klósoopolski, ryčeř, justieny radžícel a wuwołany serbski rěčník w Lubiju, jubilar a sobuzałożec Maćicy Serbskeje, wuzwol. 1889 († 31. jul. 1898).
8. Michał Domaška, ryčeř, farař w Nosačicach, serbski basník a nabožny spisovačel, jubilar a sobuzałożec M. S., wuzwol. 1889 († 7. jun. 1897).
9. Měréin Hattala, professor słowjanskich rěčow při české universié w Prazy, dožholétny dohladovář a radník „Serbowki“, wuzwol. 1. hapr. 1891 († 11. dec. 1904).
10. Jeho Jasnosé wjeřch Adam Sapieha we Lwowie, dobročeř Maćičnego „Serbskeho Domu“, wuzwoleny 8. hapr. 1896 († 22. jul. 1903).
11. Jan Radyserb-Wjela, wyšší wučeř a dožholétny wučeř serbskiny na Budyskim gymnasiu, wuznamny serbski basník a nowelist w Budysinje, wuzwol. 8. hapr. 1896 († 19. jan. 1907).
12. Jan Bartko, kantor (Nosačiski), jubilar a zarjadnik domu Maćicy Serbskeje w Budysinje, wustojny paedagog a plodny serbski spisovačel, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 18. meje 1901).
13. Bžedrich August Bergan, farař we Wulkich Žilžarach, jubilar a sobuzałożec Maćicy Serbskeje, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 16. febr. 1901).
14. Julius Hermann Gölč, ryčeř, farař w Rakocach, jubilar a sobuzałożec M. S., wuzwol. 21. hapr. 1897 († 2. hapr. 1906).
15. Karl August Kocor, kantor a cyrkw. wučeř, sławny serbski hudźbnik, jubilar a sobuzałożec M. S. w Ketlicach, wuzw. 21. hapr. 1897 († 19. meje 1904).
16. Monsignore Jukub Kućank, ryčeř, bamžowski čestny komorník, senior kapitla sw. Pětra, serbski spisovačel, ju-

- bilar a sobuzałożeř M. S. w Budyšinje, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 28. jun. 1898).
17. Karl Hermann Robert Rjeda (Raeda), ryčeř, farař Bartski, prěni serbski protykař a wustojny serbski pčołař, jubilar a sobuzałožeř M. S. w Budyšinje, wuzwol. 21. hapr. 1897 († 14. jan. 1900).

C. Sobustawy Maćicy Serbskeje.

I. Čestne sobustawy.

1. Jeho Jasność wjeřch Anatol Evgenievič Gagarin w Oknje (wuzwoleny 14. hapr. 1909).
2. Farař kanonikus Jakub Herrmann, ryčeř, we Wotrowje (wuzwoleny 8. hapr. 1896).
3. Professor dr. phil. Ernst Muka, komtur, w Freibergu (wuzw. 26. sept. 1904).
4. Alfons Parczewski, přis. rěčník w Kališu (wuzwoleny 31. měrca 1880).

II. Dožiwjeńske sobustawy.

1. Černy, Adolf, professor, spisovačel, redaktor, lektor serbskeje a pólskeje rěče na universiće w Prazy.
2. Halabala, P. Methoděj, ryčeř, byvší farař w Rajhradě na Morawje.
3. Ryčeř z Jagić, Vatroslav, dr. phil., důvřiski rada, byvší professor slovjanských rěčow na Wideńskej universiće, redaktor „Słowjanskeho Archiva“, přečel lužiskich Serbow atd. atd. we Widnju.
4. Kuba, Ludwik, akademiski moleř, naš serbski portraitista a hromadzeř serbskich ludových spěvow a hlosow, we Widnju.

III. Rjadne a wurjadne sobustawy.

Andricki, Jan, cyrkwiński wučeř w Radworje.

Archiv a bibliotheka wjeřcha Lobkowica w Roudnicy.

Bart, Ernst, překupec w Brězynce.

Barvič, J., knihikupstwo w Bornje.

- Baudouin de Courtenay, Jan, dr. phil., ryćer pp., akademik a un. professor w Pětřohrodźe.
- Beier (Bajeř), Jan, wučeř w Bolborcach.
- Benedictsen, Age Meyer, dr. phil., wučene w Granly-Charlottenlundźe.
- Běrník, Božidar, farař w Klukšu.
- Beseda „Rip“ w Roudnicy.
- Beseda Občanska w Roudnicy.
- Bieger (Běgař), farař w Picenju.
- Bjesada katholska w Jaseńcy.
- Boehme, E., dr. phil., lektor słowj. rěčow w Barlinju.
- Bogusławski, Edward, prof. a historiograf we Waršawje.
- Boitz, Richard, duchowny w Budestecach.
- Bryl, Jan, gymn. wučeř w Moskwje.
- Bukečánske serbske towarzstwo w Bukecach.
- Bur, Miklawš, kantor a cyrk. wučeř em. w Königshainje.
- Byček, Jan, kapłan w Roudnicy.
- Cedzich, Hugo, kapłan we Semianowice-Laurahütte.
- Cyž, Jan, kapłan w Žitawje.
- Cyž, Michał, rěčnik a kral. saksi notar w Budyšinje.
- Cyžec Hana, knježna w Drježdžanach.
- Čeć, August, překupe w Budyšinje.
- Čornobóh, serbske towarzstwo w Drježdžanach.
- Čěsla (Handrik-Čěsla), Jan, dr. med., knježerski a distriktny lěkař w Neweklowje.
- Delan, Jurij, prěni kapłan w Khrósćicach.
- Delan, Jakub, kubleř w Delnim Wunjowje.
- Delan, Miklawš, kubleř w Baćonju.
- Delenička, Jakub, klóšterski sekretář w Marijinej Hwězdźe.
- Dobrucki, Jan, archidiakonus we Wojerecach.
- Domaška, Moric, farař w Budestecach.
- Domaška, P. Romuald, administrator w Róžeńce.
- Domš, Měto, z Turjeje, překupe w Moskwje.
- Dorič, Alexander, dr. phil., assistent w Lipsku.
- Dornik, Miklawš, druhi kapłan w Khrósćicach.
- Eißler, Gustav, twarski mišter w Žahanju.
- Fencl, P. Florian, katechet w Strakonicach.

- Fiedleń, K. A., bywši seminarski wyšsi wučeř w Budyšinjo.
 Forman, Stanisław, ryćeř, sekretař atd. w Prazy.
 Francew, Wladimir, un. professor we Waršawje.
 Franka, Herrmann, z M. Wjelkowa, missionar w Lehu w Kašmire.
 Gintl, Otto, dr. iur., rěčnik w Prazy.
 Gólc, Jan, farař w Rakecach.
 Grólmuš, Jan, dr. phil., šulski direktor w Lipsku.
 Grot, Konstantin, bywši un. professor w Pětřohrodze.
 Hajna, Jozef, wučeř w Róžené.
 Hajna, Miklawš, wučeř w Konjecach.
 Hančka, E., kantor w Poršicach.
 Handrik, Jan, farař w Huscey.
 Handrik, Matej, farař w Slepom.
 Hanka, Kurt, dirigowacy wučeř a kantor we Wjelećinje.
 Hanowski, Ota, saksi knježerški radžíeł a ryčeřkublē nad
     Małym Wojskem.
 Hantuš, stud. phil., w Prazy.
 Hejduška, Jurij, farař w Rychnowje p. Žitawy.
 Hejduška, Jurij, zastojník na Židowje p. Budyšina.
 Hejna, Jurij, dr. iur., rěčnik w Nosynje.
 Herrmann, Ernst, dr. iur., rěčnik w Budyšinje.
 Hicka, Bjarnat, farař w Kamjencu.
 Hila, Miklawš, tachantski wučeř w Budyšinje.
 Hila, Pětr, kantor a cyrkw. wučeř w Khróścicach.
 Holan, August, žiwnosćeř w Budyšinku.
 Holan, Ernst, statny radžíeř a gymn. direktor w Revjelu.
 Holan, Ernst, cyrkw. wučeř w Budyšinku.
 Holka, Miklawš, tachantski registrator w Budyšinje.
 Hórník, Michał, kublēř w Hornjej Kinje.
 Hribar, Iwan, dr. iur., župan w Lublanu.
 Hrouda, Lad., pokladník měšć. nalutowarnje w Roudnicy.
 Imiš, Marcin, dr. iur., saksi finaneny assessor w Lipsku.
 Irmler, Ludwik, stat. aut. hórn. a hutn. inženér w Prazy.
 Jacslawk, Jakub, kand. theol. w Prazy.
 Jakub, Jan, dr., professor a dwórski radžíeř w Drježdánach.
 Jakub, Jurij, ryćeř, bywši farař Njeswačidlski w Budyšinje.
 Jawork, Miklawš, hrodowski duchowny w Neudecku.

- Jednota, spěwanske towařstwo w Khrósćicach.
 Jenč, August, bywši měšć. wučeř w Kluči.
 Jordan, Hajno, wučeř w Gólbineje.
 Jordan, Karlo, wučeř we Wysokoj p. Wětošowa.
 Jurk, Hermann, wučeř em. w Budyšinje.
 Just, Jan, farař w Ralbicach.
 Just, Miklawš, kand. theol. w Prazy.
 Kapleř, Jan, kantor a cyrkw. wučeř w Budyšinje.
 Kapleř, Jan, młodši, farař we Łupoj.
 Keřk, Jan, měšć. wučeř w Pirnje.
 Keřk, Jan, kantor a cyrkw. wučeř w Bukecach.
 Kirchschlagerowa, Mařka, rodž. Zejlerjec, w Lublani.
 Kirschner, Eduard, dr. med., lěkař w Roudnicy.
 Kniha, Josef, wokrjesny tajomnik w Roudnicy.
 Knorre, Bjedrich, professor při realcy w Kralowej Hradeu.
 Kocián, P. Séepan, probst klóštra Marijineje Hwězdy.
 Kokla, Michał, kublef a sejmski zapóslanc w Khrósćicach.
 Komor (Kummer), Franc, ryčeř, dwórski prědař w Drježdžanach.
 Konvalinka, Bjedrich, professor we Młodej Boleslawi.
 Kotrč, Wjacław, probošt, farař w Roudnicy.
 Kral, Franc, wučeř a redaktor „Raja“ w Khrósćicach.
 Kral, Jakub, bywši dirigowacy wučeř w Radworju.
 Kral, Jurij, farař w Dubinje.
 Kral, M., wučeř w Zarčeu.
 Kramattowa, Mina, měšć. wučeřka w Prazy.
 Krawec, wučeř w Čeřwjencyh Noslicach.
 Krawec, Bjarnat, měšć. wučeř a hudźbniček w Drježdžanach.
 Křižan, Jan, farař w Hodžízu.
 Křižan, Jan, farař w Kotecach.
 Křižan, Jurij, farař w Seitendorfje.
 Króna, kublef w Bukecach.
 Krušwica, Jan, farař we Wjerbnje.
 Krygař, Ernst, farař w Poršicach.
 Kubaš, Gustav, farař w Njebjelčicach.
 Kubica, August, ryčeř, farař w Bukecach.
 Kubjeńc, E. Hermann, telegr. sekretař w Drježdžanach.
 Kukowske serbske katholske kasino w Pančicach.

- Khwaćiānske serbske towarzstwo w Khwaćicach.
 Laras, Jan, dr. phil., professor w Češinje.
 Lašenko, N., dr. med., lěkár w Charkowje.
 Lehmann (Wiéaz), Ernst, ryčeř, hamtski sudniški radžíčel w Drježdžanach.
 Leidleř, Jozef, ryčeř, hamtski sudniški radžíčel w Šerachowje.
 Lěnik-Rašyk, Karlo, seminarski direktor w Aurichu.
 Libš, Jurij, farař w Baćonju.
 Lorenc, Jakub, hajnik w Hiesfeldzé nad Rheiñom.
 Macák, Frant., direktor lihowaru w Roudnicy.
 Mager, Stanisław w Lipsku.
 Malý, František, kaplán w Prazy.
 Matek, Ernst, farař w Barće.
 Matek, Handrij, farař w Hućinje.
 Mereczyng, H., professor inženérskich wyssich šulow w Pětrohrodze.
 Merzinger, E., fabrikant w Drježdžanach.
 Mič, Michał, kaplán w Radworju.
 Mikela, August, farař w Malešecach.
 Mjeŕwa, Gustav, duchowny w Bukecach a wučeř serbščiny na gymnasiju w Budyšinje.
 Mjeŕwa, Moric, rentier w Budyšinje.
 Młyńk, Jan, kubleř w Čemjěfcach.
 Mósak Kłosopolski, Caesar, ryčeřkubleř nad Małej Swódniciu.
 Mrózak, Oswald, ryčeř, farař a wodzér serbskeho homilitiskeho seminara w Hrodžišeu.
 Mrózak, Pawoł, farař w Budyšinku.
 Mrózak, Wałtař, kand. theol. w Lipsku.
 Mukowa, Loska, rodž. Irmlerec w Freibergu.
 Nawka, Michał, wučeř a redaktor „Serbskeho Hospodarja“ w Radworju.
 Nitsch, Kazimir, dr. phil. a professor w Krakowje.
 Novák, Anton, korrektor w Prazy.
 Novák, Anton, překupeř w Roudnicy.
 Nowak, Jakub, farař w Radworju.
 Nowak, Miklawš, direktor tachantskeje šule w Budyšinje.
 Nowy, Wylem, pastor w Kettlicach.

- Parczewska, Melania, knježna w Kališu.
- Pastrnek, František, dr. phil., professor słowjanskich rěčow na českéj universiéce w Prazy.
- Páta, Josef, dr. phil. w Prazy.
- Pětranc, Feliks, měšć. wučeř w Lipsku.
- Pětranc, Michał, dr. med., sanitetski radžíčel, lěkař w Budyšinje.
- Pilk, Jurij, dr. phil., měšć. wučeř, hudźbny skladník a spisovačel w Drježdžanach.
- Pjech, August, wučeř we Wujězdze p. Ketlic.
- Pjech, Jan Bohuwěr, knihikupc a spisowačel w Lipsku.
- Pokorný, Bohumił, katecheta w Roudnicy.
- Polan, měšć. wučeř a wučeř serbštiny na krajnostawskim wučeřskim seminaru w Budyšinje.
- Přikryl, Frant., Dr. theor., farař w Týnje na Mor.
- Rachel, Jan, cyrkw. wučeř w Róžeńce.
- Rachel, Miklawš, dr. med., prakt. lěkař w Pančicach.
- Ralbičanska katholska Bjesada w Ralbicach.
- Ramult, Sćepan, spisowačel w Krakowje.
- Renař, Jan, wučeř w Khrósćicach.
- Renč, Jan, lic. theor., ryčeř, farař w Ketlicach.
- Renč, Marćin, dr. phil., ryčeř, farař we Wjelećinje.
- Renč, Miklawš, kubleř w Čornečach.
- Rězak, Filip, dr. theor., dwórski kapłan w Drježdžanach.
- Rězo (Riese), Hendrich, farař w Janšojcach.
- Rímek, František, kapłan w Rokitnicach.
- Rječka, Jan, cyrkwiński wučeř w Budyšinje.
- Rjeda (Raeda), Pawoł, farař w Budyšinje.
- Rjeda, Jurij, kapłan w Njehjelčicach.
- Rjelka, Jakub, překupc we Worklečach.
- Robel (Wrobel), Jan, kubleř w Čornečach.
- Rus, Ant., dr. iur., rěčnik w Roudnicy.
- Ryčeř, Alfred, farař w Schierke w Hareu (Gwózdžu).
- Serbske towarzystwo „Serbowka“ w Prazy.
- Skala, Jakub, Monsignore, ryčeř, senior tachantstwa w Budyšinje.
- Skop, August, więcejny kubleř w Kołwazy.
- Słodeňk, Jurij, wučeř a redaktor „Serbskeho Hospodarja“ w Pančicach.

- Smékal, P. Ambrož, farař w Mělniku.
 Smoła, Handrij, dirigowacy wučeř a kantor w Budestecach.
 Smoleř, Marko, wobsedžeř serbskeje knihičišćeńje a wudawař „Serbskich Nowin“ w Budyšinje.
 Soba, August, kubleř a sejmski zapóslanc w Čornjowje.
 Sołowjew, Eugen, zemjan, probst w Koburgu.
 Spolek, „Adolf Černý“ w Prazy.
 Stranc, Jurij, farař w Lipsku-Lindenawje.
 Stumme, Hans, dr. phil., un. professor w Lipsku.
 Svoboda, professor w Rokycanach.
 Sykora, Karl, farař w Minakale.
 Symank, Jan, kantor a cyrkwi. wučeř w Baćonju.
 Schneller, Max, dr. phil., chemik w Louisville, Kentucky,
     North America.
 Schütza (Šyca), Jan, wučeř w Rachlowje.
 Ščerba, Zeverin, dr. phil., wučenc w Pětrohrodźe.
 Šewčík, Jakub, hlowny farař w Kamjenicy.
 Šewčík, Jurij, kantor a cyrkwi. wučeř w Ralbicach.
 Šmirous, Josef, dr. iur., rěčník w Českim Krumlowje.
 Sołta, Jan, farař w Birkenbrücku p. Bolesławja.
 Sołta, Pawoł, duchowny expositus w Hajnicach.
 Śwela, Bogumił, farař we Wochocach.
 Śwela, Kresčan, ryčeř, kantor a cyrkwi. wučeř, redaktor „Bramborskoho Casnika“ w Skjarbošcu.
 Szablewski, Edmund, dr. med., sanitetski radžícel, lěkař w Drježdžanach.
 Tajrych, František, gymn. professor w Táborje.
 Tyšeř, Wylem, pastor při serbské Mich. cyrkwi w Budyšinje.
 Ułaszyn, Henryk, dr. phil., wučenc w Lipsku.
 Urban, Matej, farař em. w Budyšinje (Korzymje).
 Valtyn, Jurij, překupc we Wojerecach.
 Voigt, Gerhard, pastor w Hodžiju.
 Vozárik, Amadeus, dr. phil. et dr. med. w Štýrskim Hradeu.
 Vrhovnik, Iwan, farař w Lublani.
 Wałtař, Jan, farař w Njeswačidle.
 Wawrik, Jakub, kubleř w Nuknicy.
 Wencko, Marćin, farař w Dešnu.

- Wiéaz, E., farař w Nosaćicach.
 Wiéaz, Ota, seminarski wyšsi wučeř w Stollbergu.
 Wiéaz, Wałtař, dr. iur., rěčnik w Budyšinje.
 Wičežk, Pawoł, farař we Wóslinku.
 Wingeř, Jurij, farař w Lubiju.
 Wjenka, Cyril, stud. techn. w Prazy.
 Wjenka, Jan, kapłan w Aue.
 Wjerab, Michał, tachantski wučeř w Budyšinje.
 Wojeiech, Ludwik, kapłan we Wulkej Strelicy na Šlezsku.
 Wyrgač, Karl, kand. theol. a měšć. wučeř we Wapnowych
     Horach p. Barlinja.
 Zahrjeńk, Gustav, farař w Khwaćicach.
 Zahrjeńk, Jakub, kubleř w Jaworje.
 Zahrjeńk, Jurij, kantor em. w Budyšinje.
 Založna Občanska w Roudnicy.
 Zjawna ludowa čitařna w Nowym Měscē nad Metawu.
 Žur, Jakub, serbski kapłan a redaktor „Kath. Pósla“ w Budy-
     šinje.
 Žur, Michał, farař w Turawskej Ligoće.
 Žur, Mikławš, kanonik, serbski farař w Budyšinje.
 Žur, Mikławš, kubleř w Njebjelčicach.

D. **Wustawy a redakcije z M. S. spisy wuměnjace.**

I. Wědomostne wustawy.

Z naší Maćicu Serbskej swoje spisy wuměnju tele wědo-
 mostne wustawy:

- Akademija čěska kejžora Franca Josefa w Prazy.
 Akademija Nawuk kejžorska ruska w Pětrohrodze.
 Akademija Umiejetnoći w Krakowje.
 Akademija Wědomosćow kralowska serbska w Bělohrodze.
 Akademija Znanosti južnosłowjanska w Zahrjebje.
 Archaeologiske Towařstwo w Zahrjebje.
 Archiv kral. hłown. města Prahi w Prazy.
 Bibliotheka Kurnicka w Kurniku p. Póznanja.
 Delnjołužiske Towařstwo za anthropologiju a starožitnosće
     w Gubinje.

- Galicko-ruska Matica we Lwowje.
 Geografiske Towařstwo kejžorske ruske w Pětrohrodźe.
 Historisko-filologiski institut w Něžinje.
 Hornjo-hessenske Towařstwo za stawizny w Giesenje.
 Hornjołužiske Towařstwo wědomosćow w Zhorjelu.
 Isis, přirodospytne towařstwo w Budyšinje.
 Klub historický w Clementinu w Prazy,
 Královská česká společnost Náuk w Prazy.
 Matica Hrvatska w Zahrjebje.
 Matica slovenska w Lublani.
 Matica Srpska w Nowem Sadu na Wuhrach.
 Matice Moravska w Bornje.
 Ministerstwo narodnago prosvěšenija w Pětrohrodźe.
 Museálna slovenska spoločnosť w Turč. Swjatym Marćinje.
 Musejní spolek w Soběslawi.
 Museum Království českého („Maticce Česká“) w Prazy.
 Narodopisné museum českoslovanské w Prazy.
 Naukove Tovaristvo im. Ševčenka we Lwowje.
 Slovenska šolska Matica w Lublani.
 Słowjanske dobročinske towařstwo (obščestvo) w Pětrohrodźe.
 Tovaristvo „Prosvita“ we Lwowje.
 Thüringisch-Sächsischer Geschichts- und Altertums-
     Verein w Halu (Halle a. S.).
 Towařstwo za pomorske stawizny a starožitnosće w Šćećinje.
 Towarzystwo ludoznawcze (ethnografiske) we Lwowje.
 Towarzystwo przyjaciół nauk w Póznanju.
 Towarzystwo przyjaciół nauk (tow. wědomosćow) w Torunju.
 Wjeńcha Jabłonowskeho Towařstwo wědomosćow w
     Lipsku.
 Würtembergaska komissija za krajne stawizny w Stuttgarće.
 Zemský archiv království českého w Prazy.

II. Redakcije.

Mjena časopisow, kotrež so wot jich redakcijow z našim
Časopisom M. S. wuměnjeju:
 „Český Lid“, narodopisny časopis pod redakciju professora dr.
 C. Zírta w Prazy.

Lětopis bołharskeje university pod redakciju prof. dra.
Zoneva w Sredcu (Sofia).

Národopisný Věstník Českoslovanský w Prazy.

Przegląd Powszechny, nabožniški měsačnik w Krakowje.

**E. Wustawy a towařstwa, kotrež spisy M. S.
darmo dostawaju:**

Akademija Wědomosćow kejžorska w Widnju.

Bibliotheka kralowska w Barlinju.

Bibliotheka kralowska zjawnia w Drježdžanach.

Bibliotheka zjawnia kejžorska ruska w Pětrohrodźe.

British Museum w Londonje.

Łužiske prědafske towařstwo „Sorabia“ w Lipsku.

Museum für Völkerkunde w Hamburgu.

Serbski duchownski seminar w Prazy.

Słowjanski filologiski seminar kn. prof. dra. A. Leskiena
w Lipsku.

Towařstwo serbskich gymnasiastow „Societas slavica Budissina“
w Budyšinje.

Towařstwo serbskich evang. seminaristow „Swoboda“ w Bu-
dyšinje.

Towařstwo serbskich kath. seminaristow „Wlada“ w Budyšinje.

W o b s a h.

K prašenju wo póhanskich kultných městnach Hornjeje Łužicy.

Spisał Jan August Jenč z Kluče (pokračowanje)	str. 81.
Předložka „wz“. Spisał † Michał Hórník	„ 126.
Nekrolog LIX. (Mikławš Andricki, z podobiznu)	„ 128.
Nekrolog LX. (Jan August Pohonč, z podobiznu)	„ 135.
Wuéahi z protokollow M. S.	„ 137.
Rozprawa wo knihiskladze M. S.	„ 142.
Dary za musej a archiv M. S.	„ 143.
Přinoški sobustawow M. S.	„ 145.
Dary za „Serbski Dom“ M. S.	„ 147.
Zličbowanje M. S. w 63. lěće (1909)	„ 150.
Zličbowanje Domu M. S. (1909)	„ 151.
Zapiski Maćicy Serbskeje	„ 154.

 Wo zaplačenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 M. abo w cuzych pjenjezach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwólnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokladnikowa addressa za póst je: Kaufmann August Zetsch, Bautzen (Sachsen), Reichenstrasse 8.

 Dale naležne prosymy wo dary do Maćičneje knihownje a do našeho serbskeho museja. Dary za knihownju prosymy slać z addressu: Sem.-Oberl. em. K. A. Fiedler, Bautzen, Moltkestrasse 16, a dary za musej z addressu: Herrn Domschullehrer Werab in Bautzen, Ziegelstrasse 21.

 Dla zmóžnenja porjadneho připosyłanja „Časopisa“ a spisow M. S. je trjeba, zo čescene sobustawy wšitke přeměnjenja swojich addressow prawje bórzy redaktorej Časopisa wozjewjeju.

Rozeslanje Maćičnych spisow stava so porjadnje dwójcy za lěto a to stajne po jutrach a po hodžoch. Hdy by něchto wozjewjeny spis njedostał, njech sebi žada z lisćikom pod addressu: Prof. Dr. Ernst Muka (Mucke), Freiberg (Sachsen).

Protyka „Předenah“ pak so sobustawam z Časopisom njeſcele aslać njemóže; wona ma so hnydom po wudaču direktnje z Budyšinaslać a štóż ju hiše na lěto 1910 dostał njeje, tón so njech direktne wobroći na kn. pokladnika, kotremuž je so jeje rozeslanje wot předsydstwá přepodało (jeho adr. hl. horjekach).

Tutón zešiwk II bu dočišcany: 20. hapr. 1910.